נושאים באגרות הראי"ה

חינוך

103 אגרות · כרכים א', ב', ג', ד'

הנושא בקצרה, הנושאים המרכזיים שבו ומה מלמדות האגרות,

ונוסח כל האגרות שבנושא, כל אחת עם התמצית שלה

igrot.shlomo-aviner.net

הנושא בקצרה

שאלת החינוך בארץ ישראל העסיקה את הרב קוק מימיו הראשונים ביפו. מצד אחד עמדו תלמודי התורה בדרך הישנה, שלא נתנו מענה לצורכי החיים החדשים. מצד שני עמדה הגימנסיה העברית (ראו בפרשת לימודי קודש וחול: "תחכמוני" והגימנסיה (תרס"ח-תרע"ד)) ביפו (הרצליה), שהעניקה חינוך לאומי בלי תורה ואמונה. הרב קוק חיפש דרך שלישית: בית ספר שמחבר תורה וחכמה, יראת שמים ואהבת הארץ.

את התקווה הזאת תלה הרב קוק בבית הספר 'תחכמוני' ביפו, ובתלמודי התורה במושבות. הרב קוק השקיע בהם שנים של מאבקים, מכתבים ותיקונים. ובכל זאת הרב קוק אינו שוכח ש"מקור החיים וההצלה הנצחית" נשאר בישיבות (כרך ב', אגרת תרמד), ושהחינוך לבדו אינו מספיק בלי סביבה שתתמוך בו (כרך ג', אגרת תתקל).

מצב החינוך בארץ

כרך א', אגרת צח: לחברי לשכת 'המזרחי' בארצות המערב: תשובה מפורטת לשאלון על מצב החינוך בארץ ישראל, הישן והחדש. בין השאר: אין עדיין מוסד של שומרי תורה לחינוך בנות.

"לדאבוננו עוד לא נמצא שום מוסד של שומרי תורה ומצות בדרך הישן שיסד בית למוד לנערות"

כרך ב', אגרת תנט: לרב בחוץ לארץ ששאל על הגימנסיה ביפו: התלמידים בה מחונכים בחינוך שלילי כלפי התורה, ולומדים תלמוד בלי קדושה.

"ב) שמעתי שלומדים שם תלמוד, אבל כמובן לא בדרך הממלא את הלב קדושה ואמונה"

כרך ב', אגרת שסג: לרב בחוץ לארץ שרוצה לשלוח את בנו לארץ: הגימנסיה עוקרת את שורש האמונה. 'תחכמוני' הוא הצמח היחיד שאפשר לתלות בו תקווה.

"אמנם ה"תחכמוני" זהו הצמח היחידי כעת שעינינו אליו נשואות"

'תחכמוני' – תורה וחכמה

'תחכמוני' יצא מתלמוד התורה 'אחוה', שנוסד ביפו בשנת תרס"ה (1905), וכעבור כשלוש שנים נקרא 'תחכמוני'. הרב קוק ליווה אותו מקרוב, נאבק על דמותו מול התומכים בגרמניה, ושלח לו הוראות לימוד.

כרך א', אגרת רמג: לוועד 'תחכמוני' ביפו: הרב קוק משבח את המייסדים, שבשעה ששומרי המצוות מתייאשים מבניהם, הם לוקחים את ניצוצות הטוב מכל הצדדים.

"לקחת ניצוצי הטוב מעברים שונים, ולספחם לבסיס היסודי של תורת חיים ואמונת אמן"

כרך ב', אגרת נוספות ח: קול קורא של מייסדי 'תחכמוני': שומרי התורה אינם שמים לב לצורכי החיים החדשים, והתחייה הלאומית צובעת דגל נכרי בצבע עברי. שתי הדרכים לא יובילו למטרה.

"שני הדרכים האלה יחד הכרנו שלא יובילו אותנו אל המטרה"

כרך א', אגרת קמז: ללשכת 'המזרחי המערבית: הרב קוק מציע לאחד את בית הספר שהם עומדים לייסד עם 'תחכמוני'.

כרך ב', אגרת תקצג: הצהרה על תיקון 'תחכמוני': יש להוסיף מחלקות עליונות, כדי שהתלמידים ימשיכו לישיבה, ולהקים גם בית ספר לבנות.

"ועם זה הננו מוכרחים להקים בית-ספר לבנות, ג"כ ע"פ יסודי הפרוגרמה שלנו"

גבולות הדרך החדשה

כרך ב', אגרת תרמד: להרב יעקב משה חרל"פ: מוסדות כמו 'תחכמוני' הם רק גדר בפני הכפירה. מקור החיים נשאר בישיבות, שמהן יקומו גדולי התורה.

"מקור החיים וההצלה הנצחית ישאר לעולם בבתים הגדולים, שמגדילים בהם אך תורה ויראת שמים"

כרך ב', אגרת תרמז: לגביר זליג פרסיץ: יש תנועה להקים 'גימנסיה ישראלית' דתית. הרב קוק אינו יכול לקחת בה חלק רשמי, כדי לא להתרחק מגדרם של הרבנים הראשונים.

"אי אפשר לי להתרחק יותר מדי מגבול רבנים ראשונים, שגדרו בעד ההשכלה הכללית ביחוד בא"י"

כרך ג', אגרת תתקל: להרב זאב יעבץ: החינוך הוא הפינה היסודית לבניין העתיד, אבל צריך סביבה שתתמוך בו. לכן צריך לזרוק נשמה בתנועה הלאומית.

"בתוך תוכה של התנועה הלאומית מוכרחת היא להיות נזרקת נשמה אדירה רבת אונים ממקור ישראל"

תלמודי תורה במושבות

כרך ב', אגרת תז: לר' אברהם יעקב סלוצקי: החינוך הדתי בארץ נשען על 'תחכמוני' בעיר ועל תלמודי התורה במושבות.

"והנה באלה הענינים, ולפי מצבנו בא"י ביחוד, נוכל לומר, שההתחלה היא יותר מחצי הכל"

כרך ב', אגרת תח: להרב ישראל אבא ציטרון, רב פתח תקווה: נחוץ לייסד תלמודי תורה בגליל, אבל מכתב לרבנים לא יספיק.

"אבל הדרך להוציא את הענין הגדול הזה, הדורש הוצאה גדולה, ע"י מכתב נשלח לרבנים, - אין מספיק"

כרך ב', אגרת תרכא: לוועד חדרה, אחרי ביקורו הראשון: הרב קוק מציע למנות ממונים על ענייני הדת, ולקבל מלמד מיוחד לענייני הקודש.

"אי אפשר שיצא תיקון זה אל הפועל כ"א ע"י קבלת מלמד הגון מיוחד לעניני הקודש"

כרך ד', אגרת אמג: לעסקני 'נצח ישראל' בפתח תקווה, אחרי שובו לארץ: הרב קוק רוצה לאחד את כל הכוחות הדואגים לחינוך הכשר.

"ועם כל הדואגים לחינוך הכשר שלנו באמת, לאחד את הכוחות"

מה מלמדות האגרות

דרך שלישית. לא להסתגר מפני החיים החדשים, ולא "לצבע דגל נכרי בצבע עברי" (כרך ב', אגרת נוספות ח), אלא לחבר תורה וחכמה.

הישיבה היא המקור. בתי הספר הם גדר, אבל גדולי התורה יקומו מן הישיבות (כרך ב', אגרת תרמד).

ההתחלה היא העיקר. "ההתחלה היא יותר מחצי הכל" (כרך ב', אגרת תז).

חינוך צריך סביבה. החינוך הוא "הפינה היסודית", אבל לבדו אינו מספיק בלי נשמה בתנועה הלאומית כולה (כרך ג', אגרת תתקל).

הרב שלמה אבינר על הנושא

הרב אבינר מבסס על "אגרת החינוך" של הרב קוק (כרך א', אגרת קע) את העיקרון שבחינוך יש לדעת מה עיקר ומה טפל: המטרה היא להיות ישר וטוב, והדרך לכך היא לימוד תורה מילדות, ואילו ההכשרה ל"מלחמת החיים" היא מדרגה שנייה. עוד הוא מביא את מחאת הרב קוק נגד מי שדיבר בגנות תלמוד התורה המסורתי ביפו (כרך ב', אגרת תקע): מותר להוסיף בתי ספר חדשים שרוח התורה חיה בהם, אבל אסור להרוס את המוסדות הקיימים. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"תלמודי תורה וישיבות קטנות בלי לימודי חול" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: שאלה ותשובה על תלמודי תורה וישיבות קטנות שלומדים בהם תורה בלבד: מה עיקר ומה טפל בחינוך, לפי "אגרת החינוך" של הרב קוק. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"לימוד היסטוריה - לא "עמל תאריכי"" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: מפקחים מבתי ספר חילוניים ביקשו להצמיח אידיאלים בתלמידים - והתשובה: ללמד היסטוריה רוחנית ולא "עמל תאריכי"; ההיסטוריה של עם ישראל שונה מזו של כל העמים, ופרשנותה אחרת. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"המקצוע היפה בעולם - מורה" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: מדוע הוראה היא המקצוע היפה בעולם, ומדוע אין לזלזל בעיסוק בקטנים. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"המלחמה על החינוך" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: המדינה והצבא הם קידוש ה', אבל המלחמה על החינוך נמשכת גם היום - כדברי הרצי"ה. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"חינוך או יישוב הארץ?" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: יש האומרים שחשוב יותר לעסוק בחינוך מאשר ביישוב הארץ - ומי קבע זאת? (מקור: מתוך ספרי הרב)

"הרב קוק ובית הספר "תחכמוני"" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: מדוע תמך הרב קוק ב"תחכמוני" ביפו, שלימד תורה ולימודי חול, למרות החרם של רבני ירושלים על בתי ספר כאלה.

(מקור: מתוך ספרי הרב)

קובצי מקורות בנושא

אגרות של הרב קוק, מקובצות לפי עניין (מתוך ספרי הרב)

לימוד חכמות חול בכתבי הרב קוק: בנספח על לימוד חכמות חול בכתבי הרב קוק מקובצים מקורות מכתביו, ובהם כמה אגרות, המראים שהרב קוק ראה בידיעת חכמות העולם צורך לתלמיד חכם - כשהתורה היא היסוד, והחכמות מצטרפות אליה. (כרך א', אגרת מא; כרך א', אגרת עז; כרך א', אגרת קמד; כרך א', אגרת רעד; כרך א', אגרת רעח; כרך ג', אגרת תשמח)

נוסח האגרות – עם ביאור

103 האגרות שבנושא, לפי סדר הכרכים, כל אחת עם התמצית שלה. הביאור משולב בתוך נוסח האגרות: בסוגריים מרובעים, באות קטנה ועל רקע תכלת. הוא אינו חלק מלשון האגרת

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת יב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ערב פסח תרס"ב - (בויסק) **נמען:** בחורי ישראל, הצעירים

קול קורא של הרב קוק לצעירים בעלי אמונה, לבוא לאסיפה כדי לאחד את כוחות הצעירים הנאמנים לתורה ולעמם במרכז אחד, ולהפיח בהם רוח של תחייה.

עיקרי הדברים

- ארגון צעירים שומרי תורה.
- רוח של תחייה לאומית ודתית.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], ערב הפסח תרס"ב[2].

אל בחורי ישראל, בנינו הצעירים, הלבבות היקרות, החמות והערות, להרים קרן עמנו בתפארה ולתורה ולתעודה.

האספו אלי כל חלוץ, כל נפש נדיבה, אשר ימצא בנפשו החפץ הישראלי הנכון, להיות נמנה את צעירינו, אשר מלאו רוח אמון לעמנו, לתורתנו, לשם ד' אלקי ישראל, הבוחר בציון וירושלים. באו אלי למועד אשר יעדתי בזה, נועץ יחדיו לאגד את הכחות הפזורים שבמחנה צעירי עדתנו, אל מרכז אחד, להפיח רוח חיים וטל של תחי'[3] בקרב המחנה, הפונה אל העתיד הגדול לנו בעזרת אוזר ישראל בגבורה [מברכות השחר]

שאו כבוד וברכה מאת מוקירכם חפץ לראות באשרכם לתפארת ישראל וכבודו,

עובד עבוה"ק[4] פה"ק[5] בויסק [פה קהילת בויסק שבלטביה, שבה כיהן הרב קוק לפני עלייתו] יצ"ו[6].

אברהם יצחק הכהן קוק

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרס"ב - השנה תרס"ב (1901/1902)
3. תחי' - תחיה
4. עבוה"ק - עבודת הקודש
5. פה"ק - פה עיר הקודש
6. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת כא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב מנחם אב (תרס"ה) - רחובות **נמען:** קריאה ציבורית (בעניין אסיפת המלמדים)

הרב קוק תומך ביוזמה לכנס את כל המלמדים ביפו ובמושבות, כדי לשפר את מצב החינוך והמלמדים, ומודיע שישתתף באסיפה.

עיקרי הדברים

- תיקון החינוך ומעמד המלמדים.

נוסח האגרת

ב"ה[1].

כאשר מצב החנוך בכלל, ומצב המלמדים בפרט, דורש תקון, והמלאכה רבה, וצריך לזה עצה וגבורה בע"ה[2], ע"כ[3] הנני שמח מאד על רוח טהרה ותפארה, שנתעורר בלב יחידי סגולה אשר באה"ק[4], לקרא אסיפה מכל המלמדים אשר בעיר הק'[5] יפו ובהמושבות ת"ו[6], לכונן מחשבות בעצה לרומם מצב החנוך והמלמדים. ואני תפלה יתן השי"ת[7] שתהי'[8] האסיפה הזאת התחלה לטובה, לקבע סדרים נכונים והליכות ישרות בדרכי החנוך, סדרים שיתנו כבוד ותפארת לתורה ולתעודה בישראל, ומעשי ידינו יכונן השי"ת ברב עז, לתקן מעמד הגון ומכובד לחנוך הילדים ע"י[9] מלמדים יראי ד' וחושבי שמו, שיהיו ראויים לעמוד בפרצות, לגדור גדר ביהודה, להרים קרן ביראת ד' על אדמת הקדש. ע"כ הנני מסכים בכל עז לחפץ כ'[10] המעוררים הנכבדים הנ"ל[11], והנני מוכן לקחת חלק באסיפתם הנכבדה בל"נ[12].

בעה"ח[13] י"ב מנ"א[14] [תרס"ה[15]] פה רחבות ת"ו.

אברהם יצחק הכהן קוק

אב"ד[16] דעה"ק[17] יפו והמושבות תובב"א[18].

1. ב"ה - ברוך השם
2. בע"ה - בעזרת השם
3. ע"כ - על כן
4. באה"ק - בארץ הקודש
5. הק' - הקטן
6. ת"ו - תבנה ותכונן
7. השי"ת - השם יתברך
8. שתהי' - שתהיה
9. ע"י - על ידי
10. כ' - כבוד
11. הנ"ל - הנזכר לעיל
12. בל"נ - בלי נדר
13. בעה"ח - באתי על החתום
14. מנ"א - מנחם אב

15. תרס"ה - השנה תרס"ה (1904/1905)
16. אב"ד - אב בית דין
17. דעה"ק - דעיר הקודש
18. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת מא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ז מרחשון תרס"ז - יפו **נמען:** הרב ד"ר יוסף זעליגער

על רעיון להקים "בית ספר גבוה לחכמת ישראל" בארץ ישראל. הרב קוק סבור שמסגרת רשמית מוקדמת מדי ועלולה להזיק. במקום זאת יש לטפח קבוצה קטנה של אנשים מעולים בארץ ישראל, לדאוג לצורכיהם, ולתת להם להעמיק בחכמת ישראל, כדי שתצא מהם ספרות קדושה וחיה שתשפיע על כל ישראל ועל העולם.

עיקרי הדברים

- חכמת ישראל ויצירה רוחנית מארץ ישראל.
- טיפוח יחידי סגולה לפני מוסדות.

נוסח האגרת עם ביאור

בע"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ז מרחשון תרס"ז[4]. [כ"ז במרחשוון תרס"ז (1906)]

הררי קודש ישאו ברכה לכבוד אוהב טהר לב, הרב הגדול בתורה, חכמה ויראה טהורה, דגול מרבבה מו"ה[5] יוסף שליט"א[6] ד"ר[7] זעליגער. [הרב ד"ר יוסף הלוי זליגר, פילוסוף וסופר, שהציע להקים בארץ ישראל בית ספר גבוה לחכמת ישראל]

הכתיבה, ביחוד כתיבת מכתבים, היא לי עבודה קשה מאד. מצורף לזה רבו הדברים המטרידים אותי, בשיעבוד העבדות החביבה שעל שכמי, עבודת הרבנות שלי היחידה בעולמנו, רבנות ישובנו החדש בארץ אבותינו, [הרב קוק כיהן משנת תרס"ד (1904) כרבה של יפו והמושבות] המרובה בגוונים רבים של עבודה מרובה בתקות ורעיונות מחיי לב ומרהיבי נפש, מרובה בנחם ורוח ששון ומרובה ג"כ[8] ביגון לב ואנחת נפש, שגם המה מתוקים ונעימים הם, כי "מנופת צוף מתקו מרוריך", [מתוך פיוט] אבל מעכבים לפעמים הרבה את מהלך עבודת הרוח, ונקודת הכובד שלהם אצלי הם מטילים על הכתיבה. ע"כ[9] אני מוכרח למעט בשילום חובותי, היותר חביבים, במכתבים, אנוס אנכי בזה, וכל טובי לב ידונו אותי לכף זכות.

מובן הדבר, שאי אפשר לי לצאת ידי"ח[10] נגד כבודך, אדוני, לעומת הכבוד הגדול והאהבה הרבה שהבעת לעומתי. ואבקש בכל לב את סליחתך, אם אסתפק בדברים קצרים.

הרעיון להקים "בית ספר גבוה לחכמת ישראל באה"ק", בצורה פורמלית, הוא קדום בזמן. הכינוס והחיבור בצורה קבועה יפה הוא רק אחרי שכבר הכתה הנשמה הפנימית של ההכרה השלמה והרגש העמוק את שרשיה יפה. אבל כל זמן שהרעיונות העקריים, שהעולם מושתת עליהם, הם תלוים ברפיון, מוצצים רק ליחידי סגולה, וההמון הנחשב לסגולה רואה ואינו יודע מה הוא רואה, יוכל כינוס מנומס ומסודר להזיק הרבה יותר ממה שיועיל. היחש שבין בני סיעה כזאת, שלא נגמרה צורתו של כ"א[11] מהם, יהי'[12] תמיד מצד המפורסם והגרוע שבכ"א[13], ויתקבצו לנו המון מגרעות בולטות, שמכולם יחד יצא רק סמל בלהות. חובתנו עכשיו היא "לנור לנו ניר", [על פי ירמיהו ד, ג] להעסיק את הכחות היותר מצוינים, שנוכל למצוא בכל מקום, ובפרט בארץ ישראל, בעסק הרחבת והעמקת ההכרה היותר עליונה

ורוממה של חכמת ישראל, בתור הנשמה הפנימית של חכמת האדם, שהאחרונה דרושה לה כגוף לנשמה. הכרה זאת בכל זהרה אי אפשר שתצא אל הפועל כי"א פה על אדמת הקודש, ארץ החיים וארץ אבות. רק כאשר יעלה בידינו להוציא לפועל תחיית איזה לבבות גדולים, שכשרון של חיים, של ששון ישע ורוח נדיבה, טמון בהם, למען יחלו לעבוד במנוחה ובגבורה, לא בחרדות של זועה היכולה רק לנכא את הלב ולשבר גרם, [על פי משלי יז, כב: "ורוח נכאה תיבש גרם"] את העבודה של חפירת באר ישראל, ע"י[14] "ישמע בישן תשמע בחדש", [ברכות מ] במלא מובנם של אלה הדברים. רק כשיברא לנו אסף קטן בכמותו, של אנשים כאלה על אדמת הקדש, עלינו תהיה החובה אז להרבות פעלים איך לטפחם ולכלכלם, להצילם מכל טרדות המעכרות את הרוח הנשא, ולהרחיב דעתם בכל אשר תשיג ידנו, ליתן להם יכולת להשתלם בבריאות הגוף והנפש, והכשר להרחיב את מדעם בידיעות שימושיות הנדרשות ההכרזה והפפולריות, כדי להודיע על ידם לכנסת ישראל שבגולה, כי פקד ד' את עמו, [על פי רות א, ו] כי רוח הצפונית שהיתה מנשבת בכנורו של דוד [ברכות ג] החלה עוד הפעם לנשב במקום בה חנה דוד, ואפילו במדה קטנה מאד, "כאב מארץ קולך", [ישעיהו כט, ד: "והיה כאוב מארץ קולך" – קול חלש העולה מן הארץ] ג"כ יהי' לבית ישראל למשיב נפש ואות חיים, בעת הרעה הזאת, ביחוד, שבנרות אנחנו חייבים לחפש [על פי צפניה א, יב: "אחפש את ירושלם בנרות"] איזה סם חיים, וטל של תחיה לעמנו. אם נתחיל מצעד מדוד וקטן כזה, נוכל לקוות שממנו יצמח צמח גדול וחשוב מאד, שתתחיל אה"ק[15] להשפיע כח ספרותי קדוש ונשגב הפורש את אורו על כל ישראל ועל כל העולם כולו. ולא כח ספרותי לבד, כי"א צפיה הגונה לטפח ג"כ אישים בעלי אופי נפלא, שיהיו נאזרים בגבורת הקדושה העליונה, השורה בארץ חיים, השואפת בעצמה להיות פורחת ועולה, הולכת ומתדמה לזמן האורה של הגבורה והנבואה, עם כל התנאים המוסיפים לאלה הדרישות כח וחיי אמת, שנולדו עם הדברים הטובים של הזמן החדש. אם נמצא בעלי לב, שיוכלו להבין סוד שיח כעין זה אצל אחינו בעלי היכולת בחו"ל[16], אז נדע נאמנה, שהננו מתחילים להצמיח צמח צדיק וקרן ישועה, [על פי ירמיהו כג, ה ("והקמתי לדוד צמח צדיק") ותהלים יח, ג ("קרן ישעי")] ובבטחה נוכל להביט על עצמנו כשליחי החכמה העליונה, הממולאים בכח ימין ד' רוממה, [על פי תהלים קיח, טז] הנטויה לטובה על עמו ונחלתו, "כי עת לחננה כי בא מועד". [תהלים קב, יד] באופן כזה אמנם לא נוכל לצלצל להראות לרבים כי"כ[17] מהר את פעולתנו, אבל לבנו ידע כי דבר גדול אנחנו עושים לעמנו ולארצנו, ולאושר כל האדם יחד, להקיץ לתחיה באופן היותר ברור ובהיר את כל המגמות היותר טובות, שהשתוקקו אליהן מעולם טובי עמנו וטובי האנושיות בכלל, אחרי שכבר חדל להיות להן עדנה, אחרי שכבר נואשו מהן העולם בכללו רובו ככולו, "ובהר ציון תהיה פליטה והיה קודש". [עובדיה א, יז] וספרות חיה כזאת, שתצא מכנסת ישראל החיה על אדמתה ההיסטורית והקדושה תזכיר לה את גאונה ואת עוזה, ותעורר ג"כ את כל העולם כולו משנתו הליטרגית, [מתרדמתו (לתרגיה)] להקיץ לאור חיים חדשים, המאירים מן המזרח, שכל הארץ האירה מכבודה, [על פי יחזקאל מג, ב: "והארץ האירה מכבדו"] בתכונה יותר בריאה, ובמהדורה יותר יפה ושלמה, אורה רוחנית וקדושה, שהיא מערצת, מאחדת ומקדשת, כל ניצוץ של חיים, כל קו של שלימות, כל נקודה של עז, של אהבה ושל תפארת, בכל מקום שתמצאנו, אורה שיודעת לזרות ולהבר כל סיג ופחתת באשר הם שם, "כאש מצרף וכבורית מכבסים". [מלאכי ג, ב]

יסוד כזה צריך להעשות בכבוד גדול וקדוש, בהשתדלות ליתן הכרה של אמונת אמת בערכו האדיר כאשר הוא, אבל בלא לחץ וצמצום פורמלי בראשיתו.

דברים רבים בזה תחת לשוני, כמובן, אבל הנני מוכרח לקצר.

אחתום בברכה מאהבה נאמנה מהררי קודש, ידידו מכבדו מאד,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. בע"ה - בעזרת השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ז - השנה תרס"ז (1906/1907)
5. מו"ה - מורנו הרב
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. ד"ר - דוקטור
8. ג"כ - גם כן
9. ע"כ - על כן
10. יד"ח - ידי חובה
11. כי"א - כי אם
12. יהי' - יהיה
13. שבכ"א - שבכל אחד
14. ע"י - על ידי
15. אה"ק - ארץ הקודש
16. בחו"ל - בחוץ לארץ
17. כ"כ - כל כך

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת נ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ר"ח שבט תרס"ז - יפו **נמען:** ר' דובער מילשטיין

הרב קוק מייעץ להורה איך לנהוג בבניו שהתרחקו מן הדת: במידת החסד, ולומר להם שיש בנטיותיהם דברים טובים שהם עצמם "גופי תורה". אפשר לתת להם חופש ללמוד השכלה ושפות, ולבקש מהם לשמור לפחות על המצוות העיקריות, מתוך יושר כלפי האומה. כפייה בכוח רק תזיק, ובהדרגה הם ובניהם יתקרבו. הרב קוק גם מאשר שהיין מרחובות כשר.

עיקרי הדברים

- יחס לנוער המתרחק מן הדת.
- חינוך בדרך החסד וההדרגה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו, ר"ח שבט תרס"ז[3].

כ'[4] ידידי הנכבד הרב המופלג הנגיד מו"ה[5] דובער מילשטיין [הרב דוב בער מילשטיין, שבניו התרחקו מן הדת] נ"י[6], שלו'[7] וברכה.

הגיעני מכתבו היקר. ואשר בעצתי ישאל ע"ד[8] התנהגותו עם בניו, כבר אמרתי לכ"ת[9] בהיותו פה עמנו, ששיטתי היא להתנהג דוקא במדת החסד הגמור עם הצעירים, ולומר להם שיש בנטיותיהם כמה דברים טובים, וכל עיקר טעותם אינו כ"א[10] מה שהם סוברים שהדברים הטובים שהם מרגישים הם נגד התורה, ובאמת הם הם הנם גופי תורה. ע"כ[11], אע"פ[12] שראוי ליתן להם חופש ללמוד כתב ולשונות וחכמות, כאות נפשם, מ"מ[13] ראוי שהם מצדם יראו את חבתם ליהדות ולמצות, לכה"פ[14] להעקריות והחמורות, [לפחות למצוות העיקריות והחמורות] שבזה הם עושים חסד ומשפט עם כלל ישראל. וצריך להסביר להם, לפי מדרגתם, שלעשות צדקה נצחית עם האומה, ע"י[15] מה שיגרמו מצדם, שיחיו בקרבה הדברים המקודשים לה מראש מקדם, הוא דבר ישר לכל אדם, ואיש ישראל צריך להרגיש את היושר הזה באופן יותר גדול, מפני שבכל אופן יוכל אפילו היותר ירוד שבנו למצא, שיש לנו איזה הצטיינות מכל העמים ברוחניות, וזאת ההצטיינות אין ראוי לכל ישר-דרך לגרום מצדו שתהי'[16] נשפלת, כ"א ראוי לגרום לה חשיבות, ע"י מה שמתנהגים, ביחד עם ההשכלה, והסדרים החדשים בחיים לפי הזמן, בכ"ז[17] בדרכי ישראל. זאת היא המדרגה הנמוכה מאד, בתכלית השפלות, שכשידברו ההורים אל הבנים על פיה ימצאו להם בהם אזנים קשובות. ואם יאבו בחוזק יד להרימם למעלה ממדרגתם, ע"י התלהבות פנימית של קדושה, שהאבות מרגישים בלבבם, לא יועיל כלל להם רק יזיק. ע"כ אשרי אדם שומע לעצתי בזה, שבזה יציל את בניו מרדת ויקרבם באהבה לאט לאט לדרכי ישראל, וסוף סוף כשיבאו בשנים יטיבו מעשיהם, ובניהם אשר יולדו יוכלו להיות טובים מאבותיהם. והשי"ת[18] יעזרנו להטות לבב פושעי עמנו לתשובה שלמה, ויחיש לנו ישועתו באמת, בבא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב. [ישעיהו נט, כ]

וע"ד[19] היין הנעשה ברחובות, [יין מיקב המושבה רחובות] יוכל כבודו לשתות בלא שום חשש, כי מתנהג הכל בדרך הכשרות.

אחתום בברכה ואה"ר[20], כנה"י[21] ונפש ידידו דוש"ת[22] באהבה,

הק'[23] אברהם יצחק הכהן קוק הנ"ל[24]

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. תרס"ז - השנה תרס"ז (1906/1907)
4. כ' - כבוד
5. מו"ה - מורנו הרב
6. נ"י - נרו יאיר
7. שלו' - שלום
8. ע"ד - על דבר
9. לכ"ת - לכבוד תורתו
10. כ"א - כי אם
11. ע"כ - על כן
12. אע"פ - אף על פי
13. מ"מ - מכל מקום
14. לכה"פ - לכל הפחות
15. ע"י - על ידי
16. שתהי' - שתהיה
17. בכ"ז - בכל זאת
18. והשי"ת - והשם יתברך
19. וע"ד - ועל דבר
20. ואה"ר - ואהבה רבה
21. כנה"י - כנפשו היקרה
22. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
23. הק' - הקטן
24. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת עז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט' סיון תרס"ז - יפו **נמען:** ר' שמואל טוביה גפן

על תוכנית לימודים למוסד תורני. הרב קוק רוצה להרבות דעת כללית אצל תלמידי חכמים מובהקים, ולהראות איך כל חכמה משמשת להבנת התורה ולהרחבתה. לדבריו "כל החכמות כלולות בתורה", והפרדתן ממנה מסוכנת.

עיקרי הדברים

- השכלה כללית בשירות התורה.
- תוכנית לימודים לתלמידי חכמים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ט' סיון תרס"ז[4].

(להרש"ט[5] גפן ז"ל[6]).

באה"ר[7] אדר"ש[8] ידי"נ[9] הרה"ח[10] שי'[11].

עיני כת"ר[12] יראו את דברי הבן הנחמד שי', ורב דבריו הנם מכוונים למחשבתי.

אמנם בדבר הפרוגרמה, [תוכנית הלימודים לישיבה שתכנן הרב קוק ביפו, שבה ילמדו גם חכמות כלליות] ודאי חפצי גדול להרבות אור הדעת הכללי בין יחידי סגולה, המצוינים בתורה ויראת שמים של אמת, ועל אדמת הקדש ביחוד. ועיקר המטרה צריכה להיות, שיהיו לנו ת"ח[13] מובהקים באמת כשנים קדמוניות, וכאשר באמת במובן הרחב של דעת התורה נדרשת לה כל חכמה חשובה, וגם מדומה, ע"כ[14] הננו צריכים להראות דרך לפני תופשי התורה העתידים, איך להשתמש בכל ידיעה לשכלולה של הגדלת התורה. למטרה זו ראוי שנסדר הפרוגרמה של הלמודים בקצת ביאור בתוכן של כל לימוד (מהלימודים שאינם מפורסמים אצל ההמון), ולהראות על איזה מקצע שבתורה הנם משמשים להרחיבו ולבררו. ואע"פ[15] ששלמות האנושי מצד עצמו הוא ג"כ[16] דבר טוב ורצוי, מ"מ[17] אין לנו להתבושש בהסכמת גדולינו מעולם, שהיו להם כל החכמות לרקחות ולטבחות לתורה. [על פי שמואל א ח, יג; כלומר: החכמות משמשות את התורה] כי רק בזה נוכל להעמיד חכמים שיקראו חכמי ישראל באמת, אבל כיון דנחת לפירודא [כיוון שירד לעולם הפירוד (ארמית)] אז הדברים לוקחים להם צורה זרה, וכשמתערבים בזה עוד יסודות מוסריים בלתי-טהורים, אז אין שיעור לעוצם הסכנה. ע"כ הננו צריכים מאד להחזיק בכלל זה העתיק, שכל החכמות כלולות בתורה, במובנה האמיתי והרחב, וממילא הן כולן צריכות להבנתה והרחבתה. ולשם תכלית זה הנני מתכון ביריית אבן הפנה [על פי איוב לח, ו] לאוצר חיים לעם ד' על נחלתו. ואם רוח כת"ר נדבה להיות בא לעזרת ד' בגבורים, [שופטים ה, כג] כיד חכמתו הרחבה הטובה עליו ב"ה, יהיו נא דברי הללו לו לקו. ואם יואל למלא את הפרוגרמא אשר שלח, או לשכלל אחרת, ע"פ[18] תכונה זאת, יהיו דבריו לתועלת גדולה למעשינו בע"ה[19].

אחתום בברכה ואה"ר[20], כנה"י[21] ונפש ידי"ע[22] דוש"ת[23].

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ז - השנה תרס"ז (1906/1907)
5. להרש"ט - להרב רבי שמות שמתחילים באותיות ש, ט (למשל: שמואל + טוביה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
6. ז"ל - זכרונו לברכה
7. באה"ר - באהבה רבה
8. אדר"ש - אחר דרישת שלום
9. ידי"נ - ידיד נפשי
10. הרה"ח - הרב החסיד
11. שי' - שיחיה
12. כת"ר - כבוד תורתו
13. ת"ח - תלמידי חכמים
14. ע"כ - על כן
15. ואע"פ - ואף על פי
16. ג"כ - גם כן
17. מ"מ - מכל מקום
18. ע"פ - על פי
19. בע"ה - בעזרת השם
20. ואה"ר - ואהבה רבה
21. כנה"י - כנפשו היקרה
22. ידי"ע - ידידו עוז
23. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת פט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"א מנחם אב תרס"ד - רחובות **נמען:** ר' משה זיידל

הרב קוק כותב מרחובות על התקווה לחיים בריאים ושלמים בארץ, באיחוד הטוב שבדרכי האבות והבנים. לדבריו הצמא לדבר ה' בדור יתרפא רק בהשפעת התורה בלשון שהצמאים מכירים. הרב קוק מעודד צעירים ללמוד את החלק המוסרי והעיוני שבתורה (חובות הלבבות) בהדרגה ובקביעות. בהמשך הרב קוק מתייחס לשאלות: הבנת התורה דרך השקפה כללית, איסור דעות רעות מפני הנזק החברתי, והסבר לחופשיים שקיום האומה תלוי בתורה, תוך לימוד זכות על "אנוסים".

עיקרי הדברים

- שילוב אבות ובנים בבניין הארץ.
- לימוד מוסר ומחשבה לצעירים.
- יחס לחופשיים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], כ"א מנ"א[2] תרס"ד[3].

כי[4] ידידי ואהובי, נחמד ונעים, מלא תבונה ודעת יראת ד', חו"ב[5], מו"ה[6] משה זיידל [משה זיידל, אז צעיר בן תשע עשרה, ולימים חוקר מקרא] נ"י[7], וכא"ל[8], שלו'[9].

דבריך היקרים, יקירי, שמחו את לבבי, ובהיותי יושב פה בנאות דשא במושבת רחובות אשר ביהודה, והנני יושב ונגד עיני נשקפים הררי יהודה, וגאון ד', אשר עטרנו פה בשנים קדמוניות ואשר עוד יעטרנו בחסדו לימים הבאים, כי דברו יתי'[10] לא ישוב ריקם, ירהיב לבבי. אמנם עלינו להתעתד לקראת עתידנו הנהדר ברוח ד', ברוח דעת ואור ד', שיהיה בכחו לאחד את כל הכחות הרעננים אשר בעמנו, להיות מוכנים לחיות חיים בריאים ושלמים, חיים כאלה שיהיו למופת לכל העמים תחת כל השמים, בעוזם וגבורתם ביחד עם הוד קדושתם ורוממותם, שאז נוכל למלא את התעודה הראויה לישראל בארץ-ישראל. וזה אי אפשר כי"א[11] ע"י[12] קיפול כל הטוב הנמצא בחיי האבות והבנים גם יחד, באופן שלא די שלא יהיו הצדדים הטובים שיש בשני דרכי החיים סותרים זא"ז[13], כי"א מחזקים ומרוממים זא"ז, זהו יסוד השבת לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם. במחשבות הללו הנני הוגה ועסוק, ות"ל[14] שכל אשר שיערתי בחו"ל[15] במה שיש לנו לעשות לטובת כלל עמנו וארצנו, בהשפעת רוח טהרה שתחיה את כל המעשים כולם, לאמר בפה מלא "בית יעקב לכו ונלכה באור ד'" [ישעיהו ב, ה] הנני רואה עין בעין פה על אדמת קדשנו. והנה בהיותי חושב ע"ד[16] הצמאון לדבר ד', אשר התגלה בדורנו בתור מחלה של עילוף בצמא, אשר רק במוצלחים וניגשים יותר אל הקודש לא הפכה המחלה של הצמאון את הכמיהות לתיעוב, ואשר אני יודע באין ספק, שרק כפי אותה הפעולה של השפעת דבר ד' ואורה של תורה בלשון שציחי הצמא מכירים אותו, כן יתחזקו כחותינו, ונהיה מוכשרים ללבוש עוזינו ובגד תפארתנו, ונהיה ראויים לגאולה וישועה, בשובנו אל ד' ואל דבר קדשו באהבה, הבאה מתוך הכרה וידיעה. "ובקשת

משם את ד' אלקיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך" [דברים ד, כט] ודרישה זו, שבכל לב ובכל נפש, א"א[17] כ"א אחרי הסרת כל חשכת המבוכות החוצצות בעד אור ישראל, שלא יוכל להגלה בהדר גאונו, שרק בהכירנו את ערך עצמנו, את היתרון של רוח ד' אשר עלינו, רק אז תשוב אלינו גבורתנו העליונה, ונדע איך לחיות על אדמת קדשנו אחרי כל הנסיונות הרבים והקשים שעברו עלינו ללמדנו דעה והשכל. אשר על כן כל צעיר הבא, ודורש ושואל, ומרצה מבוכותיו, הנני רואה בו דמות אבן יקרה משהם וישפה העתידים להיות נקבעים בשערי ירושלים, "ושמתי כדכד שמשותיך ושעריך לאבני אקדח וכל גבולך לאבני חפץ, וכל בניך למודי ד' ורב שלום בניך" [ישעיהו נד, יב-יג]

ע"כ[18] כל ישעי וחפצי שיתרגלו הצעירים בעלי-הכשרון ללמוד, בגירסא תחילה ואח"כ[19] בעיון, את החלק המוסרי והמדעי שבתורה, שהוא כלל תורת הלבבות, שכללם החסיד בחוה"ל[20] [רבנו בחיי אבן פקודה, בעל "חובות הלבבות"] בכללים קצרים וכוללים בספרו. הלימוד המתרחב והולך בהדרגה, בקביעות עת ושעה או שעתים בכל יום, עד כדי רכישת השקפה הגונה ורגש פנימי על חלק המוסרי והעיוני שבתורה, יעדן את הרוח, וישובב את הנפש, עד שימצא האדם את עצמו מוכן ומוכשר לדרוש ולחקור, וימלא אומץ לב וגבורה, כי "ד' אורי וישעי ממי איראי" וכ"כ[21] תהי'[22] ההתעסקות בהלכות דעות שבתורה עושה פריה, עד שהפלפול, החקירה, הביאור והחידוש, בענינים הללו יהי'[23] מצוי אצל כל צעיר בעל-כשרון, כמו שהוא מצוי ב"ה בחלק המעשי, ואז יעשה את פעולתו לטובה עד שאפילו את הצד המעשי ירומם ויריחב. ע"כ בראותי דבריך, במחקר בדברים העיוניים שבתורה, ובהקריבך אלי שאילותיך, שמחתי ואמרתי הודות לד', כי לא קול קורא במדבר היה קולי, ואקוה ש"ישוטטו רבים ותרבה הדעת". [דניאל יב, ד] אמנם מצאתי נכון להעירך על ההדרגה, דהיינו לרכוש בקיאות הגונה, בכל ספר מוסרי שיבא לידך הקל הקל תחילה, כי כולם נובעים הם מלבם של גדולי דעה חכמי לב וחסידי עליון, ורבים מהדברים העיוניים א"א להבין על בוריים אם לא יהיה הרגש ג"כ[24] מוכשר כראוי, ועל כן נקראת התורה ג"כ שירה כמו שנקראת מצוה, ע"כ צריך להסתייע עם הכח המיוחד להרגיש דברי אלקים חיים, שאינם מתבררים כ"א ללב טהור, וע"ז[25] מועיל הצד המוסרי שאינו מסור כ"כ[26] למחקרים, כ"א לבסס את הנפש על יסודותיה הפנימיות. אבל לא לעמוד כ"א ללכת הלאה, "ונדעה נרדפה לדעת את ד', כשחר נכון מוצאו, ויבא כגשם לנו כמלקוש יורה ארץ". [הושע ו, ג]

ואחרי ההערה הקטנה הזאת אבא לדבר על הערותיך המחוכמות, אף שהמה דברים שכבר נשאלו הם או כיוצא בהם בדורות שעברו, מ"מ[27] הדברים צריכים בירור בדורנו. אבל תוכן הבירור צריך להיות ע"י העלאת כח המדע למושגים יותר רחבים, שזהו התכלית הנמצאת בכל הניגודים המעשיים והעיוניים, וע"י[28] השקפה יותר אמיתית כללית מתגלה אור האמת, עד שאין צורך כלל לתירוצים מיוחדים על כל פרט.

דע לך יקירי, שכאשר האדם נכנס לחקור איזה מחקר ועיון צריך להיות תמיד להכשיר עצמו כפי כחו להיות קרוב אל הדבר הנחקר, ואם יוכל שכ"כ[29] יתקרב אל המושג עד שיוכל לחוש אותו מעצמו, מנפשו ומעומק רגשותיו, אז אם לא ימלא את מה שיכול יחסר תנאי עקרי מהתנאים המוכרחים אל דרישת האמת. א"כ[30] כאשר ניגשים אנחנו לחקור איך להבין דרכי היושר הגנוזים באורה של תורה, שהיא

כוללת את החזיון של המציאות ביחש להמוסר האנושי העיוני והמעשי, הפרטי והכללי, החברותי והמדיני, מראשית ועד אחרית, צריך תחילת-כל החפץ לעמוד על האמת לתמם את חזיונות החיים כולם לפי כחו, דהיינו שלא להשקיף על המדריגות המוסריות לפי מצב פרטי של דור מיוחד, כי-אם לפי ערך הנדרש לקבע מוסר כזה שיהיה פועל פעולתו, לפי עצמו ולפי השתלשלות המאורעות שיהיו נמשכים ממנו, עד סוף כל הדורות, להיות תמיד פועל להיטיב ולהשכיל. ולמהלך זה צריכות הפסיעות להיות מדודות הרבה, ואם מדת הרחמים תתפרץ, באיזה חלק קטן של תקופה מיוחדת, יותר מהמדה המסכמת עם התוצאות של העתיד היותר רחוק, תסבב היא פעולות מזיקות ומהרסות לפעמים יותר מהעול הגלוי היותר גדול. וממוצא דבר תשכיל, שאע"פ[31] שאין אנו רשאים כלל לבטל את רגשי היושר והחקים הנולדים מהם ביחש המעשה בהוה, לפי אותן התמונות שהן מתגלות ברגשותינו בהוה, מ"מ אין לנו להתמכר אליהם ביחש של "מה למעלה מה למטה מה לפנים מה לאחור". [חגיגה יא] והנה את החיים צריכים אנחנו להבין בשני ערכים, איך המה נמצאים ואיך הם צריכים להיות. היושר המוחלט נעוץ לעולם באותו הצד שהחיים צריכים להיות, אמנם היושר הארעי, הנוגע יותר למעשה בהוה, הוא בנוי על הצד שהחיים הם נמצאים בו בפועל. רוממותה של תורה ואלהיותה א"א כלל שתהי'[32] אחרת כ"א כלי חמדה, לסבב לכונן את החיים אל המצב שהם צריכים להיות בו. אבל צריך אתה להזהר שלא תחשוב ששני המעמדים האלה אין להם יחש וצירוף זל"ז[33], כ"א הם ענינים מצורפים, כאופקים המתחלפים להולך בדרך רחוקה.

ודע עוד, שהעבדות, כמו כל דרכי ד' הישרים, שצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם [הושע יד, י] לא הביאה מצד עצמה לעולם שום תקלה, כי עצם חק העבדות הוא חק טבעי בבנ"א[34], ואין שום הבדל בין העבדות החוקית להעבדות הטבעית, ואדרבא העבדות החקית שהיא ע"פ[35] רשותה של תורה באה לתקן כמה תקלות, שהעבדות הטבעית היא צפויה אליהם. למשל, הרי המציאות של עניים ועשירים חלשים וגבורים דבר מוכרח ונהוג הוא, א"כ אותם שקנו להם נכסים מרובים, שהם משתמשים בכח המשפט לשכר עובדים עניים לעבודתם, הרי השכירים הללו גם להם עבדים בטבע, מצד ההכרח החברותי, והנה למשל העובדים במכרה-הפחמים, שהם נשכרים מרצונם, הרי הם עבדים לאדוניהם, ובודאי חלק האנשים שהם צריכים להיות שפלים במצב, לולא הרשעה ששלטה כ"כ בלבות בנ"א[36], עד כדי רמיסת משפט, הנה אם היו עבדים קנויים קנין כסף אז היה מצבם יותר טוב. למשל עכשיו אנחנו צריכים להערות מוסריות לדאוג בעד חיי העובדים, החומרי והמוסרי, והעשיר שלבו אטום לועג לכל צדק ומוסר, ויותר נח לו שבמנהרה יחסר אור ואויר, אע"פ[37] שעי"ז[38] יתקצרו חייהם של עשיריות אלפים אנשים, ויעשו חולים אנושים, רק שלא יוציא מכיסו עשיריות אלפים שקלים לכונן את המנהרה במצב יותר טוב, ואם לפעמים תפול מכרה, ויקברו חיים עובדיה, לא ישים על לב, כי ימצא עבדים אחרים נשכרים. מה שא"כ[39] אם היו העבודות הללו נעשות ע"פ חק עבדות חוקית, שהעבדים המה קנין כספו של אדוניהם, אז הדאגה לחייהם ואשרם תהיה שוה לדאגתו על הונו, "כי כספו הוא", [שמות כא, כא] אז היו באמת העובדים הדלים הללו יותר מאושרים וצפויים לעתיד יותר טוב. ע"כ תורתנו הקדושה היא הולכת בדרכה לרומם את לב האדם, לקרבו אל דרכי אדון כל המעשים ב"ה, וממילא כל זמן שהעבדות

הטבעית תהיה מוכרחת להיות נהוגה בחברה האנושית, "בראתי יצה"ר[40] בראתי לו תורה תבלין" [קידושין ל] , תהיה העבדות החוקית מבסמתה ומחזירתה לטובה.

אמנם כל אלה ההשפעות היו הולכות בדרך ישרה, לולא גרמו חטאינו ועונות אבותינו להפסיק על משך זמן ארוך את פעולתנו ע"י אור תורתנו על עצמנו ועל העולם כולו. אבל מיום שחרב בית המקדש ונתפזרנו בין העמים אין לך יום שאין קללתו מרובה מחבירו, וחשכת ימי הבינים דוקא אז הרימה ראש, ותעות את יושר התעודה של ארחות חיים, ותעשה העבדות למפלצת, ותאבד את תעודתה, שהיא לשמור את הכושלים שבבנ"א[41] מתגרת יד אנשים רעים ותקיפים, ע"י מה שתביאם לאותו מצב של בטחון הרכוש, עד שכפי המצב ההוה היה נשקף שיוצא שכרה בהפסדה, ותגמר האנושיות אומר לבטל את חק העבדות החוקית, אע"פ שלא תעצר כח לבטל את העבדות הטבעית, גם אין בכחה להגן על המגרעות, שביטול העבדות החוקית מביא על החלק העבדותי שבבנ"א. זה צריך להיות גנוז בתורה עד תקופת האורה שמציון תצא תורה, "ועשרה אנשים מכל לשונות הגויים יחזיקו בכנף איש יהודי לאמר נלכה עמכם כי שמענו אלקים עמכם" [ע' זכריה ח כג]אז תכיר החברה האנושית כולה, כי אחרי תיקון הלב, להיות לב בשר, מלא יושר חנינה חסד ורחמים, ראוי וכשר הוא לירודים שבבנ"א שיהיו כולם מסורים תחת חסות מעולים וצדיקים חכמי לב, שתהיה דאגתם עליהם מתיחסת כיחס הקנין ובזה ימצאו אשרם ובטחונם בחיים.

אמנם המצב החברותי והמוסרי נעוצים זה בזה ע"פ דעתו של אל דעות ב"ה. ע"כ האנשים הראויים להיות עבדים המה ע"פ תקונו של עולם אנשים כאלה, שהרחבת חופשתם תביא רעה להם ורעה לעולם, בהיותם בטבעם נוטים לחיים שפלים, שרק ע"י כח מעיק מבחוץ יתישרו ויתרוממו, וזה יארע הרבה מהשפעת אבות. כי כמו שמעלות הנפש ותכונות לטובה יבאו בחק ירושה כן תכונות שפלות ג"כ יהיו למורשה, ולפעמים יקנה אדם לעצמו ע"י התגלות נטיה תכונה כ"כ שפלה, שאלפי דור צריכים להרימה, ויחש האבות פועל, בין מצד היחש החומרי בין מצד הקשר הנפשי, אפילו בריחוק מאד. ע"כ התגלות השפלות של חם היא פעלה, שהיוצאים מגזעו יותר הם ראויים להיות עבדים משיהיו מושלים בעצמם, ועומק התכונה היא האריה, שאין ראוי לברוך, שתכונות רמות-ערך ושאיפה לחכמה ואהבת השי"ת[42] ובריותיו הן טבועות בהם, להתדבק בו. וכדי להעיד על עומק היושר, שהאנושיות צריכה להמצא בו, מצד השפעתה של תורה, אסור או ראוי עכ"פ[43] שלא למחק חק העבדות ממציאותו, כ"א לישרו על תכונתו הראויה. וזהו עומק הרושם שצריך להמצא בדין "יום או יומים" בדיוק שהרי יסוד כל העונשים, אפילו עונש של הורג נפש, צריך שיהי'[44] נשקל ע"פ הפלס של תיקון העולם בעתיד, א"כ כל מאורע שיש לו הגנה על העתיד והרוב, חוץ מהיושר הפנימי שבלב, ע"כ שהעונש צריך שיהי' מוגבל לפי הערך של ההגנה החיצונה, שאם לא יהי' פועל כלל בהכרעתו הרי המשפט יוצא מכלל רחמים ותיקון-עולם לכלל נקמה. ע"כ כיון שכספו הוא, והאדם חס על כספו, ולא תארע כ"כ בנקל הריגת עבד בזדון, מפני הפסד ממונו, ע"כ לא יוקם, כי אין ראוי למנע ממשפט רושם של שלילת נקמה כ"א תיקון ורחמים על הכלל. ויש לזה רושם ג"כ בהראב"ע[45] [פירוש אבן עזרא על התורה] ז"ל[46]. ובין תבין, שהערת רבותינו ז"ל במדרש ובאגדה ע"ד הכרתו של נח בצורך השירות לבנ"א[47], שאינה כ"א ההכרה בטיב החברה

והכרחיותה לעבדות, ושעל כן ראוי שיהי' החלק היותר נאות לשפלות העבדות, מצד שפלות תכונתו למוסר ולחכמה, המוכן להכנע. וזהו יסוד הרצון של ביטול טענת הכנענים, שתעודת הכיבוש הנהוגה בכלל האנושיות היא לתכנית הרמת קרן רוח האדם, שהקיבוצים הקטנים עלולים יותר להשפל, וע"י הכיבוש נתאחדו יותר ממלכות גדולות, והוא צעד להתרכזות האנושיות למשפחה אחת באחרית הימים. אמנם ראוי תמיד, שהקיבוץ שממנו יהי' נובע אור יותר גדול וטוב להשלמת הכלל יהי' נכבד, והמתגבר יהי' היותר הולך לדרך האורה, וזהו יסוד העבדות בטבע, עד שיש לכיבוש ישראל מיד הכנענים היסוד היותר חזק בשאיפת ההתקדמות האנושית, שמזה נובע החק של "מה שקנה עבד קנה רבו". [פסחים פח]

ממוצא דבר תשכיל, שאותם שרצו להעמיד את השאיפה לביטול העבדות בהוה מפני שתמכו א"ע[48] בכה"ק[49], הם דומים לאיצטגנינים הרואים ואינם יודעים מה רואים. [סוטה יב] אמנם יש ערך לחק העבדות החוקית, שיהי' משמש לטוב בעולם, אבל צריך לזה עולם מסודר כראוי, ומ"מ[50] הד-קול של אותם היתרונות, שהעבדות פועלת באופן בלתי-מבורר למחזיקים עצמם, הוא הגורם את התביעה מצד המחזיקים. אבל מבלעדי הכנה כוללת גדולה ועצומה א"א שיהיה העולם נשפע כראוי מקדושת כה"ק[51], כ"א עם-ד' לבדו בהיותו מוכשר הכשר פנימי יותר קרוב, ומאז גזרו חז"ל[52] שכה"ק[53] מטמאים את הידים, ולפי חבתן טומאתן, [ידים ג-ד] למי שרוצה להשפיע מהם דברים מעשיים בעולם הכללי, שאינו מוכשר אל הדרכה כ"כ רוממה כעת עד עת קץ.

ודע עוד, שהחזיון של הכחות המתפתחים לטובה ולאורה מצד כח התורה הוא הולך במערכה, עד כמה ראוי שיהי' נובע מכח הדין והמשפט ועד כמה ראוי שיהי' נובע דוקא מטוב הלב ומהסכמה פנימית בלא שום מעיק כלל, אפילו מועקה מוסרית. וזהו היסוד שאנו מחברים תמיד ברית אבות עם כל הדברים היותר עקריים, וברית א"י[54] היא מחוברת מחזקת ירושת אבות וקבלת התורה. אמנם האבות קיימו את התורה מהכרה פנימית וחפשית, וזה היתרון ראוי שלא יחסר על חלק גדול מהמציאות המוסרית, וזהו יסוד החלקים הגנוזים שהמה יוצאים דוקא בתור מדות חסידות ולפנים משוה"ד[55], שאם היו באים בתור הלכה הכרחית היו מטשטשים את ההדרכה הקבועה, להיות הולכת הלוך ואור לדורות עולם ולהיות לאור גויים ועמים רבים לפי מעלות רוחם השונה מאד. כי הצד המוסרי שצריך להמצא בתור נדבה ואהבת חסד הוא צריך לעולם להיות לו משקל נודע לפי הערך המוסרי הכללי החיובי, כערך האויר החפשי לעומת הבנינים והמעשים הקולטוריים הממלאים אותו, שא"א[56] שלא ישאירו בעבורו מקום רחב מאד. ומה שצריך להסתפח ע"פ נדבת הרוח וחופש הרצון הטוב חייב להרשם בתור מדת חסידות. ואין לשער גודל ההפסד, שהיתה התרבות האנושית סובלת, אם אלה המדות הנעלות היו נקבעות בקבע חיובי. כי רק מה שהוא יותר הכרחי לחיים החמריים והמוסריים בהוה, ופוגע אם יחלש להשרשת העתיד, זה נכנס באזהרה, וגדול המצווה ועושה, אבל מה שקולע לעומק הטוב בהיותו עומד ומתפשט בתור טל של תחי'[57] לימים יוצרו, מבלי לפגוע ברכיותו וספוגיותו את כל מטרת העילוי העתידי, זכה להקבע בתור נדבה ואהבת חסד. זהו גורל ה"לפנים משורת הדין", שמאד יפעל לטובה לעת אשר יהפך לב האבן אשר לבנ"א ללב בשר. ע"כ אותו החלק הנשאר לפנים משוה"ד מוכרח להשאר

במדתו, וכל אשר תתרומם האנושיות יצאו מדות-החסידות מרשות היחיד לרשות הרבים, ויהיו קנין כל העם, "וכל בניך לימודי ד'"

ודע יקירי, שכל הדברים ההיסתוריים שהיו במציאות צריכים שיובנו ע"פ תעודותיהם, עם הדברים המסובבים מהם בהשגחת ד', לכונן הטוב והחסד באחרית, וכיון שאנו רואים שהרבה עבדים יצאו מגזע חם יותר משני הגזעים האחרים, אנו מכירים שלתכלית ההשלמה הכללית היו הם ראויים לעבדות, ולו התרוממו לחירות בלא-עת פעלו בודאי, בחירותם, הבלתי-ראויה להם, לרעה על הרוח האנושי ועל דרכי חיי הציבור והיחיד, וזהו תכלית הבנת קללת נח. וה"ה[58] בכל עבר היסתורי, שהכל הוא מעשה ד' בחסד ובחכמה. ואין זה מונע כלל את שורת היושר האנושי לעשות לתיקון הציבור כל מה שאפשר, לפי המתגלה בדור. אדרבא לולא ההשקפה הברורה, שכל העובדות שבעבר היו נועדות לתכלית הטוב, יש להרשים על החיים רק את כח האגרוף, ולא יקום רוח לחוקק צדק, אבל בידיעה שגם הרשע-כסל הי'[59] טוב ותכליתי בעבר, וע"כ[60] לא נזדמנו לו סיבות מספיקות להדפו, א"כ יסוד היושר מבונה יפה, וכשמזדמנות סיבות נאותות לגרש את ההיזק המוסרי, שנסתבב ע"י השימוש לרעה בדברים הטובים, רק אז מתמלא הלב חריצות של צדק להרים כח המשפט והיושר. ואין מעכב ומונע כלל מה שישראל מצווים לשמור את הרושם האלהי, לתעודת בנין העולם לזמן היותר מרומם במוסריותו, והמתעלה מקלקולי העבר ביותר, זהו עבודה מיוחדת לישראל, מוגבלת ומעשית, ועמה דוקא יחדור רוח ד' להרבות חסד וצדק בכל העמים, ע"פ השקפותיהם המתבררות להם. וראוי לכל ירא-ד' באמת לחזק ידי חסידי האנושיות, ולהרחיב יושר דעותיהם, עם תמימות ההשקפה להבדיל בין עבודת פנים לעבודת חוץ. והכלל הוא, שכ"מ[61] שתמצא בזה רושם של יחס הגזע בתורה ובדחז"ל[62] הוא להצדיק משפט עובדא של מציאות, להכיר מעשה ד' במהלך ההיסטוריה, לא פחות מבמהלך צבא השמים, "זכור ימות עולם" "ושאו מרום עיניכם" בחוברת. ע"כ טבע העבדות בכלל האנושיות היתה ראויה להיות נקבעת במקום הראוי לה ביותר, ע"פ נטיות הנפשיות, והפיכת הסדר של שחרור העבדים אינה פועלת טוב כללי, כ"א אותו המספר המוכרח להיות נכנס בעול העבדות הטבעית יובא לאוצר הכלל גם מאותם שהם ראויים להיות בנ"ח ע"פ תכונותיהם, ונעשה עי"ז[63] עולם הפוך, "שרים הולכים כעבדים" "ועבד כי ימלוך". ואל תחשוב, שאם נקח לנו את מי שהוא ראוי להיות עבד, ע"פ תכונתו הפנימית, ונשכילהו, שבזה יצא מכלל העבדות. לא כן, אם העבד הזה יהי' יושב על קתדרא ידרוש דברים כאלה שהמדות הראויות לעבדים יהיו נטבעות בהם. וזהו היסוד שראינו חכמים גדולים דורשים דברי דופי ורשעה, מפני שזוהמת העבדות דבקה בהם. אמנם לולא הרשיעו האדונים הרעים, להתעמר בעבדיהם, יותר מההכרח הטבעי, היה הדבר הולך בטבעו, אבל רעי-אדם הפסידו את זכותם ע"י אכזריותם, והוכרח קשר העבדות הקבוע במצריו להיות ניתר, ומקומו לקחה העבדות הטבעית, שבודאי לא תוכל להתאים לכל הצדק, עד אשר תצא מציון ישועה ואורה לכל העמים, לדעת איך צריכה צדקת ד' להעשות ע"פ רוחה של תורה, בכח החסידות והנדיבות, הממלא את לבב האומה, אשר רוח ד' אשר עלי'[64], שלא ימוש מפיה ומפי זרעה וזרע זרעה, היא הערובה לגאולתה. רוממות אומה על חברתה, הקבוע בסדר עליות וירידות העמים, היא ג"כ בנוי' על היסוד של ההכשר שיש לכל אומה לשמש ברוחה הכללי, להשלמת כלל האנושיות. וזהו העומק היסודי של תמצית הלימוד, היוצא מ"מה שקנה עבד קנה רבו".

כשמשתמש במקום זכיות מכריעות בין משפטי עמים, ועל מציאות ההכרח של השימוש לאדם התבונן נח בהשקפתו על הצביון הכללי של העולם בתיבה, וההכרח עצמו הי' סיבה כללית שימצא ג"כ צד שפל וגרוע במין האנושי, הראוי לעבדות, ובהיותו ראוי לזה "אין ברוך מתדבק עמו", כי עירוב מדות העבדים במזגי בנ"ח יפעל לרעה על כלל בנין מהלך הנפש.

והנה מכתבי נפסק ימים רבים מהמון הטרדות, וע"כ הנני אוחז דרך קצרה שיספיק לנבון כמוך, יקירי. בענין דיני ב"נ[65], דע שישראל, בהיותו העם אשר בחר בו ד' לאור גויים, יש לו זכיות מיוחדות, שלפעמים כשצריך לקיומו, או לתועלת הרשמת מעלתו, לותר על איזה חק מוסרי, גם זה הוא טובה כללית, שחוזרת באחרית אל הכלל כולו. אמנם הגדרים כמה יש לותר צריכים להגבלה תורית, לפעמים מקבלה או מתקנה, ולפעמים גם בדברים מפורשים בתורה. והנה ההכרעה בין שיתוף הקנין, המעביר קו על כח הצדק של "שלי שלי ושלך שלך", ובין הגבלת זכיות כל יחיד ויחיד, זה אחד מהדברים הקשים שבעמקי המשפט. והנה על הדבר הנאבד באמת הכריעה תורה, שאחר היאוש כבר כח השיתוף גובר בו על כח היחוד, והשיקול האלקי השוה בזה את כף המאזנים לצד הקומונא , שגם בה נמצא גרעין טוב, ובלא יאוש נתן מקום להכריע על ידו את יתרון השימוש לטוב ולצדק בכח הרכוש. ע"כ בין ישראל לישראל המשפט הכללי הוא, שהשימוש בכח הרכוש הוא כערך שוה, כמובן ביחש נערך כללי, שאינו צריך להזדקק לדקדוקי פרטים, וע"כ כח ההתיחדות עודנו פועל גם על האבדה. אבל אם החזקה היא שכח השימוש ברכוש זה כשיהי'[66] ביד המוצא יהי' יותר נאות לטובת כלל האנושיות באחרית, מאשר יהי' ביד בעל האבדה, אז כבר מספקת היא תביעת הצדק להכריע לצד הקומוניא והשיתוף הכללי ג"כ באבידה מבלעדי יאוש, והוא איסור החזרת אבידה לגוי, שלולא הדעה הכוללת של רדיפת הצדק הרחוק לא די שלא הי' נאסר כ"א הי' נכנס בכלל חיוב, וע"כ בכל מקום שיוכל שם שמים להתקדש, וקדושת שם שמים היא באמת ע"י הכרה הבאה מן החוץ, שכחה של תורה פועל כ"כ על פרטי אישי האומה, לותר מזכיותיהם הפרטיות בשביל כבוד הכלל, שהיא עצמה מדה משובחת מאד, אז כבר הדבר חוזר לעצמיות חיובו, ו"דרכי-שלו" זה הוא מיוסד על עומק האמת מצדי-צדדים. ובשום אופן וענין אין צדקה לשום אומה בעולם להגביל זכיות חברתה בלא תכלית נשגבת כללית, ע"כ צדקו מליצי ישראל בתביעתם "הלא אב אחד לכולנו", לבד מה שהעיקר הוא כדעת המאירי, שכל העמים שהם גדורים בנימוסים הגונים בין אדם לחבירו הם כבר נחשבים לגרים תושבים בכל חיובי האדם. אמנם גם אם נאמר כפשטם של פוסקים אחרים ג"כ אין בזה בית מיחוש כיון שיש לפנינו ענין תכליתי.

ולימוד התורה, דע יקירי שאין לך דבר המפסיד את יסוד השלמת החברה האנושית, כהשפעת ענינים נעלים בהמון שאינו ראוי לקבלם. ומי שחשב שיצליח את כל באי עולם ע"י מה שילעיט אותם ממוסר התורה, קודם שהוכשרו לכך, לא ירד כלל לעומק הכונה הטובה האלקית. והראי'[67], שתחת המסוה של "ואהבת לרעך כמוך" ערכו במות-תופת לשרוף אנשים, שלא יכלו לדבר על מוסרם שום דופי. והכל הוא מפני שעניני התורה הזכים הם צריכים הכשר, והיא למימינים בהם סמא דחיי, אבל פושעים יכשלו בה, ע"כ אסור ללמד ד"ת[68] לנכרי. ואם יזדמן יוצא-מן-הכלל, שפעלה התורה עליו להיטיב, אין למדים מן הכללות, וכל ההלכות הקבועות נאמרו על הרוב הנהוג, והרשות ניתנה לחכמים מובהקים להורות

היתר להוראת שעה, מכ"ש[69] כשיש בזה משום קידוש השם או מגדר מילתא, ויתר הגדרים הנצרכים לזה, שאין כאן מקום ביאורם.

וחסידי או"ה[70], שכתב הרמב"ם[71] שאם עשה אותם מהכרע הדעת אינו מחסידי או"ה ולא מחכמיהם, הנה הגירסא האמיתית היא "אלא מחכמיהם". ודעתי נוטה, שכונת הרמב"ם היא שמעלת "יש להם חלע"ה" היא מעלה ירודה מאד, אע"פ שהיא ג"כ טובה גדולה, אבל כיון שאפילו רשעים וע"ה שבישראל זוכין לה היא לפי ערך המעלות הרוחניות מעלה ירודה, והרמב"ם[72] סובר שהמושכלות מצליחים את האדם הרבה עוד יותר מהצדק של ההנהגה, ע"כ סובר שהמדרגה של "יש להם חלע"ה" היא מעלה של חסידי או"ה דוקא, שלא גברו במושכלות, כ"א קבלו האמונה בתמימות רגשי לבב, והתנהגו בדרך ישרה, ע"י מה שקבלו שהמצות שלהם ניתנו כך ע"פ ד', אבל מי שע"י[73] הכרע הדעת זכה להשיג ז' מצות ב"נ הוא באמת חכם לב ומלא תבונה, הוא נחשב מחכמיהם, שמעלת החכמה היא גדולה מאד, וא"צ[74] לומר שיש לו חלע"ה[75], כ"א הוא עומד במדרגה קדושה, שצריכה להתפרש במבטא יותר מלא מהלשון של "יש לו חלע"ה". וגם אם יהיו דברי הרמב"ם כפשטם, אין בהם זרות אם נאמר, כי מדת עוה"ב[76], שהוא מדבר עלי' בספרו, היא אותה המדה המיוחדת, שהיתרון האלקי שיש לתורתנו הקדושה הוא מקנה למקייימיה, ויש מעלות אחרות שכל דבר טוב יכול להקנות אבל אין זה נקרא בשם עוה"ב, ובאותו היתרון הוא בא מכחה של תורה, ומסתגל למי שמקבלה בקדושת אמונתה, ואין זה שולל כלל מעלות אחרות מצויירות לכל פילוסופיה כדרכה.

ועניני המלחמות, אי אפשר הי' כלל, בשעה שהשכנים כולם היו זאבי ערב ממש, שרק ישראל לא ילחם, שאז היו מתקבצים ומכלים ח"ו[77] את שאריתם; ואדרבא הי' מוכרח מאד גם להפיל פחד על הפראים גם ע"י הנהגות אכזריות, רק עם צפיה להביא את האנושיות למה שהיא צריכה להיות, אבל לא לדחוק את השעה. ודע שבהלכות הציבור לא החמירה תורה כלל לדחוק את רוח העם לחסידות, מפני שאז היתה החסידות הכללית נעשית דרך קבע וחובה, ותכלית התורה היא שתקבע ההערה השכלית בכח אהבה ונדבה. וזהו יסוד כמה קולות שיש בדין-תורה ביחש לסדרי המלחמות, ועזיבת האלילים היא נאותה לתעודת ישראל הכוללת, ומובן שמ"מ[78] הי' הדבר מסור לב"ד[79] לראות מצב המוסר של הע"ז ההיא, ולא היו כל הענינים שוים, ובעוה"ר[80] לא נתפרשו לנו הדברים לפרטיהם, ממיעוט השימוש המעשי מאז אבדנו חסננו הלאומי, עד אשר ישיב לנו השי"ת עטרת תפארתנו במהרה בימינו.

והדעות הרעות, צריך אדם להתגבר עליהן בכח שכלו, ואם אינו יכול לברר לעצמו עכ"פ כיון שהם גורמים הירוס בחיי החברה ע"כ יש כח להכריח שלא ידבר בהם באזני זולתו, שזהו דבר מעשי, וכשישמור זה ממילא יבא להכרת האמת. ותדע שסמכה תורה ענין נוקב שם ד' למכה אדם ומכה בהמה, כלומר שהוא ענין הריסה חברותית נוסף על הקלקול השכלי והמוסרי.

ומה שכתבת על דברי בענין החפשים, אבאר לך: כונתי היא, שיכולים להסביר להם ג"כ, כי מה שנתקיימה האומה עד כה ע"י קיום המצות אנו רואים בעדות של נסיון, שא"א להכחישו, ואם אפשר שתתקיים היא ורוחה בלא קיום התורה לפי ידיעתנו הוא דבר נמנע, אבל גם אם ניתן להם טעותם לא יוכלו לומר שקנו ע"ז[81] נסיון ארוך, השוקל כאותו הניסיון הבטוח שלנו, א"כ להכניס בסכנה קיום

האומה, החביבה גם להם לפי דברם, הוא רשע וכסל. ומי שמכיר, אפי'[82] רק מהכרע הדעת, שיש נפש משכלת במציאות, ושכל דבר שהוא עול ורשע אי אפשר שיהי' לו אחרית טובה, יבין כי מי ששולח יד בקיום האומה, בין מצד תאותו בין מצד דמיונו, הוא חבר לאנשי-משחית היותר רעים. עכ"ז[83] אינני שולל טענת כף זכות, שרבים מרעועי הדיעות שבדורנו הם קרובים לאנוסים, מפני שיבושי הדיעות ומיעוט השפעה לברר דרך הישרה לנבוכים. וד' יגיה חשכנו בחסדו.

מכתבי זה התחלתי לכתוב ברחובות, כאשר בא מכתבך לידי, ואח"כ נטרדתי הרבה עד אחר ר"ה[84] העבר, ב"ה, וכשבא אחי ש"ח שי'[85] נזכרתי להשלימו בחפזון גדול. ותיטיב לדקדק בדברי, אקוה שתמצא מבוקשך. וכתוב נא לנו מכל אשר עמך, ואל תמנע ממני טוב הערותיך המחוכמות, כי מעוררים צעירים בדברים-שבלב יקרים לי מאד, ואקוה בל"נ[86] לעת המוכשר ביותר לבאר יותר בסגנון מובן בעזהשי"ת[87].

הנני חותם בברכת השנים ואה"ר[88], יצליחך השי"ת בתורתו ויראתו, וירחיב דעתך בשכל טוב לדעת שמו ית', ותהי'[89] לאיש מצליח בכל מילי דמיטב, כנפשך היקרה ונפש ידידך אוהבך, שוחר אשרך מעל אדמת הקודש,

אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. מנ"א - מנחם אב
3. תרס"ד - השנה תרס"ד (1903/1904)
4. כ' - כבוד
5. חו"ב - חריף ובקי
6. מו"ה - מורנו הרב
7. נ"י - נרו יאיר
8. וכא"ל - וכל אשר לו
9. שלו' - שלום
10. ית' - יתברך
11. כ"א - כי אם
12. ע"י - על ידי
13. זא"ז - זה את זה
14. ות"ל - ותודה לא-ל
15. בחו"ל - בחוץ לארץ
16. ע"ד - על דבר
17. א"א - אי אפשר
18. ע"כ - על כן
19. ואח"כ - ואחר כך
20. בחוה"ל - בחובות הלבבות
21. וכ"כ - וכל כך
22. תהי' - תהיה
23. יהי' - יהיה
24. ג"כ - גם כן
25. וע"ז - ועל זה

26. כ"כ - כל כך
27. מ"מ - מכל מקום
28. וע"י - ועל ידי
29. שכ"כ - שכל כך
30. א"כ - אם כן
31. שאע"פ - שאף על פי
32. שתהי' - שתהיה
33. זל"ז - זה לזה
34. בבנ"א - בבני אדם
35. ע"פ - על פי
36. בנ"א - בני אדם
37. אע"פ - אף על פי
38. שע"ז - שעל ידי זה
39. שא"כ - שאם כן
40. יצה"ר - יצר הרע
41. שבבנ"א - שבבני אדם
42. השי"ת - השם יתברך
43. עכ"פ - על כל פנים
44. שיהי' - שיהיה
45. בהראב"ע - ברבי אברהם אבן עזרא
46. ז"ל - זכרונו לברכה
47. לבנ"א - לבני אדם
48. א"ע - את עצמו
49. בכה"ק - בכתבי הקודש
50. ומ"מ - ומכל מקום
51. כה"ק - כתבי הקודש
52. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
53. שכה"ק - שכתבי הקודש
54. א"י - ארץ ישראל
55. משוה"ד - משורת הדין
56. שא"א - שאי אפשר
57. תחי' - תחיה
58. וה"ה - והוא הדין
59. הי' - היה
60. וע"כ - ועל כן
61. שכ"מ - שכן משמע
62. ובדחז"ל - ובדברי חכמינו זכרונם לברכה
63. ע"ז - על ידי זה
64. עלי' - עליה
65. ב"נ - בן נח / בני נח
66. כשיהי' - כשיהיה
67. והראי' - והראיה
68. ד"ת - דברי תורה
69. מכ"ש - מכל שכן
70. או"ה - אומות העולם
71. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
72. והרמב"ם - ורבי משה בן מימון

73. שע"י – שעל ידי
74. וא"צ – ואין צריך
75. חלע"ה – חלק לעולם הבא
76. עוה"ב – עולם הבא
77. ח"ו – חס ושלום
78. שמ"מ – שמכל מקום
79. לב"ד – לבית דין
80. ובעוה"ר – ובעוונותינו הרבים
81. ע"ז – על זה
82. אפי' – אפילו
83. עכ"ז – עם כל זה
84. ר"ה – ראש השנה
85. שי' – שיחיה
86. בל"נ – בלי נדר
87. בעזהשי"ת – בעזרת השם יתברך
88. ואה"ר – ואהבה רבה
89. ותהי' – ותהיה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת צח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ג מרחשוון תרס"ח - יפו **נמען:** חברי לשכת 'המזרחי' לארצות המערב

תשובה מפורטת לשאלון על מצב החינוך בארץ ישראל. החינוך הישן: תלמודי תורה רבים, עם מעלות וחסרונות שצריך לתקן; אגודת 'שומרי תורה' מגינה על היהדות מפני בתי הספר הלאומיים־החילוניים. אין עדיין בית ספר דתי לבנות, ויש צורך דחוף בכך. הרב קוק מתאר חדר חדש ב'אחוה' שלומדים בו עברית, המתאחד עם 'שערי תורה', ומחלקת מלאכה. הרב קוק גם מתאר את בתי הספר החדשים והמורים בהם. העיקר שחסר הוא בתי ספר שמוריהם יראי שמים ומכירים בצורכי החיים, יחד עם ישיבה גדולה. הרב קוק מציע את עזרתו כרב הישוב החדש, ומדגיש את התועלת בידיעת ערבית ותורכית לחכמי תורה.

עיקרי הדברים

- סקירת מצב החינוך הישן והחדש בארץ ישראל.
- חוסר בחינוך דתי לבנות.
- חדר עברי ב'אחוה' ומחלקת מלאכה ב'שערי תורה'.
- הצורך בבתי ספר תורניים העונים לצורכי החיים.
- חכמי תורה הדוברים ערבית ותורכית - פתח להשפעה בממשלה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ג מ"ח תרס"ח[4].

כ'[5] האדונים הנכבדים, הרבנים החכמים, חברי לשכת "המזרחי" לארצות המערב, [הסניף של תנועת "המזרחי" במערב אירופה, שבראשו עמדו רבני גרמניה] שלו'[6] וברכה.

מכתבם הנכבד, רצוף בשאלות חכמים, המלאות חן אהבה לשם השי"ת[7], לעם קודש ולאה"ק[8], הגיעני. מפני מניעות שונות לא הי'[9] אפשר לי להשיב על אתר. [מיד] והנני כעת בתשובה קצרה על אותן השאלות, שהנני מוצא בקרבי הכשר להשיב עליהן, כפי הנראה לעיני רוחי, בעה"י[10].

א. 1. הישיבות והמוסדות לת"ת[11], הנמצאות בכלל באה"ק[12], רבות הנה וא"א[13] לי לפורטם. אך בכלל, הפרוגרמה הישנה היא שולטת בכל המוסדות הישנים, - סדר כזה שיש בו הרבה מעלות, ולא ניקה ג"כ[14] מחסרונות, שהכרח גדול הוא לתקנם. אבל בהם הננו בטוחים שיהודים הם מגדלים לנו, וכשיתקנו המגרעות יהיו גידוליהם יהודים שיהי'[15] לתפארת ארה"ק[16], בישראל ובאדם. המטרה של אגודת "שומרי תורה" [ארגון שפעל להקמת מוסדות חינוך ברוח התורה בארץ ישראל] היא להגן בעד היהדות, השומרת ברית ותורה במלא המובן, שהיא הולכת ומתמעטת באה"ק ע"י[17] בתי-החינוך החדשים, שחפצים רובם ליסדם על ההכרה הלאומית היבשה, [הלאומיות החילונית בלבד, בלי אמונה] המשוללת אפילו מאמונה בכלל, וק"ו[18] מאמונת-אומן המחי' את בני' באור ד' ובשמירת התורה והמצוה באמת ובתמים. עד כה מצאה ידה של האגודה הנ"ל[19] ליסד איזה בתי לימוד ע"פ[20] הסדר הישן, ולפעמים יש שיש בהם קצת ריכוך

ויפוי מול ערך הישן, אבל עוד צריך הדבר להיות הולך ומשתכלל. לזה דרושה עזרה רוחנית, והשפעה טובה מחכמי לב, ועזרה חומרית מבעלי הון אוהבי צדקת ד' ומשפטיו עם ישראל.

2. הועדים המפקחים על כל בתי-הלימוד הערוכים בסדר הישן בכלל, מתנהגים ע"פ גבאים ומפקחים, וישנם ג"כ ע"פ רוב משגיחים שכורים בכל מוסד, ובתי-הלמוד של "שו"ת" עומדים תחת ההנהגה של האגודה, שהם רבנים בעלי תורה וי"ש[21] באופן מצוין, ומהם מסורים להרעיון בכל לב, והם יושבים בירושת"ו[22].

3. הילדים שם במושבות הנם מבני המושבה. פה ובירושלים נמצאים בבתי הלימודים ג"כ אחדים מחו"ל[23] ומערים אחרות. נמצאים ג"כ מעטים מבני התימנים ומהגרים שבאו מרוסיא.

4. המורים הנם ג"כ רובם אנשים כשרים ובני תורה מהדור הישן. נמצאים ג"כ כאלה שיש להם איזו מדרגה של השכלה עולמית, באותה המדה של משכילים מעצמם. [באותה מידה של מי שלמדו השכלה בעצמם, בלי בית ספר] שעות הלימוד הן ע"פ רוב ערך שבע-שמונה ביום.

5. לדאבוננו עוד לא נמצא שום מוסד של שומרי תורה ומצות בדרך הישן שיסד בית למוד לנערות, וההשפעה של בתי הלימוד של הנערות ע"פ רוב מוחלשת מאותה החולשה החדשה, שיש בה הפגה לטעם אמונת אמן. [החלשה של טעם האמונה (על פי ירמיהו מח, יא)] ודבר זה דורש תיקון בלא איחור כלל.

6. בכל בתי הלימוד הישנים לבני אשכנז באה"ק שולטת שיטת התרגום לזרגון. [שיטת הלימוד בתרגום ליידיש]

הנני מוצא נכון להעיר, כי ניצוץ אור לטובה התחיל להאיר פה, עי"מ[24] שנתיסד חדר אחד מבע"ב[25], שיש בהם תורה ויראת שמים, וחפצים בחינוך בניהם באופן המתאים באיזה מדה לדרישת החיים, - שעיקרם הם הדרים בחלק מן העיר הנקרא "אחוה", [שכונת "אחווה" שביפו] - ויסדו חדר, שהשפה השולטת בו היא עברית במבטא האשכנזי. [בהגייה האשכנזית] (בעלי המהלך החדש בוררים את ההברה הספרדית [בוחרים בהגייה הספרדית] דוקא, אע"פ[26] שהם אשכנזים, ומזה יצמחו לפעמים פירודי דעות במשפחה ובבתי כנסיות). בזה הזמן צעד הדבר לפנים במדה הגונה. נתקבל למפקח ד"ר[27] אחד נכבד בתורה, ביראה ובמדע, מר זליגר מאוסטריא. וזה החדר הוא מתאחד עם המוסד "שערי תורה" [תלמוד התורה ביפו] אשר פה, שהוא עומד בכללו כולו על פי המשטר הישן, ובהמשך הזמן תוכל ההתאחדות הזאת להתגדל ולתת פרי הגון. אמנם כמובן צריך גם זה היסוד תיקון ושכלול, אבל מזה יש כבר זריחת תקוה, לבסס את היהדות הנאמנת עם יסוד של דרישות החיים ההולכים ומתגברים גם באה"ק ת"ו.

ב. 1. בתי-ספר ללימודי חול ולמלאכה נמצאים רבים במרחב אה"ק[28]. לפורטם אינני יכול, כי כמעט כל מה שנוסד מחדש עקרו הוא בחול. רק פה החילונו ליסד מחלקה של מלאכה, מצורף ל"שע"ת", והדבר עומד בראשית התפתחותו, וצריך אימוץ ועזרה מוסרית וחמרית מרובה, ואז יוכל להועיל הרבה למצב אה"ק ולהרמת ערך היהדות הנאמנה.

1-2. השפה העברית היא מדוברת (במבטא הספרדי) בכמה בתי-ספר חדשים, ולוקחת ג"כ חלק הגון מזמן הלימודים. לרוב בתי-הספר החדשים ישנן פרוגרמות, נכתבות או גם נדפסות, שמהן אפשר להודע פרטי הלימודים. (אם הם נשמרים בדיוק בפנים לא אדע).

4. מכל המפלגות נמצאים ששולחים בניהם גם לבתי-הספר החדשים, ונמנעים מהם רק המצויינים בשמירת תורה ויראת שמים, הפורשים מצד החולשה שיש בהם ביחש לדת, והיראים מפני הממונים של הכוללים מצד קיפוח חלוקתם, [מפני שהגבאים יקצצו להם את קצבת "החלוקה" מכספי הצדקה מחוץ לארץ] שעכ"פ[29] מזאת היראה, עם כל שפלות ערכה, יוצאת ג"כ איזו תועלת, לפי המצב הבלתי-נעים בהוה. הנערים הנם מהערים, ומהמושבות ג"כ.

5. המורים והמזכירים הנם הועד שבכל בית ספר מאלה, המפקחים ג"כ על הסדרים וכאמור לעיל 2 א.

6. המורים נמצאים מהם דרי"ם[30] בעלי דיפלומים, ויש מהם סתם משכילים הראויים מצד ידיעתם לעבודתם.

ג. 1. המחסור היותר גדול הוא עכשיו בהישוב החדש, כמו פה עה"ק ת"ו ובהמושבות, ליסד בתי ספר כאלה, שיהיו המפקחים והמנהלים, המורים והמלמדים, כולם אנשים שהם בעלי אמונה ויראת שמים באמת, ושיהיו מודים בלב שלם בהצורך שיש למילוי הדרישות של החיים בתוכן הלימודים באי"י[31], ושיהי[32] בעיניהם דבר זה חובה ומצוה, אחרי שרק בזה יתכונן ישראל באי"י כראוי, בעז ובקדושת אמת, וע"פ[33] רוח זה יתכוננו ג"כ ישיבות גדולות, ויהיו לכל אלה מצורפים ג"כ בתי מלאכה, מונהגים ברוח הטוב אשר יתן ד' על עמו בהר קדשו.

2-3. האמצעים לעזר להרים את מצב אה"ק, ולסבב עי"ז[34] הרמת מצב היהדות הכללי, הנם לפי דעתי תלויים דוקא בצפיה לרחוק מעט, דהיינו שלא רק במה שניגש אל הטבת חינוך הקטנים נצליח, כי"א[35] ע"י מה שנשים פנים ג"כ אל החינוך של המגודלים, שחסרון הסדר של חינוכם הילדותי הוא עדיין מעוות שאפשר לתקון. מהם יצאו לנו בקרוב בתי אבות בע"ה[36], ובעלי רושם ניכר בהחיים של היהדות הארצי-ישראלית. אבאר בקצרה. הננו סובלים פה, משני צדדים. הדרך הישן בחינוך יש בו תוך תמציתי טוב, והיינו קדושת האמונה והדרכת י"ש[37], אבל יש בו חסרונות רבים. חסרון הסדר החיצוני של המחנכים והמתחנכים, שהרבה גורם העוני, אבל גם אם יוסר זה החסרון, עוד צריך לסלק את חסרון ההסכמה של הביטול, [הזלזול שיש בציבור הישן] המצוי במחנה הישנים, לעומת כל הטבת תואר חיצוני, בצורה החיצונית של בית התלמוד, בנקיונו הפנימי, בתלבושת המורים, בסדרי נימוסיהם, בתלבושת התלמידים, במהלכם, וכאלה. עוד יש חסרון פנימי כללי, שהוא באמת מסבב הכל, הוא מצוי בכל מקום ומ"מ[38] הוא מורגש באי"י ביותר והוא עלול להיות ב"ה מתוקן ביותר: הפרעות בסדרי החינוך, אותם שנסמכים על רגש המתיחש לפי הפרסום ליראת שמים, כלומר שרבים טוענים שזהו דוקא דרך האמונה, ובזה מגדלים יהודים כשרים כחפץ השי"ת. זה נובע מפני חסרון דעת ד' בידיעה מסודרת. הלימודים הרחבים המתיחסים ליראת שמים אינם נלמדים בקביעות, לא אצל הקטנים ולא אצל הגדולים. ע"כ[39] יצא משפט צורת ההדרכה ע"פ סדר של דמיון נפסד. בארצות שהמעמד החברותי מכריח, שיהיו החיים מסודרים, בתיקון חיצוני עכ"פ[40], אין הדבר ניכר, ובא"י[41], שהעניות, החלוקה והממשלה העזובה, [קצבת "החלוקה" מכספי הצדקה, והשלטון העות'מאני המוזנח] גם יחד הנם מכשירים, שצורות דמיוניות בתוכן החיים הרוחניים יוכלו להטביע את המטבע שלהן על החיים החברותיים ולהזיקם, - ניכר ההפסד הרבה. ע"כ אנחנו צרכים להעמיד סדר בחדרים, בישיבות ובכל בתי-לימוד, שלימוד יראת

שמים, הכולל את כל הצד הרוחני שבתורה ומוסר, יהיה נלמד כסדרו, כדי שיהיו הדעות הולכות ומתישרות. ובהמשך הזמן יהיה לנו רוב ניכר ומכריע של אנשים בעלי צורה, בני תורה ויראי ד', שמחשבותם על החיים לא תהיה כפי הדמיון המזיק ומחריב את הכל, כי"א ע"פ התורה האמתית והשכל הצלול והבהיר אור ד' בארץ. המחשבות האלו יכריעו את בעליהן לקחת חלק בכל דבר טוב, בכל שכלול, וכל כבוד של ישראל ושל א"י[42], ויוכלו יפה להתאגד עם כל הטובים והמעולים של דורשי טוב על ישראל ועל אה"ק, שבכל הארצות של הגולה, ולרומם קרן לעם ד' באגודה אחת. וזאת לדעת, כי המקום היותר מוכשר, שראוי להקדים בו מוסדות משוכללים, ע"פ רוח טהור של חיים טהורים, ממולאים באור תורה, אמונה וקדושה, ומסומכים בכשרון של מדע, אמנות מלאכה, הוא דוקא הישוב החדש, ולא ירושלים עה"ק תי"ו בעצמה. בירושלים צריך עוד להיות הסדר הישן קבוע. שם אין ההתמוטטות של היהדות הנאמנה בולטת כ"כ[43]. וגם עלינו לא לשכח, כי איזו תעודה נמצאת באותו הדרך של הנזירות מן החיים, אפילו למראה העין החיצוני ג"כ, אלא שהתעודה היא מכוונת אל גלותנו וענות נפשנו. אבל בירושלים, שרושם של אבלנו הוא כ"כ גדול ותקיף, בית מקדשנו השמם לעינינו, ומקום מקדש מלכנו, שאנו בקרבו עבדים מרודים, הוא דוקר את הלב ומדאיב את הנפש, מוכרח הדבר שאותו הרושם ישאיר איזה עקבות מלאות חלחלה וזרות בחינוך ובסדר הליכות החיים, עד עת לכל חפץ. לא כן הוא משפט הישוב החדש. פה רוח חיים לאומיים הולך ונושב, כל עקרו נוסד מתנועת זה הרוח, אלא שמבלעדי בסיס של יהדות אמיתית, של קדושת אמת ושל אור חיי עולם של שם ד' שעל עמו ונחלתו, אין רוח זה כלום, עובר הוא כקצף על פני מים, [הושע י, ז] וכציץ נובל דמיונו. [על פי ישעיהו כח, ד] אבל כשיבוסס בידי פועלים נאמנים, המכירים את חובתם ויודעים איך לעבוד את ד' באמת, בתורת חיים ואור אמת, יהיה באמת רוח בהיר, רוח המביא טל של תחיה לישראל ולאהלי יהודה כולם. ורק בהנשא הכח האמיץ של הסביבה, תתרומם ירושלים בתור המרכז, מקום אשר עינינו ולבנו שם.

ע"כ צריכים אנחנו ליסד במרכז הישוב החדש ישיבה גדולה, שתהיה מתנהגת בכל ארחות הכבוד והחיים היותר טובים ומשוכללים, עד כמה שהיד מגעת. שם צריך שיהי' תופס החלק היותר גדול לימוד התורה שבכתב ושבע"פ[44] בסדרים טובים, שיהיה כולל בקרבו גם את כל המובן של חכמת ישראל בדורנו ג"כ. החלק הרוחני והמדעי שבתורה לכל צדדיו צריך שיהיה נלמד בזכות שוה, כקביעות ההלכה והתלמוד. הסדרים החיצונים צריכים שיהיו עשויים בטעם טוב, המוצא חן בעיני כל איש ישר ומנומס, הבנין, התלבושת, ההתהלכות עם הבריות וכו'[45]. המדעים הכלליים, צריכים לתפס בה מקום רשמי בלשון הקודש, והכשר ולימוד של שפות זרות, מערביות ומזרחיות, ראוי שינתנו לתלמידים, חוץ מזמן הלימוד בישיבה, שלא יארך יותר משמונה שעות ליום, ע"י מורים וספרים טובים, עד שבהמשך של זמן לימוד של שש-שמונה שנים יוכלו לצאת מקרב ישיבה כזאת אנשים משוכללים, שיהיו באמת תפארת לישראל ולא"י[46]. אמנם גם מזה לא נניח ידינו, לשכלל את הלימוד של החדרים ובתי הת"ת[47] באופן קרוב לזה, וכ"ז יותר רצוי ויותר נח שתהיה התחלת העבודה בישוב החדש לכל אגפיו, (הנני מליט בזה [הנני מצרף בזה] מכתב נדפס ע"ד[48] מחשבה זו, [ככל הנראה הקול הקורא שפרסם לייסוד ישיבה ביפו] הכוללת הרבה מאד בע"ה). בתי מלאכה ובתי ספר לילדות בטעם כזה יוכלו ג"כ להתכונן, וכ"ז יהיה לו בסיס ועתיד מובטח, עם השכלול של הישיבה במילואה העליון, שתגדל לוחמים מלחמת ד', נגד בעלי הדמיון

הנפסד, החושבים את עצמם ליראים, ונגד גסי השכל ובעלי טמטום הלב, החושבים את עצמם לחפשים. הבו אחים, נתאחדה ונעשה, חזקו ונתחזקה בעד עמנו ובעד ערי אלקינו. [על פי שמואל ב י, יב]

4. במדה זו הנני אנכי הצעיר, במעמד של הרבנות הכללית לישוב החדש, שהכרעתו היא [שמרכזה הוא] עה"ק יפו והמושבות ת"ו, - ושאר הסעיפים יהיו משתלמים בע"ה ע"י השתלמות החלק היותר יסודי -, מוכן בכל כחי בל"נ[49] להיות לעזרת גבורי כח עושי דבר ד', היודעים בינה לעתים, לדעת מה יעשה ישראל, [על פי דברי הימים א יב, לג] לעזרתו ולתשועת ארצו ונחלתו. והרבה מגדולים וחשובים, בארץ ובחו"ל[50], ימצאו בע"ה שיעמדו לימינינו, וד' עמנו מתנשא לכל לראש [דברי הימים א כט, יא] ב"ה.

5. יותר טוב הוא בודאי שיהיה הכל מאושר מטעם הממשלה התורכית. אמנם א"ז[51] דבר קשה, וגם אינו מעכב הרבה, וב"ה[52] יש עמנו מאוהבינו, יראי ד' וחושבי שמו, שיד ושם להם [שיש להם השפעה (על פי ישעיהו נו, ה)] ג"כ אצל מי שהיכולת בידם, ולא יהי'[53] מזה שום עיכוב כלל. רק נקבץ נא כחות רוחניים ומעשיים.

6. זה פשוט, שאם המצויינים שבחכמי תורה וי"ש יהיו יודעים את השפה הערבית והתורכית, יחד עם מדרגה הגונה של השכלה, אז בהיותם ע"פ חפצם לנתיני תוגרמא [לאזרחי האימפריה העות'מאנית ("תוגרמה" – תורכיה)] יוכלו לזכות לכל המשרות היותר רמות בממלכה, ולפעול טוב הרבה על ישראל. והננו רואים מופת לזה מאחינו הספרדים, אלא שרעיון הבנין והתחיה הלאומית הוא רחוק מהם קצת, וצריכים אנחנו להעיר כח חיים זה באה"ק בטעם יהדותי מלא.

7. ההוצאות א"א[54] לסמן. ואפילו אם בהתחלה נוכל להעמיד כת קטנה משוכללת, לפי חפצנו, ג"כ דבר גדול הוא. ומובן שלפי התגדלות הכחות נוכל להרבות המפעלים, ולהגדיל תורה ולהאדירה.

את אלה הדברים ראיתי בעניי להשיב לכבוד הדרתם באמת. וישנם עוד דברים רבים ונכבדים, שראוי לדבר בהם, בענין הנשגב והקדוש הזה, ונחשך את הדברים בעה"י למועד אשר אתכבד בתשובת הדרתם על דברי אלה.

והנני חותם בברכת ד' מציון ומקודש, כנה"י[55] ונפש דורשם לטובה ולברכה, ברגשי כבוד והדר

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

מצדי אין שום מעצור לפרסם תשובתי זאת בשמי, בהעתקות וגם בדפוס, אם ימצאו בזה איזו תועלת.
הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. כ' - כבוד
6. שלו' - שלום
7. השי"ת - השם יתברך
8. ולאה"ק - ולארץ הקודש

9. הי' – היה
10. בעה"י – בעזרת השם יתברך
11. לת"ת – לתלמוד תורה
12. באה"ק – בארץ הקודש
13. וא"א – ואי אפשר
14. ג"כ – גם כן
15. שיהי' – שיהיה
16. ארה"ק – ארץ הקודש
17. ע"י – על ידי
18. וק"ו – וקל וחומר
19. הנ"ל – הנזכר לעיל
20. ע"פ – על פי
21. וי"ש – ויראת שמים
22. בירושת"ו – בירושלים תבנה ותכונן
23. מחו"ל – מחוץ לארץ
24. עי"מ – על ידי מה
25. מבע"ב – מבעלי בתים
26. אע"פ – אף על פי
27. ד"ר – דוקטור
28. אה"ק – ארץ הקודש
29. שעכ"פ – שעל כל פנים
30. דרי"ם – דוקטורים
31. באי"י – בארץ ישראל
32. ושיהי' – ושיהיה
33. וע"פ – ועל פי
34. עי"ז – על ידי זה
35. כ"א – כי אם
36. בע"ה – בעזרת השם
37. י"ש – יראת שמים
38. ומ"מ – ומכל מקום
39. ע"כ – על כן
40. עכ"פ – על כל פנים
41. ובאי"י – ובארץ ישראל
42. אי"י – ארץ ישראל
43. כ"כ – כל כך
44. ושבע"פ – ושבעל פה
45. וכו' – וכולי (וכן הלאה)
46. ולאי"י – ולארץ ישראל
47. הת"ת – התלמוד תורה
48. ע"ד – על דבר
49. בל"נ – בלי נדר
50. ובחו"ל – ובחוץ לארץ
51. א"ז – אין זה; ב"של א"ז הרב": אבי זקני
52. וב"ה – וברוך השם
53. יהי' – יהיה
54. א"א – אי אפשר
55. כנה"י – כנפשו היקרה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קלז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב אייר תרס"ח - יפו **נמען:** הגאון ר' יצחק אייזיק הלוי

הרב קוק דוחה את הרמז שרבני ארץ ישראל מבטלים דעתם בפני השפעות חוץ. החובה עתה היא להכין בסיס ליהדות ארץ ישראל, ולכן צריך להמשיך כוחות חדשים שיהיו מוכשרים לחיי החברה, עם לימודי חול ושפות, ועם חכמת ישראל ודעת ה'. אי אפשר לשנות את המוסדות הקיימים, ולכן יש להקים ישיבה חדשה בישוב החדש. היא תכשיר רבנים למושבות, מחברים ומורים, ואחריה יקומו בתי מלאכה ובתי ספר לחקלאות. הצלחת הניסיון תשכנע את הישנים. כל ההנהגה הפנימית תהיה בידי שומרי אמונים.

עיקרי הדברים

- רבני ארץ ישראל עומדים על דעתם באמונה.
- ישיבה חדשה - רבנים, מחברים, מורים.
- לימודי חול ושפות לצד חכמת ישראל.
- בתי מלאכה ובתי ספר לחקלאות ברוח תורה.
- ביקורת על 'ישב ואל תעשה' של המוסדות הישנים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ב אייר תרס"ח[4]. [י"ב באייר תרס"ח (1908)]

שלו'[5] וברכה לכבוד הרב הגאון הגדול, אוצר חכמה וכליל תפארת, מו"ה[6] יצחק אייזיק הלוי [רבי יצחק אייזיק הלוי, בעל "דורות הראשונים"; ראו גם (כרך א', אגרת קיא)] שליט"א[7].

הנני מוצא חובה לעצמי להעמיד את כ"ג[8] שי'[9] על אמתת הדברים ביסוד פעולתנו לטובת אה"ק[10].

הנני רואה, שכת"ר[11] מזרז במכתבו, את רבני אה"ק שלא להפיל אפילו קוצו ש"י מדעתם, [קוצו של יו"ד – אפילו דבר קטן ביותר] כאילו הורגלו הם לבטל את דעתם מפני השפעת חוץ. ידע אדוני שאין הדבר כן. אם נחפש בכל מלא רחב הארץ לא נמצא אנשים כ"כ[12] עומדים על דעתם, בקביעות ודיוק נמרץ, כמו רבני אה"ק, במה שנוגע לשמירת האמונה, וע"ז[13] אין הם צריכים שום זירוז. אמנם חובתנו עתה היא לאידך גיסא, אנחנו חייבים לראות את הנולד ולדאג בעד מצב היהדות הארצישראלית, שהיא במובן ידוע היהדות הכללית של כל ישראל, שיהי'[14] לו בסיס חזק לדורות יבאו. וזה אי אפשר כ"א[15] ע"י[16] מה שנמשיך כחות חדשים אל תוך המחנה המחזקת בעץ החיים של תורה ואמונה, באופן שיהי' להם מעמד נכון בחיים, ע"י מה שיהיו מוכשרים לחיי החברה, ע"י הידיעות הנחוצות בלימודי ידיעות העולם והשפות היותר מוכרחות, ועם זה להמשיך אורה עליונה של דעת היהדות במעלתה היותר עליונה, שהיא מגעת עד מרומי דעת ד', ע"י התרחבות ידיעת חכמת ישראל לכל מקצועותיה. ולזה צריכים אנו לחדש סדר הישיבות, ושינוי סדר זה לא יעלה בידינו בשום אופן אם נתחיל עם המוסדות שכבר הם קבועים. יוכל להיות בזה רק הונאת דברים משני הצדדים, אבל לא תועלת וקיום אור ד' על ישראל, שאנו מצפים לו. עלינו ליסד כעת ישיבה חדשה, [הישיבה שתכנן הרב קוק להקים ביפו] ודוקא במרכז הישוב החדש, שהוא יותר נזקק לתחיה רוחנית, פה נוכל להאגד יחד בעצה אחת. תכלית הישיבה תהי'[17]

בראש, שהמצוינים שיתחנכו בה יוכלו להיות רבנים במושבות, מפני שידעו יפה את העולם ואת החיים, ויוכלו להשפיע רוח דעת ואהבת תורה ויראת שמים של אמת במושבות, ויתר החניכים יהיו ג"כ[18] אנשים שימשיכו עליהם אותו החן והפאר הראויים לבני תורה המעורבים בדעת עם הבריות, [על פי כתובות יז: "לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות"] המוכשרים ביותר יוכלו להיות מחברים טובים בכל אותם המקצעות של תורה וחכמה, הדרושים לעבודה בדורנו, כדי להשיב לשם ד', לארץ ישראל ולישראל, את כבודם הראוי להם, והמוכשרים לפדגוגיה יוכלו להיות מורים טובים ומכובדים על הבריות, מלאים אור של חיים בריאים ורוח איתן של יהדות ואמונה שלמה, שיהי' כח בידם לעמד נגד הפרוץ המרובה של הפדגוגיה החדשה, ההולכת לבלע את כל קודש ד'.

ועם זה עלינו ליסד בתי מלאכה, ובתי ספר לעבודת האדמה, ממולאים ברוח תורה ואמונה, בדעה ושכל טוב, בחפץ טהור להבריא את הנשמה ואת הגויה הישראלית בארץ ישראל. וזה אמנם צריך שיבא אחר יסוד הישיבה הראשית. ואז כאשר חפץ ד' בידינו יצלח, ומן הניסיון יראו הכל איך הדרך הישרה היא באמת אותה שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם, [אבות ב, א] וכאשר יוכחו שכל אותם הפחדים הדמיוניים, שמפחדים מנהלי המוסדות הישנים, מפני כל שינוי לטובה, אע"פ[19] שהוא מוכרח מן התורה ומן השכל הישר, שהוא יסוד הסברא הברורה, שהם פחד לא הי'[20] פחד, [על פי תהלים נג, ו] ולהיפך ע"י שוא"ת[21] שלהם [שב ואל תעשה – הימנעות מכל מעשה] הסכנה היא בולטת, שכיון שכל המתחנכים תחת ידי בעלי תורה ויראה אינם מתכשרים ללכת עם החיים, לא מצד ידיעותיהם ולא מצד הנהגתם ונימוסיהם, ממילא נעשים הם בגדלם לאנשים חלשים, נמוגי רוח, ומוטלים על הציבור, וההולכים בדרך ההרס ההולכים ע"י זה ומתחזקים במפעליהם, אע"פ שסופם הוא הריסה מוחלטת, המורגש יפה למי שיש לו עין צופיה, - ואחר כל אלה הנני להעיר את כבודו, שרק אז כשיהי'[22] לנו על מה להראות באצבע, אז יודו לנו גם הישנים שכונתם לשם שמים, וממילא יתפשט החידוש לטובה על כל בתי החינוך והישיבות באה"ק[23], ויתרבה עז ותעצומות לעם הקודש בדרך אמת, העומד להיות קיים לעד, והעתיד להוציא ניצנים לתפארת, לשמחת א' ואנשים. [על פי שופטים ט, יג: "המשמח אלהים ואנשים"]

לכן למה זה נפזר בתחילה את כחותינו ללא הועיל, על דרישה של תיקון ביחד עם אחינו יחידי הסגולה הארטאדאקסים האשכנזים, על המוסדות של הישיבות העומדים בצביונם, טוב יותר שנחל בתחילה ליסד את המוסד החדש לנסיון, והננו יכולים להיות בטוחים כי נכח ד' דרכנו, [על פי שופטים יח, ו] וכשיצלח פעלנו בזה אז יהי'[24] לנו יתד הגון על מה לתלות את התיקונים הנדרשים בכל מרחבי אה"ק.

עם פ' נתן [פאול נתן, ממנהיגי חברת "עזרה" של יהודי גרמניה] דברתי מקופיא, ע"ד[25] יסוד ישיבה פה למטרת חינוך רבנים בישוב החדש. יותר לא יכולתי לפי מצב נפשו להסביר לו. כמובן נקדתי לו, לא פעם אחת, כי ההנהגה הפנימית כולה מוכרחת היא להיות רק בידי שומרי אמונים, וביחוד היושבים בפנים והיודעים יפה את הארץ ואת מחסריה.

הנני מקוה, שאתכבד בתשובת כתר"ה[26] על יסוד דברי למעשה שלא באיחור זמן רב. כי הענינים הנם דוחפים אותנו בכל עת, להחל בפועל את אשר יהגה לבבנו זה כמה.

אחתום בברכה וכ"ט[27] מקודש, כנה"ר[28] ונפש מתכבד בידידותו ודוש"ת[29] באה"ר[30],

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. שלו' - שלום
6. מו"ה - מורנו הרב
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. כ"ג - כבוד גאונו
9. שי' - שיחיה
10. אה"ק - ארץ הקודש
11. שכת"ר - שכבוד תורתו
12. כ"כ - כל כך
13. וע"ז - ועל זה
14. שיהי' - שיהיה
15. כ"א - כי אם
16. ע"י - על ידי
17. תהי' - תהיה
18. ג"כ - גם כן
19. אע"פ - אף על פי
20. הי' - היה
21. שוא"ת - שב ואל תעשה
22. כשיהי' - כשיהיה
23. באה"ק - בארץ הקודש
24. יהי' - יהיה
25. ע"ד - על דבר
26. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
27. וכ"ט - וכל טוב
28. כנה"ר - כנפשו הרמה
29. ודוש"ת - ודורש שלומו ותורתו
30. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קמד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ג סיון תרס"ח - יפו **נמען:** יהושע שכנוביץ, עורך עיתון (בעקבות ידיעה ב'הד הזמן')

פרצה של צעירים נגד הדת בפתח תקווה הייתה חמורה עוד יותר ממה שפורסם, והוועד מנע מהם עבודה עד שעזבו. הרב קוק מסיק שעם זרם החיים בארץ באים גם יסודות מקולקלים, והתרופה היא לחזק את שומרי האמונה במעשה ובישוב, בתורה ובמדע. יש להקים ישיבה מפוארת ובתי תלמוד לאומנות ולחקלאות, עם מורים שהלאומיות שלהם חיה בקדושה, בניגוד ל'לאומיות מזויפת' שחסרה קדושה. הרב קוק מעלה על נס את דרכו של הרש"ר הירש בגרמניה כדגם לעבודה בארץ ישראל.

עיקרי הדברים

- התפרצות צעירים בפתח תקווה.
- לאומיות מזויפת מול לאומיות קדושה.
- ישיבה ובתי ספר מקצועיים ברוח תורה.
- השראה מדרכו של הרש"ר הירש.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ג סיון תרס"ח[4].

אדון נעלה ונכבד מר יהושע שאכנאוויץ נ"י[5], שלו"[6].

עברו שבועות מספר כמעט, מאז קבלתי את מכתבו היקר עם הקטע מ"הד הזמן". [עיתון עברי שיצא אז בקרקוב] בין כה חקרתי לדעת בבירור תוכן הדבר, והנה הפרצה מהצעירים היתה באופן יותר מגונה ממה שהיא מתוארת במה"ע[7] הנ"ל[8]. [מכתב העת הנזכר] הועד עשה, כמובן, את חובתו, ויגזור שלא תנתן עבודה לאלה המכאיבים בנו חלקת הדת והאמונה, עד אשר נאלצו לעזוב את המושבה.

זהו כל עיקר הענין הפרטי. אבל מה שנוגע ללמד על הכלל כולו מזה הוא, שהננו צריכים עכשו אימוץ גדול כעת חיה, שזרם החיים בארץ ישראל הולך ומתגבר, לשמחת לב כל אוהב עמו וארצו, אבל לעומת זה, עם פרץ זרם חיים זה עצמו, באים יסודות מקולקלים וחמרים מזיקים להאסף באה"ק[9]. ותרופה אחרת אין כ"א[10] לחזק את ידם של שלמי אמונים, בכל דבר מעשה וישוב, ובהרמת קרן בתורה ובמדע, למען יעטרו הם את החיים החדשים ההולכים ומתהוים באי"י[11], בעטרת הקדושה וההוד המרופדת על רגשי קדש נאמנים.

לזאת צריכים אנו כל שלמי אמונים להאגד יחד מקרוב ומרחוק, להקים לנו גדר ביהודה, [עזרא ט, ט] לכונן עתה בישוב החדש, במרכזו, ישיבה חדשה ומפוארה, מעוטרת בכבוד וניומוס חיצוני, ומושפעת בפנימיותה באור שלהבת אש קודש, של חם יראת שמים של אמת בשכל טוב, ובתי-תלמוד של אומנות ושל עבודת-אדמה, תחת השגחת מורים כאלה, שלא רק דגל הלאומיות החדשה בידם, אותה הלאומיות, שהניצוצות המחיים את האומה מעולם ועד עולם, היורדים תמיד כטל חרמון על הררי ציון, [תהלים קלג, ג] משמי קדם של אמונה טהורה ואהבת דת קודש ותורת אמת, נדעכו ממנה, כ"א

מורים, שהחבה הלאומית וההשכלה המדינית והמעשית שלהם תהי[12] חיה וקיימת בקדושת ישראל, באור ד', ובחיי עולם של התורה והמצוה. יסוד זה אם נניח, נעשה ונצליח באמת, להרים קרן ישראל בא"י ובעולם כולו, והחלקים הטובים, שהם מתקלקלים כעת מצד הכשלון וחסרון הקנינים של כשרון-החיים המלא בשדרות האמונים לתורה ולמשפטי ד' הישרים, שהנם על כן עלולים להתדבק במחריבי קודש, הם עצמם ילוו עמנו יחד, לעבוד בכל כח ובכל שכלול, לטובת נשמת האומה האמיתית, הגנוזה באמונה ובחקי תורת אמת. ולמראה אור ברק שכלול ישוב של אמת, על אדמת הקודש, ינוסו הצללים, והפריצים יחופו ראשם, ולא יוכלו להרים קרן בגאוה ובוז.

ואתה אדוני אתכבד להודיעך, כי זה לי זמן הגון אשר בחנתי דרכי, ואדע נאמנה שכל תקות ישוב א"י[13], וכל תקות הצמחת קרן ישועה לישראל מציון, תלויה היא בנקודה אדירה זאת, שיאספו אלינו כחות טובים, לעסוק בבנין הרוחני והחמרי של ארץ ישראל, ודוקא ע"פ[14] יסודות הקולטורא ההולכת בצעדי-און בא"י כבכל העולם כולו, וכל מי שנקודת יראת שמים אמיתית בוערת בלבבו, לא יוכל להיות שיתעלם מלבא לעזרת ד' ועמו. אל נא נאחר את המועד, אל נא נתן את הרומסים לרמוס כל היונקים, שרשי צמח-ד' העולים על אדמת הקודש. אחינו היקרים, שלומי אמוני בני אשכנז, ההולכים בעקבות גדול-הדעה, נזיר-אלקים המרומם הגר"ש[15] רפאל הירש [הרב שמשון רפאל הירש, מנהיג היהדות האורתודוקסית בגרמניה, שדגל ב"תורה עם דרך ארץ"] ז"ל[16], אשר הציל בגבורת ישע ימינו את שארית ישראל המערבית, ע"י[17] אשר למד והורה לאחוז בכל תכסיסי החיים [דרכי החיים] במילואם, לכונן על ידם את עמדת היהדות הנאמנה. רק בתנאים אחרים, בפרטים משתנים, אבל ברוח אחד, הננו נקראים לעבוד כן בארץ ישראל עתה בימינו. אם נעזוב את שעת הכשר, של התחלת התפתחות הישוב, והחלישות הגופנית והרוחנית וחסרון אמצעי המלחמה יבאו עד מרום קצם אצל שלומי אמונים שבא"י[18], והיד הרמה המחומשת בהפקרות ודרכי הגויים, באין זכר לקדושת ישראל באמת, המחפה את חרסיה בסיגים של לאומיות מזויפת בגרגרים של היסתוריה ושל חבת השפה, המלבישה את החיים צורה ישראלית מבחוץ במקום שהפנים כולו הוא אינו יהודי, העומד להיות נהפך למשחית ולמפלצת, ולסוף ג"כ[19] לשנאת ישראל וארץ ישראל, כאשר כבר נוכחנו ע"פ הנסיון, - היד הטמאה הזאת תתגבר, אז אין די באר גודל האסון. אבל בד' בטחתי, שלא יתן למוט רגלנו, וכל חרד לדבר ד', וכל חפץ בישועת עמו וארץ קדשו, יעמד על דגלנו, ונתחיל ליסד בציון פינת יקרת, ולהחיות את הישוב החדש, על בסיס טהרת האמונה, המחוברת עם ששון החיים ודרישת משאלותיהם הצודקות, והי[20] ד' עמנו, לקומם הריסות עמנו לדור דורים. ואתה, עורך נכבד, שים נא ידך עמנו, ובא בראש כל חלוץ, לימין ד' רוממה.

הנני חותם בברכה ורגשי כבוד ויקר,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

לוטה פה העתקה ממכתב הועד דפ"ת[21]. הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן

4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. נ"י - נרו יאיר
6. שלו' - שלום
7. במה"ע - ב + מה"ע: מראית העין; "במה"ע": במכתב העתי (בעיתון)
8. הנ"ל - הנזכר לעיל
9. באה"ק - בארץ הקודש
10. כ"א - כי אם
11. בא"י - בארץ ישראל
12. תהי' - תהיה
13. א"י - ארץ ישראל
14. ע"פ - על פי
15. הגר"ש - הגאון רבי שם שמתחיל באות ש (כגון שמואל / שלמה / שמעון / שמחה / שאול) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
16. ז"ל - זכרונו לברכה
17. ע"י - על ידי
18. שבא"י - שבארץ ישראל
19. ג"כ - גם כן
20. והי' - והיה
21. דפ"ת - דפתח תקוה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קמז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ז תמוז תרס"ח - יפו **נמען:** לשכת 'המזרחי' המערבית

הרב קוק מציע לאחד את בית הספר ש'המזרחי' עומד לייסד ביפו עם בית הספר 'תחכמוני', שכבר משלב תורה וחכמה בעברית ונוסד ברוח שומרי מצוות, אבל חסר אמצעים. מנהליו יראי שמים, אוהבי העם והארץ, ואין חציצה בשיטה. המוסד המאוחד ייקרא 'בית ספר מזרחי', וגם בעיית הדירה תיפתר.

עיקרי הדברים

- איחוד עם בית הספר 'תחכמוני' ביפו.
- חינוך המשלב תורה, חכמה ועברית.
- 'בית ספר מזרחי'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ז תמוז תרס"ח[4].

לכבוד הלשכה הנכבדה לאגודת המזרחי" המערבית, [הלשכה המערבית (בגרמניה) של "המזרחי", שתכננה להקים בית ספר ביפו] שלו'[5] וברכה.

מכתבכם הנכבד הגיעני, והנני מלא רצון לראות שהענין הולך וצועד לצאת אל הפועל בעה"י[6].

והנני מוצא את עצמי מחוייב להעיר את כבוד הדרתם. כאשר בעיה"ק[7] יפו כבר נמצא בית-ספר אחד, אשר מטרתו מתאימה היא לחפץ כבודם, והוא בית-ספר "תחכמוני", [בית הספר "תחכמוני" ביפו, שנוסד בתרס"ו ושילב לימודי קודש וחול בעברית; לאחר האיחוד נעשה לבית ספר של "המזרחי"] שחברו בו תורה וחכמה, והשלטת השפה העברית, בתור שפת לימודים, והוא נוסד כולו על פי חפץ שלומי אמוני ישראל, באופן שכל יראי ד' וחרדים אל דברו יוכלו למצא בו חפץ, אבל מפני שהאמצעיים החמריים אינם בריוח בו, ע"כ[8] לא יוכל עדנה להתפתח ברום הערך אשר יחפצו טובי אחינו למצא בו. והנה באו אלי הנכבדים מנהלי ביה"ס[9] הנ"ל[10], והודיעו לי את חפצם לאחד את מפעלם עם מפעל כבוד הדרתם. והאנשים הנכבדים הנ"ל שלמים הם אתנו, כי הם יראי ד' וחפצים בחינוך על טהרת הקודש, בתורה ודעת, ובהכשרת החיים כראוי, וממולאים באהבת הלאם והארץ ותחיית האומה, באופן שמצד השיטה הנני מוצא שאין כאן שום דבר חוצץ. ע"כ הנני מציע ג"כ[11] מצדי את הצעתם הנכבדה של האדונים הנ"ל, שכשר הדבר לאחד את המפעלים, והמחלקה הראשונה, אשר הסכימו כבוד הדרתם ליסד בע"ה[12], מחוברת עם אותן המחלקות אשר כבר נפתחו מטעם ביה"ס הנ"ל, והכל יכנס תחת שם "בי"ס מזרחי". אקוה, שאם תמצא הצעה זו חן בעיני כבודם אז תהי'[13] פעולת התועלת, אשר יכוונו הדרת כבודם במוסדם הנכבד, מתקדמת לבא, ובימים הבאים תתפתח בכמות ובאיכות גבוהה, אשר תוכל להיות למופת באה"ק[14] ולתפארת ישובה. והנה אם יסכימו ע"ז[15] כבודם תהי' שאלת הדירה לביה"ס[16] נפתרת באופן הגון מאד, בצירוף המעון של המוסד האמור אשר יגבל יחד עם מוסד כבודם.

ואחכה בזה לתשובתם הנכבדה. אחתום בברכה מקודש ובצפיה להפיכת צום הרביעי לששון ולשמחה ["צום הרביעי" הוא י"ז בתמוז (זכריה ח, יט)] במהרה בימינו, בישועת ד' על עמו וארצו,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. שלו' - שלום
6. בעה"י - בעזרת השם יתברך
7. בעיה"ק - בעיר הקודש
8. ע"כ - על כן
9. ביה"ס - בית הספר
10. הנ"ל - הנזכר לעיל
11. ג"כ - גם כן
12. בע"ה - בעזרת השם
13. תהי' - תהיה
14. באה"ק - בארץ הקודש
15. ע"ז - על זה
16. לביה"ס - לבית הספר

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קנ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ד מנחם אב תרס"ח - יפו **נמען:** הרב יעקב יצחקי, רב ראשי של דרבנט (יושב בירושלים)

הרב קוק שואל איך לפעול בעניין החינוך במושבה באר יעקב, שיש בה חשש שהחדשים יסיתו את הילדים מן הדת. הרב קוק שואל אם התושבים ישתתפו בהוצאות, ואם יסייעו להקים תלמוד תורה הגון.

עיקרי הדברים

- החינוך במושבה באר יעקב.
- הקמת תלמוד תורה במושבה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ד מנ"א[4] תרס"ח[5].

לכ'[6] ידידי הרב הגאון, כליל חכמה, תורה ויראה, מו"ה[7] יעקב יצחקי [הרב יעקב יצחקי, רבם של יהודי דרבנט שבקווקז, שעלה לירושלים] שליט"א[8], רב ראשי מק' דרבנד והגלילות ומשכנו כבוד בעי"ק[9] ירושת"ו[10].

שלו'[11] וברכה באה"ר[12],

אבקש בזה מכת"ר[13] להודיעני אם יש לו ידיעה נכונה איך לעשות ע"ד[14] מצב החינוך במושבו באר-יעקב. [מושבה שייסדו עולים מן הקווקז בתרס"ז] כי כמובן א"א[15] לנו לעזוב הדבר ליד החדשים, שדרכם להסית ולהדיח ילדי ישראל מהדת והאמונה הק'[16] לגמרי. יודיעני נא כת"ר[17] באיזה אופן יש לפעול עליהם, ובכלל אם ישתתפו גם מצדם בהוצאות ת"ת[18], ואם יהי'[19] מצדם לעזור ליסד שם ת"ת[20] הגונה ע"פ[21] התורה והמצוה כראוי.

והנני בזה דוש"ת[22] ומצפה לתשובתו, ידידו מכבדו כיקרת פאר ערכו,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. מנ"א - מנחם אב
5. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
6. לכ' - לכבוד
7. מו"ה - מורנו הרב
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. בעי"ק - בעיר הקודש
10. ירושת"ו - ירושלים תבנה ותכונן
11. שלו' - שלום
12. באה"ר - באהבה רבה
13. מכת"ר - מכבוד תורתו
14. ע"ד - על דבר

15. א״א - אי אפשר
16. הק׳ - הקטן
17. כת״ר - כבוד תורתו
18. ת״ת - תלמוד תורה
19. יהי׳ - יהיה
20. ת״ת - תלמוד תורה
21. ע״פ - על פי
22. דוש״ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קנא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ז מנחם אב תרס"ח - יפו **נמען:** הרב יהודה פורת

הרב קוק מסביר מדוע נתן הסכמה לבית הספר 'המזרחי' ביפו. הגימנסיה (הרצליה) מיוסדת 'בדרך חצוף על כפירה' ומושכת ילדים רבים, ולכן יש לחזק כל מוסד שמציל ילדים ממנה. אם יסלק את השגחתו, עלולים להשתלט עליו מנהיגים מתנגדים. ראוי לקבל השגחה על כל מוסד שמבקש אותה, כדי לצמצם את הנזק. בכיתות הנמוכות אין לימוד שפה זרה, ולכן אין כאן האיסור הידוע. הרב קוק קורא שלא להיבהל מפחדים דמיוניים, ולחמש את החניכים לקראת מלחמת החיים.

עיקרי הדברים

- נימוקי ההסכמה לבית הספר 'המזרחי' ביפו.
- התנגדות לגימנסיה הרצליה.
- השגחה על מוסדות כדי למעט את הנזק.
- שאלת השפות הזרות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ט"ז מנ"א[4] תרס"ח[5].

ידידי הרב הנעלה מוהר"י[6] פורת שליט"א[7], שלו'[8] וברכה.

מצאתי לנפשי חובה להשקיט כמה דאפשר את לב כל אוהבי ע"ד[9] הסכמתי, אשר נתתי למיסדי ביה"ס[10] ל"מזרחים" ביפו. [בית הספר "תחכמוני" ביפו, שייסדו אנשי "המזרחי"] כי היו בזה כמה טעמים עקריים, שע"פ[11] שיקול דעת נכונה לא הי'[12] אפשר באופן אחר.

הא'. אחרי שנתיסדה הגימנסיה, [גימנסיה "הרצליה" ביפו, שנוסדה בתרס"ו] שהיא מיוסדת בדרך חצוף על כפירה מחלטת, והיא מושכת אלי' המון רב מילדינו, ראוי לנו לחזק כל כח אשר יולד שיציל איזה מספר ילדים מדי שנה בשנה מבאר שוחה זו. ע"כ[13] שמחתי על הצעתם ביסוד ביה"ס, שעכ"פ[14] ישמר בו יסוד היהדות.

הב'. אם הייתי מסלק את השגחתי מזה, אז אפשר הדבר שיפלו ע"ז[15] מנהיגים כאלה, שיעמדו לנו לשטן בכל דרכי התורה, ויתוסף לנו צר ואויב, נוסף על הצנינים הרבים אשר סבונו כבר.

הג'[16]. לפי דעתי ראוי לנו עכשו לקבל השגחה על כל מוסד שירצה להיות תחת השגחתנו, אע"פ[17] שאין אנו מרוצים מיסודו, כדי שעכ"פ נמעט כמה דאפשר ע"י[18] השפעתנו.

הד'. ע"פ[19] התכנית שלהם ירצו להתחיל ממחלקות הנמוכות, ותעברנה איזו שנים שלא ילמדו בו שום שפה זרה, ואין זה לפי-זה בכלל האיסור הידוע, [איסורם של רבני ירושלים על לימוד שפות זרות בבתי ספר] וכשיגיע הזמן בעוד משך שנים, ויהי'[20] צורך לדבר ע"ד שפות אחרות, אז נחכם בדבר אי"ה[21] לעשות על צד בירור של היתר.

ואחרי כל אלה לא חשבתי שיפרסמו שהוא תחת הנהגתי. מ"מ[22] אחרי שעשו ופרסמו - גם זו לטובה בע"ה[23], למען נפקח את עינינו לדעת באורח שכל איך להציל את אה"ק[24] מיד מחריביה, ע"י מה שנחמש את חניכינו בכחות למלחמת החיים, ולא ע"י שיטות כאלה המביאות רפיון-רוח ועצבון, המחשיכות את אור הנשמה ומביאות התגברות לבעלי פרצים, אשר רבו בעוה"ר[25].

ואקוה, שכל אשר יש להם יראת-שמים של אמת יקיימו "בצדק תשפט א"ע", [על פי ויקרא יט, טו] ולא יבהלו כלל מהפחדים הדמיוניים, העלולים לעלות על לב כל מי שאינו שם דרכיו בעומק עיון לדעת איך לעבוד את השי"ת[26] בלב-נכון ובשכל טוב. ואנן שליחותייהו דרבנן קשישי קא עבדינן, [ואנו שליחי החכמים הקדמונים עושים (גיטין פח)] שאם הי' לפניהם מצב אה"ק כמו שהוא עכשיו ודאי היו נותנים ידם עמנו, לגבר חילים, לדורות הבאים שלא יהיו יראי ד' וחושבי שמו נשפלים נגד הרשעים המרימים קרן בגאוה.

הנני דור"ש[27] ידידי הה"ג[28] מהרי"מ[29] שי'[30]. חזקו ואמצו אהובי נפשי, והי'[31] חדות ד' מעוזכם, ובאורו לנו אור, כנה"ר[32] ונפש ידי"ע[33] דוש"ת[34] באה"ר[35],

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. מנ"א - מנחם אב
5. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
6. מוהר"י - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. שלו' - שלום
9. ע"ד - על דבר
10. ביה"ס - בית הספר
11. שע"פ - שעל פי
12. הי' - היה
13. ע"כ - על כן
14. שעכ"פ - שעל כל פנים
15. ע"ז - על זה
16. הג' - הגאון
17. אע"פ - אף על פי
18. ע"י - על ידי
19. ע"פ - על פי
20. ויהי' - ויהיה
21. אי"ה - אם ירצה השם
22. מ"מ - מכל מקום
23. בע"ה - בעזרת השם
24. אה"ק - ארץ הקודש
25. בעוה"ר - בעוונותינו הרבים
26. השי"ת - השם יתברך
27. דור"ש - דורש שלום

28. ההי"ג - הרב הגאון
29. מהרי"מ - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, מ (למשל: יעקב + משה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
30. שי' - שיחיה
31. והי' - והיה
32. כנה"ר - כנפשו הרמה
33. ידי"ע - ידידו עוז
34. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
35. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קנב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ג מנחם אב תרס"ח - יפו **נמען:** לשכת 'המזרחי' המערבית

הרב קוק מאשר ש'תחכמוני' מתאים למטרת 'המזרחי', ומזרז את הפעולה, כי הצעירים נחלשים ומאבדים את האמונה. המורים ראויים, אבל דרוש מנהל מומחה בפדגוגיה, ירא שמים, מסור לתחיית העם, ובעל לב אמיץ לשמור על רוח החרדות בבית הספר.

עיקרי הדברים

- אישור 'תחכמוני' כבית ספר של 'המזרחי'.
- הצורך במנהל מומחה וירא שמים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ג מנ"א[4] תרס"ח[5].

לכבוד הלשכה הנכבדה ל"מזרחי" בארצות המערב, שלו'[6].

בתשובה על מכתבם הנכבד מיום ז' ח"ז[7], הנני בזה להודיעם, שאני מוצא את ה"תחכמוני" [בית הספר "תחכמוני" ביפו, של תנועת המזרחי] מתאים למטרתנו, וקוה אקוה שע"י[8] שיתוף הכחות יבא למטרה רוממה מאד, לטובת החינוך באה"ק[9]. הענין בכלל דורש זריזות, כי צעירינו הולכים ודלים, מעבר מזה מתדלדלים באפס סידור פדגוגי היודע להלך עם צרכי החיים כראוי, ומעבר מזה מהרסים את כל יסודות הדת והאמונה הק'[10] מלבבם. והנני מקוה מאד, שכאשר יצורפו הכחות החדשים מצד כבודם אל ה"תחכמוני", יעשה לדבר משוכלל, שנוכל לקוות ממנו הרבה בע"ה[11].

המורים שב"תחכמוני" הנני מוצא אותם לעת עתה ראויים למשרתם, אמנם נדרש מאד מנהל מומחה, שיהי'[12] מובהק בכל מקצעות הפדגוגיה של הבית, וירא-שמים אמיתי, ומסור בכל לבבו לחפץ תחיית עמנו. על אדמת הקודש, ושיהי'[13] עם זה מוכשר לשפך את רוח החרדות באמץ-לב על הליכות הבית ושמירת משטריו כראוי.

הנני חותם בברכת ד' מציון ברגשי כבוד ויקר,

הק' אברהם יצחק ה"ק[14] הנ"ל[15]

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. מנ"א - מנחם אב
5. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
6. שלו' - שלום
7. ח"ז - חודש זה
8. שע"י - שעל ידי
9. באה"ק - בארץ הקודש

10. הק' - הקטן
11. בע"ה - בעזרת השם
12. שיהי' - שיהיה
13. ושיהי' - ושיהיה
14. ה"ק - הכהן קוק
15. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קנז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ט אלול תרס"ח - יפו **נמען:** הרב בנימין זאב הלוי הורוביץ

הרב קוק שולח את מה שכתב על הפעולה במושבות. בעניין שפה זרה בבתי ספר כפריים יש מחלוקת פדגוגית, והרב קוק אינו קובע מסמרות. את השבחים שנתן לבתי הספר החדשים על דרך ארץ כתב מאומדנה, כי לא ביקר בהם, אבל הרושם השלילי שלהם על הדת ידוע ממעשיהם. עלינו לשפר את מעשינו כאילו הם מתוקנים כראוי.

עיקרי הדברים

- החינוך במושבות.
- שפה זרה בבתי ספר כפריים.
- מתחרים בבתי הספר החדשים ביושר.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ט אלול תרס"ח[4]. [כ"ט אלול תרס"ח (1908)] שנה טובה ומעוטרת בכוח"ט[5] בספרן שצ"ג, לכ"[6] ידידי הרב המאוה"ג[7] איש חי רב פעלים, כליל חמודות, מוהר"י[8] בנימין הלוי הורוויץ [הרב יונתן בנימין הלוי הורוביץ, נציג "ארגון הפקידים והאמרכלים של אמסטרדם" בארץ ישראל] שליט"א[9], שלו'[10] וברכה.

הנני שולח בזה לכבוד תורתו את אשר העליתי על הגליון ממחשבתי ע"ד[11] פעלנו במושבות. [תזכיר של הרב קוק על חיזוק הדת והחינוך התורני במושבות, שנועד להישלח לארגון הפקידים באמסטרדם] אמנם ע"ד נחיצת איזו שפה זרה במושבות [שאלת לימוד שפה זרה בתלמודי התורה שבמושבות, לצד הלימודים העבריים] יש חולקים מטעם הפדגוגיה, ואומרים שבבתי-ספר נמוכים של כפרים כאלה אין צורך בזה, רק שיהיו הלמודים העברים נלמדים בסדר נכון, וההנהגה תהי'[12] מנומסת כראוי בכל התכסיסים כאשר דברנו. ושמעתי שבבתי-הספר שלהם [בתי הספר החילוניים במושבות] חדלו כעת מלימוד שפה אחרת. ע"כ[13] איני קובע מסמרות בפרט זה.

השבחים של תכסיסי ד"א, [דרך ארץ – נימוסים והליכות] ששבחתי בהם את בתי-הספר, הנני אומרם רק מאומדנא, אבל ידיעה פנימית אין לי מהם, כי לא בקרתים מעולם. אמנם הידיעה ע"ד הרושם השלילי שהם עושים ע"ד הדת והיהדות - זה אין צריך לביקור, שמעשיהם מוכיחים עליהם. ויוכל להיות שאין בהם אותם הצדדים היפים החיצונים, אבל מ"מ[14] לנו הוא ענין אחד, כי עלינו לשפר מעשינו כאילו היו הם באמת מתוקנים כראוי, ובזה נצליח בעה"י[15].

מה טוב הי'[16] אם יהי'[17] אפשר שאראה את עבודת כת"ר[18] באשכנזית לפני השילוח לתמן. [התרגום לגרמנית שהכין הרב הורוביץ לתזכיר, לפני שליחתו לאמסטרדם ("לתמן" – לשם)]

הנני חותם בברכה, ברכת השנים לטובה ולברכה לחיים טובים ארוכים ומתוקנים, כנה"ר[19] ונפש ידי"ע[20] דוש"ת[21] מצפה לישועת ד' על עמו ונחלתו ב"ב[22] בקרוב,

הק' אברהם יצחק ה"ק

ע"ד בית הועד, לא מצאתי כעת לנכון לדבר, ועוד נקוה לקחת בזה דברים כראוי, יחזקנו ד' ע"ד כבוד שמו ואומץ תוה"ק[23] על אדמת הקודש. הנ"ל[24]

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. בכוח"ט - בכתיבה וחתימה טובה
6. לכ' - לכבוד
7. המאוה"ג - המאור הגדול
8. מוהר"י - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. שלו' - שלום
11. ע"ד - על דבר
12. תהי' - תהיה
13. ע"כ - על כן
14. מ"מ - מכל מקום
15. בעה"י - בעזרת השם יתברך
16. הי' - היה
17. יהי' - יהיה
18. כת"ר - כבוד תורתו
19. כנה"ר - כנפשו הרמה
20. ידי"ע - ידידו עוז
21. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
22. ב"ב - בני ביתו
23. תוה"ק - תורתנו הקדושה
24. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קסה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ו תשרי תרס"ט - יפו **נמען:** בן דודו, ר' צבי הירש יפה

הרב קוק מצדיק את קבלת ההשגחה על מוסד 'המזרחי'. לדבריו טוב שגדולי ישראל יקבלו השגחה על כל המפעלים, גם על אלה שאין דעתם נוחה מהם, כדי להציל מה שאפשר. אין להקפיד על כבודנו ולהזניח כבוד שמיים, כי אחרת יקפצו רשעים ויוסיפו קלקול.

עיקרי הדברים

- השגחה על מוסדות כדי להציל.
- כבוד שמיים קודם לכבוד עצמי.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1] עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ו תשרי תרס"ט[4].

שלו'[5] וברכה מקודש לכבוד ידי"נ[6] ש"ב[7] הרב הגביר, [שאר בשרו, קרובו] עדין לגאון ותפארת. סוע"ה[8], כליל חמודות, מו"ה[9] צבי הירש יפה שליט"א[10], וכב"ב[11] שוי"ר[12].

בתודה רבה הנני בזה לכבוד אהובי על דבריו הנעימים בברכתו לשנה הבאה על"ט[13] בעה"י[14], ואברכה את מברכי חטיבה מול חטיבה ["אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם" (ברכות ו)] באה"ר[15].

מפני העבודה הרבה העמוסה על שכמי הדל אין באפשרי להרבות אמרים, בידידות ודעה הגונה כראוי לגברא רבא וידיד נאמן דכותי [לאדם גדול וידיד נאמן כמותו (ארמית)] שי'[16], ואתו הסליחה. וע"ד[17] קבלתי תחת השגחתי את המוסד ה"מזרחי", [בית הספר של "המזרחי" ביפו, שהרב קוק קיבל עליו השגחה] מי יתן וכל גדולי עמנו, הגאונים והצדיקים שי', יתן ד' בלבם ויקבלו עליהם השגחה של כל המפעלים, אפילו אותם שאין דעתנו נוחה מהם כלל וכלל, כדי שנציל כמה שנוכל להציל, וחלילה להקפיד בזה על כבודנו ולהזניח כבוד שמים. כי הלא המה ייסדו מה שהם חפצים, ומה תהי'[18] התועלת כשלא תהי' לנו שום השפעה ודעה, הלא יקפצו מסביב כל רשעי ארץ להוסיף קלקלה ומשטמה. אמתתם של דברים אלה וקדושתם אפשר להבין רק בראית עין את העשוי על אדמת הקודש, ובין מפלשי העבים [איוב לז, טז] שמש ישועה זורחת בע"ה[19].

והי'[20] ז"ש[21] וברכת ד' מקודש, באה"ר לכת"ר[22] וכא"ל[23], כנה"י[24] ונפש ידי"ע[25] דבק באהנ"פ[26] החשובה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. שלו' - שלום

6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. ש"ב - שאר בשרי
8. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
9. מו"ה - מורנו הרב
10. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. וכב"ב - וכל בני ביתו
12. שוי"ר - שלום וישע רב
13. על"ט - עלינו לטובה
14. בעה"י - בעזרת השם יתברך
15. באה"ר - באהבה רבה
16. שי' - שיחיה
17. וע"ד - ועל דבר
18. תהי' - תהיה
19. בע"ה - בעזרת השם
20. והי' - והיה
21. ז"ש - זה שלום
22. לכת"ר - לכבוד תורתו
23. וכא"ל - וכל אשר לו
24. כנה"י - כנפשו היקרה
25. ידי"ע - ידידו עוז
26. באהנ"פ - באהבת נפש

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קע

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ד מרחשוון תרס"ט - יפו **נמען:** עורך 'החבצלת'

הרב קוק מבהיר את דבריו בשמחת תורה ב'שערי תורה'. מטרת החינוך היא לעשות את האדם טוב וישר, והקריאה בשם ה' היא ההכשרה הבטוחה לכך. לכן תלמוד תורה עומד בראש החינוך הישראלי, ולא ידיעות שנועדו רק למלחמת החיים, שהן מדרגה שנייה. בגלות חדרה גישת הגויים, שהחינוך הוא הכשרה לחיים החומריים. גם מי שמצרף חול לקודש צריך להיזהר שלא יזייף את 'המטבע החינוכית' שלנו, ובפרט בארץ ישראל: 'כי מציון תצא תורה'.

עיקרי הדברים

- מטרת החינוך: טוב ויושר וקריאה בשם ה'.
- תלמוד תורה בראש, הכשרה לחיים כטפל.
- זהירות בצירוף לימודי חול.
- 'מציון תצא תורה' ולא שפות זרות.

נוסח האגרת עם ביאור

(אל עורך ה"חבצלת")

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ד חשון תרס"ט[4].

עורך נכבד ואהוב, שלו'[5] וברכה.

הנני נזקק בזה לבאר בעתונך היקר דברים אחדים, אשר אבקש מכבוד הדרתך שתשימם בו בלשוני:

מטרת החינוך היא להכשיר את האדם לצורתו המתוקנת, [לדמותו השלמה, כפי שהוא צריך להיות] שהנקודה המרכזית שבה היא לעשותו טוב וישר. מאז אשר החל אברהם אבינו לקרא בשם ד', [על פי בראשית יב, ח: "ויקרא בשם ה'"] היתה לנו לנחלה, כי כל מה שתהיה מושרשת בלבו של אדם יותר הקריאה בשם ד', כן יגדל טובו וישרו, ויהיה יותר מאושר לעצמו ולחברה כולה.

כנסת ישראל נתיחדה מכל האומות להרים ברמה את הדגל של החלטה זאת בעולם, שהטוב והיושר של האדם היא התכלית היותר נשגבה שלו, ושהקריאה בשם ד' והשרשת ידיעה זו היא ההכשרה היותר בטוחה למגמה זו, עד שהמגמה וההכשר הנם דבר אחד ולא יתפרדו. וכאשר לתכלית השרשת הקריאה בשם ד' בלב ונפש, ביחיד ובאומה בכללה, דרוש תלמוד קבוע, משחר טל הילדות [מראשית הילדות (על פי תהלים קי, ג: "משחר לך טל ילדותיך")] של האדם, על כן לקח מקום בראש החינוך הישראלי תלמוד תורה, - ודוקא תלמוד תורה ולא ידיעות אחרות, שאין מטרתן כ"א[6] להכשיר את האדם למלחמת החיים, [למאבק על הפרנסה ועל הקיום] ולא לעשותו טוב וישר לפני ד' ואדם. זאת היא הדרך העתיקה, אשר בה הלכו אבותינו מעולם, וע"פ[7] דרך זה נשמר שם ישראל בכלל, והצליחו גם עשו פרי, שיצאו מגדולי הדורות המצויינים מאורי אור [מאורות גדולים (על פי יחזקאל לב, ח)] בעד האומה ובעד כל העולם כולו. הכשרת האדם למלחמת החיים נחשבה בנו תמיד למדרגה השניה של צדדי החינוך, ולא עצם מטרתו. ברבות הימים עברו על

ראשנו גלי הזמן, [זרמי התקופה ורוחותיה] ועם ישיבתנו בארצות הגויים, אשר המטרה הראשית של חנוכם אינה כי"א ההכשרה של האדם למלחמת החיים, והדרישה של הטוב והיושר, - וק"ו[8] הקריאה בשם ד', שהיא הבסיס שלה, - גם אחר שספגו מעט מזה אל תוכם על ידי צנורותינו,, [כלומר: גם מה שלמדו האומות על הטוב והיושר, קיבלו מישראל] נחשבו בכל זאת לטפל נגד ההכשר אל החיים החמריים ומלחמתם, - חדר גם בנו רוח כזה. ורבים מאד הם לדאבוננו, אשר שכחו את צורת החינוך העקרית שלנו, וישכיחו מבתי לימודיהם את הראשיות של מטרת היושר והטוב ואת הקריאה בשם ד' הקשורה בה, ויטביעו את חותם החינוך כולו רק על הכשרת החיים הזמניים, במלחמתם ותאותיהם. האומה בכללה חשה וגדוליה הכירו את הסכנה הצפויה מזיוף חותמנו זה. [מעיוות הצורה המיוחדת של החינוך הישראלי] ולשם דגל מלחמה נקבע, בחזקת-יד ובמסירות-נפש, נגד כל גלי הזמן, חותם צר [גדר הדוקה, הגבלה מפורשת] על בתי החינוך העתיקים, שיהיו מיוחדים רק לרוח ישראל ומטרתו המיוחדת, והטפל של מלחמת החיים יבוקש מן הצד, באופן אשר יודע כי יש הבדל בין קדש לחול. הידיעה הברורה, שנצח ישראל לא ישקר, [שמואל א טו, כט] וכי למרות כל צרכי הזמנים, המשתנים ומתחדשים, היסוד הראשי קבוע הוא ועומד: מלכות ד' וממשלתו, הכשרת האדם והאומה ללכת בדרכיו, המושפעת מהחינוך היסודי, המיוחד בלא שום שיתוף, רק לתלמוד תורה, זהו עומד לעד. "מלכותך מלכות כל עולמים, וממשלתך בכל דור ודור". [תהלים קמה, יג]

מוסדות עתיקים ממין זה יש לנו בגולה ע"י[9] רועי ישראל, [מנהיגי ישראל] גאוני וצדיקי הדורות, וביותר באה"ק[10], - מקום-המבצר לרוח עמנו [המקום שבו מתבצרת ונשמרת רוח העם] היסודי לעד, - ובהם נתפאר סלה

גם אלה אשר החיים הכבידו עליהם את אכפם, [הכבידו עליהם את משאם (על פי איוב לג, ז)] והם מרגישים לחץ כבד ברוחם מדאגת החיים הזמניים של בניהם, והרשו להם לצרף לתכונת החינוך חול אל הקודש, אל נא ישכחו, כי צירוף זה צריך שמירה גדולה, שלא יבא הדבר לידי זיוף המטבע החינוכית [קלקול הצורה המקורית של החינוך, כמו מטבע מזויף] שלנו בכלל, וזה צריך בכל מקום להיות משונן [חוזר ונאמר עד שיהיה ידוע ומוטבע] וניכר, ויותר מכל באה"ק, אשר בה צריך להשתכלל רוחנו העקרי, בצורתו המיוחדת לנו, השונה מכל העם אשר על פני האדמה. אל נא ישכחו, כי לא שפות זרות, לא לימודים שמגמתם היא הכשרות חומריות, יצאו ביחוד מציון, - אלא "כי מציון תצא תורה ודבר ד' מירושלים". [ישעיהו ב, ג]

כשיהיו דברים הללו חרותים על לבם של האחרונים הללו, נוכל בטח לקוות כי לא ירחיקו ללכת, וגם בניהם יהיו שתולים בחצרות ד', [תהלים צב, יד] "והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו". [ישעיהו כט, כג]

זאת היתה כונתי בשיחה הקטנה, אשר הבעתי אותה בעת שמחת תורתנו הקדושה, בבית המדרש הגדול, להמוסד הקדוש "שערי תורה", שהראוני שהובאה בעתונך היקר, נומר. [מספר (גיליון) של העיתון]

ידידו מוקיר ערכו ורוצה פועל ידיו באהבה,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם

2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. שלו' - שלום
6. כ"א - כי אם
7. וע"פ - ועל פי
8. וק"ו - וקל וחומר
9. ע"י - על ידי
10. באה"ק - בארץ הקודש

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קפג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ט טבת תרס"ט - יפו **נמען:** הרב יונתן בנימין הלוי הורוביץ

נכבדי פתח תקווה מבקשים שמנהל תלמוד התורה יהיה איש שההורים מרוצים ממנו, ושיטביע כבוד על התלמידים לעומת מורי בתי הספר החילוניים. הרב קוק מסביר שאין לגרוע מהמטרה לתת עוז ליראי ה' בדרכי הכבוד הנהוגות בעולם, גם אם חביבים הולכים אחר ההרגל. הרב קוק שואל אם הורוביץ ישתתף במימון 'הניר'.

עיקרי הדברים

- מנהל תלמוד התורה בפתח תקווה.
- כבוד יראי ה' מול בתי הספר החילוניים.
- מימון 'הניר'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ט טבת תרס"ט[4].

כ'[5] ידידי וחביבי, אלופי ואהובי, הרב המאוה"ג[6], אוצר נחמד עטור בתוי"ר[7], מו"ה[8] יונתן בנימין איש הורוויץ שליט"א[9], שלו'[10] רב וברכה באה"ר[11].

מצאתי חובה לי למלאות את בקשת נכבדי פתח תקוה, אשר בקשוני בעל פה, וזה פעמים בכתב, שאדבר עבורם לפני כתר"ה[12], שנשתדל שיהיה המנהל של התי"ת[13] איש המרוצה להורים, ושיוכל להטביע חותם של כבוד על התלמידים לעומת מורי ומנהלי בתי הספר, אשר לא לד' המה.

כת"ר[14] ידידי שי'[15] יודע את כל חפצי ומגמת פני, לתן עז ליראי ד' ולחזק את יסוד האמונה, ע"י[16] כל דרכי האומץ והכבוד הנהוגים בעולם החיים והמעשה. ועבודת קודש זאת מוטלת היא עלינו, כאשר רק יחידים שרידים נמצאים עדיין כעת באה"ק[17], המכירים את גדולת האמת הזאת. אבל מובטחים אנו, בנותן עז ליראיו, שיאזרנו חיל ודרכנו יהיה הלך ואור, כי היא דרך צדיקים ב"ה.

ע"כ[18] חלילה לנו לגרע ממטרתנו הקדושה מאומה, ולא לנו למלא את רצונם של חביבינו היותר אהובים, שאנחנו מקושרים בהם בקשר אהבה שאינה תלויה בדבר, מפני תורת ד' ויראתו אשר בלבם, אם הם הולכים בזה הענין אחר ההרגל, ואינם רוצים לפקח את עיניהם לראות מה ד' שואל מאתנו כעת.

לתשובת כת"ר אקוה ע"ז[19], וגם אם יואיל להשתתף או לקבל את משא הוצאת "הניר" [קובץ "הניר", שיצא לאור בירושלים בעידודו של הרב קוק] אשר אקוה ממנו תוצאות חשובות בע"ה[20].

בכבוד וברכה נאמנה, כנה"ר[21] ונפש ידי"ע[22] דוש"ת[23] באה"ר,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל.

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. כ' - כבוד
6. המאוה"ג - המאור הגדול
7. בתוי"ר - בתורה ויראה
8. מו"ה - מורנו הרב
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. שלו' - שלום
11. באה"ר - באהבה רבה
12. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
13. הת"ת - התלמוד תורה
14. כת"ר - כבוד תורתו
15. שי' - שיחיה
16. ע"י - על ידי
17. באה"ק - בארץ הקודש
18. ע"כ - על כן
19. ע"ז - על זה
20. בע"ה - בעזרת השם
21. כנה"ר - כנפשו הרמה
22. ידי"ע - ידידו עוז
23. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ז אייר תרס"ט - יפו **נמען:** הגאון ר' יצחק אייזיק הלוי

בעניין תלמוד התורה בפתח תקווה: בינתיים יש מלמדים לכל הילדים, אבל חסר מנהל מסודר וירא שמים, והוא העיקר במלחמה נגד המהרסים. הרב קוק מאחל רפואה לד"ר אויערבך, שמיועד לתפקיד.

עיקרי הדברים

- תלמוד התורה בפתח תקווה.
- הצורך במנהל מסודר.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ז אייר תרס"ט[4].

הררי קודש ישאו שלו'[5] וברכה לכ'[6] רב רחימאי הרב הגאון הגדול, נאזר בגבורה, עוטה אורה, מו"ה[7] יצחק אייזיק הלוי שליט"א[8],

אחדשה"ט[9] באה"ר[10].

יקרת ימין קדשו, ע"ד[11] הת"ת[12] בפ"ת[13] [תלמוד התורה בפתח תקוה] ת"ו, הגיעתני לנכון, ואודיע בזה לכ"ג שי'[14], שלעת עתה קבלו מלמדים באופן המספיק לכל הילדים, שלא יהי'[15] ביטול תורה דתשב"ר[16]. אמנם מאד הננו מצטערים על העיכוב, כי ההוד וההדר של הסידור המתואר ע"י[17] סדרן בקי ומנומס, המוכתר ביראת ד' באמת, הוא לנו כעת הדבר היותר עיקרי במלחמת מגן שלנו, נגד כל המהרסים מימין ומשמאל. ובורא רפואות ב"ה ישלח מהרה רפואה שלמה להד"ר[18] היקר מר אויערבאך [ד"ר משה אויערבך, שנועד לנהל את תלמוד התורה] שי', ולא יוסיף לדאבה עוד, ויזכה לבא אל הקודש במוקדם האפשרי, ולעמוד ברוח נכון ועז ד' על משמרת הקודש לרומם קרן באור תורה וביראת ד' טהורה, על אדמת הקודש.

מרב הטרדא אקצר ואומר שלו' וברכה, כנה"ר[19] ונפש דוש"ת[20] מקודש, המצפה לישועת ד' על עמו ונחלתו כרצון יראיו וחושבי שמו באמת,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. שלו' - שלום
6. לכ' - לכבוד
7. מו"ה - מורנו הרב
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב

10. באה"ר – באהבה רבה
11. ע"ד – על דבר
12. הת"ת – התלמוד תורה
13. בפ"ת – בפתח תקוה
14. שי' – שיחיה
15. יהי' – יהיה
16. דתשב"ר – דתינוקות של בית רבן
17. ע"י – על ידי
18. להד"ר – להדוקטור
19. כנה"ר – כנפשו הרמה
20. דוש"ת – דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רמ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ר"ח כסלו תר"ע - יפו **נמען:** הגאון ר' יצחק אייזיק הלוי

דיווח על תלמודי התורה במושבות. בפתח תקווה העיכוב הוא בריאותו של ד"ר אויערבך. בראשון לציון הקצבה אינה מספיקה, כי ההורים פועלים עניים. ברחובות דרוש עוד מלמד. הגיע הזמן לחינוך הבנות, כי הן האימהות של העתיד ומשפיעות על אחיהן. בית המלאכה ב'שערי תורה' גדל ליותר מעשרים תלמידים וזקוק למנהל. הרב קוק מתחיל צעד קטן לקראת הישיבה המרכזית לישוב החדש.

עיקרי הדברים

- תלמודי התורה במושבות.
- הצורך בחינוך בנות.
- בית המלאכה ב'שערי תורה'.
- התחלת הישיבה המרכזית.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ראש חודש כסלו תר"עין. [ראש חודש כסלו תר"ע (1909)]

שלו'[4] וברכה מהררי' קודש לכבוד הגאון הגדול עטרת תפארת ומגדל עז, מוהר"ר[5] יצחק אייזיק הלוי שליט"א[6].

שלו' שלו' בכפילא.

מכתב הדר"ג[7], מצ"ג העבר, [מצום גדליה שעבר] הגיעני במועדו הנכון, ומפני עיכובים רבים ושונים לא עלתה בידי להשיב להדר"ג[8] עד כה.

והנה בדבר פתח-תקוה, נקוה שיהי'[9] מסודר הכל על צד היותר טוב בע"ה[10].

ועד כה היתה המניעה ממצב הבריאות של היקר ד"ר[11] אויערבאך [ד"ר משה אויערבך, שנועד לנהל את תלמוד התורה בפתח תקוה] שי'[12], יחזקהו ד' לעבודת הקודש בעד עמו ונחלתו.

ובראשון-לציון ג"כ[13] ב"ה עומד הדבר להסתדר כראוי, רק שהקצבה שקצבו באסיפה, שני מאות פרנק, לא יספיק, גם עם המעט המתקבץ מהמושבה, לשכור ג"כ מורה לשפה הערבית. כי ע"ד[14] שיתופם של בני המושבות עצמם, אי אפשר לדון על כל המושבות בסגנון אחד. כי בפ"ת[15], המחזיקים בהת"ת[16] המה מעיקרי הבע"ב[17] שבמושבה, ואע"פ[18] שפרנסתם מצומצמת, מ"מ[19] הם משתתפים בכל כחם בשיתוף ממשי, אבל בראשון-לציון רובם של המחזיקים בת"ת[20] הם מהפועלים, שאין להם נחלת שדה וכרם, והם עניים מרודים, שקשה מאד וכמעט אי-אפשר להכביד עליהם אפילו הכבדה כל שהיא. ולענין התועלת המקוה, ודאי דוקא יש לקוות, שמבני עניים כאלה תצא תורה.

וכמו-כן ע"ד רחובות ועקרון, צריך להתאמץ מאד לסדר את המצב, כדי להציל ילדי קודש מפח הכפירה, והבוחר בציון יעזרנו ע"ד כבוד שמו הגדול ב"ה.

עתה הגיעה השעה, שנחל בעה"י[21] איזה צעד מעשי ע"ד יסוד ישיבה מרכזית לישוב החדש, אשר את תמצית תכנה כמדומה שהצעתי איזה פעם קדם הדר"ג שליט"א. עלינו להקדים, כפי היכולת, לעשות דבר ממשי בעד המצויינים שבבעלי כשרון המתגדלים בארץ, לבל ילכו שבי אחרי מוסדי ההרס, ההולכים ונושאים ראש, מפני שיש להם מחזיקים נלהבים מעברים. וישיבה אחת שלמה בצביונה, ממולאת בתורה במובן רחב, ומותמכת בתכסיסי החיים כפי הצורך, תכריע את כל הישוב כלפי זכות, ותכין יסוד לחיי ישראל אמתיים על אדמת הקודש. הנני מתחיל בעה"י כעת איזה התחלה קטנה בזה, ואקוה לאוזר ישראל בגבורה, [מברכות השחר] אשר עד כה חזקני ואמצני, לשאת ביד רמה דגל אש דת קודש, באומץ לב ובלי פחד מכל המפריעים, אשר סביב שתו לנו, [על פי תהלים ג, ז: "אשר סביב שתו עלי"] שיחזק ידי ויאמץ חילי על דרך הקודש הזאת, של יסוד אבן פינה לתחיית תורת אל חי במרכז נחלת ד' של שבי גולה, המחזיקים בידם ראשית פריחת צמיחת קרן ישועה והתחלת דרך לגאולי ד'.

אקוה שהדר"ג[22] שליט"א יבין עד כמה מחשבתי רצויה בזה, ועד כמה הדבר נוגע עד נפש היהדות האמתית בעת כזאת, ליסד לנו על נחלת ד' מכון כזה, שיתן לנו ת"ח[23] כאלה, שיהיו מקובלים על הבריות, ושידעו פרק הגון בכל ענפי התורה, הסובבים את מערכות ההלכה והאגדה, כדי שידעו לכלכל דבר במשפט, [על פי תהלים קיב, ה: "יכלכל דבריו במשפט"] נגד המון העוקרים אשר סבונו כדבורים. [על פי תהלים קיח, יב]

ברחובות, דרוש רק עוד מלמד הגון אחד. זה המלמד, היושב עתה בהת"ת שם, הוא מוכשר מאד לעבודתו, לפי תנאי המקום. אבל כעת, ע"י[24] העזיבה של הזמן העבר, באו רב הילדים אל ביה"ס[25], לדאבון לבבינו. ואם יהי'[26] לנו עוד מלמד הגון אחד, יש לקוות, שלימים הבאים יומשכו כל הנערים, ועכ"פ[27] רובם, אל הת"ת[28], להתחנך ע"פ[29] דרך ד' הנאמנה.

גם הגיע זמן לשים לב לחינוך הבנות. כי אם נקח בידנו רק את חינוך הבנים, והבנות תהיינה מחונכות בבתי הספר, והן הנן האמות שלעתיד, עדיין לא הועלנו בתקנתנו. ואפילו זולת הצפיה למרחוק, כיון שבבית אחד, שבו אח ואחות, כשהאחות מבקרת את בה"ס[30], משפעת היא ברוחה על האח, וכמובן הקלקולים מתגדלים באפס יד, לא כן התיקונים, הצריכים עמל כפים והשגחה מרובה.

כמו-כן דבר גדול ונכבד הוא בית-המלאכה, אשר נוסד פעה"ק[31] ת"ו על יד הת"ת שע"ת[32], [תלמוד התורה "שערי תורה" ביפו] שמטרתה נאמנה לגדל בקרבנו בעלי מלאכה, בלתי בורים מדעת תורה, ומחונכים בדרכי היראה והנה ההתחלה היתה קטנה, ועתה נתגדלה ב"ה בכמה מכונות ותלמידים, יותר מעשרים. אך חסרון אחד צריך להמנות, שמוסד גדול כזה. צריך מנהל שישגיח על הכל, על החינוך המוסרי של התלמידים, שהיא השגחה שונה מאותו החינוך של תלמידי השע"ת[33], המיוחדים לתורה, ועל נימוסי ההנהגה, גם על ההנהגה של הרכוש, שתהי'[34] מסודרת כראוי, ועל דרכי הלימוד של הנערים וארחות חייהם. ומאד היה ראוי, שהאגודה הנכבדה, שהדר"ג שי' יושב בראשה, תשים לב ע"ז[35], לבר איש כזה, בעל השפעה של יראת שמים ושל נימוס נאה, ולתמוך בהוצאה הדרושה לכך, שהמוסד עצמו, בראשית פריחתו, אין בו יכולת לזה.

כללו של דבר, הרבה, הרבה מאד, יש לנו לעבוד לשכלולה של ארץ חמדתנו, ושיהי'[36] השכלול, שכלול אמתי, בנין שסופו להתקיים בעה"י, באשר רוח ד' תניחנו למעלה למעלה. ועלינו להתחזק מאד מאד בעד עמנו ובעד ערי אלהינו, [על פי שמואל ב י, יב] ובעד תורת ד' רוח אפינו. [על פי איכה ד, כ]

אחתום בעתרת שלו' וברכה מקודש, כנפשו הרוממה ונפש אסיר תקוה המצפה לתשועת ד' על עמו בחבל נחלתו במהרה בימינו בקרוב.

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. שלו' - שלום
5. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. הדר"ג - הדרת גאונו
8. להדר"ג - להדרת גאונו
9. שיהי' - שיהיה
10. בע"ה - בעזרת השם
11. ד"ר - דוקטור
12. שי' - שיחיה
13. ג"כ - גם כן
14. ע"ד - על דבר
15. בפ"ת - בפתח תקוה
16. בהת"ת - בהתלמוד תורה
17. הבע"ב - הבעל הבית
18. ואע"פ - ואף על פי
19. מ"מ - מכל מקום
20. בת"ת - בתלמוד תורה
21. בעה"י - בעזרת השם יתברך
22. שהדר"ג - שהדרת גאונו
23. ת"ח - תלמידי חכמים
24. ע"י - על ידי
25. ביה"ס - בית הספר
26. יהי' - יהיה
27. ועכ"פ - ועל כל פנים
28. התי"ת - התלמוד תורה
29. ע"פ - על פי
30. בה"ס - בית הספר
31. פעה"ק - פה עיר הקודש
32. שע"ת - שערי תורה (שם מוסד חינוך ביפו)
33. השע"ת - השערי תורה
34. שתהי' - שתהיה
35. ע"ז - על זה
36. ושיהי' - ושיהיה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רמג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א כסלו תר"ע - יפו **נמען:** ועד בית הספר 'תחכמוני' ביפו

הרב קוק משבח את הוועד על ייסוד 'תחכמוני' בעת שבה שומרי המצוות נדהמים מרוח הפרצים ומתייאשים מבניהם. בית הספר לוקח 'ניצוצי הטוב מעברים שונים' ומצרף אותם לבסיס של תורה ואמונה, כדי לגדל דור ירא שמים, בעל מדע ואוהב ארץ ישראל.

עיקרי הדברים

- שבח ל'תחכמוני'.
- חינוך המשלב תורה, מדע ואהבת הארץ.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"א כסלו תר"עין.

אחי האהובים, מנהלי וחברי ועד ה"תחכמני" [ועד בית הספר "תחכמוני" ביפו, שנוסד בתרס"ו ושילב לימודי קודש ולימודים כלליים] פעה"ק[4] ת"ו, ברכת שלו'[5] ואמת.

את שמחת לבבי בפעלכם הנכבד אותה אגיד לכם בזה, אדוני חביבי. היטב כיונתם, יקירי, את הזמן ואת המקום, במוסד הנכבד אשר כוננתם. יד ד' אני רואה בזה, השומר אמת לעולם. [תהלים קמו, ו] בעצם הזמן, שכל שלומי אמוני ישראל הולכים נדהמים מתגרת יד רוח פרצים, [מכוח ההשפעות החילוניות] המתחוללת כסופה בארץ נוראה, בשעה שרבים הולכים ומתיאשים מבניהם מחמדי נפשם, מאין דרך לפנות על ימין או על שמאל, בדרכי החינוך, העזובים מזה והפרועים מזה, והמקום פה בארצנו הקדושה, וביחוד בעירנו המרכזית להישוב החדש, אשר רבו מאד הרוחות המנשבות בקרבה, וכולן פועלות על חינוך ילדינו, ולשלמי אמוני ישראל, המוכרחים להעמיד את בניהם על נתיבות החיים והמעשה, מכולם אין מעמד ובסיס שלם, - ובעת כזאת ובמקום חמדת לבנו, קמתם יקירי, ותסלו לכם אורח ישרים סלולה, [על פי ירמיהו יח, טו; משלי טו, יט] לקחת ניצוצי הטוב מעברים שונים, ולספחם לבסיס היסודי של תורת חיים ואמונת אמן תמה וברה, למען יגודל לנו דור מלא רוח ד', מגודל בדרכי תורה ויראת שמים. מוכתר בכשרון המדע והמשרים, ומלובב מאהבת ארץ חמדתנו ותקות תחית עם ד' על אדמת הקודש. לכו, אחי היקרים, בדרככם זה, כי נוכח ד' הוא, [שופטים יח, ו] עלו והצליחו ויהי נועם ד' עליכם לכונן מעשי ידכם לשם ולתפארת, לעם ד' ונחלתו.

והנני בזה אוהבכם, רוצה פעלכם בכבוד וידידות נאמנה,

הקי'[6] אברהם יצחק הכהן קוק

עבד לעם קדוש על אדמת הקודש פה עיר הקודש יפו והמושבות תובב"א[7].

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש

3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. פעה"ק - פה עיר הקודש
5. שלו' - שלום
6. הק' - הקטן
7. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רנט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ג' שבט תר"ע - יפו **נמען:** הרב יעקב משה חרל"פ

הרב קוק מתכוון לייסד ביפו 'קיבוץ' של צעירים מוכשרים, כדי להדריכם ביראת שמים, בלימוד ישר ובהשפעה בחן ובכבוד. בינתיים אפשר לקבל ארבעה בחורים, והרב קוק מבקש מהרב חרל"פ שמות של צעירים מתאימים.

עיקרי הדברים

- ייסוד חבורת צעירים מוכשרים ביפו (ראשית הישיבה).
- בקשה להמלצות על תלמידים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ג' שבט תר"עין.

שלו'[4] וברכה לעד לכבוד ידיד לבבי הרה"ג[5] הנחמד אוצר תוי"ר[6] מוהריי"מ[7] חרל"פ[8] [הרב יעקב משה חרל"פ, תלמידו וידידו של הרב קוק] שליט"א[9]. יברך ד' חילו וכא"ל[10] ויאושר בארץ חיים בכט"ס[11].

יקרת מכתב ידי"נ[12] כת"ר[13] שי'[14] הגיעני. ויה"ר[15] שימלא ד' כל משאלות לבו הטהור לטובה, וישיג תמיד אך טוב וחסד, ששון ושמחת לבב, וברכת ד' תהי'[16] על נוהו תמיד.

אחלה בזה מאת כבוד אהובי. כאשר תקותי לשמו ית'[17] שאזכה ליסד איזה קיבוץ של צעירים בעלי כשרון [ייסוד הישיבה ביפו] פעה"ק[18], כדי להדריכם בדרך ד', ביראת-שמים אמיתית, בסדר לימוד ישר, ובהכשר להיות משפיעים השפעת קודש בדרך של יושר לב, אומץ רוח ושלוה פנימית וחן וכבוד בהליכות החיים. ולעת עתה נוכל לקבל בעה"י[19] ארבעה בחורים, אם ימצאו מוכשרים כראוי. ובצירוף עם אחדים מוכשרים שישנם עמנו באיזה ערך עכ"פ[20] יהי'[21] יסוד לכינוס הקודש בחסד עליון ב"ה. הנני פונה בזה לכבוד ידי"נ, שאם לא ימנעוהו מניעות, מצד המצב וכיו"ב[22], יכתב נא לי שמותיהם. של איזה צעירים מוכשרים, אשר ידעם, וביחוד אם הם מרוצים לבא, ונראה להוציא את הדבר מכח אל הפועל בעה"י, וזכות הרבים יהי' תלוי בכת"ר[23].

אחתום בברכה וכ"ט[24], כנה"ר[25] ונפש ידי"ע[26] דוש"ת[27] באה"ר[28].

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. שלו' - שלום
5. הרה"ג - הרב הגאון
6. תוי"ר - תורה ויראה
7. מוהריי"מ - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, מ (למשל: יעקב + משה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
8. חרל"פ - הרב יעקב משה חרל"פ (תלמידו של הרב קוק)

9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. וכא"ל - וכל אשר לו
11. בכט"ס - בכל טוב סלה
12. ידי"נ - ידיד נפשי
13. כת"ר - כבוד תורתו
14. שי' - שיחיה
15. ויה"ר - ויהי רצון
16. תהי' - תהיה
17. ית' - יתברך
18. פעה"ק - פה עיר הקודש
19. בעה"י - בעזרת השם יתברך
20. עכ"פ - על כל פנים
21. יהי' - יהיה
22. וכיו"ב - וכיוצא בזה
23. בכת"ר - בכבוד תורתו
24. וכ"ט - וכל טוב
25. כנה"ר - כנפשו הרמה
26. ידי"ע - ידידו עוז
27. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
28. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רסה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' שבט תר"ע - יפו **נמען:** הפקידות

הרב קוק מבקש לצוות על המורה בבית הספר בעקרון לא לקבל ילדים שאבותיהם נתבעים על שכר לימוד למלמד, עד שרב המושבה יכריע בדין.

עיקרי הדברים

- סכסוך שכר לימוד בעקרון.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1] עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ז' שבט תרע"ן.

כבוד הפקידות [הנהלת המושבות מטעם הברון רוטשילד] הנכבדה, שלו'[4] וברכה.

אתכבד בזה לבקש את הדרת כבוד הפקידות שיואילו לצוות על המורה לבית הספר, שלא יקבל בבית הספר את הילדים, שהאבות הם נתבעים לדין לשלם שכר-לימוד להמלמד, עד אשר יתוך ביניהם רב המושבה בעקרון, ודין זה יהי'[5] לפני רב המושבה בעקרון, כדי שלא ימשך הדבר בנסיעה ליפו.

בכבוד נעלה ובברכה מקודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. שלו' - שלום
5. יהי' - יהיה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רעד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח' אדר ראשון תר"ע - יפו **נמען:** הרב ברוך מאירס, אב בית דין חיפה

הרב קוק כואב על מצב הדת ועל הקושי להגיע לעמק השווה עם רוב גדולי הדור, שרוצים ללכת רק בדרך הישנה ולהתרחק מכל כישרון ותנועת חיים. לדעתו זה 'נגד דרך ה'' ומחזק ידי פריצים. הדרך היא חינוך שנותן חלק לידיעת העולם והחיים, בשמחת חיים ובאומץ, יחד עם תורה ויראת שמים. הגדולים אינם עוסקים בהרחבה ב'הלכות יראת שמים', ולכן אינם מסוגלים לסלול שבילים חדשים. ההמון שמתפקר אינו אשם, ויש בו ניצוצות טוב ושאיפה לישועת ישראל. 'מי ירצה להפקיר את כבודו בשביל כבוד השי"ת'.

עיקרי הדברים

- ביקורת על גדולי הדור הדבקים בדרך הישנה.
- חינוך המשלב ידיעת העולם עם תורה.
- הזנחת 'הלכות יראת שמים'.
- לימוד זכות על המתפקרים.
- בדידותו במלחמה מימין ומשמאל.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ח' אד"ר[4] תרע"ן. [ח' באדר ראשון תר"ע (1910)]

שלו'[5] וברכה לכבוד ידי"נ[6] הרב הגאון החו"ב[7] אוצר תו"ר[8] מו"ה[9] ברוך מאירס [הרב ברוך מאירס, רבה של חיפה] שליט"א[10], האב"ד[11] דעה"ק[12] חיפה ת"ו.

הגיעני מכתבו היקר. בטח הודיעו כבר הר"י[13] בוראק נ"י[14] את אשר דברנו בכללות המצב, ואת אשר חזקתי את ידיו במכתב. יואל ד' להצליח דרכו להקים עדות ד' וחקותיו על ישראל, על אדמת הקודש.

ומה שהעירני כת"ר[15] ידי"נ ע"ד[16] מצב הדת כעת. מה אומר לידידי, מה רבו פצעי לבבי מכללות המצב, שאפס עצור ועזוב, לשא ביד רמה דגל שם ה' ותורתו באה"ק[17]. וככל אשר אשקיע את עצמי ברעיון זה כן לבי הומה וסוער, ולא אמצא דרך ישרה איך להתחיל במעשה כי קשה לי מאד לבא לעמק השוה עם רוב גדולי הזמן, ד' ישמרם, שהם חפצים ללכת רק במסלול הישן, להתרחק מכל כשרון ומכל תנועה של חיים מה שהוא לדעתי ברור נגד דרך ד' לגמרי, ובזה נותנים יד לפריצים ומחזיקים ידי מרעים, ואוי לנו מענותנותם של אלה, [על פי גיטין נו: "ענוותנותו של רבי זכריה בן אבקולס החריבה את ביתנו"] אע"פ[18] שכוונתם רצויה. ואין לי דרך אחר כי"א[19] לחזק את ידי החינוך הנותן חלק לידיעות העולם והחיים, והמדריך את הילדים ברוח צהלת החיים, בעז ואמץ לב, ובנקיון וסלסול הגון, שכל אלה כשהם מצטרפים אל הדרכת התורה ויראת שמים של אמת, מעטרים הם אותה ומאמצים את חילה, וסוף כל סוף מלאך רע בע"כ[20] יענה אמן, [על פי שבת קיט] ומה אעשה שבדרך זו, שאין לי כל ספק שרק בה אנו צריכים ללכת, הנני נתון בסבך המלחמה מימין ומשמאל. אמנם תקותי לשמו יתי"ש[21], שיחזקני לשאת ברמה את דגל האמת, למען יצדק קודש. [על פי דניאל ח, יד: "ונצדק קדש"] וידע ידידי שכל הענינים הגדולים הם תלויים זה בזה, כי מתוך שאין רוב הלומדים, אפילו הגדולים שבדור, משימים לבם להיות גדולים בהלכות יראת שמים,

בהרחבה גדולה הראויה למנהיגי הדור, על כן אין כחם יפה ללכת בשבילים חדשים הראויים לפי הזמן, ולכוונם כלפי הקודש, והם אנוסים לפי דעתם לעמוד על הנקודה של הסגנון הישן, בלי לקחת כל נקודה טובה מהדרכים החדשים, לתקן על ידם את מעמד הדור, ובשום אופן לא ירצו לתן תודה, שמקצוע עקרי, שהוא כולל כל התורה וכל האמונה כולה, הוא עזוב מהם, ושבשביל כך הננו מגששים בצהרים, כאשר יגשש העור באפלה. [על פי דברים כח, כט] ועל כן הולך ההמון ותועה, הולך ומתפקר, והם אינם אשמים כלל, כיון שאין מי שיראה להם דרך ישרה, בחיבור קדושת התורה והאמונה, עם החיים, הולכים הם ומתפקרים. אע"פ שיש בהם כמה ניצוצות של טוב, וכמה עדינות נפש, ומהם רבים החפצים בכל לבם בישועתם של ישראל, ובתחיית ארצנו הקדושה, שאיך ששפלה תהיה הבנתם בזה, עומדת היא הכוונה על יסוד קדוש, מפני שישועתם של ישראל היא באמת כוללת כל מדת הקודש שבעולם. וכל אשר נראה פנים יותר להשכיל לדון לכף זכות אפילו את החייב שבחייבים, אם רק אינו רוצה להיות נפרד מכלל האומה, להיות נוסף על שונאינו, [על פי שמות א, י] וכל אשר נצרף אל החינוך כל מדה טובה, ונלמד את בנינו את הלימודים הנותנים פרנסה וכבוד לאדם, מצורף אל התורה. יתחזק ויוסף אומץ יסודה של תורה. אבל עם מי נדבר, מי יסכים לי, מי ירצה להפקיר את כבודו, בשביל כבוד השי"ת[22] ותורתו וקדושת ארץ חמדתו. נקוה כי למענו יתי[23] יעש, ויתן בלבב כל חכמי תורה להבין דרך ד' הטהורה, ויושע ישראל ויהודה במהרה. והי[24] ז"ש[25], כנה"י[26] ונפש ידי"ע[27] דוש"ת[28] באה"ר[29], מצפה לתשועת ד',

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אד"ר - אדר ראשון
5. שלו' - שלום
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. החו"ב - החריף ובקי
8. תוי"ר - תורה ויראה
9. מו"ה - מורנו הרב
10. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. האב"ד - האב בית דין
12. דעה"ק - דעיר הקודש
13. הר"י - הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
14. נ"י - נרו יאיר
15. כת"ר - כבוד תורתו
16. ע"ד - על דבר
17. באה"ק - בארץ הקודש
18. אע"פ - אף על פי
19. כ"א - כי אם
20. בע"כ - בעל כרחם
21. ית"ש - יתברך שמו
22. השי"ת - השם יתברך

23. יתי - יתברך
24. והי' - והיה
25. ז"ש - זה שלום
26. כנה"י - כנפשו היקרה
27. ידי"ע - ידידו עוז
28. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
29. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רעז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט' אדר ראשון תר"ע - יפו **נמען:** הגאון ר' מאיר לרנר, אב בית דין אלטונה

בעניין מצב היהדות במושבות: בכל מושבה יש יראי שמים רבים, ויש גם צעירים בעלי דעות רעות, ואין כוח לכפות. תוכנית התיקון: א. חינוך - לקחת אותו מידי מורים כופרים, לתקן את עזובת החינוך הישן (כמו 'תחכמוני'), ולייסד בתי ספר לבנות. ב. במה ספרותית בעברית, 'עיתון הרבנות'. ועוד סעיפים, וביניהם אגודה גדולה 'לחיזוק היהדות הנאמנה בישוב החדש', שמרכזה באחת מערי הגולה ויהיה לה ביטאון משלה.

עיקרי הדברים

- מצב היהדות במושבות.
- חינוך דתי משוכלל, גם לבנות.
- עיתון הרבנות בעברית.
- אגודה לחיזוק היהדות בישוב החדש.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1] עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ט' אד"ר[4] תרעי"ן.

ישאו הררי קודש, שלו'[5] וברכה עולמים, לכבוד הרב הגאון המפורסם אוצר תורה, חכמה ויראת שמים, מו"ה[6] מאיר שליט"א[7] ד"ר[8] לערנער, אבד"ק[9] אלטונא [הרב ד"ר מאיר לרנר, רבה של אלטונה שבגרמניה] והמדינה יצ"ו[10].

יקרת מכתב כת"ר[11] הגיעני לנכון. ולתמהוני לא קבלתי את קול-הקורא די שדר לן מר, אבל מתוכן המכתב הנני משער את ענינו, שהוא להעיר ולעורר לבבות של אלופי בני ישראל לקום כאיש אחד חברים, להתחזק במעוז דת קודש ולעמוד בפרצות, בזמן הזה שהוא עת לעשות לד'. [תהלים קיט, קכו] יואל ד' ודברי קודש היוצאים מלב טהור יכנסו אל הלב, ויעשו את פריים לברכה. והנה איני יכול לדבר בענין זה בפרטים, כי איני יודע, מחסרון קול-הקורא, לכוין איזה הם הדרכים אשר בהם יתור כתר"ה[12] לבא אל המטרה הרצויה של דרך הקודש, אשר עלינו ללכת בה.

וע"ד[13] מצב היהדות של הקולוניות. ידע כ"ג[14], שאי אפשר למוד במדה שוה, לא את כל המושבות בכלל, וגם לא את אחת מהנה בפרטיות. ת"ל[15] נמצאים רבים יראי ד' ושומרי תורה ומצות בכל הפרטים, בכל מושבה. וגם מאותם אשר נסחפו בזרם ההרס של זמננו, ישנם רבים שמ"מ[16] הנם שומרים את עצמם, מפני הכבוד והשלו'[17], שלא לפרץ גדרים בפרהסיא. ומ"מ[18] אי אפשר לבר בלא תבן, [נדרים כ, כלומר: אי אפשר שלא יהיו בציבור גם אנשים פחותים] ובפרט בעת כזאת ששטף של צעירים בעלי דעות רעות בא, נמצאים ג"כ[19] כאלה העוברים על כמה גופי תורה, מאין כח למחות, ביחוד לעת כזאת שהממשלה נטלה את כח הכפיה גם מהדת השלטת, ואין כחנו כ"א[20] להאיר אור תורה ברוח נדיבה, באמרי יושר ואומץ

לב, אשר ע"י[21] זה יתעורר לתחיה רגש הקודש ודעת ד', הנרדמה גם בקרב הנכשלים אשר בעם ד', כי סוף כל סוף גם הם תולעת יעקב [ישעיהו מא, יד] הם, ועתידים הם לחזור למוטב.

הדרכים שאנו צריכים להחזיק בם להטבת המצב רבים הם, אבל צריך לפרט בזה את היותר עקריים בעה"י[22]: א) היסוד הראשי הוא החינוך. כל זמן שיהיו עניני החינוך מסורים בידי מורים כופרים, אשר אין אלקים כל מזימותם, [תהלים י, ד] אפסה לנו תקות התיקון של הדור הנולד. אפס כדי לקחת את החינוך בידים אמונות של תמימי דרך, הולכי בתורת ד" צריך לתקן את העזובה שבסדרי החינוך הישנים מצד סדרי החיים והליכות עולם. והנה למטרה זו נסכמתי להתחבר לאגודת יראי ד' שבאשכנז, אשר החלו בזה את מעשיהם כעת ביסוד בית הספר "תחכמני" פעה"ק[23], ובפתח תקוה. וחוב קדוש הוא על כל ירא ד' להאזיר בגבורה [לחגור בגבורה] ואמץ את ידי הבונים, כדי להקים לנו שרשרת של חדרים כאלה בכל המושבות כולן. אמנם השלמת הדבר לא תכן עד אשר נחל ליסד ג"כ בתי ספר לבנות ברוח ד', המתמם את דרכי החיים, המוסר, הטהר וגבורת הנפש, הראויה להיות למנה בימינו לכל נושא דגל שם ד' ביד רמה, נגד כל המשחיתים. ולזה לא נעשתה עדיין שום התחלה למגינת לבבי מחסרון אמצעיים. הבה נקוה, כי ישפך ד' עלינו רוח עז, ונחלץ חושים [ונזדרז] להחל גם ביסוד נכבד זה. מובן הדבר, שמוסדות החינוך שלנו חייבים הם להשכיל שכל מה שהוא אך טוב ומאמץ, הנמצא בבתי הספר העומדים על יסוד ההרס והכפירה, לא יחסר בהם, וכשינשא דגל דת קודש על הבסיס של כל כשרון ונחמד, יהי'[24] לפאר ולנצח הוד בעה"י, ונכריע בזה את כל הישוב החדש כולו לכף זכות. ב) צריכים אנו לבמה ספרותית, כתובה עברית, שהיא השפה המהלכת והחביבה בישוב כולו, שתאמץ את רוח כל המתכנסים לדגל אור ד' על אדמת הקודש בכללות הישוב החדש. והתחלה קטנה צריכה להעשות ע"י "עתון הרבנות", שצריך הוא לצאת לאור תחת השגחתנו בצירוף חברים לדעה, יראי ד' באמת, בעלי כשרון, היודעים ללכת עם החיים. וע"ז[25] אנו צריכים לבסס לנו אמצעים חמריים ורוחניים, דהיינו סכום כסף שיהיה בכחו להמשיך את ההופעה לפחות למשך השנה הראשונה, שאז יש לקוות שאח"כ[26] יהיה אורגן כזה נושא את עצמו, וסופרים ועוזרים רוחניים בעלי טעם ודעת, הבקיאים יפה כ"א באותו המקצוע אשר יקח לו לנושא ענינו. ואם יהיה בהתחלה כבד הדבר להעמיד עתון תדירי, יומי או גם שבועי, נחל את מעשינו בירחון, שבכל חודש ידבר על כל המתיחש לאותו החודש לכל החיים בא"י[27], ביחוד בהישוב החדש, ולהעיר עצות נכונות על כל מה שצריך תיקון באיזה דרך ואופן לתקן, ואיך לאסור מלחמת מגן נגד המהרסים, ובכלל זה ג"כ ע"ד[28] כל דרכי היהדות, וע"ד המצות התלויות בארץ וכל התלוי בהן. ומובן הדבר, שלא יניח אורגן כזה את ידו מכל דרכי החיים כולם, אפילו אותם שאינם נוגעים בדרך ישרה לעניני דת קודש, מ"מ[29] הכל עולה לחטיבה אחת לאמץ את רוח ד' אשר על עמו ונחלתו, כשהדברים נעשים על טהרת הקודש, ברוח טהור ונאמן לד' ולתורתו. ג) צריכים אנו להשתדל, שבכל מושבה יתקבל רב מקומי, גדול בתורה וביראת שמים, אוהב את הישוב ומחבב את עבודת האדמה באה"ק[30], כשהיא נעשית באורח ישר ורצוי, ובעל כשרון של דיבור, שידבר דברי מוסר ממולאים בשכל טוב וברגש חבת הקודש, מפרק לפרק, באופן שימשוך לבבות בנועם דבריו לדרך ד'. ד) מצדי אני צריך הנני לעשות מסעות איזה פעמים בשנה על כללות הישוב, ולהתמהמה כמה ימים בכל מושבה, לראות איך לתקן את מצב הדת והתורה שמה, ואיך להסיר כל מכשול. נסיעה כזאת באה"ק,

השוממה עדנה בעוה"ר[31], ואין בה מסילות ברזל העושות את הנסיעה נוחה וזולה, עולה בעמל רב ובהוצאת כסף הגונה, שצריך לזאת האחרונה קופה מיוחדת, כדי להוציא הדבר אל הפועל באורח הכבוד הראוי לזה. ה) כדי להכין לנו אנשים בעלי כשרון, גדולי תורה וקרובים לרוח הישוב החדש, שיוכלו לפעול עליו, וכדי להחיות בכלל בטל תורה את כללות הישוב, צריכים אנו ליסד ישיבה חשובה מרכזית, מכוונת ביחוד לשם הישוב, שבתוכה יבאו בעלי הכשרון שבילדי המושבות, הראויים להיות תלמידי-חכמים חשובים, שהוא דבר שאי אפשר לרובם שימסרו אל הישיבות שבהישוב הישן, ששם יושבים ולומדים שב וישיש יחד עם צעיר ורך, והרוח השורה שם רחוק הוא מהליכות החיים, כאלה, שהישוב החדש המלא התעוררות של חיים ומעשה דורש אותם. מחניכי ישיבה זו יש לקוות, שימצאו רבנים ראויים להנהלת המושבות, באיגוד המרכזיות והכללות של הישוב, ובכלל משפיעים טובים באומץ רוחם ובדרכי חייהם על מצב היהדות של הישוב בכללו.

לשם מטרה זו הכינותי כבר ב"ה התחלה קטנה, שאקוה לשמו יתי'[32] שלמענו יעש, למען עמו ונחלתו, לקדושת תורתו ורוחו אשר על עם סגולתו, ויעזרנו להגדיל את צמיחת קרן ישועה זו. קבצתי אלי קבוצה קטנה של צעירים, שהנני רואה כפי האפשרות לנהלם ע"י שיעורים מצדי, ומהעומדים על ימיני, והכינותי ג"כ איזה מוסד חמרי, שיהיה לעזר מעט בע"ה[33] לצעדנו זה. אבל הענין גדול ונשגב, וצריכים אנו לעשותו בהרחבה גדולה ובכבוד גדול, וע"ז אנו זקוקים שיתלוו עמנו אנשי לב, היודעים לעבוד עבודת הקודש בקרבנות של עמל גוף ונפש, ושל סכומים הגונים, ביחד עם ההתענינות האמתית בדבר המטרה הקדושה ושמירתה. ו) ובכללות עלינו ליסד אגודת-קודש גדולה מיוחדת, במטרה ובשם, "לחיזוק היהדות הנאמנה לד' ותורתו בישוב החדש באי"י" ולכונן לה מרכז באחת הערים החשובות שבגולה, ואגודה זו תהיה המכונה הדוחפת בכחה את כל המעשים כולם, שאנו חפצים בחסדי השי"ת[34] לגשת לעשותם לרומם קרן ברוח ד' על אדמת הקודש. ז) כשתתכונן אגודה כזאת בעז"ה[35], אין ספק שהיא צריכה לה ג"כ כלי-מבטא מיוחד, באורגן מקודש לה, באיזה שפה היותר מוכשרת לפעול על הסביבה, שבתוכה תחל הפעולה להראות את כחה. אמנם על זה עוד עת לדבר, כשיתכוננו לכל הפחות התחלות הגונות לדברים הקודמים בזמן, אשר הצענו בזה.

בזה גליתי לכבוד אדוני, מעט מהרבה מרחשי לבבי. יתן ד' ויהי רוח כתה"ר[36] ולבו נאמנה אתנו, ונרומם שם ד' יחדו, ואור ד' וישעו יופיע עלינו לתן מציון ישועה לישראל תפארתו, במהרה בימינו בקרוב.

יסלח כתה"ר, כי לא אוכל כעת למלאות את משאלו ע"ד התיאור הפרטי של הליכות המושבות ביחוד. נקוה שנדבר עוד בזה במכתבים הבאים, כשירצה השי"ת את פעלנו.

והי'[37] זה שלו' וברכה מקודש באה"ר[38] וכבוד נעלה מאד,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש

3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אד"ר - אדר ראשון
5. שלו' - שלום
6. מו"ה - מורנו הרב
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. ד"ר - דוקטור
9. אבד"ק - אב בית דין קהילת
10. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
11. כת"ר - כבוד תורתו
12. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
13. וע"ד - ועל דבר
14. כ"ג - כבוד גאונו
15. ת"ל - תודה לא-ל
16. שמ"מ - שמכל מקום
17. והשלו' - והשלום
18. ומ"מ - ומכל מקום
19. ג"כ - גם כן
20. כ"א - כי אם
21. ע"י - על ידי
22. בעה"י - בעזרת השם יתברך
23. פעה"ק - פה עיר הקודש
24. יהי' - יהיה
25. וע"ז - ועל זה
26. שאח"כ - שאחר כך
27. באי"י - בארץ ישראל
28. ע"ד - על דבר
29. מ"מ - מכל מקום
30. באה"ק - בארץ הקודש
31. בעוה"ר - בעוונותינו הרבים
32. יתי' - יתברך
33. בע"ה - בעזרת השם
34. השי"ת - השם יתברך
35. בעז"ה - בעזרת השם
36. כתה"ר - כבוד תורתו הרמה
37. והי' - והיה
38. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רעט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ו אדר ראשון תר"ע - יפו **נמען:** לשכת 'המזרחי' בפרנקפורט

על התנהגות המוסדות הציוניים נגד הדת: ודאי שהגימנסיה (הרצליה) מושיבה בנים ובנות יחד בלי גדרי צניעות, ובנשפים במוצאי שבת מחללים שבת בהכנות. גרוע מזה: מורה התנ"ך בגימנסיה נוטל את נשמת היהדות מתלמידיו בביקורת המקרא הקיצונית. על 'קול קורא' לגיוס כספים: הוא קשור ל'שערי תורה' ואינו יכול לפגוע במקורותיו, ואולי אפשר לשתף אותו.

עיקרי הדברים

- חינוך מעורב בגימנסיה - מחאה.
- חילול שבת בנשפים.
- ביקורת המקרא בגימנסיה.
- 'שערי תורה' ו'תחכמוני'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ט"ו אד"ר[4] תרע"ן.

לכבוד לשכת המרכז ל"מזרחי" בפ"פ[5] דמיין, [הלשכה המרכזית של "המזרחי" בפרנקפורט על נהר מיין] שלו'[6] וברכה מקודש.

מכתבם הנכבד מח' אד"ר דנא הגיעני.

וע"ד[7] העניינים הרשמיים של הליכה נגד דת קודש במוסדים הציוניים. הנה אם נבא להאמין לכל אשר יאמר ההמון היו הדברים מרובים מאד, אבל כמובן א"א[8] לבנות ע"ז[9] יסוד לצאת באורח פומבי למחות. אך מה שהוא נעלה מכל ספק הוא, מה שהרשו לעצמם כעת מנהלי הגימנסיה, [גימנסיה "הרצליה" ביפו] לקבץ את שני המינים יחד, צעירים וצעירות, בבית-למוד אחד, ובמושב אחד, בלא שום הגדרה של צניעות ודרך היהדות, שהיא ג"כ[10] דרך התרבות האנושית ברב הארצות הנאורות, וראשית חטאת החלה בבתי הספר של המושבות. די יודע איזו תוצאות של קלקלות מוסריות תביאנה הנהגות כאלו. על זה ראוי למחות בכל כח. גם נראים הדברים, שבכל עת שיעשו נשפים קבוציים במוצאי שבתות, יחללו ש"ק[11] במלאכות ההכנה בלא בושה. חזקו נא אחים, טהורי לב, נחלץ חושים [נזדרז] לגדור כמה שתשיג ידנו, ודי יהי'[12] עוזר לנו.

ע"ד[13] הקו"ק[14], [על דבר הקול הקורא] עוד לא מסר לי ה' שלזינגר [מנהל בית הספר "תחכמוני" ביפו] את הדברים. בטח יודיעני בקרוב מזה. אמנם הדבר כבד לעת עתה עלי, מפני שהנני מוחזק מאז לעומד בראש המפעל "שערי תורה", [תלמוד התורה "שערי תורה" ביפו, בית ספר דתי בסגנון המסורתי] שהוא ג"כ מכון חנוכי נכבד, אף שהוא הולך בדרך ורוח שונה מה"תחכמני", מ"מ[15] הכל הולך אל מקום אחד, לכונן יסוד מוסד, לאור ד' וקדושת תוה"ק[16] על אדמת הקודש, ואי אפשר לי לנגע במה שהמוסד הנ"ל[17] יונק ממנו את שפעו.

ואולי יהי' נכון הדבר לשתף את המוסד הנ"ל במה שיבא מרוסיא ע"י[18] התעוררות קו"ק[19] מצדי, ועוד ניקח בזה דברים בעה"י[20] במכתבים הבאים למטרת בירור שאלה זו.

ברגשי כבוד נעלים וברכת ד' מציון,

הק' אברהם יצחק ה"ק

נ. ב. והנה כל אשר תארתי, ע"ד עניני השלילה של המוסדות הנ"ל, זהו רק במה שנוגע למעשים. אבל כמה עלינו למחות במה שנוגע לדעות. דבר מפורסם הוא, שהמורים, ביחוד של הגמנסיה, בפרט מורה כתבי הקודש, נוטל הוא את נשמת היהדות מלב חניכיו, ע"י דעותיו הקיצוניות באדיקות נלעגה במבקרי כה"ק[21] היותר רעים. איני רוצה לגעל את עטי להציע את כל פרשת ההצעות השפלות, ע"ד ערך תוה"ק והנביאים, המוצעות לפני צעירינו ע"י המורים המתעים הללו. ואיכה נדום ע"ז, איככה נחשה, עוצו, אחים אהובים ונכבדים, עצה, עוצו ודברו, [על פי ישעיהו ח, י; שופטים יט, ל] ואוזר ישראל בגבורה יעזרנו אומץ בעבור עמו ונחלתו.

הנ"ל הנני

שולח בזה לכבוד הדרתם את ס' שה"א, [את ספר "שבת הארץ"] וטופס ההרשאה עם המכתב הנשלח, הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אד"ר - אדר ראשון
5. בפ"פ - בפרנקפורט
6. שלו' - שלום
7. וע"ד - ועל דבר
8. א"א - אי אפשר
9. ע"ז - על זה
10. ג"כ - גם כן
11. ש"ק - שבת קודש
12. יהי' - יהיה
13. ע"ד - על דבר
14. הקו"ק - הקהילה קדושה
15. מ"מ - מכל מקום
16. תוה"ק - תורתנו הקדושה
17. הנ"ל - הנזכר לעיל
18. ע"י - על ידי
19. קו"ק - קהילה קדושה
20. בעה"י - בעזרת השם יתברך
21. כה"ק - כתבי הקודש

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רפו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ח אדר שני תר"ע - יפו **נמען:** לשכת 'המזרחי' בפרנקפורט

התנגדות גלויה לגימנסיה אינה מועילה כל עוד אין חלופה שלמה. 'תחכמוני' עדיין אינו יכול להתחרות בה במקצועות התרבות. לכן יש להעלות את רמתו עד שיהיה 'גימנסיה שלנו', שתיבדל רק בשמירת ברית ה', ואז תהיה התעמולה יעילה. בעניין האתרוגים: אין די לפרסם 'אתרוגי ארץ ישראל' סתם, כי רובם מורכבים בידי נכרים. יש לפרסם את אתרוגי המושבות השמורים, ושעדיף אתרוג כשר ופחות יפה ממורכב. השנה, בגלל השמיטה, אינו רוצה לעודד את המסחר באתרוגים.

עיקרי הדברים

- אין התנגדות לגימנסיה בלי חלופה.
- שדרוג 'תחכמוני'.
- פרסום אתרוגי המושבות השמורים.
- אתרוגים בשמיטה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עיה"ק[2] יפו ת"ו[3], ח"י[4] אד"ש[5] תרע"ן.

לכבוד. לשכת המרכז ל"מזרחי" בפ"פ[6] ענ"מ[7] [מרכז תנועת "המזרחי" בפרנקפורט דמיין] יצ"ו[8], שלו'[9] וברכה מקודש.

מכתבם היקר מכ"ח אד"ר[10] העבר הגיעני לנכון, ואתכבד בזה להשיב להדרת כבודם על פרטי הדברים, אשר באו במכתבם הנכבד,

א. ע"ד[11] הגימנסיה, [גימנסיה "הרצליה" ביפו] אינני רואה תועלת כעת מהתנגדות גלויה מצדי, כל זמן שהיא צריכה להיות רק התנגדות שלילית, כלומר כל זמן שאין אנו נותנים לפני הקהל בית חינוך הערוך בכל מילואו לעומת הגימנסיה, אשר 'לא יבדל ממנה כ"א[12] במה שהיא עוזבת את ברית ד', ומוסדנו כמובן בע"ה[13] יחזיק בכל עז בדגל אור ד' ותורתו. התחכמוני אע"פ[14] [בית הספר "תחכמוני" ביפו, של המזרחי] שהנני ת"ל[15] מלא רצון ממנו וממנהיגיו, מ"מ[16] עודנו לא יוכל להתחרות עם הגימנסיה בכמה מקצעות קולטוריות. על כן עלינו להיות מתונים מעט, ולעסוק בלא הרף בהרמת ערכו של המוסד, אשר החילונו לסגלו, באופן שיוכל לתן את כל משאלות הלב של הנוהים אחר הגימנסיה, ואח"כ[17] נוכל בלב אמיץ להודיע, שאין שום הבדל בין התחכמוני, או הגימנסיה שלנו, לבין הגימנסיה שלהם, אלא מה שהאחרונה היא עוקרת את עץ החיים של האומה, האמונה, מלב חניכיה, והראשונה היא מתעטרת בכבודה, ואז יהיו דברינו נשמעים בע"ה בתעמולה זו. להכין את כחנו למלחמת מצוה זאת, אנו חייבים לגשת בלא שום איחור כלל, כי אין קץ לריוח של זמן אחד קודם.

ב. בדבר הקו"ק[18] בטח כבר הגיע לידם הטופס הנכתב פה עם הדברים הערוכים ממני, ובזה כבר באנו לעמק השוה.

ג. ע"ד האתרוגים, זאת היא שאלה מסובכת מאד, כאשר בארתי כבר בחוברת "עץ הדר". [חיבורו של הרב קוק על פסול האתרוג המורכב; ראו גם (כרך א', אגרת קיד)] כי מה שאנו עושים פרסום כללי, ע"ד אתרוגי א"י[19] בסתם, לא יתן ולא יוסיף מאומה להחזקת המצוה בכשרותה. כי רבו מאד, - והם רובא דרובא -, האתרוגים המורכבים ע"י[20] הנכרים בעלי הגנות באה"ק[21]. ואתרוגים כשרים משומרים מהרכבה אינם נמצאים כ"א בידי אחדים מאחינו בני המושבות, העומדים תחת השגחה שהם מנוקים מהרכבה. ואם היה אפשר להרבות פרסום, שלא סתם אתרוגי א"י יהיו מתבקשים כ"א אתרוגי אחינו יושבי המושבות המשומרים, בזה תבא לנו המטרה של החזקת המצוה בטהרתה, בעת כזאת שהיא מטה לפול לדאבון לבנו, מפני ריבוי המורכבים. ולא עוד שאין די בפרסום העובדא לבד, אלא צריך ג"כ[22] להודיע לכל את הסכמת גדולי ישראל מעולם, שיותר טוב וכשר הדבר לקנות אפילו בדמים יותר יקרים, אתרוג שאינו מפואר במראהו החיצוני, אלא שהוא משומר מהרכבה, מלקנות מורכב אע"פ שהוא עולה עליו ביפיו והידורו. וכל מה שתוסיף האמת הזאת להתפרסם, כן יוכל הדבר של אתרוגים הכשרים להתבסס, ועמו יחד להתרחב ג"כ ישוב אה"ק[23] ע"י אחינו, אשר יטעו פרדסי אתרוגים כשרים, כאשר יראו שנמצאו לסחורתם גואלים. והנה עבודה זו היא עבודה נמשכת, שראוי לעשות עבורה אגיטציה תמידית. וכבר רציתי לצאת בקול קורא אל האכרים במושבות, לעוררם שיתחילו במטע אתרוגים כשרים, ויחד עם זה להודיע לכלל אחב"י[24] את המצב האמתי של המצוה היקרה הזאת, ההולכת וניטלת מכלל ישראל בעוה"ר[25], מצד ההתרשלות הגדולה ביחס להרחבת המטע הכשר על אדמת הקודש ע"י אחינו עובדי אדמתה. אלא שעכבתי את הדבר מפני השמיטה, שבודאי אין נכון לעורר בה דברים כאלה, המביאים להרבות בעבודת האדמה.

והנה ע"ד קניית האתרוגים המשומרים בשנה זו, מצד השמיטה, בודאי אין האתרוגים גרועים מן היין, וכל תוצאת יבול אה"ק, שההכרח הוא לסמוך על היתר המכירה, וכדעת הגדולים הקדמונים הסוברים שאין קדושת שביעית נוהגת בשל נכרים, מ"מ שאעשה אנכי השתדלות להרחיב המסחר בשביעית אין לבבי פונה לזה. ויותר נכון להחל בעבודה סידורית, אשר תתן את פריה לברכה לשנים הבעל"ט[26]. כי עבודתנו בכולה על אדמת הקודש הלא היא עבודה היסתורית, שאינה נמדדת במדת השעה והשנה, כ"א עבודת עולם ותקות דורים.

ברגשי כבוד נעלים ובברכה נאמנה מהררי קודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עיה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. ח"י - שמונה עשרה (18)
5. אד"ש - אדר שני
6. בפ"פ - בפרנקפורט
7. ענ"מ - על נהר מיין
8. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
9. שלו' - שלום

10. אד"ר - אדר ראשון
11. ע"ד - על דבר
12. כ"א - כי אם
13. בע"ה - בעזרת השם
14. אע"פ - אף על פי
15. ת"ל - תודה לא-ל
16. מ"מ - מכל מקום
17. ואח"כ - ואחר כך
18. הקו"ק - הקהילה קדושה
19. א"י - ארץ ישראל
20. ע"י - על ידי
21. באה"ק - בארץ הקודש
22. ג"כ - גם כן
23. אה"ק - ארץ הקודש
24. אחב"י - אחינו בני ישראל
25. בעוה"ר - בעוונותינו הרבים
26. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רצה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: אייר תר"ע - יפו **נמען:** מר שלזינגר, מנהל 'תחכמוני'

בית הספר ישתתף בחגיגת יום הולדת הרצל, כי אין להרבות פירוד לבבות. אבל יש לקבל מראש את פרטי התוכנית, כדי לוודא שאין בה דבר נגד התורה.

עיקרי הדברים

- השתתפות 'תחכמוני' ביובל הרצל.
- בדיקת התוכנית מראש.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], אייר תרע"ן.

לכבוד הרה"ח[4] מר שלזינגר נ"י[5], מנהל התחכמוני, [מנהל בית הספר "תחכמוני" ביפו] שלו'[6].

בתשובה על שאלתו הנכבדה בדבר השיתוף עם החוגגים את יום הולדת הירצל [חגיגות יובל החמישים להולדת הרצל (תר"ע)] אתכבד להודיעו שאי אפשר לנו להרבות פרוד לבבות, והכרח הוא שבית-ספרנו יקח גם הוא חלק כמובן שהם צריכים להודיע את הפרטים מראש, ויטיב כבודו להמציאם לנו, כדי שנדע שלא יהי'[7] בהנהגה שום דבר שלא כדת תוה"ק[8].

בכבוד וברכה מקודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. הרה"ח - הרב החסיד
5. נ"י - נרו יאיר
6. שלו' - שלום
7. יהי' - יהיה
8. תוה"ק - תורתנו הקדושה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שמב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ג' כסלו תרע"א - יפו **נמען:** ר' יעקב טרי, מריאמפול

הגימנסיה ביפו רחוקה מענייני הדת, ואין לשלוח אליה ילדים שרוצים שיהיו יראי שמים. 'תחכמוני' מחנך להשכלה על פי התורה.

עיקרי הדברים

- הגימנסיה מול 'תחכמוני'.

נוסח האגרת עם ביאור

(לר' יעקב טארי, מאריאמפול).

ב"ה[1], ג' כסלו תרע"א[2], עה"ק[3] יפו ת"ו[4].

כבר הודעתי לכבודו, כי הגימנזיא דפה [גימנסיה "הרצליה" ביפו] רחוקה היא מעניני הדת, ואיך כדאי למי שרוצה שבניו יהיו יראי ד' ושומרי תורה ומצות, ככל שלומי אמוני ישראל לתן את בנו שמה. יש מוסד בי"ס[5] בשם "תחכמני" פה [בית הספר "תחכמוני" ביפו, של תנועת המזרחי] עה"ק, בו מתחנכים ע"ד[6] ההשכלה אבל ע"פ[7] התורה ודת קודש וביראת ד'.

והנני בזה דוש"ט[8],

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
3. עה"ק - עיר הקודש
4. ת"ו - תבנה ותכונן
5. בי"ס - בית ספר
6. ע"ד - על דבר
7. ע"פ - על פי
8. דוש"ט - דורש שלומו וטובו

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שמט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א אדר תרע"א - יפו **נמען:** הרב מאיר ברלין

הרב קוק מסכים לשינוי שם המאמר ב'העברי', אף ששינויים קטנים פגמו בכוונתו. 'תחכמוני' ו'העברי' הם 'מפעלים תאומים'. כשהגיע לארץ ראה את חולשת המוסדות של הישוב הישן ואת 'הזוהמא של הנכריות' במוסדות החדשים, והחליט לקבץ את הטוב משני הישובים ולהילחם ברקב שבשניהם, בבניין ולא בשלילה. הגימנסיה מחייבת תחרות, ולכן יש להוסיף ל'תחכמוני' כיתות ולפתוח מחלקה לבנות. הישיבה הקטנה מצמיחה תלמידי חכמים בעלי רעיון ולב.

עיקרי הדברים

- 'תחכמוני' ו'העברי' - מפעלים תאומים.
- קיבוץ הטוב משני הישובים.
- תחרות עם הגימנסיה.
- מחלקה לבנות.
- הישיבה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"א אדר תרע"א[4],

ידיד לבי ונפשי הרב הגדול, בתורה, חכמה ויראת ד' טהורה, גזע קודש, ורב פעלים, מו"ה[5] מאיר ברלין שליט"א[6].

שלו'[7] רב וברכה מקודש.

שמחתני מחמדי בדבריך הנכבדים, המלאים עריגת נפש ואהבת אמן כמים הפנים לפנים. [משלי כז, יט] אך למותר אהובי היא ההתנצלות בדבר איחור הכתיבה. אנכי ידעתי את נפש המסובל בעבודה. [את נפשו של מי שעמוס בעבודה] כמוך יקירי, איני יכול גם אנכי לצאת ידי חובותי במכתבים, והנני תמיד בעיני מלא אשמה, נגד אנשים גדולים, וחביבים עד לאחת, אך לא במרד ובגד [על פי יהושע כב, כב] באהבה הנאמנה של אנשי הסגולה, כי-אם מרב טורח ועמל נפש, הפזורה בעבודות שונות שכל אחת דורשת את תפקידה בחזקה.

ובכל זאת ארצה לקוות בעה"י[8], כי לימים הבעל"ט[9] תהיינה חליפות המכתבים ביניכו יותר תכופות, לרגלי עבודתך הקדושה ב"העברי", אשר נוכל לקוות ממנו בצדק גדולות ונצורות [ירמיהו לג, ג] לאיגוד האומה ולתקומת ארץ ישראל באור ד' אשר על עמו.

על שינוי השם של המאמר [הרב ברלין שינה את כותרת המאמר ששלח הרב קוק ל"העברי"] הנני אומר לחביבי בפה מלא: "ישר", גם לא אנכי קראתיו בשם, כי-אם בני שי'[10] [הרצי"ה, בנו] אשר העתיק וסדר את המאמר מתוך הפנקס. שינויים קטנים אחדים מצאתי, שהיתה כונתי הפנימית יותר מתבלטת אם היו נשארים כפי הנוסח הראשון, כמו: "המאיר את כל מחשכי האדם", במקום "המורם מעל כל" וכו'[11], וביחוד

השמטת הפסוק: "והיי אמונת" כו'[12], שכולו אומר את כל המחשבה שבמאמר. ומ"מ[13] נשאר הוא בכללו מכוון לרוחו.

אין שום ספק, יקירי, שה"תחכמוני" [בית הספר הדתי-לאומי "תחכמוני" ביפו, שהרב קוק סייע להקמתו] ו"העברי" הם מפעלים תאומים, אשר ראשיתם מצער ואחריתם ישגה מאד [על פי איוב ח, ז] בע"ה[14]. בראשית באי לאה"ק[15], פקחתי עין לראות כי הננו מוכרחים לסול מסילה [לסלול דרך] חדשה, לתקומת היהדות, שהיא תקומת האומה באמת בא"י[16], ראיתי את חלישות הכח ודלדול החיים, שבמוסדים שהם עמודי התורה והיהדות שבישוב הישן, ולעומת זה את הריקנות והזוהמא של הנכריות, הקוראה את עצמה עבריות, או גם שאינה כבר קוראה, שבמוסדים שבאו לרגלי הישוב החדש, ולבי נמס בקרבי [על פי יהושע ז, ה] על שבר עמנו [על פי ירמיהו ח, כא] אשר נגלה דוקא בעת מרפא, בעת כינוס נדחים וקבוץ גליות. ומאז הוחלט הדבר אצלי, למרות כל המפריעים אשר יסובונו, מימין ומשמאל, שהנני קרוא להרים את הדגל של קיבוץ הטוב והבריא שבשני הישובים, וללחום נגד הרקב שבשניהם, לא ברוב שפתים, ולא בשום פעולה שלילית, כי"א[17] ע"י[18] ביצור כחות והקמת מוסדים, שהם יאחדו את החלקים הטובים הפזורים, וממילא ינוסו הצללים. [על פי שיר השירים ב, יז] אם יאבו להתקיים יתחרו אתנו ויקחו גם הם את הטוב והרענן משני המחנות, ויהיו גם הם לכלים מחזיקים ברכה [על פי עוקצין ג, יב] לישראל ולא"י[19]. ואם יתעקשו לעמד דוקא על מצבם הקדום, נוכל לקוות בצדק שלא יוכלו להזיק במאומה לשאיפתנו הטובה, הממלאה את התביעות היותר נכונות של הטובים שבאומה, בעלי דעה ובעלי לב אשר רוח ד' נוססה בם. [מתנוססת בהם, מתנופפת כדגל]

וב"ה[20] שלא ארכו הימים וה"תחכמוני" צמח והוא הולך ופורח, הולך ומתעלה.

אמנם רב ממנו הדרך, אנו צריכים ללחום מלחמת תחרות, נגד בתי-הספר מהרסי היהדות, והאחרון הכביד, יסוד הגימנסיה פה, [גימנסיה "הרצליה" ביפו, שנוסדה זמן קצר לפני כן] הלוקחת לבבות רבות בתפארת בנינה ומשטרי לימודיה, ועם זה מיבשת את לשד החיים האמיתיים אשר לישראל, ועוגבת לרוח זרים [ומחזרת אחרי רוח זרה (על פי יחזקאל כג)] בשפה וסגנון עברי, "ומדיח שאמר בלשון הקודש נעשה מסית" [ירושלמי סנהדרין ז, יב] (ירושלמי סנהדרין פ"ז הי"ב), אמנם גם על זה הנני אומר בפה מלא, כי אלקים חשבה לטובה, [בראשית נ, כ] כדי שנהיה מוכרחים להתחרות עם הסדרים היותר יפים ומודרנים, לעטר בהם את אור קודש ד' על אדמת הקודש. ועתה בבוא עת בית ה"תחכמוני" להבנות, הננו מחוייבים לגבר חילים [להתגבר בכוח (קהלת י, י)] שיעמד הבית בצביונו ותפארתו, בהוד תכניתו וגזרת בנינו, [ביופי תוכניתו וצורת בנינו] לא נופל מהגימנסיה. ומוכרחים אנחנו להוסיף עליו לפחות עוד שתי מחלקות, כדי שיתאים עם הפרוגרמה של הלימודים הגימנסיים, ולכונן מחלקות לבנות, כדי שיהיו לנו אמות לישראל בארץ ישראל, היודעות להלך עם החיים, חמושות בעז דעת אהבת תורה ואמונת אומן. ודבר פשוט הוא, שהרוח הלאומי כולו, השורר בבתי הספר הלאומיים, והגימנסיה בכללם, עם כל סעיפי התרבות שלו, צריך שיכנס כולו במוסדנו, כמובן מעובד ומלוטש ברוח ד' וקדושת אור תורה, באהבה נאמנה ומסירות נפש נמרצה, בהכרה ברורה לדעת את המעשה הגדול, אשר אנו עושים לתחיית האומה ותקומתה לדור דורים על אדמת מטעה. [על פי עמוס ט, טו]

מטרת ה"תחכמוני" ברורה היא להרים את דגל היהדות האמיתית בארץ ישראל, באופן שתהיה מלאה בכל הטוב והרענן, בכל האומץ והטוהר הנמצא בכל המפלגות השונות, ולעבד סגנון מיוחד לצורך ההתאמה הכבדה של החלקים הפזורים הללו, ע"י עז רוח ד' אשר על עמו בהר קדשו. ועל הדרך הזה הולך ה"תחכמוני" הלוך ועלה ב"ה. אש קודש ד', אור האמונה השלמה, חבת תורה ועומק יראת שמים באמת, סגולת ישראל העקרית, הלא היא יסוד כל יסודותנו. רוח ה"תחכמוני" הוא כולו קודש, טוהר ותם, הצנע לכת [מיכה ו, ח] ויראת ד', נושאים הם בו את דגלם ברמה. התכסיס החיצוני [הצורה החיצונית] הוא כולו מודרני, מושך את הלב ומקסים את העין יפה והדור, מנומס ומסודר. הרוח הלאומי, תקות התחיה, תחיית הארץ, האומה והשפה, מרחף חי וחפשי בחללו של ה"תחכמוני". קולו של יעקב בגפ"ת[21] [קולו של יעקב, קול התורה (על פי בראשית כז, כב), בלימוד גמרא, פירוש רש"י ותוספות] הולך וצוהל לשמחת לב כל ירא ד' ואוהב תורתו באמת. המצויינים, אשר יבחרו להם דרכם [אשר יבחרו להם את דרכם] להיות גדולים בתורה, בגפ"ת ופוסקים, בחריפות ובקיאות, אקוה בע"ה שיכנסו ל"הישיבה", אשר זה מקרוב כוננה [ישיבה קטנה שייסד הרב קוק ביפו] ב"ה, שעיקר מגמתי בה. שיחד עם השינון והגירסא המעשית הרגילה בעומקה של הלכה, הרגל הפלפול ביושר העיון ועמק הרעיון, יסגלו להם צעירינו החשובים גם דעת אור התורה הפנימית, כלומר חלקי התורה הנוגעים להלכות הלב והרעיון, מדע האמונה לכל סעיפיו, הרחבת הדעות והשיטות העיוניות, בכל חלקי המוסר והמדות, הדעות והמחשבות.

ות"ל[22] שהנני רואה שהנסיון עולה יפה, ואוירא דא"י[23] [ואווירה של ארץ ישראל (על פי בבא בתרא קנח: "אוירא דארץ ישראל מחכים")] מראה עלינו גם בזה את כחו לטובה. מעטים המה בכמות מספר התלמידים, אבל הולכים הם אלה המעטים, שהם כעשרה כעת, ומתפתחים, הולכים ונעשים לאנשים תלמידי-חכמים, בעלי רעיון ולב, יודעים ומכירים את תעודת חייהם, בתור למודי ד' בכלל, ובפרט בתור ת"ח[24] שבארץ ישראל, ביחוד לעת כזאת, עת תחיה ובנין האומה. כמובן איני רוצה שידובר אודות ישיבה קטנת-הכמות כזאת בתור דבר עשוי וגמור, אבל כדאית היא לדבר אודותיה בתור מטע וצמח ד', שתקות עולמים נשקפת לו בעה"י.

עתה ע"ד[25] פתח תקוה. קשה לי להחליט את עצתי, כי כבוד אהובי לא הודיע אותי מה יהי'[26] גורל "העברי", אם יקבל, יקירי, עליו את עול הרבנות בריחוק מקום כזה. בכל אופן נקוה בע"ה לדבר בפרטות גם בענין נכבד זה במכתבים הבאים.

מפני הטרדה הרגילה, והזמנית, הנני מוכרח לקצר.

ידידו עז, קשור באהבת רוחו ונפשו בכל לב, מצפה צביונו ותפארת פעלו לשם ד', עמו ונחלתו,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

נ. ב. לעת-עתה אין הישיבה נוטלת את הוצאתה מקופת ה"תחכמוני", וראוי מאד לבצר את מעמדה של הישיבה באופן שתוכל להרחיב את גבולה, בכמות ובאיכות. אקוה שבדרך מסעו של כבוד חביבי שי', יוכל לקחת דברים עם בעלי-יכולת מיחידי-הסגולה לטובת הישיבה ביחוד, כמובן באופן שלא יזיק ל"התחכמוני", כי דוקא שניהם כאחד טובים.

הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
5. מו"ה - מורנו הרב
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. שלו' - שלום
8. בעה"י - בעזרת השם יתברך
9. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
10. שי' - שיחיה
11. וכו' - וכולי (וכן הלאה)
12. כו' - וכולי (וכן הלאה)
13. ומ"מ - ומכל מקום
14. בע"ה - בעזרת השם
15. לאה"ק - לארץ הקודש
16. באי"י - בארץ ישראל
17. כי"א - כי אם
18. ע"י - על ידי
19. ולאי"י - ולארץ ישראל
20. וב"ה - וברוך השם
21. בגפ"ת - בגליל פתח תקוה (או: בגבול פתח תקוה)
22. ות"ל - ותודה לא-ל
23. דאי"י - דארץ ישראל
24. ת"ח - תלמידי חכמים
25. ע"ד - על דבר
26. יהי' - יהיה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שסג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח' סיון תרע"א - יפו **נמען:** רב בחוץ לארץ שמבקש לשלוח את בנו לארץ

הגימנסיה 'עוקרת את שורש האמונה' - זהו ניסיון ב'לאומיות כופרת', 'בחירת אלהים חדשים'. בית המדרש למורים בירושלים טוב ממנה, אבל אינו עמוק דיו, ומה שהרב קוק יודע עליו רחוק יותר. 'תחכמוני' הוא 'הצמח היחידי', עם מורים מגרמניה ברוח הרש"ר הירש והרב הילדסהיימר, ועתיד להשתוות לגימנסיה אירופית.

עיקרי הדברים

- הגימנסיה - לאומיות כופרת.
- בית המדרש למורים.
- 'תחכמוני' כחלופה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ח' סיון תרע"א[4].

אדוני הרב שליט"א[5],

מכתבו היקר, הרצוף אהבת אמת לאה"ק[6] ולאור ד' על עמו ונחלתו, הגיעני. וע"ד[7] חפצו לשלח את בנו פה למטרת חנוכו, הנני מוצא להגיד לכת"ר[8], את דעתי בקצרה.

ע"ד[9] הגמנסיה. [על דבר גימנסיה "הרצליה" ביפו] לפי מצבה כעת, אין לנו בה שום עסק. היא עוקרת בידים את שורש האמונה ומכבה את זיק אש דת קודש שבלב חניכיה. נסיון עושה בזה הלאומיות הקרועה מעל הקדושה הישראלית, עם נשמותיהם של בני עמנו, לראות איך מתגדלת לאומיות כופרת. אבל אנו יודעים מראש לפתור, שהנסיון לא יצלח. זהו פשוט בחירת אלהים חדשים. [על פי שופטים ה, ח]

הסמינר-למורים הירושלמי [בית המדרש למורים של חברת "עזרה" בירושלים] עומד הוא במעלה יותר טובה בערכו כלפי הדת והיהדות הטהורה, נגד הגמנסיה, אבל גם בו לא עמוק הוא השורש אשר נוכל לקוות פרי קודש הלולים. [ויקרא יט, כד] זרמי הזמן החדשים דורשים כח רוחני הרבה יותר נשגב, יותר מואר, מזה שהסמינר נותן. אבל עלי להעיר, כי תחת אשר ידיעתי מהגמנסיה היא ידיעה קרובה, מצד קרבת המקום, היא מהסמינר ידיעה רחוקה, שיש בה הרבה מן ההשערה.

אמנם ה"תחכמוני" זהו הצמח היחידי כעת שעינינו אליו נשואות. ע"י[10] מורים מובהקים מאשכנז, שכבר אגדו ביניהם ע"י ההדרכה של גדולי הדור העבר שמה, כהר"ש[11] הירש ור"ע הילדסהיימר [הרב שמשון רפאל הירש והרב עזריאל הילדסהיימר, מנהיגי היהדות האורתודוקסית בגרמניה] ז"ל[12], את כח האיגוד, של דעת העולם והחיים עם אומץ יראת ד' ואהבת תורה ומצות באמונה ולב שלם, הננו עושים פה את מעשינו. אבל אנו עומדים כעת בראשית צעדינו, מקוים אנחנו שחפץ ד' בידנו יצליח, להרים קרן על אדמת הקודש ביראת ד' טהורה וחכמה ודעת גם יחד.

אינני יודע מה המה הלמודים שכבר סגל לו בנו שי'[13]. מובן הדבר שאך אז אוכל ליעצו שיכנס ל"תחכמוני" להשלים את חנוכו, אם רק עומד הוא במדרגה כזאת שלמודי הקודש והחיל של ה"תחכמוני" כעת דרושים לו. ויש תקוה כי במשך השנים יתגדל המוסד, ויהיה במשפט הלמודים [בסדר הלימודים] שוה לאחת הגמנסיות האירופאיות, למען נוכל להחזיק מעמד נגד השטף הגדול של החפצים להוביש כל מזרע [לייבש כל זרע (על פי ישעיהו יט, ז)] אמונת אומן וכל קדש ד' מבית ישראל.

קשה מאד אמנם הוא לנו המעבר, אבל ב"ה אור גדול, אור תקות חיים וישועת עם, זורח לנו על אדמת הקודש.

מפני העבודה והטרדה הרבה הנני מוכרח לקצר, ואו"ש[14] וברכה כנה"ר[15],

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. לאה"ק - לארץ הקודש
7. וע"ד - ועל דבר
8. לכת"ר - לכבוד תורתו
9. ע"ד - על דבר
10. ע"י - על ידי
11. כהר"ש - כ + הר"ש: הרב רבי שם שמתחיל באות ש (כגון שמואל / שלמה / שמעון / שמחה / שאול) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
12. ז"ל - זכרונו לברכה
13. שי' - שיחיה
14. ואו"ש - ואומר שלום
15. כנה"ר - כנפשו הרמה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שצב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ד תשרי תרע"ב - יפו **נמען:** ר' אברהם יעקב סלוצקי

הרב קוק אינו רוצה 'לחטט' בפשעי ישראל. העיקר הוא העתיד, ובדרך שלום. התביעות העיקריות: א. פועלים לא יחללו שבת ויום טוב. ב. בבתי הספר תשרור רוח הדת, ולא ילמדו כתבי הקודש בגילוי ראש. ג. הפרדה בין בנים לבנות. ד. התנ"ך לא יילמד לפי ביקורת המקרא. על בית מדרש למורים ולמורות: יש התחלה אצל ד"ר אויערבך ו'תחכמוני'. כדאי לעודד עליית פועלים צעירים דתיים־לאומיים, ולייסד במה ספרותית דתית־לאומית.

עיקרי הדברים

- אין לחטט בפשעים - העיקר העתיד.
- ארבע תביעות: שבת, רוח הדת, הפרדה, נגד ביקורת המקרא.
- בית מדרש למורים ולמורות.
- פועלים דתיים־לאומיים.
- במה ספרותית.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ד תשרי תרע"ב[4].

((הר"ר[5] אברהם יעקב סלוצקי [הרב אברהם יעקב סלוצקי, ממבשרי הציונות הדתית ברוסיה] ז"ל[6] הי"ד),

אדון נעלה,

מכתבו הנכבד הגיעני. ומאד הייתי חפץ למלא את רצונו ע"ד[7] ידיעות פרטיות, שיוכלו להשתמש בהן העומדים לבצר את מעמד דת קודש באי"י[8]. אמנם אין הדבר לפי רוחי ללכת לחטט ולמצא פשעי ישראל. די לנו שהפגנו בעת אשר נתמלא הלב מרורות. וכל החפץ לעזור ויש בידו לעזור הלא יוכל לסמוך, כי אלמלא היה כאבנו גדול לא היינו צועקים. וביחוד לאיזה צורך דרושים הם הבירורים הפרטיים והעובדות המדויקות. וכי דורשים אנחנו לדון את העבריינים על העבר, הרי אין אנו חפצים כי-אם שלימים הבאים יהי'[9] כבוד הדת נשמר באה"ק[10], וע"ז[11] צריכים העסקנים הנאמנים לדגל תורת ד' לרכז את כחותיהם.

ע"כ[12] איזה ערך נכבד יש לנו בענין שכבר עבר. נתאמץ נא, כי להבא לא יהינו הבאים לעסוק בישוב אי"י[13] לחלל את הקודש, ושהמורים לא יתיחשו בשלילה וקלות ראש לכל עניני הדת, - אז נשכח את הראשונות. ע"כ אוכל אנכי מצדי רק להבליט את הדברים היסודיים, שאנו צריכים לדרוש ולהשתדל שיתמלאו בכבוד ובדרך שלו'[14]. ובאמת כבר נסיתי, שכל מה שדורשים בדרך כבוד ושלו'[15] מתמלא יותר ממה שדורשים בדרך קנטוריא, המעורר התרגזות.

ואלה הן תביעותינו העקריות: א) הפועלים לא יחללו שבת ויו"ט[16], בשום עבודה השייכת להישוב, ולא יהינו לחלל את קדושת הימים בפרהסיא בשום דבר. אין לשער כמה יכאב הלב כשבאים לעיר המון

פועלים בשויו"ט[17], במקליהם ותרמיליהם, כאילו ח"ו[18] אין קודש לישראל. ב) בבתי-הספר צריך שישרור רוח דת קודש, וק"ו[19] שלא יראה בהם זלזול קדושתה אחד הענינים שהם זלזול קודש, הוא למוד כה"ק[20] בגילוי ראש, שצריך להסיר מנהג מקולקל זה בכל עז ג) המינים הבנים והבנות, צריכים להתבדל במחלקות מיוחדות. אין שיעור להקלקלה החינוכית, הבאה ע"י[21] איחוד בלתי-טבעי זה בבתי-ספרינו, לקטנים וגם לגדולים. ד) התנ"ך[22], וביותר גוף התורה, לא יהי' נלמד ע"פ[23] הבקרת החפשית, [ביקורת המקרא] שפרצה כל גדרי המסורת והשחיתה את מקור הנועם של הקדושה הדתית והלאומית של ישראל, לא פחות ממה שקלקלה את האמת המדעית.

עתה נדבר ע"ד יסוד בי"ס[24] למורים ולמורות, הנחוץ לנו מאד. לעת-עתה אין לנו שום דבר גמור מן המוכן. אמנם חזקה היא תקותי, ברוח ד' אשר על עמו, שנוכל: כאלה כעת. כי מאז באתי לא"י[25] והחילותי לעזור להסתדרות חינוכית, יהדותית-נאמנה תרבותית עד עתה צעדנו הרבה לפנים ב"ה עפי"ז[26] נוסד ה"תחכמוני", [בית הספר "תחכמוני" ביפו, של תנועת המזרחי] נתקשרו בתי הת"ת[27] שבמושבות שהיו עומדים להתמוטט ולאבד. את כל ערכם, עם מורים ומנהלים בעלי מדע ויהדות מאשכנז, שהם הולכים ומתפתחים בא"י ע"פ הצביון של תחיית האומה, המפעם בה בכל עז. ועתה כבר יש לנו התחלה קטנה, שצריך להרחיבה. ד"ר[28] מ. אוירבאך בפ"ת[29], [ד"ר משה אויערבך, מחנך בפתח תקוה] מחנך איזה צעירים למורים תחת פיקוחו. ביסוד ה"תחכמוני" פה הנני מקוה ג"כ[30] להכניס תוכן-כזה. ואנו צריכים לאגד יחד את המורים הדוגלים בשם התחיה הלאומית-דתית. באיגוד מודרני מסודר, ושום דבר חוץ מההפקרות וזלזול קודש אין אנו חפצים להזניח מכל ארחות הפדגוגיה הארצישראלית החדשה. מהחומר הנמצא אנו צריכים ליסד בי"ס למורים, שהם יודעים את תעודתם, ואח"כ[31] נוכל לגשת ליסוד בי"ס למורות, וע"ז כמעט אין לנו חומר כלל לע"ע[32], וצריכים לברא כמעט יש מאין.

אבל נצני תקוה ישנם גם ע"ז[33]. ונדבר בנדון זה בע"ה[34] במכתבים הבאים.

הפרוגרמה של ה"תחכמוני" אצוה לשלח לכבודו. תחזקנה ידיו לעבוד לטובת המוסד הזה, שיש לו תקוה של עתיד גדול בחיי עמנו ההסתוריים בארץ אבות.

ע"ד הפועלים, היה ראוי מאד לעשות תעמולה, שיבואו פועלים צעירים בעלי כח עבודה מחומשים ברעיון התחיה באש קודש דתיים לאומיים. והם היו יכולים להכריע את הכף של העבודה העברית, בא"י בכלל ובמושבות בפרט, לצד ישראל. פרטי הדברים גם עד"ז[35] במכתבים הבאים בע"ה.

כבודו נגע בדבריו בדרך-אגב בפצע, בספרות שנכבשה תחת יד מהרסי נשמתנו היסודית. הנה גם ע"ז יש לנו תקוה, ליסד במה מדעית-ספרותית דתית-לאומית, ע"י קיבוץ הכחות הרוחניים ההולכים ומתאספים לאטם באי"י. אבל ענין זה ארוך מאד, צריך לבאר בו פרטים רבים, שאין הפנאי מסכים לזה, ע"כ גם זה יונח לנו לזמנים אחרים ברצות ד'.

הנני חותם בברכה וברגשי כבוד וידידות

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה – ברוך השם
2. עה"ק – עיר הקודש
3. ת"ו – תבנה ותכונן
4. תרע"ב – השנה תרע"ב (1911/1912)
5. הר"ר – הרב רבי שם שמתחיל באות ר (כגון ראובן / רפאל) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
6. ז"ל – זכרונו לברכה
7. ע"ד – על דבר
8. בא"י – בארץ ישראל
9. יהי' – יהיה
10. באה"ק – בארץ הקודש
11. וע"ז – ועל זה
12. ע"כ – על כן
13. א"י – ארץ ישראל
14. שלו' – שלום
15. ושלו' – ושלום
16. ויו"ט – ויום טוב
17. בשויו"ט – בשבת ויום טוב
18. ח"ו – חס ושלום
19. וק"ו – וקל וחומר
20. כה"ק – כתבי הקודש
21. ע"י – על ידי
22. התנ"ך – התורה נביאים וכתובים
23. ע"פ – על פי
24. בי"ס – בית ספר
25. לא"י – לארץ ישראל
26. עפי"ז – על פי זה
27. הת"ת – התלמוד תורה
28. ד"ר – דוקטור
29. בפ"ת – בפתח תקוה
30. ג"כ – גם כן
31. ואח"כ – ואחר כך
32. לע"ע – לעת עתה
33. ע"ז – על זה
34. בע"ה – בעזרת השם
35. עד"ז – על דרך זה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שצט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ו כסלו תרע"ב - יפו **נמען:** הגאון ר' גרשון תנחום ביליצקי, אב בית דין יאשינובקה

הרב קוק אינו יכול להסכים שבנו של הרב יילמד בבית הספר החקלאי (מקווה ישראל), כי הוא של חברת 'כל ישראל חברים', וחניכיו רחוקים ברובם מן התורה.

עיקרי הדברים

- בית הספר החקלאי מקווה ישראל - רחוק מתורה.
- אין לשלוח לשם את בן הרב.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עיה"ק[2] יפו ת"ו[3], ט"ו כסלו תרע"ב[4].

לכבוד ידידי ורב רחימאי הרב הגאון המפורסם החו"ב[5] סוע"ה[6] אוצר תוי"ר[7] מו"ה[8] גרשון תנחום שליט"א[9] ביליצקי, הגאבד"ק[10] יאשינאווקא יצ"ו[11].

שלו'[12] וברכה באה"ר[13].

מכתב קודש דמר שליט"א קבלתי באה"ר, ובכל לבבי הנני מוכן לחפץ מר ידי"נ[14] שי'[15], אשר כחותם הוא על לוח לבבי. אבל ע"ד[16] ביה"ס[17] לעבוה"א[18], [בית הספר החקלאי "מקוה ישראל"; ראו (כרך א', אגרת רצג)] לשלח את בנו שמה, לא אוכל להסכים למורת רוחי. המוסד איננו של הברון נ"י[19], אלא של החברה כי"ח, ["כל ישראל חברים" (אליאנס)] ובעוה"ר[20] חניכיה מפורסמים לרחוקים ברובם מקדושת התורה והמצות, ואיך יתכן שהן גדולי עולם, כברי' דמר שליט"א, ילוה אותם. והשי"ת[21] ינהל את כת"ר[22] ידי"נ בעצה טובה, למצא דרך חיים לבנו על דרך הקודש, כאשר תאוה נפשו הטהורה. והי'[23] זה שלו' וברכה, כנה"ר[24] ונפש ידי"ע[25] קשור באהבתו ודוש"ת[26] באה"ר,

אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עיה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ב - השנה תרע"ב (1911/1912)
5. החו"ב - החריף ובקי
6. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
7. תוי"ר - תורה ויראה
8. מו"ה - מורנו הרב
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. הגאבד"ק - הגאון אב בית דין קהילת
11. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
12. שלו' - שלום
13. באה"ר - באהבה רבה

14. ידי"נ - ידיד נפשי
15. שי' - שיחיה
16. ע"ד - על דבר
17. ביה"ס - בית הספר
18. לעבוה"א - לעבודת האדמה
19. נ"י - נרו יאיר
20. ובעוה"ר - ובעוונותינו הרבים
21. והשי"ת - והשם יתברך
22. כת"ר - כבוד תורתו
23. והי' - והיה
24. כנה"ר - כנפשו הרמה
25. ידי"ע - ידידו עוז
26. ודוש"ת - ודורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ג' שבט תרע"ב - יפו **נמען:** ר' אברהם יעקב סלוצקי

החינוך הדתי בארץ נשען על 'תחכמוני' בעיר ועל תלמודי התורה במושבות של האגודה מפרנקפורט. ההתחלה היא 'יותר מחצי הכל', אבל צריך לאחד את שתי האגודות לפני קול קורא כללי. יש להילחם ב'יהודים בלי יהדות' של הגימנסיה, ועם זאת לשמור על אחדות המתיישבים. הרב קוק אינו מוסר מידע שלילי על אחים, אבל הגימנסיה ידועה בלאומיות בלי דת, בחינוך מעורב, בגילוי ראש ובביקורת המקרא - 'דגלה של יון העתיקה'. על הפועלים: יש להכשיר פועלים מבני הארץ, וכ־2,000 פרנק מספיקים למשפחה. נוסדה 'אגודת התרבות הישראלית', ויש תוכנית לכתב עת.

עיקרי הדברים

- 'תחכמוני' ותלמודי התורה במושבות.
- איחוד האגודות.
- אחדות מול מלחמה בגימנסיה.
- פועלים מבני הארץ.
- אגודת 'התרבות הישראלית'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עיה"ק[2] יפו ת"ו[3], ג' שבט תרע"ב[4].

אדון נעלה הרה"ח[5] מר א. י. סלוצקי [אברהם יעקב סלוצקי, ממנהיגי "המזרחי" ומחובבי ציון ברוסיה] נ"י[6].

כמה שאפשר לי, אנסה בזה למלאות את חפצך, אדוני היקר, בתשובה על מכתבך הנכבד מיום י"ג כסלו העבר.

א. ע"ד[7] הערכת קול קורא מצדי להצלת החינוך באי"י[8], שלע"ע[9] הננו עומדים בראשית הצעד. הנה יש לנו שני מוסדים כלליים המתאימים למגמתנו; התחכמני, בעד החינוך העירוני, ובתי התלמוד-תורה ההולכים ונוסדים במושבות, על ידי האגודה האשכנזית נפ"פ[10] החרדית, בעד החינוך הכפרי. והנה באלה העניינים, ולפי מצבנו באי"י ביחוד, נוכל לומר, שההתחלה היא יותר מחצי הכל. מה שהיה קשה ביותר, היה רק להכניס את החלק האנושי והלאומי היפה אל תוך החינוך של שלמי אמונים. מעתה, שהענין היסודי כבר נעשה, יש לנו ב"ה בסיס הגון על מה לבנות ולשכלל. אבל חסרון קטן יש בגו, [חיסרון קטן יש בתוכו (ארמית)] שאנו מקוים שיבא לכלל תיקון, והוא: מה שאלה האגודות, מיסדי התחכמני ומיסדי בתי התלמוד-תורה שבמושבות, הנן כל אחת מתיחדת בעסקיה לבדה, ואין להן עדיין קישור הגון הראוי להיות נמצא בין אגודות העוסקות לשם מטרה אחת. אנכי מקוה, שלעתיד הקרוב בע"ה[11], נוציא אל הפועל את האחדות השלמה ביניהן, ואז נוכל לפנות בקו"ק[12] ע"ד תיקון החינוך באי"י והרמת ערכו, ברעיון מאוחד מאת כל שלמי אמוני ישראל, המצפים לבנין אה"ק[13] וישובה המשתכלל.

ב. אע"פ[14] שמלחמה כבדה אנו חייבים להלחם עם הלאומיים היבשים, בעלי "יהודים בלא יהדות", [יהודים שאינם שומרים את התורה והמצוות] אשר התרכזו ביחוד ע"י[15] הגימנסיה שלנו פה, מ"מ[16] אנו חייבים מעבר מזה, להשמר מאד שלא לנתק את פתיל האחדות והאחוה, בין העובדים והמתישבים בארץ ישראל: כי למודים אנו למדי לדעת מה מלחמת אחים יכולה לעשות לנו, בפרט בראשית דרכנו בישוב הארץ, ובעודנו כ"כ[17] מועטים וחלושי כח ומוקפים משונאים מחוץ מכל עברים.

ג. מהטעם האמור באות א', תבין, אדוני הנעלה, שלבא לידי שכלול פרוגרמה כללית בעד כל בתי ספרנו בא"י, אפילו אם נצמצם את הדבר עד כדי ההיקף של שלמי אמונים לבדם, הרוצים בקיום דת קדשנו ובשליטתה בחינוך, - אנו צריכים להקדים את האחדות שבין שתי האגודות, שהאחת - העוסקת בחינוך הכפרי ע"פ[18] השיטה של השיתוף של המודרניות הטובה, - אינה אגודה ציונית, ואנו צריכים להתחשב עמה, ולהשפיע על רוחה, עד אשר נוכל לבא לידי הסכמה אחת, באופן שהמחנה האחת לא תעשה עדרים עדרים.

ד. דבר שאי אפשר לי הוא לעסוק במלאכה זו, של הושטת ידיעות פרטיות, שליליות, נגד אחינו, אפילו נגד אלה שהם הולכים בדרך כזה, שאנו מוכרחים להלחם לעמתו. אבל זהו ענין שכבר נודע לכל, שהגימנסיה הניחה ביסודה את הלאומיות משוללת מכל השפעה של דת וקודש בצורה בולטת, שאמנם היה רוח זה נוהג גם בכל בתי הספר שבמושבות, אבל לא באופן מסויים כ"כ. ואנחנו הרואים שנתוח מסוכן עושים האדונים הללו בגוף אומתנו החביבה והעלובה, עבודה זרה חדשה הם בודים להם ע"פ המודה האירופית של הזמן האחרון, אין לנו עסק בפרטים, במקום שהכלל הוא מושחת, ומוכרח להיות מקור לחרבן. העירוב של המינים, [החינוך המעורב, של בנים ובנות יחד] הבנים והבנות, בכל בתי הספר, וביחוד הגימנסיה, שאנו עסוקים כבר בבוגרים, שהם עם זה מתחנכים להיות חפשי הדעות והרוח, דיו לנו להראות בידם, לא את דגל ישראל סבא, [דגל ישראל הזקן (ארמית), כלומר מסורת ישראל] כי-אם את דגלה של יון העתיקה. והחק ועל גילוי הראש [והחוק על גילוי הראש, שבגימנסיה למדו בלי כיסוי ראש] - לבנים - דוקא, וגם בלימודי הקודש, וסדר לימוד של תנ"ך[19] לילדים בפומבי, על פי הגהותיהם של המנסחים [מבקרי המקרא, שהגיהו את נוסח התנ"ך] היותר נוהגים קלות-ראש בקדושת ספר הספרים, ודוקא הגויים ושונאי ישראל שבהם, - כל אלה הם ענינים גלויים, שאי-אפשר להכחישם, ושהם די והותר, עד כדי להבין את הסכנה, -מגיעה עד לכדי מיתת חניקה של רוח ישראל, שיש כאן.

ע"ד הפועלים.

א. אין ספק בדבר, שהדיעות והמעשים הקיצוניים, של הפועלים הצעירים, הם הגורמים היותר עקריים לאי-האפשרות, של שכלול יסוד של פועלים עברים בא"י. אין להכחיש שיש כאן ג"כ[20] שאלה אקונומית חמורה, שהיא לא תחדל לגמרי להיות נשמעת, גם אם יהיו הפועלים העברים אנשים נוחים, בעלי דת ובעלי מוסר רצוי. כי סוף כל סוף מצבו של האכר הוא בכללו דחוק, והפועל העברי עולה לו ביוקר, בשעה שהפועל הערבי הוא עולה בזול. מכל-מקום, הרבה מאד האחוה עושה, ואם היה, למשל, אפשר לי להרשות לעצמי, להפגין על דבר "וחי אחיך עמך", [ויקרא כה, לו] ביחוסם של הפועלים העברים המצויים, - היה המצב מקבל צורה אחרת לגמרי.

אבל החרבן התרבותי של היהדות, שהוא בא ביחד עם הפועלים הללו, המלאים עקשנות שלילית והנהגה של גסות נגד כל היותר קדוש, הוא הגורם, שאי-אפשר כלל שתכנס איזו השפעה נוטה כלפי אחוה לעומתם. ובין כה וכה הולך הפועל הערבי וכובש את כל מקצעות העבודה של הישוב. אני חושב, שכשתצא קריאה גדולה של "הסירו את אלהי הנכר" [בראשית לה, ב] מקולמסם של סופרים הגונים, בעלי השפעה, להסביר להפועלים הצעירים והראויים להכנס לכלל פלוגה זו, עד כמה הגויות הגסה, שסגלו להם בזמן כ"כ קצר, מאבדת היא את כל התקות היותר יפות הנכונות לפניהם בארץ אבות, תוכל עדיין להולד תסיסת רוח גדולה של תשובה אל היהדות, בחלק גדול ממחנה הפועלים, אפילו הצעירים.

אמנם לעשות תעמולה בשביל העזרה לשכלל את המצב של הפועל, זהו בודאי דבר נכבד מאד. וכעת הנני עסוק בשאלה זו עם אגודה אחת מאשכנז, החפצה להתענין בדבר הישוב המעשי ע"פ רוח הדת. ואולי תחל משם איזה פעולה של סיוע, לשכלל פועלים מבני א"י[21], מיושבי הערים, ביחוד מהנכשלים שביושבי הישיבות, שאינם בכלל ת"ח[22] באמת כי-אם מפני דחקם הם נדחקים לקבל איזה פרס חדשי, [קצבה חודשית] שהם היותר אומללים בחיים. מי יתן ויתנו לנו יד חברות ישוביות אחרות ג"כ, ואז יוכל הרעיון הזה של שכלול פועלים מבני א"י עצמה לצאת לאור.

ב. להשיב לכבודו על כל שאלותיו בדבר הפועלים בפרטיות, אין ביכלתי. ואולי ימצאו לי בקיאים שיוציאוני בזה ידי חובתי. אבל בכללות אנו מחזיקים פה, שיותר משני אלפים פרנקים אין צורך לשכלולה של משפחה בינונית של פועל, עם כל מכשיריה, באופן שתוכל לצרף את הריוח של משק הבית של עצמה לשכר העבודה.

ע"ד אורגן [על דבר עיתון] כמה צדק כבודו. והנה זה מקרוב נתיסדה אגודה ל"תרבות ישראל" [אגודה שנוסדה אז ביפו להפצת תרבות ברוח התורה] מהכחות הנוטים לצד הדת. כמובן הנני מסייעם כפי האפשרות, וכבר נדברנו ע"ד יסוד אורגן ארץ-ישראלי בעל טעם ישראלי. כשנזכה להוציא אל הפועל מחשבה זו, נוכל לקוות, שסופרים הגונים, שרוחם באמת זר הוא לכל התעלולים, שעושים בשם הלאומיות הפזיזה, לא ילוו עוד למחנה ההורסת, ויחד עם כל טובי ישראל יתנו ידם לעבוד עבודה תמה, למען עמנו וערי אלקינו.

הנני חותם בברכה ורגשי כבוד נעלים,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עיה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ב - השנה תרע"ב (1911/1912)
5. הרה"ח - הרב החסיד
6. נ"י - נרו יאיר
7. ע"ד - על דבר
8. בא"י - בארץ ישראל
9. שלע"ע - שלעת עתה
10. נפ"פ - ככל הנראה שגיאת סריקה של בפ"פ (בפרנקפורט)
11. בע"ה - בעזרת השם

12. בקו"ק - בקהילה קדושה
13. אה"ק - ארץ הקודש
14. אע"פ - אף על פי
15. ע"י - על ידי
16. מ"מ - מכל מקום
17. כ"כ - כל כך
18. ע"פ - על פי
19. תנ"ך - תורה נביאים כתובים
20. ג"כ - גם כן
21. א"י - ארץ ישראל
22. ת"ח - תלמידי חכמים

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' שבט תרע"ב - יפו **נמען:** הרב ישראל אבא ציטרון, אב בית דין פתח תקווה

נחוץ לייסד תלמודי תורה בגליל, אבל מכתב לרבנים לא יספיק. יש להתייעץ עם ד"ר אויערבך ועם האגודה מפרנקפורט ומהמבורג. נוסדה 'אגודת התרבות הישראלית', ובכוונתו לאחד את 'תחכמוני' ואת 'נצח ישראל'. אחר כך יפנו במכתב גלוי לגולה, כדי לחנך בגליל כפי שנעשה ביהודה.

עיקרי הדברים

- תלמודי תורה בגליל.
- איחוד 'תחכמוני' ו'נצח ישראל'.
- 'אגודת התרבות הישראלית'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1] עיה"ק[2] יפו ת"ו[3], ז' שבט תרע"ב[4].

לכ'[5] ידי"נ[6] הרב המאוה"ג[7] החה"ש[8] אוצר תו"י[9] טהורה מו"ה[10] ישראל אבא ציטרון שליט"א[11] האב"ד[12] דמושבה פ"ת[13] ת"ו,

שלו'[14] וברכה באה"ר[15],

יקרת מכתבו מיום ה' דנא הגיעני. ע"ד[16] נחיצת הענין להחל כעת ביסוד ת"ת[17] בגליל [ייסוד תלמוד תורה בגליל] אין שום ספק. אבל הדרך להוציא את הענין הגדול הזה, הדורש הוצאה גדולה, ע"י[18] מכתב נשלח לרבנים, - אין מספיק. וצריכים אנו להתישב בזה עם ידידנו הד"ר[19] אויערבאך [ד"ר משה אוירבך, מנהל בית הספר "תחכמוני" ומראשי "אגודת ישראל"] נ"י[20], איך להתחיל לבא בדברים עם האגודה הפפטי"ת[21]. ואני חושב שצריך לאגד ג"כ[22] לזה את ראשי ה"תחכמני" שבהמבורג כעת. ויחד עם זה נחל בע"ה[23] בפעולה. אמנם אם היקר הר"מ[24] דיסקין נ"י חפץ להדפיס מכתב מעורר, בתור איש יודע את מצב הענין לעומקו, הדבר נאה מאד, אבל א"א[25] לצרף לזה תכונה מעשית של קביעות ועד ואדרעסע לכספים, כ"א[26] ע"י הסכמה כללית מהכחות העובדים יחד עמנו, בתיקון החינוך ע"פ[27] יראת שמים, באימוץ הדברים המוכרחים לצרכי הזמן כדי להחזיק מעמד נגד הזרם ההורס.

והנה פה נוסדה אגודה בשם "אגודת התרבות הישראלית", מכוונת לשם הרמת דגל דת קודש, בכל האמצעים שהזמן מרשה, כדת תוה"ק[28] נקוה שילוו לנו כחות רבים. וכמובן יהיה כת"ר[29] ג"כ מראשי העובדים בקודש. נקוה שלשבת הבע"ל[30] יבואו, לשם הרחבת האגודה צירים לפ"ת[31]: דירקטור שלזינגר [מנהל בית הספר "תחכמוני" ביפו] ועוד איזה נכבד. אחת מהעבודות למטרת האגודה הנ"ל[32] הועדתי, את האחדות הרשמית של אלה שני הכחות העובדים בקודש, לשם הגנתה של היהדות הנאמנה, ה"תחכמני" ו"נצח ישראל". [בית הספר "נצח ישראל" בפתח תקוה] וכשיעלה הדבר בידינו בע"ה כתקותי, אז נוכל לפנות במכתב גלוי, לכללות הגולה ולגדולים הפרטיים העומדים בראשם, לגשת אל העבודה של הרמת

דגל החנוך הנאמן לד' ותוה"ק[33] בגליל, כפי אותה התכנית אשר נתמחתה ביהודה, ע"י עבודתו הנאמנה של חביבנו רב הפעלים ד"ר[34] אויערבאך שי'[35].

יקח נא גם כת"ר דברים בזה עם הד"ר הנ"ל נ"י ויודיעני בטובי את השקפתו הטובה בענין זה. והשי"ת[36] הבוחר בארץ חמדה יעזרנו להקים עדות ביעקב ותורה בישראל [תהלים עח, ה] בנחלת ד'.

והנני חותם בברכה וידידות כנה"ר[37] ונפש ידי"ע[38] דוש"ת[39] באה"ר,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עיה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ב - השנה תרע"ב (1911/1912)
5. לכ' - לכבוד
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. המאוה"ג - המאור הגדול
8. החה"ש - החיים והשלום
9. תו"י - תורה ויראה
10. מו"ה - מורנו הרב
11. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
12. האב"ד - האב בית דין
13. פ"ת - פתח תקוה
14. שלו' - שלום
15. באה"ר - באהבה רבה
16. ע"ד - על דבר
17. ת"ת - תלמוד תורה
18. ע"י - על ידי
19. הד"ר - הדוקטור
20. נ"י - נרו יאיר
21. הפפטי"ת - ככל הנראה שגיאת סריקה של הפ"פית (הפרנקפורטית)
22. ג"כ - גם כן
23. בע"ה - בעזרת השם
24. הר"מ - הרב רבי שם שמתחיל באות מ (כגון משה / מאיר / מרדכי / מנחם / מיכל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
25. א"א - אי אפשר
26. כ"א - כי אם
27. ע"פ - על פי
28. תוה"ק - תורתנו הקדושה
29. כת"ר - כבוד תורתו
30. הבע"ל - הבא עלינו
31. לפ"ת - לפתח תקוה
32. הנ"ל - הנזכר לעיל
33. ותוה"ק - ותורתנו הקדושה
34. ד"ר - דוקטור
35. שי' - שיחיה
36. והשי"ת - והשם יתברך

37. כנה"ר - כנפשו הרמה
38. ידי"ע - ידידו עוז
39. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תיז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח"י אדר תרע"ב - יפו **נמען:** לשכת 'המזרחי' ודו"ר פרנק

אגודת המורים ביקשה מהרב קוק להצטרף למחאה נגד בתי ספר של המיסיון. הרב קוק השיב שאינו יכול להצטרף יחד עם מורי הגימנסיה, שהיא סכנה לדת כמו המיסיון, אלא אם יודו רשמית שהיחס השלילי לקודש היה שגיאה ויתחילו לתקן. הם סירבו. בהרצאתו ב'תחכמוני' על 'המחשבה הישראלית וארץ ישראל' מחה הרב קוק גם נגד המיסיון וגם נגד הגימנסיה. הלקח: יש להעלות את רמת 'תחכמוני' כדי שיהיה מופת.

עיקרי הדברים

- מחאה נגד המיסיון - ותנאי ההצטרפות.
- הגימנסיה מכשירה לשמד.
- ההרצאה ב'תחכמוני'.
- חיזוק 'תחכמוני'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ח"י[4] אדר תרע"ב[5].

לכבוד הלשכה המרכזית, לפדרציה הציונית "המזרחי", [תנועת "המזרחי", הציונות הדתית] ומעלת הנשיא הנכבד הרה"ח[6] המרומם מר ד"ר[7] פרנק נ"י[8].

שלו'[9] וברכה מקודש,

בתשובה על מכתבם הנכבד מיום ב' אדר דנא, בדבר אספת אגדת המורים מפה, [הסתדרות המורים העבריים ביפו] נגד בתי-הספר המסיוניים ויחוסי אליהם, אציע בזה הדברים כהוייתם.

באו אלי בשם האגדה, לבקש השתתפותי במחאתם נגד המסירה להמסיון, והשבתי להם שאני מוצא כבדות גדולה לפני להשתתף במחאה זו, - הרצויה מאד מצד עצמה, - ביחד עם מורי הגימנסיה ביחוד, [גימנסיה "הרצליה", שהרב קוק התנגד לרוח החינוך החילונית שבה] מפני שאני ככל שלמי אמוני ישראל, הננו מוצאים בהגמנסיה, ע"פ[10] תכניתה היום, סכנה לדתנו הקדושה, וממילא גם לאומתנו בכללה, דומה להסכנה של המסיון, ודעתי זו לא אוכל להמנע מלהרצותה בפומבי בעת הרצאת מחאתי נגד המסיון, וזה אני חושב שיוכל לעורר מצב בלתי-נורמלי על כללות אסיפת המחאה במה שהנכם מריקים מהלב של חניכיכם כל לשד של קודש, ע"י[11] הסדר המעשי והתכונה התיאורית שלכם, שהיא מתיחסת בקלות-ראש נוראה לכל קדשי קדשנו, כבר אתם מכשירים אותם להיות מוכנים לפול במגפת השמד. יש לי עצה, אמרתי להם, שאוכל גם אנכי להשתתף עמכם יחד במלחמת-מצוה זו, אם תגלו את דעתכם באופן רשמי, שבאתם לידי הכרה, שהיחש השלילי, או הקר, לכל קודש ד', שהיה נהוג עד כה בהגימנסיה, הוא שגיאה יסודית, אפילו מצד הערך הלאומי, ושהנכם נגשים לתקן את החסרון הזה לימים הבאים, בהדרגה, אז אף ע"פ שיודע אני כמה יהיה דרך-תשובה זה רחוק מהמגמה העצמית של שומרי אמונים,

מ"מ[12] אוכל למצא לנפשי איזה דרך להשתתף עמכם יחד במחאה נגד האויב המשותף, מבלי לעורר אז ע"ד[13] התביעות שיש לנו עליכם.

אבל כל זמן שמצדכם לא יהיה כל גילוי דעת להטבת המצב, לא אוכל לקחת חלק עמכם במחאה זו, מבלי שאעורר באותו מעמד ג"כ[14] את מחאתי נגדכם.

והנה הם לא הסכימו להרצות ע"ד צעד של הטבה, וגם הכירו את אי-הנעימות שתוכל לסבב הרצאתי כשאעיר בה את תביעותינו נגד הגמנסיה, וכל דרך ההפקר שלה, מצאו להם לנכון לעשות את מחאתם בלא השתתפותי. ואנכי בהרצאתי באולם ה"תחכמני", [בית הספר "תחכמוני" ביפו, של תנועת המזרחי] ע"ד "המחשבה הישראלית וארץ ישראל", מחיתי בקהל רב ב"ה נגד המסיון וגם נגד הגמנסיה, ושיטת החינוך השלילית בכלל, שמצאה לה בהגימנסיה את מבטאה המיוחד, ובארתי שאך הצלה אחת הן לנו, ליהדות בארץ ישראל ולכל התקות הלאומיות הגדולות התלויות בה, לרשם את החינוך התרבותי הלאומי, ע"פ הטבעיות הישראלית המיוחדת, בקודש ד' ממקור ישראל.

זהו כל התוכן של המאורע, שנתן את החומר להקובלנא ההתנפלותית של הכותב בעתון "העולם". [שבועון ההסתדרות הציונית]

הענין כשהוא לעצמו, יכול להיות שאיננו כדאי לתשומת-לב מצדנו. אבל המוסר היוצא מזה הוא, שאנו חייבים להשתדל להרים את ערכו של ה,, תחכמני", בלימודי הקודש, בכל תכני היהדות שלו, וגם בלימודי החול, ובכל תכסיסיו, באופן שיוכל להיות למופת לחינוך תרבותי ישראלי באמת באי"י[15]. בפרטי ענין זה אין הזמן מסכים לי כעת להאריך, ועוד חזון למועד בעה"י[16]. והנני בזה חותם ברגשי כבוד ובברכת ד' מציון,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. ח"י - שמונה עשרה (18)
5. תרע"ב - השנה תרע"ב (1911/1912)
6. הרה"ח - הרב החסיד
7. ד"ר - דוקטור
8. נ"י - נרו יאיר
9. שלו' - שלום
10. ע"פ - על פי
11. ע"י - על ידי
12. מ"מ - מכל מקום
13. ע"ד - על דבר
14. ג"כ - גם כן
15. באי"י - בארץ ישראל
16. בעה"י - בעזרת השם יתברך

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תל

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ד' סיון תרע"ב - יפו **נמען:** אברהם שוער, ידיד נעורים

תשובות על עלייה: אי אפשר לדעת מראש אם ימצא פרנסה. יוקר המחיה כבעיר גדולה, והגליל זול יותר. דירה ביהודה עולה כ־150 רובל כסף לשנה. בגימנסיה החינוך הלאומי הגון אבל החינוך הדתי חסר לגמרי. כל יהודי שמהגר צריך לנסות קודם את ארץ ישראל.

עיקרי הדברים

- פרנסה ויוקר מחיה בארץ.
- הגימנסיה - בלי חינוך דתי.
- חובה לנסות קודם את ארץ ישראל.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ד' סיון תרע"ב[4].

ידידי מנערי, יקר הערך מר אברהם שוער [אברהם שוער, מכר של הרב קוק מנעוריו] נ"י[5], שלו'[6] וברכה מקודש.

הנני ממהר, יקירי, להשיבך על שאלותיך, דבר כאשר עם לבבי. ואני תפילה, יצליחך ד' בכל פינותיך [בכל פניותיך, בכל אשר תפנה (על פי משלי יז, ח)] ומן המצר ייחלצך ויעמיד במרחב רגליך. [על פי תהלים קיח, ה ותהלים לא, ט]

וע"ד[7] שאלותיך:

א) אם תוכל למצא לחמך באי"י[8], אי אפשר בשום אופן להחליט בלי נסיון. רבים באו בלא תקוות ויסודות, ובמשך הזמן התכוננו באופן הגון, אבל כמובן רבים גם הבאים ע"פ[9] יסודות של חשבונות ותקוות ברורות, ולבסוף אינם מוצאים מעמד והם מתרחים [והם נאלצים] לעזוב את הארץ, ד' יצילנו.

ב) הוצאת החיים באי"י הן בכלל כמדת עיר גדולה בחו"ל[10]. בגליל ההוצאה קטנה מעט מביהודה, וצרכי אוכל נפש, כבשר, דגים וחלב, כמחירם בעירות הקטנות.

ג) דירה למשפחה בינונית תעלה באופן ממוצע ביהודה, ערך מאה וחמשים רוכס"ף[11] [ערך מאה וחמישים רובל כסף] לשנה, פעה"ק[12] ובמושבות שביהודה.

ד) בגימנסיה שלנו, החינוך הלאומי יש לו מעמד הגון, אבל לעומת זה החינוך הדתי הוא משולל לגמרי, באופן המדאיב כל לב אשר לא נתרוקן לגמרי מרגשי קודש, אשר הם מורשה של קהלת יעקב.

וה) הנני חושב שכל מי שבא למדתה של אמיגרציה, [למצב של הגירה] מחוייב הוא, באשר הוא יהודי, ראשית לכל לנסות אולי יוכל להשתקע באי"י, ואם ח"ו[13] אין הדבר עולה בידו, והוא מוכרח לעזוב את הארץ, לתור לו מנוחה [במדבר י, לג] במקום אחר, גם אז הרויח הרבה שעשה את חובתו, וקשר את עצמו קשר רוחני עם מקום בית חיינו.

הנני חותם בברכה וברגשי ידידות, יעזרך ד' בכלל שאר עמו, צופי ישועתו, כנפש ידידך מאז,

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ב - השנה תרע"ב (1911/1912)
5. נ"י - נרו יאיר
6. שלו' - שלום
7. וע"ד - ועל דבר
8. באי"י - בארץ ישראל
9. ע"פ - על פי
10. בחו"ל - בחוץ לארץ
11. רוכס"ף - רובל כסף
12. פעה"ק - פה עיר הקודש
13. ח"ו - חס ושלום

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תמד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ו מנחם אב תרע"ב **נמען:** החכם באשי ביפו, הרב בן ציון עוזיאל

רב מאיטליה שואל על מורה לבית ספר לפלאשים: עליו לדעת לשון הקודש ודקדוק, היסטוריה יהודית ואיטלקית, ולהיות תלמיד חכם ירא שמים ובעל רגש, והשכר 2,000 פרנק לשנה עם מזון ודירה. הרב קוק לא מצא מועמד בין האשכנזים, ומבקש מהרב עוזיאל לחפש בין הספרדים.

עיקרי הדברים

- מורה לפלאשים באיטליה.
- חיפוש מועמד ספרדי.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], טו"ב מנ"א[2] [ט"ו במנחם אב] תרע"ב[3].

כ'[4] ידי"נ[5] הרה"ג[6] החה"ש[7] כמוהר"ר[8] בן ציון עוזיאל [הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל, הרב הספרדי של יפו] שליט"א[9], חכם באשי בעה"ק[10] יפו ואגפי ת"ו[11], שלו'[12] וברכה.

אתכבד בזה לדרוש מכת"ר[13], ידידי, ע"ד[14] אשר נשאלתי מאחד הרבנים הגדולים בחו"ל[15] אם נוכל למצא בא"י[16] מורה בעד בני הפלשים, [בעד בני הפלשים, יהודי אתיופיה, שהוקם עבורם בית ספר באיטליה ביוזמת ד"ר יעקב פייטלוביץ] שמיסדים עבורם בית ספר, במדינת איטליא. תנאי הידיעות הם לשה"ק[17] ודקדוק, ובקיאות בדברי ימי ישראל וידיעה הגונה בלשון האיטלקי, ועל כולם שיהי'[18] ת"ח[19] חשוב ויר"א[20] בעל רגש קודש, שיוכל להלהיב בדבריו את לב נדחי צאן קדשים אלה, להתקשר בעבותות אהבת התורה והיהדות באמונת אומן יראת ד', שכרו יקבל שני אלפים פרנק לשנה, חוץ ממזון ודירה. כפי הנראה יוכל מורה כזה להתעלות במצבו, כשיהי'[21] עובד באמונה. וכאשר לא אמצא מצעירי האשכנזים, הנודעים באה"ק[22], איש המוכשר למשרה זו, אבקש מכת"ר אולי יודע או יוכל להודע מכזה בין הספרדים, ייטיב נא בחסדו להודיעני במוקדם האפשרי, בעבור המצוה.

והנני בזה ידי"ע[23] דוש"ת[24] באה"ר[25],

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה – ברוך השם
2. מנ"א – מנחם אב
3. תרע"ב – השנה תרע"ב (1911/1912)
4. כ' – כבוד
5. ידי"נ – ידיד נפשי
6. הרה"ג – הרב הגאון
7. החה"ש – החיים והשלום
8. כמוהר"ר – כמורנו הרב רבי
9. שליט"א – שיחיה לאורך ימים טובים אמן

10. בעה"ק - בעיר הקודש
11. ת"ו - תבנה ותכונן
12. שלו' - שלום
13. מכת"ר - מכבוד תורתו
14. ע"ד - על דבר
15. בחו"ל - בחוץ לארץ
16. בא"י - בארץ ישראל
17. לשה"ק - לשון הקודש
18. שיהי' - שיהיה
19. ת"ח - תלמידי חכמים
20. וירא"ו - וירא אלקים
21. כשיהי' - כשיהיה
22. באה"ק - בארץ הקודש
23. ידי"ע - ידידו עוז
24. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
25. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תנח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ד תשרי תרע"ג - יפו **נמען:** ועד 'תחכמוני' בפרנקפורט

הרב קוק אינו יכול להמשיך לשאת בשם ההשגחה על 'תחכמוני' בלי דרישותיו: מינוי ופיטורי מורים בהסכמתו, אישור התוכנית, אישור ספרי הלימוד, דיווח חודשי, ואספת מורים חודשית אצלו. הדרישות לא קוימו עד כה.

עיקרי הדברים

- דרישות ההשגחה על 'תחכמוני'.
- אי קיום הדרישות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1] עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ד תשרי תרע"ג[4].

לכבוד חברי ועד ה"תחכמוני" בפפ"מ[5]. [חברי ועד "תחכמוני" בפרנקפורט על נהר מיין, שתמכו בבית הספר]

שלו'[6] רב מקודש.

אני מוצא את עצמי מחוייב להציע לפני הדרת כבודכם את דרישותי ביחש למוסדנו החביב, שאי-אפשר לי להיות נושא את שם השגחתי עליו, רק כשיתמלאו אלה בדיוק, והן:

א) לקיחת מורים והתפטרותם לא יהיו כי"א[7] בהסכמתי.

(הפרוגרמה צריכה להתאשר ממני בכל זמן.

ג) כל ספר לימוד וכל ספר למקרא לתלמידים לא יכנס למוסד בלא הסכמתי.

ד) בכל חודש ישולח לי תוכן מפורט מכל מה שלמדו התלמידים בזה החודש.

ה) בכל חודש תהיה אצלי אסיפת המורים לברר את מצבו הרוחני של המוסד.

אלה הדרישות הבעתי ודרשתי מאז, ולמורת רוחי לא נתקיימו, ואבקש בזה בהדרת כבודם להשתדל מצדם שלא ימשך עוד מצב כזה להבא.

אני מוצא, שהדרישות הללו, שהן כי"כ[8] נכבדות להרמת ערכו של המוסד הנכבד, א"א[9] שיתמלאו בדיוק, כי"א ע"י[10] עמדתו של הועד המקומי.

בתקוה להרמת דגל מוסדנו הנאמן לשם אור תורת ד' ותחיית עמו על אדמת קדשו, הנני חותם ברגשי כבוד וברכה מקודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש

3. ת"ו – תבנה ותכונן
4. תרע"ג – השנה תרע"ג (1912/1913)
5. בפפ"מ – בפרנקפורט דמיין
6. שלו' – שלום
7. כ"א – כי אם
8. כ"כ – כל כך
9. א"א – אי אפשר
10. ע"י – על ידי

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תנט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ד תשרי תרע"ג - יפו **נמען:** רב בחוץ לארץ

התלמידים בגימנסיה ביפו מתחנכים בחינוך שלילי ביחס לתורה. לומדים בה תלמוד, אבל לא באופן שממלא את הלב קדושה. הרב קוק לא ימליץ להכניס לשם בן של הורים יראי שמים. ב'תחכמוני' אין מקום לבן שמונה עשרה, ועל בית המדרש למורים ועל 'בית המדרש לרבנים' בירושלים אינו יודע די.

עיקרי הדברים

- הגימנסיה - חינוך שלילי.
- חלופות לצעיר.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ד תשרי תרע"ג[4].

אדוני הרב שליט"א[5],

הנני להשיבו על דרישותיו בדבר הגמנסיה ביפו, כפי ידיעתי:

א) למורת רוח כל שלמי אמוני ישראל, התלמידים מגודלים בחינוך שלילי, ביחס לדרכי התורה וי"ש[6].

ב) שמעתי שלומדים שם תלמוד, אבל כמובן לא בדרך הממלא את הלב קדושה ואמונה לתוה"ק[7], ביחוד לתורה שבע"פ[8].

ג-ד(אין צורך להשיב, מאחר שאיני מסכים להשתדלות של הכנסת תלמיד שמה, ביחוד בן הורים כאלה שעיניהם ולבם לתוי"ר[9].

ה) יש בית-ספר "תחכמוני" פה, שלומדים בו ג"כ[10] ידיעות של חול, והוא מתנהג בדרך היראה בכלל, ויש בו מורים גם לתלמוד, אבל לעלם בן שמונה עשרה שנה כבר אין בו מקום. יש עוד סמינר למורים ומין "בית מדרש לרבנים" בירושלים, [ככל הנראה בית המדרש למורים או לרבנים של חברת "עזרה"] אבל איני יודע בבירור את טיבם, ואיני יכול ליעץ אודותם דבר.

והנני בזה חותם בברכה וכבוד,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. וי"ש - ויראת שמים
7. לתוה"ק - לתורתנו הקדושה
8. שבע"פ - שבעל פה

9. לתוי"ר - לתורה ויראה
10. ג"כ - גם כן

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תעו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ה כסלו תרע"ג - יפו **נמען:** מר שלזינגר, מנהל 'תחכמוני'

באישור על מגרש הבניין יש לכתוב במפורש שהוא מוקדש (וקף) ל'תחכמוני', כדי שנכסי ציבור לא יעמדו ברשות יחיד.

עיקרי הדברים

- רישום מגרש 'תחכמוני' כהקדש.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ה כסלו תרע"ג[4].

כי[5] ידידי הרה"ח[6] מר שלזינגר נ"י[7], מנהל התחכמוני [מנהל בית הספר "תחכמוני" ביפו] שלו'[8].

אתכבד להודיע בזה לכבודו, את דעתי ע"ד[9] האישור של מגרש הבנין למוסדנו, שהוא צריך להיות מפורש שהוא מוקדש (וואקוף) ["וקף": הקדש לפי החוק העות'מאני] לתחכמוני. והנני בטוח שכבודו ימלא זה בדיוק, ולא יהיו נכסי צבור עומדים ברשות יחיד, לדורות, רק יהיו נכונים בידי הציבור השואף למטרתו הקדושה הכללית.

הנני מחכה לתשובתו הנכבדה,

בכבוד וברכה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. כ' - כבוד
6. הרה"ח - הרב החסיד
7. נ"י - נרו יאיר
8. שלו' - שלום
9. ע"ד - על דבר

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תעט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ג טבת תרע"ג - יפו **נמען:** הרב זאב שחור

לפי מכתב ועד 'תחכמוני' בפרנקפורט, הם מסכימים שהמגרש יירשם על שם יועץ המסחר ל' פייסט, אחרי שיירשם על שם ד"ר רופין או ד"ר וולך.

עיקרי הדברים

- רישום מגרש 'תחכמוני'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ג טבת תרע"ג[4]

לכ' ידידי הרב הנכבד ר'[6] זאב שחור נ"י[7], שלו'[8].

ע"פ[9] דרישת כ'[10] מנהל התחכמני, מר נ. שלזינגר, שהראה לי את מכתב הועד הפרנקפורטי, לביה"ס[11] התחכמני הנ"ל[12], וראיתי שכתוב בו שמצד הועד הנ"ל הם מרוצים שירשם המגרש על שם יועץ המסחר אדון ל. פייסט אחרי שיהי'[13] רשום על שם ד"ר[14] רופין או ד"ר וואללאך, [ארתור רופין, מנהל "המשרד הארצישראלי", או ד"ר משה וולך, מנהל בית החולים "שערי צדק"; ראו גם (כרך ב', אגרת תעו)] הנני מודיע לכ"ת[15] את הדברים כמו שהם, ע"פ המכתב הנ"ל.

בכבוד וברכה, הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה – ברוך השם
2. עה"ק – עיר הקודש
3. ת"ו – תבנה ותכונן
4. תרע"ג – השנה תרע"ג (1912/1913)
5. לכ' – לכבוד
6. ר' – רבי
7. נ"י – נרו יאיר
8. שלו' – שלום
9. ע"פ – על פי
10. כ' – כבוד
11. לביה"ס – לבית הספר
12. הנ"ל – הנזכר לעיל
13. שיהי' – שיהיה
14. ד"ר – דוקטור
15. לכ"ת – לכבוד תורתו

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תפא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ט טבת תרע"ג - יפו **נמען:** ד"ר פויכטוונגר וועד 'תחכמוני' בפרנקפורט

הרב קוק חוזר על דרישותיו לגבי השגחתו על 'תחכמוני', ודורש לפתור את החוב לחברי הוועד המקומי, ובעיקר לא"א כהנא, שנשא בעול ועלול ליפול. (סוף המכתב חסר.)

עיקרי הדברים

- דרישות ההשגחה.
- חוב לחברי הוועד המקומי.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ט טבת תרע"ג[4]

שלו'[5] רב לכבוד הרה"ח[6] הנעלה מאד מר ד"ר[7] י. פייכטוואנגר [הרב ד"ר פייכטוונגר, ממנהיגי "המזרחי" בגרמניה] וכל החברים הנכבדים אשר לועד התחכמני [הוועד בפרנקפורט שתמך בבית הספר "תחכמוני" ביפו] נ"י[8].

אלופי החביבים,

עברו ימים ושבועות מאז נתכבדתי במכתבם הנכבד, אשר בו הואילו להודיעני, שכבוד הרה"ג[9] ד"ר נוביל [הרב ד"ר נחמיה נובל מפרנקפורט] נ"י, יכתוב לי בפרוטרוט [בפירוט] בדבר התחכמני והשאלות התלויות במצבו. ואנכי חכיתי עד כה למכתב ההוא, וכאשר ראיתי כעת שהדבר מתאחר, והענין החביב דוחק אותנו להעמידו על בסיס נכון כראוי, הנני מוצא לי לחובה קדושה להודיע לכבוד הדרתם עוד הפעם, ע"ד[10] הדרישות אשר כתבתי במכתבי העבר, שאני מוצא להכרח שכולן תמלאנה דוקא מצד החלטת כבודם. ואז נוכל לקוות בע"ה[11] להרמת קרן מוסדנו, להתקרב תמיד להמטרה הנשאה שכולנו עורגים אליה, לרומם ע"י[12] המוסד הקדוש והחביב הזה, את יסוד החינוך המקודש לתורה ואמונת אמן, מאוזר [חגור, מצויד] בתרבות אנושית מכובדת, עם כל הטוב הנמצא בתכסיסי הלאומיות [בדרכי הלאומיות] הישראלית וחפץ תחייתה באה"ק[13].

ועם זה הנני מוצא לי לחובה להעיר את כבודם לשים קץ לשאלת הכספים, בדבר החוב שחברי הועד דפה תובעים מהמוסד. בשום אופן אי אפשר לסבול שיהיו שלוחי מצוה [שליחים שעוסקים במצווה] כאלה, שמסרו נפשם להקים את יסוד מוסדנו היקר, ניזוקים, באופן כ"כ[14] נורא. לא עשירים הם האנשים הנכבדים הללו, ומניעת הסדר בדבר החוב תוכל להביא במצבם הפרטי תוצאות נוראות, וביחוד נצטבר כל העול ברובו על שכם איש אחד מר א. א. כהנא, ואין בכחו בשום אופן לסבול זה. ומה מר הוא הדבר, אם חסרון הסידור בעניני כספים יביא איזה איש נכבד, שעסק במצוה בחרף נפש, [במסירות נפש] למצב מסופק המלא אחריות.

אקוה שיזדרזו כבוד הדרתם לפתור בכי טוב [בדרך טובה] את השאלה הסבוכה הזאת. בדבר החוב, ואין הענין סובל דחיה כלל, כי אי אפשר לתן מקום לאנשים יקרים, שעסקו בענין חשוב כזה שיפלו בנופלים

[שייכשלו ויפלו] ח"ו[15], ע"י המניעות אשר נפגשו בסדרי הועד, וראוי להדרת כבודם להקדים בדבר מצוה, והכספים הראויים להיות נתנים למטרת החוב ינתנו בלא איחור מצדם, בעין יפה, [בנדיבות] ומה שישאר עוד לפרעון יסודר הדבר שלא ימשך עוד.

(חסר הסוף)

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. שלו' - שלום
6. הרה"ח - הרב החסיד
7. ד"ר - דוקטור
8. נ"י - נרו יאיר
9. הרה"ג - הרב הגאון
10. ע"ד - על דבר
11. בע"ה - בעזרת השם
12. ע"י - על ידי
13. באה"ק - בארץ הקודש
14. כ"כ - כל כך
15. ח"ו - חס ושלום

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' אדר ראשון תרע"ג - יפו **נמען:** המורה ראובני ברחובות

בעקבות תביעת מר זקשנסקי, הרב קוק קובע שיש לקבוע לפחות שני שיעורים בשבוע ללימוד הלכה למעשה עם התלמידים.

עיקרי הדברים

- שני שיעורי הלכה בשבוע.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ז' אד"ר[4] תרע"ג[5]

כי[6] המורה הנכבד מר ראובני ברחובות ת"ו.

ע"ד[7] תביעת מר זקשנסקי, ללמוד הלכות למעשה עם התלמידים, הנני מוצא ששני שיעורים בשבוע, לפחות, ראוי לקבוע ללימוד זה.

בכבוד וברכה

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אד"ר - אדר ראשון
5. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
6. כ' - כבוד
7. ע"ד - על דבר

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקיא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ד אדר ראשון תרע"ג - יפו **נמען:** יצחק פקלר

הרב קוק מצרף מכתב מהאפוטרופוס על עיזבון מרת הינדין, בי יפה, שהוא גם מומחה לקרקעות. העת כשרה מאוד לגאולת הארץ, והרב קוק קורא לבעלי הכסף לא להחמיץ אותה. על הגימנסיה: הפרצה ביחס לדת עדיין גדולה, אף שאומרים שריככו מעט את יחסם לתנ"ך.

עיקרי הדברים

- עיזבון מרת הינדין.
- העת כשרה לקניית קרקעות.
- ביקורת על הגימנסיה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ד אד"ר[4] תרע"ג[5]

ידידי היקר המרומם מר יצחק פקלר נ"י[6], שלו'[7] רב מקודש.

בתשובה ע"ד[8] שאלותיו אודות העזבון של מרת הינדין ז"ל[9], וכמו-כן ע"ד קניית קרקעות, הנני מליט בזה [הנני מצרף בזה] לכי'[10] מכתב האפטרופוס על העזבון הנ"ל[11], ועם זה הוא מומחה, ועסקן בעניני קרקעות באי"י[12], מר בי יפה. בכלל דבר ידוע הוא כעת באה"ק[13], שהזמן מוכשר מאד לגאולת הארץ [לקניית אדמות] כעת, כי פקד ד' את עמו, [רות א, ו] והמאורעות האחרונות הולכות ומתרקמות לטובת הישוב הישראלי ב"ה.

איכם גבירינו, אדירי הכסף, שיש בהם איזה זיק של חמדת תקות ישועת ישראל וארצו, אל נא תעזבו עת פקידה [אל תחמיצו את שעת הרצון] לטובה בזאת.

ע"ד הגימנסיה. למורת רוחנו עדיין הפרוץ מרובה ביחש לקודש הדת והיהדות. אומרים, שרוכך קצת קשיות ערפם [עקשנותם] של המורים ביחש ללימוד התנ"ך[14]. אבל עדיין לא זו הדרך. הבה נקוה כי עין ד' על עמו תהיה לטובה גם במקצע ישוב זה, ומתוך מאפליה [ומתוך החושך] יאיר אור לנו במהרה בימינו בקרוב, וילדינו כולם יקדישו את קדוש יעקב, וירימו קרן בימין ד' רוממה בארץ חמדה. ידידו מכבדו ומוקירו,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אד"ר - אדר ראשון
5. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
6. נ"י - נרו יאיר

7. שלו' – שלום
8. ע"ד – על דבר
9. ז"ל – זכרונו לברכה
10. לכ' – לכבוד
11. הנ"ל – הנזכר לעיל
12. באי"י – בארץ ישראל
13. באה"ק – בארץ הקודש
14. התנ"ך – התורה נביאים וכתובים

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקיט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ב' דראש חודש אדר שני תרע"ג - יפו **נמען:** ד"ר פרנק, ראש לשכת 'המזרחי'

על מצב 'תחכמוני': בקובלנות היו גוזמאות, אבל אי אפשר להשאיר את המוסד כמו שהוא. הוא לא התקדם ואף נסוג. אחת הסיבות היא היעדר ועד מקומי. הרב קוק מברך על נכונות 'המזרחי' לעזור, ומבקש להתחיל בהקמת ועד מקומי ואחר כך לשפר בהדרגה ולהוסיף סניפים.

עיקרי הדברים

- מצב 'תחכמוני'.
- צורך בוועד מקומי.
- שיפור הדרגתי.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ב' דר"ח[4] אדר ב' תרע"ג[5],

רב שלו'[6] לכבוד הרה"ח[7] הנכבד מר ד"ר[8] פרנק נ"י[9], ראש לשכת המזרחי.

אדון נעלה וחביב,

בתשובה על יקרתו מיום י"א אד"ר[10] העבר ע"ד[11] מצב התחכמני, [על דבר מצב בית הספר "תחכמוני" ביפו] אתכבד להודיע לכבודו, שלמרות מה שהקובלנות שבאו עליו, היו בהן גוזמות, בכל זאת אי-אפשר כלל שנשאיר את המוסד החשוב הזה שתקוות כ"כ[12] גדולות תלויות בו, על מעמדו ההוה.

סבות רבות ושונות גרמו, שלא התקדם התחכמני במשך שנות קיומו האחרונות ובפרטים אחדים עוד נסוג אחור, ויותר מזה סובל הוא בכבודו ופרסומו. אחת מהסיבות, שגרמו למצב שאינו משביע רצון, הוא חסרון ועד מקומי, שרק הוא יוכל לשמש לנו בתור עומד על ידי בביקור תדירי בהתחכמני, ועוזר חשוב לתקן כל הדורש תיקון.

אנו חייבים כעת לאחוז באמצעים היותר מוכשרים להעלות את המוסד הנכבד הזה, שגם בעת אשר חסרונות עממו את אורו, פעל רב טוב לחינוך של יראת-שמים לאומית-תרבותית, פעה"ק[13], ואי-אפשר לשלול ממנו גם השפעה כללית מחוץ לגבולות העיר, אבל לעומת מה שהוא צריך להיות, אין זה מספיק כלל. ואברך בכל לבבי את הלשכה המזרחית, על חפצה הטוב לבא לעזרת המוסד החביב, שתחילת הכל מוכרח להיות אימוץ הגון לועד מקומי, וכשיהיה לנו כלי מחזיק ברכה [עוקצין ג, יב] זה, נוכל לברר בהדרגה, איך להיטיב את המצב בצביון המוסד כמו שהוא, ולבאר ג"כ[14] מה אלה הסניפים שאנו צריכים להוסיף עליו, כדי שיבא למטרתו הקדושה שעלה ברעיונם של אנשי הלב שהשתתפו ביסודה

בתקוה לתשועת ד', שיעזרנו לשאת ברמה את דגל היהדות הנאמנה בכבוד על אדמת קדשנו, במקצוע החינוך, ובכל ערכי החיים, הנני חותם בברכת ד' מציון, וברגשי כבוד ויקר,

הק' אברהם יצחק ה"ק

אני מוצא לנכון להליט העתקה [לצרף העתקה] ממכתבי להועד, שעד כה לא נתמלאו דרישותי. הנ"ל[15]

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. דר"ח - דראש חודש
5. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
6. שלו' - שלום
7. הרה"ח - הרב החסיד
8. ד"ר - דוקטור
9. נ"י - נרו יאיר
10. אד"ר - אדר ראשון
11. ע"ד - על דבר
12. כ"כ - כל כך
13. פעה"ק - פה עיר הקודש
14. ג"כ - גם כן
15. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקכד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ה אדר שני תרע"ג - יפו **נמען:** הנהלת הגימנסיה העברית

הרב קוק מבקש שבטיול התלמידים לירושלים לא יחללו שבת בפרהסיה ולא ייכנסו להר הבית, מתוך 'רגשי שלום אחים', על אף 'התהומות המבדילים'.

עיקרי הדברים

- שבת בטיול.
- איסור כניסה להר הבית.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ה אדר ב' תרע"ג[4].

כבוד הנהלת הגימנסיה העברית, פה, שלו'[5],

רגשי שלו' אחים תוקפים אותי, להציע לפני כבוד ההנהלה, שבהטיול [בטיול] שיערך לתלמידי הגימנסיה לירושלים, יאחזו איזה אמצעים, שעל ידם לא יחולל כבוד הדת וכל קודש, למשל חילול שבת ביחוד בפרהסיה, ואיסור הכניסה למקום המקדש [שלא ייכנסו להר הבית]

אני חושב שיש די מקום בלב, - למרות כל התהומות המבדילים בין מהלכי הנפש אצלנו, - לקבל הצעתי זאת.

אם תואיל כבוד ההנהלה לכבדני בתשובתה, אודה ע"ז[6] למפרע. [מראש]

בכבוד וברכת ד' מציון,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. שלו' - שלום
6. ע"ז - על זה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקכה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ה אדר שני תרע"ג - יפו **נמען:** ר' מי אפעל

החינוך הדתי בגימנסיה ביפו מקולקל לגמרי - מצד המורים, החברה והסדרים. הרב קוק אינו מסכים שאדם מישראל ישלח את בנו לשם כל עוד המצב לא השתפר.

עיקרי הדברים

- אין לשלוח לגימנסיה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ה אדר ב' תרע"ג[4].

ידידי היקר הר"מ[5] אפעל שי'[6], שוי"ר[7].

בתשובה על יקרתו מי"ב שבט העבר, הנני להודיעו שבגימנסיא דפה [גימנסיה "הרצליה" ביפו] החינוך-מצד הדת הוא מקולקל לגמרי, בין מצד המורים בין מצד הקיבוץ, בין מצד הסדרים שבתוכו. ולא אוכל להסכים שישלח אדם מישראל את בנו שמה, כ"ז[8] שלא הוטב המצב בזה. ודי יאר לעמו ולארצו ב"ב[9] אמן.

והנני בזה ידי"ע[10] דוש"ט[11] כה"י[12].

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה – ברוך השם
2. עה"ק – עיר הקודש
3. ת"ו – תבנה ותכונן
4. תרע"ג – השנה תרע"ג (1912/1913)
5. הר"מ – הרב רבי שם שמתחיל באות מ (כגון משה / מאיר / מרדכי / מנחם / מיכל) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
6. שי' – שיחיה
7. שוי"ר – שלום וישע רב
8. כ"ז – כל זה
9. ב"ב – בני ביתו
10. ידי"ע – ידידו עוז
11. דוש"ט – דורש שלומו וטובו
12. כה"י – כנפשו היפה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקלא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י' ניסן תרע"ג - יפו **נמען:** הרב אברהם רבונסקי, אב בית דין דוברובנה

על הגימנסיה: היחס שלה לתורה מצער מאוד, אבל הרב קוק החליט לא לצאת נגדה במלחמה גלויה. ראשית, מפני דרכי שלום: הישוב צריך לעמוד מאוחד מול אויביו - 'חבור עצבים אפרים הנח לו'. שנית, יד ה' נטויה לטובה, ו'לא עביד קודשא בריך הוא ניסא לשקרא', כך שיש טוב פנימי ברחוקים, ויש למשוך אותם 'בחבלי אהבה'. המלחמה הנכונה היא ייסוד בתי ספר ברוח התורה.

עיקרי הדברים

- אין יוצאים למלחמה גלויה.
- דרכי שלום מול אויבים.
- טוב פנימי ברחוקים.
- המענה: בתי ספר דתיים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י' ניסן תרע"ג[4].

עתרת שלו'[5] ושפעת ברכה לכבוד ידידי וחביבי הרב הגאון המובהק, אוצר תורה ויראה טהורה, סוע"ה[6] מוהר"ר[7] אברהם ראבונסקי שליט"א[8], הגאבד"ק[9] דובראוונא יצ"ו[10],

אחדשה"ט[11] דהדר"ג[12] באה"ר[13],

מכתבו הנעלה מיום כ"ד אדר-שני דהאי שתא [של השנה הזאת (ארמית)] הגיעני. וע"ד[14] תהלוכות הגימנסיא פה, [גימנסיה "הרצליה" ביפו, שבה לימדו תנ"ך בגישה ביקורתית, ורבנים בחו"ל ביקשו מהרב קוק להכריז עליה מלחמה] בודאי אי-אפשר לנגוע בענין זה בלי צער מרובה, ביחס לתוה"ק[15] וכל קודש, מצד המורים ורוב התלמידים המושפעים מהם יחד, אבל אם נכון הדבר, שאצא אנכי בהודעה גלויה כקורא למלחמה עליהם, זה ימים רבים שישבתי על מדוכה זו, והכרעתי, שאי-אפשר לי לעשות צעד זה מכמה טעמים. האי מפני דרכי-שלו', הישוב שלנו באה"ק[16] הולך ומתרחב ב"ה, ואנו חייבים לראות שכל אחד יחזק את חבירו בכל עניני-החיים, לעמד יחד נגד האויבים הרבים מבני-הנכר המתנכלים לנו, ואסור לנו לפי מעמדנו כעת לעורר מדנים ומלחמות-אחים אפילו בשביל מטרה היותר קדושה, "וחבור עצבים אפרים - הנח לו". [הושע ד, יז; וחז"ל דרשו: "גדול השלום, שאפילו ישראל עובדים עבודה זרה ושלום ביניהם... הנח לו" (בראשית רבה לח, ו)] והב', שהרי הננו רואים יד-ד' נטויה לטובה לצמיחת קרן ישועה לישראל באה"ק, ואין שום ספק דלא עביד קב"ה[17] ניסא לשקרא, [שהקב"ה אינו עושה נס לשקר (ארמית)] ובודאי יש גם בלבם של אחינו הרחוקים לכאורה מקדושה איזה טוב נסתר פנימי, שסופו להחזירם למוטב, וע"כ[18] עלינו להמשיכם בחבלי אהבה והתקרבות וסבלנות גדולה, שהוא יותר קרוב להצליח מדרך האיבה והתהלכות בזעם. וב"ה[19] אני רואה כמה סימני-טובה ותקונים גדולים מדרך השלו'[20] והאהבה, אשר בחרתי בה בהנהגתי בסדרי הרבנות הישובית רבת-הענפים.

ואקוה לשמו יתי[21], שיעזרני להרבות שלוי בעם די וארצו, ועיי[22] עבודת-השלוי לקרב רבים לתורה ולאמונת-אמן לשמחת לב כל יראי-די וחושבי-שמו ומצפי-ישועתו באמת.

והי[23] זה שלוי וברכה, כנהיר[24] ונפש ידייע[25] דושית[26] באהיר חותם בברכת-הרגל וכטיס[27].

הק' אברהם יצחק הי"ק

והמלחמה הדרושה לנו נגד מוסדות כהגימנסיא, היא ליסד, לאלה המוכרחים לתן לבניהם למודי חול, בתי-ספר ערוכים ומסודרים ברוח התורה והיהדות הנאמנה, וכבר התחלנו בענין, ודי יעזרנו עיד[28] כבוד שמו.

הועד האודיסאי [ועד "חובבי ציון" באודסה] תומך את הגימנסיא, כפי הנשמע. הניל[29],

---

1. בי"ה - ברוך השם
2. עהי"ק - עיר הקודש
3. תי"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. שלו' - שלום
6. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
7. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. הגאבד"ק - הגאון אב בית דין קהילת
10. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
11. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
12. דהדר"ג - דהדרת גאונו
13. באה"ר - באהבה רבה
14. וע"ד - ועל דבר
15. לתוה"ק - לתורתנו הקדושה
16. באה"ק - בארץ הקודש
17. קב"ה - קודשא בריך הוא
18. וע"כ - ועל כן
19. וב"ה - וברוך השם
20. השלו' - השלום
21. יתי - יתברך
22. וע"י - ועל ידי
23. והי - והיה
24. כנה"ר - כנפשו הרמה
25. ידי"ע - ידידו עוז
26. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
27. וכטי"ס - וכל טוב סלה
28. ע"ד - על דבר
29. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקלב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ד ניסן תרע"ג - יפו **נמען:** הרב נחמיה צבי נובל, רב פרנקפורט

הרב קוק מצטער על צערו של הרב נובל בעניין 'תחכמוני', ומתפלא שביקש ממנו מחילה, שהרי אין לו עליו כל תרעומת. הרב קוק מבקש מהרב נובל לא לרפות את ידיו מהמוסד, שתלויה בו תקווה גדולה ליהדות הנאמנה בארץ. כל פעולה גדולה צריכה תיקון וחיזוק.

עיקרי הדברים

- אין תרעומת.
- בקשה להמשיך לתמוך ב'תחכמוני'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ד ניסן תרע"ג[4].

שלו'[5] ושמחת עולמים, לראש הרב הגאון עטרת חכמים אוצר התורה היראה והחכמה מו"ה[6] נחמי' צבי נאבעל [הרב נחמיה צבי נובל, רבה של פרנקפורט דמיין] שליט"א[7], הגאב"ד[8] דעוב"י[9] קה"ק[10] פפד"מ[11] יצ"ו[12].

אחדשה"ט[13] דהדר"ג[14] באה"ר[15].

יקרת ימין קדשו, מיום ד' שמיני דנא, הגיעה לידי. ומאד נצטערתי על צערי' דמר הדר"ג[16] שליט"א, בענין תהלוכות מוסדנו החביב התחכמני. [בית הספר "תחכמוני" ביפו] ומאד נפלאתי על מה שהוזקק הדר"ג לבקש ממני איזה דבר מחילה. חלילה וחלילה להעלות על הדעת, שאהי'[17] נקיט בדעתי אפילו תרעומות כ"ד על גברא רבא כהוד גאונו שליט"א. בודאי עשה ועושה מעשיו לשם שמים, ומה מאד אשמח אם יאחז צדיק דרכו, שלא לרפות ידיו מהמוסד הקדוש הנ"ל[18], שרב תקוה בו לתקומת היהדות הנאמנה באה"ק[19] ת"ו, ואם הוא צריך תיקון וחיזוק בדק, הלא כך היא המדה בכל פעולה, ובפרט גדולה ובעלת מטרה אצילית גבוהה, כפעולת מוסדנו הנכבד הנ"ל.

תקותי שהדר"ג[20] ישים מקום לדברי, וימשיך את עבודתו הנכבדה להפרחת המוסד הנעלה ביסודו ומטרתו, ובתקות אחריתו בעה"י[21], לשאת ברמה את דגל שם ד' וקדושת תורתו ואמונתו, במרחבי נאות יעקב ההולכות ופורחות על אדמת הקודש. הנני חותם בברכה נאמנה, ברכת הרגל ושמחתו, ויתרון הכשרו, בכל רגשי כבוד ויקר סגיא,

ידי"ע[22]

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)

5. שלו' - שלום
6. מו"ה - מורנו הרב
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. הגאב"ד - הגאון אב בית דין
9. דעוב"י - דעיר ואם בישראל
10. קה"ק - קהילה קדושה
11. פפד"מ - פרנקפורט דמיין
12. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
13. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
14. דהדר"ג - דהדרת גאונו
15. באה"ר - באהבה רבה
16. הדר"ג - הדרת גאונו
17. שאהי' - שאהיה
18. הנ"ל - הנזכר לעיל
19. באה"ק - בארץ הקודש
20. שהדר"ג - שהדרת גאונו
21. בעה"י - בעזרת השם יתברך
22. ידי"ע - ידידו עוז

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקלד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ח ניסן תרע"ג - יפו **נמען:** (ההתחלה חסרה)

על נסיעתו: הרב קוק יוכל לנסוע רק אם יימצא מימון, ומהרב הורוויץ לא שמע דבר. הרב קוק מקווה לדבר עם ד"ר אוירבך על תלמוד התורה במחנה יהודה. ברכה לחג.

עיקרי הדברים

- נסיעה תלויה במימון.
- תלמוד התורה במחנה יהודה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ח ניסן תרע"ג[4].

שלו'[5] וברכה, מז"ט[6] ושמחה, לכבוד ידיד לבבי כנפשי הרב הגדול בכל

וע"ד[7] נסיעתי כמובן כשיהי'[8] היסוד להוצאה אוכל לדאוג להשלים, אבל בידים ריקניות הלא א"א[9]. ומהרב הורוויץ נ"י[10] לא נודע לי דבר מזה. ודי יעזרנו ע"ד[11] כבוד שמו והקמת ברית תוה"ק[12] באה"ק[13].

עם ד"ר[14] אויערבאך [ד"ר משה אויערבך, מחנך בפתח תקוה] נ"י אקוה לקחת דברים ע"ד הנהגת התי"ת[15] במח"ק[16], ואקוה שיתוקן הענין בעה"י[17].

והנני בזה חותם בברכה ואה"ר[18], יחוג את החג הק'[19] הבעל"ט[20] בשמחת תורת אמת, ועז ד' וחדותו, כנה"ר[21] ונפש ידי"ע[22] דוש"ת[23] בכל לונ"ח[24],

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. שלו' - שלום
6. מז"ט - מזל טוב
7. וע"ד - ועל דבר
8. כשיהי' - כשיהיה
9. א"א - אי אפשר
10. נ"י - נרו יאיר
11. ע"ד - על דבר
12. תוה"ק - תורתנו הקדושה
13. באה"ק - בארץ הקודש
14. ד"ר - דוקטור
15. התי"ת - התלמוד תורה
16. במח"ק - במחזיקי הדת (בלונדון)
17. בעה"י - בעזרת השם יתברך

18. ואה"ר – ואהבה רבה
19. הק' – הקטן
20. הבעל"ט – הבא עלינו לטובה
21. כנה"ר – כנפשו הרמה
22. ידי"ע – ידידו עוז
23. דוש"ת – דורש שלומו ותורתו
24. לונ"ח – לנחמת ציון

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקלח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח"י אייר תרע"ג - יפו **נמען:** גבאי 'אמון ילדות ישראל' בירושלים

ברכה נלהבת על הקמת מוסד שמציל בנות ישראל מהמיסיון, שכבר חוסות בו כמאה ושמונים בנות. המיסיון הוא 'ארס הנחש... המהול בנטפי נופת של חסד לאומים חטאת'. הרב קוק קורא לנדיבים לתמוך.

עיקרי הדברים

- הצלת בנות מהמיסיון.
- ברכה ועידוד.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ח"י[4] אייר תרע"ג[5].

לכבוד הרבנים הנכבדים, גודרי גדר ביה...., רבי פעלים, גבאי המוסד הקדוש והנשגב מאד "אמון ילדות ישראל" בעיקו"ת[6] ירושלים תובב"א[7], שלו'[8] רב.

אלופי היקרים,

שמחתם את לבי משנה שמחה, בבשורה טובה, כי מחשבתכם הגדולה, בדבר הצלת נפשות בנות עם ד' מרשת השחת של המסיון הארורה, [המיסיון הנוצרי פתח בירושלים מוסדות חינוך ורווחה בחינם, כדי למשוך אליהם ילדים יהודים מבתים עניים] קמה ונהיתה בעה"י[9], והמוסד אשר הריתם והגיתם אותו ברוחכם הכביר זה עדן ועדנים, יצא מן הכח אל הפועל, והנהו חי ועומד לפנינו בכליל תפארתו, וכבר חוסות בצלו הנחמד כמאה ושמונים מבנות עם קדוש. אשריכם גבורי כח, אשריכם, טהורי לב וגדולי פעלים. אין די מילים בפי להגיד את גודל פעולתכם בזמן הזה, בעת אשר כקטב ישוד [על פי תהלים צא, ו] שד נפשות תמימות, הצפעוני הזה, בארס הנחש אשר לו, המהול בנטפי נופת, של חסד לאומים חטאת, [משלי יד, לד] ועתה קמתם עדת צדיקים, להושיע את בנות ישראל, למלטן משחיתות.

ברוכים תהיו לד' אלקי ישראל ולעם קדשו, ותקותי חזקה, כי מרחוק ומקרוב יתנו לכם יד לעזרה, כל נדיבי עם אלקי אברהם, למען תוסיפו אומץ בפעלכם הנעלה, ותשיג ידכם להרחיבו ולשכללו, להיות לצור מעון לבא שמה מפני עקת אויב ומתנקם, [על פי תהלים נה, ד; ח, ג] ואני תפילה כי יהי ד' עמכם ויפארכם בתשועתו, וירומם את דגל מפעלם הנכבד למעלה למעלה, לתפארת ציון וירושלים, כנפשכם הטהורה ונפש מוקיר ערככם ויקרת פעלכם, חותם בכל חותמי ברכות,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן

4. ח"י - שמונה עשרה (18)
5. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
6. בעיקו"ת - בעיר קודשנו ותפארתנו
7. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
8. שלו' - שלום
9. בעה"י - בעזרת השם יתברך

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקלט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ד אייר תרע"ג - יפו **נמען:** ר' יצחק פקלר

על האתרוגים: הרב קוק פרסם אזהרה מהרכבה על לימון, ונוסדה אגודת 'אתרוג הכשר'. 'תחכמוני' בתיקון בחוץ לארץ. הישוב מתפתח, ועכשיו העת לקנות נחלות.

עיקרי הדברים

- אזהרה מהרכבה.
- 'תחכמוני' בתיקון.
- העת לקניית קרקעות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], כ"ד אייר תרע"ג[2], פעה"ק[3] יפו ת"ו[4].

ידידי הנעלה והיקר הר"י[5] פיקלר נ"י[6] וכא"ל[7] שלו'[8] מהררי קודש.

שמחתי בדבריו היקרים. וע"ד[9] האתרוגים, פרסמתי אזהרה [ראו גם (כרך ב', אגרת תקמה)] להזהר מלהרכיב הרכבת איסור, דהיינו אתרוג ע"ג לימון, וזאת היא ודאי חובתי, וב"ה[10] נתחברה אגודת "אתרוג הכשר", וחובה להתחזק שינצח האתרוג הא"י[11], כי תקוה גדולה לו בע"ה[12] ביסוד ישובנו בקודש.

ע"ד[13] התחכמוני [בית הספר "תחכמוני" ביפו] עוסקים כעת בתיקונו בחו"ל[14]. אקוה בעה"י[15] שיבא לשכלול לימים הבעל"ט[16] כתקותנו.

הישוב ב"ה מתפתח, הקישור לאה"ק[17] הולך ורב, קנינים נעשים ב"ה, והשעה שעת הכושר היא לקנין נחלאות. חזקו והתחזקו בעד עמנו ובעד ערי אלהינו השוממים, המצפים לרגלי בניהם מישביהם.

והנני בזה דוש"ט[18] באה"ר[19], נושא לו ברכת אהבה מארץ חמדה, ידי"ע[20],

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
3. פעה"ק - פה עיר הקודש
4. ת"ו - תבנה ותכונן
5. הר"י - הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
6. נ"י - נרו יאיר
7. וכא"ל - וכל אשר לו
8. שלו' - שלום
9. וע"ד - ועל דבר
10. וב"ה - וברוך השם
11. הא"י - הארץ ישראל
12. בע"ה - בעזרת השם
13. ע"ד - על דבר

14. בחו"ל – בחוץ לארץ
15. בעה"י – בעזרת השם יתברך
16. הבעל"ט – הבא עלינו לטובה
17. לאה"ק – לארץ הקודש
18. דוש"ט – דורש שלומו וטובו
19. באה"ר – באהבה רבה
20. ידי"ע – ידידו עוז

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקע

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א מנחם אב תרע"ג **נמען:** הרב יהודה לייב פישמן (מימון)

תוכחה מאהבה: הגיעה שמועה שהרב פישמן זלזל ב'שערי תורה' ובלימודיו בדרשה בבית המדרש של ר' ז' ברנט. הרב קוק מעיד שבחן את התלמידים, ושדווקא מהתלמוד תורה המסורתי צפוי לצמוח דור של ת"ח 'חריפים ושנונים'. אפשר להוסיף בתי ספר עם מדעים, אבל אין להשליך אבן על אוצר הקודש. חורבן נורא יהיה אם ייעלמו החדרים והישיבות, גם אם יבואו במקומם גימנסיות 'מרופדות באמונה'. 'עלינו רק לבנות ולא לסתור'; הערות לתיקון יש למסור לרב קוק עצמו.

עיקרי הדברים

- 'אהבה שאין עמה תוכחה'.
- ערך התלמוד תורה המסורתי.
- שמירת המבצרים העתיקים.
- 'לבנות ולא לסתור'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], י"א מנ"א[2] תרע"ג[3]

ידידי היקר הרב הגאון החריף ובקי, איש תבונות ורב פעלים, מו"ה[4] יהודה ליב פישמאן [הרב יהודה לייב פישמן (לימים מימון), ממנהיגי "המזרחי"] נ"י[5], שלו'[6] וברכה.

ידידי האהוב,

הנני נשען על דברי חז"ל[7] הק'[8] כל אהבה שאין עמה תוכחה אינה אהבה, [בראשית רבה נד, ג] והנני מוצא את עצמי מחוייב לבא לכת"ר[9] בדברי אלה כחק ידידותנו הנאמנה, בתוכחת מגולה.

באה אלי שמועה, שלא אוכל להכחישה כליל מרוב פרסומה, שכת"ר[10] במשא אשר נשא בביהמ"ד[11] של ר"ז ברנט, דבר סרה על המוסד הקדוש "שערי תורה" [תלמוד התורה "שערי תורה" ביפו; ראו (כרך ב', אגרת תשכג)] וזלזל את הת"ת[12] ולימודיה. ממש נחרדתי לשמועה כזאת, ולולא האמון הגדול שהנני בטוח בהאישיות שעל ידו באה לי ידיעה זו לא הייתי מאמין דבר זה על ת"ח[13] ותיק ככת"ר[14].

ידידי, לא זו הדרך, להרס בידים את מוסדותינו הקדושים, אוצרות חיינו. יוכל איש להעלות על דעתו שהזמן דורש מאתנו להוסיף בתי-ספר, מצורפים עם מדעים שונים, עם תכסיסים שהדור נוהה אחריהם, ובלבד שרוח התורה וקדושת אמונת אומן תהיה חיה בהם, אבל כמה נורא הדבר אם בשביל מחשבות כאלה יהין איש להשליך אבן על אוצר הקודש החי ומתקיים. אנכי לא פעם אחת בחנתי את תלמידי הת"ת, והנני מעיד נאמנה שתקוה להעמיד לנו דור של ת"ח יראי ד' וחושבי שמו, דבקים באהבת תורה ויראת שמים, חריפים ושנונים, כימי עולם, דוקא מהמוסד הקדוש נשקפה לנו, ודוקא מצורתו המסורתית הקדושה ההולכת בעקבות שלמי אמוני עם ד' גדולי התורה והיראה מעולם. והחיל הזה אשר נגע ד' בלבבם, ידע ידידי, שלעולם יהיה המנצח הפנימי בחיי האומה, ודוקא מבית המדרש

העתיק וממתמידיו תצא תורה ואורה לישראל, גם בעת אשר רבים יפנו אחרי דרכים שונים, פונים לכמה סגנונים.

וביחוד חלילה חלילה ל"המזרחי", בתור מפלגה דוגלת בדגל התורה והיראה, לעפר בעפר את מחמדי לבבנו.

דומה אני שאיזו סיבה מוזרה לי גרמה, שנכשל כת"ר[15] בלשונו, וחובה עליו לתקן את המעוות, וק"ו[16] שלא יוסיף ללכת חלילה בדרך מסוכנה זו הלאה. יחזיק כת"ר בכלל גדול זה, שעלינו רק לבנות ולא לסתור, להוסיף ולא לגרע. ולא עוד אלא שעם כל מה שאנו מראים פנים של הסכמה לפעמים גם על דרכים חדשים, אם אינם הולכים לפרוץ גדרות עולם, ידע נדע שסוף כל סוף עלינו לנצור מכל משמר את המבצרים העתיקים. חורבן נורא הוא לישראל, חלילה, אם יאפסו ח"ו[17] החדרים, בתי הת"ת, והישיבות, ע"פ[18] צביונם העתיק, אפילו אם יבאו תחתיהם בתי-ספר וגימנסיות מרופדות ברפידות של אמונה ויראת שמים. אין אנו בטוחים בכל המכונות המורכבות, ואין אנו יכולים לקוות מהן תוצאות לטובה רק אם יהיו לנו מרכזים העומדים בהוד קדושתם ועתיקותם, בלתי לד' לבדו, דגולים ע"פ הסדר הרצוי לזקני עם ד' גאונים וצדיקים, שהם לנו לעד לעטרת תפארת ועדי עד יהיה פארם עלינו, ובאורם נראה אור. אל תגעו במשיחי. [תהלים קה, טו]

בטוח אני בישרת לבו של כת"ר, שיקבל באהבה וברצון את דברי אלה, אע"פ[19] שהם דברי תוכחה. כי לא לפני חנף יבא. והנני מביע את האמת אשר בלבבי לכת"ר מרוב חבתי ואהבתי הנאמנה. ואבקשו מאד מאד, שיזהר להבא מלדבר שום דבר דופי על המוסד העתיק והקדוש שע"ת[20] אשר שמש וישמש לנו למגדל אורה ואוצר חיים לתורה ויראה, לגדל צאן קדשים טהורים ישרים ובני עניים שמהם תצא תורה. ואם יש לו איזה דברים להעיר ע"ד[21] תיקונים יטיב להודיעני דבר דבור על אפניו, ועד כמה שהאפשרות נותנת, ע"פ התכנית המדויקת של מגמת המוסד הקדוש הנ"ל[22], נראה בעה"י[23] לתקן בכל דבר הדורש תיקון, שלא ימלט מזה כל מפעל אנושי. ואז יברכוהו טובים ויהיו דבריו לרצון ולתועלת בעה"י.

והנני בזה ידידו חותם בברכה ודוש"ת[24] באה"ר[25],

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. מנ"א - מנחם אב
3. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
4. מו"ה - מורנו הרב
5. נ"י - נרו יאיר
6. שלו' - שלום
7. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
8. הק' - הקטן
9. לכת"ר - לכבוד תורתו
10. שכת"ר - שכבוד תורתו
11. בביהמ"ד - בבית המדרש

12. התי"ת – התלמוד תורה
13. ת"ח – תלמידי חכמים
14. ככת"ר – ככבוד תורתו
15. כת"ר – כבוד תורתו
16. וק"ו – וקל וחומר
17. ח"ו – חס ושלום
18. ע"פ – על פי
19. אע"פ – אף על פי
20. שע"ת – שערי תורה (שם מוסד חינוך ביפו)
21. ע"ד – על דבר
22. הנ"ל – הנזכר לעיל
23. בעה"י – בעזרת השם יתברך
24. ודוש"ת – ודורש שלומו ותורתו
25. באה"ר – באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקצג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ב אלול תרע"ג - יפו **נמען:** (הצהרה על תיקון 'תחכמוני')

כדי לתקן את 'תחכמוני' יש להוסיף שתי מחלקות עליונות, כך שהתלמידים יוכלו להמשיך לישיבת הרב קוק וללמוד עומק הלכה וחכמת הדת 'מימי רס"ג עד ימינו'. כמו כן יש להקים בית ספר לבנות על אותו יסוד, בשינויים לפי התפקידים השונים. כך יכלול המוסד את הדור כולו.

עיקרי הדברים

- שתי מחלקות עליונות.
- המשך לישיבה.
- בית ספר לבנות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1] עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ב אלול תרע"ג[4]

זה לי כמה שנים שהבעתי את דעתי, ע"ד[5] האמצעי היותר נדרש לתקנת התחכמני, [לתיקון בית הספר "תחכמוני" ביפו] ועל דעתי זו הנני עומד כעת עוד ביותר בירור.

הננו מוכרחים להוסיף שתי מחלקות עליונות לבית ספרנו, שעל ידי הוספה זו יעלו למודי הקודש למדרגה כזאת, שיוכלו התלמידים החפצים להקדיש עצמם לתורה להכנס בישיבתי, [ישיבת הרב קוק ביפו] לקבל שיעורים של עומק הלכה ובירורה בפלפול וחידוש ישר' ושל חכמת הדת הרוחנית, בעמקי הדעות ושרשי האמונה, ע"פ[6] כל הזרמים השונים שהושפעו בישראל ע"י[7] הגדולים המובהקים, ראשי הדורות, הגאונים החכמים והצדיקים. ביחוד מימי רס"ג [מימי רב סעדיה גאון] ז"ל[8] עד ימינו אלה.

ועם זה הננו מוכרחים להקים בית-ספר לבנות, ג"כ[9] ע"פ יסודי הפרוגרמה שלנו ועיקר מטרתה, אלא בשינויים נערכים, לפי הערך של שינויי התפקידים המעשיים והרוחניים של המינים.

הרושם שיעשה אז התחכמני, בהיותו בצורתו המשוכללה, שיכלול את הדור בשלמותו בהיקף חינוכו, יכולים אנו לקוות שזה יהיה באמת הרושם האידיאלי שהצבנו לנו למטרה, בעת אשר נגשנו לעבודתנו הקדושה ביסוד התחכמני, בעה"י[10].

להגשמת המפעל האמור בשני תנאיו, אני חושב שצריכים אנו להתאזר בכל העז והמרץ שיהיה אפשר לנו, להשיגו, וצור ישראל אל עולם שוכן ציון יהיה עוזר לנו להרים קרן בגאות ד' על אדמת הקודש.

בצפיית ישועה בכל לב,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן

4. תרע"ג – השנה תרע"ג (1912/1913)
5. ע"ד – על דבר
6. ע"פ – על פי
7. ע"י – על ידי
8. ז"ל – זכרונו לברכה
9. ג"כ – גם כן
10. בעה"י – בעזרת השם יתברך

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקצה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ד אלול תרע"ג - יפו **נמען:** ר' יעקב רוזנהיים ו'אגודת ישראל'

לפי ד"ר אוירבך, ועד פרנקפורט עומד לבטל את התלמוד תורה בחיפה. גם אם הנר כהה מול 'אבוקות' המהרסים, 'ניצוץ אחד' מחזק את הקרובים ומעורר את הרחוקים. חיפה היא 'אחד ממבצרי ההריסה' (בגלל הטכניון), ונסיגה משם תהיה צרה גדולה. אם יש צורך בקיצוץ, שיהיה בכל המוסדות, ולא ביטול מוחלט. ר' יהושע בורק נוסע להציל את המוסד.

עיקרי הדברים

- תלמוד התורה בחיפה בסכנה.
- כוחו של ניצוץ אחד.
- אין לסגת ממקום ההריסה.
- קיצוץ שווה ולא ביטול.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ד אלול תרע"ג[4]

לכבוד הרב הגדול, החכם המרומם מר יעקב ראזינהיים [הרב יעקב רוזנהיים, ממנהיגי "אגודת ישראל" בגרמניה] שליט"א[5] ולועד אגדת ישראל כולו, שלו'[6] וברכת השנים.

דאגה עמוקה גורמת לי לבא במכתבי זה לכבוד הדרתו. עבודתנו הקדושה לביצור היהדות הנאמנה באה"ק[7], בשדה החנוך, מוטלת כעת תחת סכנה של משבר נורא. מכבוד המנהל ד"ר[8] אויערבך שיחי'[9] הננו שומעים כמובן מטעם הועד הפ"פ[10], שהת"ת[11] בחיפה עומדת להתבטל. עד כמה פצע ספק זה את לבבנו, קשה לי למסור להדרת כבודו, גם אם אתאמץ בתנועות ספרותיות, עלינו לדעת' כי נרנו, אף כי למראית עין, באור כהה הוא דולק, לעומת אותן האבוקות ומדורות שמהרסי הדת מתגדרים בהם, [מתהדרים בהם] בכ"ז[12] לא יפול לבנו. יודעים אנו שניצוץ אחד מבית יוסף לאש [על פי עובדיה א, יח: "והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה"] דוחה את כל המחשכים של אורות מתעים רבים, ובכל מקום שניצוצנו בוער, תקותנו שמה חיה וקיימת, פועלת על הקרובים לאמצם, ועל הרחוקים להעירם, שבכ"ז[13] מחאה קיימת יש כאן, נגד שיטת ההריסה של כל קדש ד'.

אבל אם חלילה ניתן לנרנו להכבה כליל, באחד המקומות, אשר כבר העלינוהו, אז נורא ואיום החושך, וחיפה, יש לדעת, היא אחד ממבצרי ההריסה. שמה צועדת היא ועתידה נכון לפניה, ברגל גאוה עוד יותר גדולה, כשתגבר התכונה הפוליטיכניקומית. [הטכניון בחיפה, שעמד אז להיפתח] ע"י[14] אור ד"ו נוכל לקוות להאיר על הכל, אבל גדולה היא הצרה, אם נאמר ונראה במעשינו, שבמקום שההתבצרות החפשית המהרסת עולה, משם אנו נסוגים. לדעתי אין לנו שום היתר, לא מצד הדין ולא מצד חשבון הנפש הפנימי, להרוס את הת"ת[15] בחיפה. הננו חייבים להחזיק את מעמדנו בה כמקדם ועוד ביתר שאת. אם

חלילה ההוצאה אינה מספקת צריך הקימוץ שיהיה ערכי על כל המוסדות שתחת ידינו, ולא לאפס כליל בית מקדש מעט [יחזקאל יא, טז] אשר כבר נתכונן, במקום שהוא כ״כ[16] דרוש ונחוץ.

להרבות דברים אין צורך לפני לב מלא יראה וחכמת לבב ככבוד מעלתו. הנה נוסע בזה הרב הנכבד מר יהושע בוראק נ״י[17], המסור מאז בכל כחו לביצור התי״ת שמה. במסירות נפש הוא נוסע להציל את מה שאנו מוכרחים להציל, להקים על עמדה את התי״ת באחת ערי הקודש, להעמיד ניר לתורת ד׳ [נר, מקום קבע (על פי מלכים א יא, לו)] בארצו. ואין לי שום ספק, שאתם טהורי לב וכבירי מעש, בכל כחכם תסעדוהו, והדבר יצא אל הפועל בעה״י[18] באופן היותר הגון, והתי״ת[19] בחיפה תעמד ותשגשג לתפארת, ובהר הכרמל ישמע עוד הפעם קול גדול, ד׳ הוא האלקים, [מלכים א יח, לט, במעשה אליהו בהר הכרמל] כימי עולם.

ברגשי כבוד וברכה נאמנה וכוח״ט[20],

הק׳ אברהם יצחק ה״ק

---

1. ב״ה - ברוך השם
2. עה״ק - עיר הקודש
3. ת״ו - תבנה ותכונן
4. תרע״ג - השנה תרע״ג (1912/1913)
5. שליט״א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. שלו׳ - שלום
7. באה״ק - בארץ הקודש
8. ד״ר - דוקטור
9. שיחי׳ - שיחיו
10. הפ״פ - הפרנקפורטי
11. שהתי״ת - שהתלמוד תורה
12. בכ״ז - בכל זאת
13. שבכ״ז - שבכל זאת
14. ע״י - על ידי
15. התי״ת - התלמוד תורה
16. כ״כ - כל כך
17. נ״י - נרו יאיר
18. בעה״י - בעזרת השם יתברך
19. והתי״ת - והתלמוד תורה
20. וכוח״ט - וכתיבה וחתימה טובה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרי

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ה תשרי תרע"ד - יפו **נמען:** ד"ר אנגל, מנהל 'תחכמוני'

הוראות לשנת הלימודים: הרב קוק מתנגד לספרי הלימוד החדשים, שמנתקים את הילדים מלימוד התנ"ך המקורי, ושום ספר לימוד לא ייכנס בלי הסכמתו. הרב קוק מסכים ללימוד גרמנית כמקצוע רשות מהמחלקה הרביעית. הרב קוק משבח את חיזוק התפילה בציבור, ומבקש להכניס לתוכנית תפילות, פיוטים ושירי קודש.

עיקרי הדברים

- נגד ספרי לימוד חדשים לתנ"ך.
- גרמנית כמקצוע רשות.
- תפילה ופיוטים בתוכנית.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ה תשרי תרע"ד[4]

כי[5] ידידי הרה"ח[6] מר ד"ר[7] ענגיל [ככל הנראה ד"ר אנגל, מנהל "תחכמוני" ביפו] נ"י[8], שלו'[9].

אתכבד להודיע את כבודו את דעתי אודות מהלך בית ספרנו ["תחכמוני"] לזמן הבעל"ט[10], באיזה פרטים נחוצים:

א) בכלל הנני מתנגד לספרי-הלימוד החדשים, [ספרי הלימוד שהחליפו את לימוד התנ"ך עצמו] הקורעים מילדינו את הלימוד המקורי החי לעולמים, של ספרי תנ"ך[11]. ועכ"פ[12] אדרוש שלא יכנס שום ספר-לימוד לביה"ס[13], להמסר לתלמידים ולהשתמש בתור ספר שמושי למורים בלמדם עם התלמידים, בלא הסכמתי.

ב) על דרישת כבודו להנהיג את השפה הגרמנית בתור שפה של רשות, בתכנית הלמודים מהמחלקה הרביעית והלאה, הנני מסכים.

ג) הנני מחזיק טובה [הנני מכיר תודה] לכבודו ע"ד[14] התחזקות מצב התפילה בציבור עם התלמידים. ישר חילו. ואבקש בזה מכבודו להתאמץ להכניס כמה דאפשר מעניני התפילה והפיוטים, ושירי קודש הקדמונים, בתכנית הלימודים.

ברגשי כבוד וברכה נאמנה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)

5. כ' - כבוד
6. הרה"ח - הרב החסיד
7. ד"ר - דוקטור
8. נ"י - נרו יאיר
9. שלו' - שלום
10. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
11. תנ"ך - תורה נביאים כתובים
12. ועכ"פ - ועל כל פנים
13. לביה"ס - לבית הספר
14. ע"ד - על דבר

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרטו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ד' מרחשוון תרע"ד - יפו **נמען:** ר' יעקב רוזנהיים וראשי 'אגודת ישראל'

הרב קוק שמח שהסכנה לביטול התלמוד תורה בחיפה עברה לפי שעה, אבל אין להמתין למשבר הבא. 'התלמוד תורה בחיפה - אסור לבטלה'; היא מבצר מפני הרוח הסוערת, במיוחד לאור העתיד הקרוב של העיר. תודה לר' יהושע בורק על מסירותו, ובקשה להחליט על קיום המוסד לדורות.

עיקרי הדברים

- אסור לבטל את התלמוד תורה בחיפה.
- החלטה לדורות.
- תודה לבורק.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1] עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ד מ"ח תרד"ע[4]

שלו'[5] וברכה מהררי קודש לכבוד הרב הגדול גבר בגוברין, חכם בעז לתורה ולתעודה מר יעקב ראזינהיים [יעקב רוזנהיים מפרנקפורט, ממייסדי "אגודת ישראל" ומראשיה] שליט"א[6], ולכל ראשי הפקידים העומדים על משמרת הקודש לעמדת היהדות הנאמנה באה"ק[7] ת"ו, ברכת ד' עליהם.

רבותי ואלופי הנכבדים,

חדשים עברו מעת אשר הפחד לביטול התלמוד-תורה בעיה"ק[8] חיפה ת"ו, הבהילנו מאד. אז כתבתי מכתב קצר מקירות לבי להודיע להדרת כבודם, בתור איש פנימי, האחוז בעבותות רבות במצב ישובנו בארץ הקודש, עד כמה הרעיון לבדו בהודעו בקהל, שמוסד קודש זה, אשר כבר נתבצר ונתכונן במקום אשר כל-כך רבו הפרצים, חלילה יתבטל, הרעיון לבד ממוגג כל לב ונפש נאמנה לעדות ד' ובריתו עם ישראל. ואם' ד' ישמרנו, דבר איום ונורא זה יצא לפעלו, מה שלא אוכל גם להעלות על הדעת' אין קץ לפרץ נבעה, בחומת דת קודש, שהננו עושים בידים, בביטול תשב"ר[9] זה. ת"ל[10] שמגורת השעה עברה, ובידיעה התלגרפית, שלפחות ל"זמן" זה שקטים אנחנו, והמוסד הקדוש יעמוד על עמדו, הרגעתם את נשמותינו הסוערות, ותתנו לנו מנוחת שעה להשיב רוח, וליחל לתשועת ד' על המצב התמידי, שלא יפסק המעין הקדוש, ולא יקצץ האילן עץ החיים אשר כבר נטע והולך הוא ופורח לפרי קודש הילולים ב"ה[11].

מובן הדבר, שאי אפשר להחמיץ את המצוה, ואסור לנו לעמוד בקורת רוח עד אשר יעבור ה"זמן", ונבא חלילה עוד הפעם לידי משבר. השאלה מוכרחת להפתר בחיוב גמור ומוחלט. התלמוד-תורה בחיפה, אסור לבטלה. היא קבעה כבר מקומה בקודש, והיא עומדת לנו למבצר משגב, מפני רוח סועה וסער. ההוה וביותר הצפון בחיק העתיד הקרוב, שהננו כבר רואים את סימניו, ולד' הישועה.

מחזיקנא טיבותא להאי גברא יקירא, איש אמונים לתורה וליראת ד', הנכבד הר"י[12] בורק שיחי'[13], אשר בכל כחו ואונו מסור הוא לקיום הת"ת[14] ומעמדה, לשכלולה והפרחתה, ובחרף נפש נוסע הוא בימי זקנה ושיבה וחולשת כח, לעבוד ולעורר להציל את מכון נשמת היהדות הנאמנה, בעיר חשובה באה"ק, שהתרבות אוכלוסין מבני הגולה מוכנה לעתידה הקרוב ביותר, על פי מסיבות החיים ההולכים כבר ומתרקמים.

בטוח אני בע"ה[15] שתכירו ותדעו, אלופי הנכבדים מאד, את גדולת האחריות שלדבר הקדוש והנשגב הזה, ובכל כח ועז תחליטו דבר, ותעמידו חק ולא יעבור, שהמוסד הקדוש הת"ת בחיפה עמד יעמד, ועוד יגדל ויפרח לתהילה ותפארת בע"ה.

אקוה שיספיקו הדברים המעטים הללו ללבות טהורים שכמותכם, רבותי ואדוני, והמטרה הקדושה שאליה הננו שואפים בלב אחד תושג בעה"י[16], ומעמד הת"ת יעמד בטח ברית מלח עולם.

וצור ישראל יזכנו כולנו ליום, אשר יצוק רוחו על זרענו [על פי ישעיהו מד, ג] וברכתו על צאצאינו, ובהר ציון תהיה פליטה והיה קודש. [עובדיה א, יז]

ברגשי כבוד רוממים וצפיית ישועה וגאולה קרובה,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרד"ע - השנה תרע"ד (1913/1914) - כתובה בצירוף אותיות של מספר השנה
5. שלו' - שלום
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. באה"ק - בארץ הקודש
8. בעיה"ק - בעיר הקודש
9. תשב"ר - תינוקות של בית רבן
10. ת"ל - תודה לא-ל
11. ב"ה - ברוך השם
12. הר"י - הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
13. שיחי' - שיחיו
14. הת"ת - התלמוד תורה
15. בע"ה - בעזרת השם
16. בעה"י - בעזרת השם יתברך

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תריח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ג מרחשוון תרע"ד - יפו **נמען:** ד"ר משה אוירבך

בעניין מחאת ההורים ברחובות על ההברה: אם בגלל זה ייצאו תלמידים רבים, יש לוותר. אבל לא להקציף את הגבאים, ולכן הרב קוק מצרף מכתב אליהם.

עיקרי הדברים

- ויתור על ההברה אם יעזבו תלמידים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ג מ"ח תרעדל"ת

כי[4] ידי"נ[5] הרה"ח[6] ר"מ[7] ד"ר[8] אויערבאך [ככל הנראה ד"ר משה אויערבך, מחנך יהודי-גרמני שעסק בארגון מוסדות חינוך תורניים בארץ] שליט"א[9], מנהל נצ"י[10] באה"ק[11] ת"ו, שלו'[12] רב.

גם אנכי קבלתי מחאה בח"י[13] ההורים, מובן שהננו חייבים לוותר, [על אמירת לימודי הקודש בהברה האשכנזית; ראו (כרך ב', אגרת תריט)] אם ע"ז[14] יצאו מאתנו המון תלמידים. אבל להקציף את הגבאים ג"כ[15] לא נכון, כי זה יזיק ליסוד התי"ת[16] להבא בעה"י[17]. ע"כ[18] הנני חושב שנכתב בזה להגבאים, שהם יראי ד' ות"ח[19], שכמונו יחשבו דרכים ויותרו לפחות כעת על ההברה, אם יראו שע"ז[20] יצאו תלמידים שלנו לבה"ס[21] החיצוניים. והנני חותם בברכה ורב כבוד כנה"ר[22],

ידי"ע

הק' אברהם יצחק ה"ק

נ"ב[23]. הנני מליט בזה את מכתבי להגבאים, אם ימצא כ"ת[24] להוסיף עליו דברים, או לחתום עליו כמו שהוא, כחכמתו ויראתו יעשה. הנ"ל[25]

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. כ' - כבוד
5. ידי"נ - ידיד נפשי
6. הרה"ח - הרב החסיד
7. ר"מ - ראש מתיבתא
8. ד"ר - דוקטור
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. נצ"י - נצח ישראל
11. באה"ק - בארץ הקודש
12. שלו' - שלום
13. בח"י - בחתימת ידי (ידם)
14. ע"ז - על ידי זה

15. ג"כ - גם כן
16. הת"ת - התלמוד תורה
17. בעה"י - בעזרת השם יתברך
18. ע"כ - על כן
19. ות"ח - ותלמידי חכמים
20. שעי"ז - שעל ידי זה
21. לבה"ס - לבית הספר
22. כנה"ר - כנפשו הרמה
23. נ"ב - נכתב בצד (תוספת למכתב)
24. כ"ת - כבוד תורתו
25. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תריט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ג מרחשוון תרע"ד - יפו **נמען:** גבאי תלמוד התורה ברחובות

התנאי עם המורה ש"י ראובני היה שמקורות הקודש ייאמרו בהברה אשכנזית, וההסברה בספרדית. הורים רבים מאיימים להוציא את ילדיהם. אם האיום אמיתי, יש לוותר לפי שעה עד שתימצא דרך להגן על ההברה האשכנזית.

עיקרי הדברים

- ההברה האשכנזית.
- ויתור זמני.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ג מ"ח תרע"ד[4]

כבוד אלופי הגבאים שת"ת[5] ברחובות ת"ו, הרה"ג[6] שליט"א[7], איש איש כברכתו וגודל מעלתו.

אחדשה"ט[8] באה"ר[9],

הנני מוצא לי לחובה לשחר את פני כת"ר[10], ידידי נפשי ולבבי שי'[11], אשר הואילו בטובם לקבל עליהם עוד הפעם את משרת הגבאות ליסוד מוסד הקדוש הת"ת[12] של המושבה ת"ו. וכאשר תנאי היה בינינו ובין המורה מר ש"י ראובני, [ככל הנראה המורה בתלמוד התורה ברחובות] שמקורי לימודי הקודש יאמרו בהברה האשכנזית, [מבטא העברית המסורתי של יהודי אשכנז, לעומת ההברה הספרדית שאומצה בבתי הספר החדשים] רק ההסברה והשיחות יהיו כשפת השוק של הילדים, בהברה הספרדית. וכעת קבלנו מכתב בח"י[13] הורים רבים המאיימים לקחת את בניהם מהת"ת[14], ולתתם לביה"ס[15] בשביל שינוי ההברה, ומרחוק לא נוכל לדעת אם באמת כאיומם כן הוא, או הדברים הם רק פטומי מילי ע"פ[16] איזה אגיטציא של מי שרוצה בהשלטת ההברה הספרדית בכיפה.

ע"כ[17] הננו פונים לכבוד מעלתם, שיראו נא אם ח"ו[18] ע"י[19] תיקון זה נאבד את היסוד ויצאונו הבנים, מובן שהננו מוכרחים לותר על דרישותינו, עכ"פ[20] לפי שעה, עד שנראה איך יזמין ד' לידנו להגן על ההברה מורשת אבותינו האשכנזים, לימים הבעל"ט[21]. והננו מחכים לתשובתם המוקדמת, וחותם ברגשי כבוד וברכה מרובה,

ידי"ע

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)

5. שת"ת - שתלמוד תורה
6. הרה"ג - הרב הגאון
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
9. באה"ר - באהבה רבה
10. כת"ר - כבוד תורתו
11. שי' - שיחיה
12. הת"ת - התלמוד תורה
13. בח"י - בחתימת ידי (ידם)
14. מהת"ת - מהתלמוד תורה
15. לביה"ס - לבית הספר
16. ע"פ - על פי
17. ע"כ - על כן
18. ח"ו - חס ושלום
19. ע"י - על ידי
20. עכ"פ - על כל פנים
21. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרכא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ' מרחשוון תרע"ד - חדרה **נמען:** ועד חדרה

בעקבות ביקורו הראשון בחדרה, הרב קוק מציע: למנות את אברהם יבל וניסן וולפיאנסקי לממונים על ענייני דת ועל העישור; לסייע לפקח על חילול שבת; למנות מלמד לענייני קודש, שילמד גם את ילדי התימנים בלי להשחית את תמימותם בהוראה חילונית; לא לעבוד בשבת על ידי נכרי בהיתרי 'קבלנות' בלי הוראה; ולבנות מקווה לתימנים בשכונתם.

עיקרי הדברים

- ממונים לענייני דת.
- מלמד לקודש.
- שמירה על תמימות התימנים.
- מקווה לתימנים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], ד מ"ח[2] ע"ד[3], חדרה

ועד נכבד.

הנני עדיין מלא שפעות רגשות שונות מהחזיון החדש [מן המראה החדש] של המושבה היקרה, שלמרות געגועי הרבים לראות כל משכנותינו בארץ אבות לא נזדמן לי הדבר לבקר את המושבה שלכם עד כה. ברוך ד' אשר הביאני עד הלום.

ועתה אדוני החביבים, אציע לפני כבודכם את אשר הסכמתי בעצה אחת עם עמיתי הרבנים, חברי בסיור המושבות [הרבנים שהשתתפו ב"מסע הרבנים" למושבות הגליל והשומרון] כעת, ע"ד הצורך הגדול של תחיית רגשי הקודש ועניני הדת והיהדות במושבה, שהיא לנו כעת שאלה זמנית בוערת.

א. מוכרח הדבר שאמנה שני אנשים נכבדים, משלמי אמונים, שהם יהיו המתווכים בעניני הדת הנחוצים לתיקון, והדבר הפרטי של עבודתם ביחוד הוא עסק הפרשת תרומ"ע[4], שהוא נוגע כבר למכשול רבים גם מחוץ למושבה. כעת מצאתי נכונים לזה האדונים אברהם יבל וניסן וואלפיאנסקי, ואתכבד לדרש מהועד תמיכה רוחנית למינוי זה.

ב. הועד יעזר להממונים הנ"ל[5] בפיקוח על פרצות של חילול ימי קודש שבתות וימים טובים, שלצערנו נזדמנו במשגה ענינים מחפירים כאלה, שאקוה שיתוקנו בכי טוב בע"ה[6].

ג. מצב החינוך מוכרח לקבל תיקון ביחש לעניני הדת. א"א[7] שישארו בניני בלא ידיעה מתורתנו הקדושה במקורה, שלא יתרגלו בילדותם בתפילות היומיות. המחיות את הנשמה הישראלית בקרבם, ועוד ועוד. אי אפשר שיצא תיקון זה אל הפועל כ"א[8] ע"י[9] קבלת מלמד הגון מיוחד לעניני הקודש, ברוח קדושה ואמונה תמימה ביראת ד' טהורה. ראוי שהועד יוציא את הדבר אל הפועל בתקציב נאות לזה.

ויכבדני בתשובתו במוקדם. אפשר שהמורה הנ"ל ישמש ג"כ[10] בתור מלמד ומחנך בעד התימנים, שא"א[11] לנו לעזבם במצב של התנוונות מעבר מזה, וחלילה לנו גם לפגע בתמימותם ע"י השפעת הוראה חילונית, שיותר ממה שהיא עלולה לשבחם עלולה היא לפוגמם חלילה בכל המובנים בדת ובחיים המעשיים והרוחניים.

ד. אזכיר בזה ע"ד עובדי עבודה בשבת ע"י נכרים, בהיתירים שאין להם יסוד כקבלנות [בהיתרים שאין להם בסיס, כמו מסירת העבודה לנכרי בקבלנות] וכיו"ב[12]. דברים כאלה א"א להם להעשות בלא הוראה מיוחדת, הקשורה בתנאים רבים.

ה. שכלול בית המרחץ וביה"ט[13] שלכם דורש למטרתו שיהי'[14] מכון כזה בעד התימנים בפני עצמם בשכונתם. [לעולי תימן, שגרו בשכונה נפרדת] כפי מה ששמעתי הסכום הדרוש להם לזה הוא רק עשרה נאפ', אחשוב שימצא הועד ע"ז[15] מקור.

בכל רגשי חבה וכבוד הנני נותן לכם את ברכתי שלו'[16], אחי האהובים והנכבדים, והנני חותם בצפיית ישועה ותחיה שלמה בארץ חמדה.

שלכם

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

עבד לעם קדוש על אדמת הקודש בעה"ק יפו והמושבות ת"ו

נ. ב. הדברים הנ"ל מסרנו כבר לחברי הועד, שמצאנום במושבה, מר נ. מילנר, ומר ח. רוטמן. והנני מחכה להסכמת כללות הועד על כל הנ"ל בעה"י[17]. הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. מ"ח - מרחשון
3. ע"ד - על דבר
4. תרומ"ע - תרומות ומעשרות
5. הנ"ל - הנזכר לעיל
6. בע"ה - בעזרת השם
7. א"א - אי אפשר
8. כ"א - כי אם
9. ע"י - על ידי
10. ג"כ - גם כן
11. שא"א - שאי אפשר
12. וכיו"ב - וכיוצא בזה
13. וביה"ט - ובית הטבילה
14. שיהי' - שיהיה
15. ע"ז - על זה
16. שלו' - שלום
17. בעה"י - בעזרת השם יתברך

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרלה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ג טבת תרע"ד - יפו **נמען:** ד"ר י' אנגל, מנהל 'תחכמוני'

החרמות שנגזרו בירושלים על בתי ספר נועדו לעשות סייג לתורה, ולכן אינם חלים על בתי ספר שנוסדו דווקא כדי להגן מפני הכפירה. אדרבה, כוונת הגוזרים מחייבת להציל את הילדים. גם 'נצח ישראל', באישור גדולי ירושלים, מלמד ערבית ומעסיק ד"ר. 'הולכים אחר כוונת הנודר', ו'שלוחייהו דקמאי קא עבדינן'. בעיות ב'תחכמוני' נגרמו משום שלא נשמר התנאי שהנהגתו הרוחנית תיעשה בידיעת הרב קוק.

עיקרי הדברים

- החרם אינו חל על בית ספר מגן.
- כוונת הגוזרים - להציל.
- דוגמת 'נצח ישראל'.
- תנאי ההשגחה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ג טבת תרע"ד[4]

אדון יקר מר ד"ר[5] י. ענגל נ"י[6], שלו'[7] רב.

הנני נאלץ להשיב לכבודו בקצרה ע"ד[8] יחוסי לה"תחכמני" [בית הספר "תחכמוני" ביפו, שבו נלמדו גם לימודי חול; ראו (כרך ב', אגרת תקלט), ובהמשך (כרך ב', אגרת תרלט)] מלפנים והיום

הנני חושב תמיד, שהחרמות על בתי-הספר שנגזרו בירושלים, [החרמות שהטילו רבני ירושלים בדור הקודם על בתי ספר שלימדו לימודי חול ושפות] כדי לעשות סיג לתורה, מפני שקמו עליהם אז בני חו"ל[9] פורקי-עול וקטני-אמנה, אינם חלים בשום-אופן על בתי-ספר שמיסדים דוקא כדי לעשות סיג לתורה ולהגן מפני השפעת הכפירה והריסות הדת המתפשטת מבתי-הספר האחרים. ולהיפך אני חושב את כונת הגוזרים, שהם מחייבים לעשות כל האמצעים שבעולם להציל את ילדינו ממוקש הכפירה, וכיון שנשתנו הזמנים, עד שלחשוב שיתחנכו כל בני א"י[10] בחינוך שאין בו ידיעות חול, ואיזה שפות נחוצות, הוא דבר שאי אפשר. הרי אנו מצווים ועומדים ליסד בתי-ספר כאלה, שהאבות שמוצאים את עצמם אנוסים לתן לבניהם חינוך כזה, שיש בו ג"כ[11] ידיעות חול, לא יהיו מוכרחים למסור את בניהם לאלה שמשפיעים עליהם מינות וכפירה. ואע"פ[12] שאנכי לא יסדתי את המוסד, רק קבלתי עלי השגחתו, לשמרו מקלקולים העלולים, אחרי שכבר היה מוסכם אצלם ליסדה וההבדל היה רק אם היה נוסד ביפו תחת השגחתי או שלא תחת השגחתי, או במקום אחר באי"י[13], שבצדק חשבתי שיבא יותר לידי מטרתו הקדושה כשיהיה סמוך אלי ותחת השגחתי. ואפילו אם לא היתה דעתי כאשר כתבתי, שבענין שלפנינו לא די שאינו בכלל החרם, אלא שלהפריע את עבודתו, שזה גורם חיזוק של בתי-הספר המשפיעים כפירה, הוא בכלל כונת החרם של הגוזרים, גם אז הייתי יכול להמשיך את יחוסי להבא בע"ה[14], ולברר את כונתי בצדקה בנידון העבר.

מ"מ[15] מפני האמת והצדק לא אמנע להגיד את דעתי שהיא ג"כ דעת גדולי ירושלים, שהרי הם הסכימו על יסוד "נצח ישראל", [רשת תלמודי תורה שבהם נלמדו גם לימודי חול; ראו (כרך ב', אגרת תריח)] שמלמדים בבתי הת"ת[16] המיוסדים על ידו השפה הערבית, שהיא שפת המדינה שאסרוה, וגם בכלל אסרו ללמד כל חכמה, וידעו שהובא לכתחילה ד"ר מדופלם בשביל עניני המדע, ובכלל אסרו ללמוד גם מה שמותר מן הדין ממורה שמקבל שכר מחו"ל[17], וכל אלה ישנם במוסד "נצח ישראל" שנעשה ע"פ[18] הסכמתם ג"כ. אלא שידעו הגדולים הללו, ודאי לא פחות ממני, את הדין הפשוט הזה שהולכים אחר כונת הנודר, וכשנשתנה הענין לגמרי עד שבקיום החרם כפשוטו יש בו משום מכשול רבים, וחשש טמעון בכפירה ומינות למאות ילדי ישראל, ודאי אנן שליחותייהו דקמאי קא עבדינן לעמוד על נפשנו ולהציל, וה"ה[19] ביסוד ה"תחכמני".

והנני מוצא מקום להעיר לכבודו, שבכלל אירעו בה"תחכמני" בהנהגתו איזה דברים נגד רצוני, מפני שלא נשמר לגמרי התנאי שהתניתי שלא יעשה שום דבר בהנהגתו הרוחנית בלא ידיעתי, ואני חושב שזה גרם לנו הצער הזה. ואקוה בע"ה שלהבא תמלא ההנהגה בדיוק את תנאינו, ויחד עם כל גדולי ישראל, יראי ד' וחושבי שמו, שבא"י[20] ובחו"ל[21], נעבוד את עבודת-הקודש המוטלת עלינו, להיות כחומה בצורה נגד קלעי הכפירה, והיה אמונת עתנו חוסן ישועות חכמת ודעת יראת ד' היא אוצרנו, ושלו'[22] רב לאוהבי תורת ד' ואין להם מכשול, ומי ששמו שלו' יפרס מהרה סוכת שלומו עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים.

ע"ד עצם הענין של החרמות הנ"ל[23] וגדריהם דעתי בעה"י[24] לברר בביאור מספיק, למען דעת איך להתנהג ע"פ התורה והמצוה עם השאלה הנכבדה הזאת.

ברגשי כבוד וברכה משוכן ציון,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. ד"ר - דוקטור
6. נ"י - נרו יאיר
7. שלו' - שלום
8. ע"ד - על דבר
9. חו"ל - חוץ לארץ
10. א"י - ארץ ישראל
11. ג"כ - גם כן
12. ואע"פ - ואף על פי
13. בא"י - בארץ ישראל
14. בע"ה - בעזרת השם
15. מ"מ - מכל מקום
16. הת"ת - התלמוד תורה
17. מחו"ל - מחוץ לארץ

18. ע"פ - על פי
19. וה"ה - והוא הדין
20. שבא"י - שבארץ ישראל
21. ובחו"ל - ובחוץ לארץ
22. ושלו' - ושלום
23. הנ"ל - הנזכר לעיל
24. בעה"י - בעזרת השם יתברך

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרלח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ח טבת תרע"ד - יפו **נמען:** ד"ר משה אוירבך

הרב קוק מתנצל על העיכוב בגלל 'עינוי נפש'. המצב בעקרון מחייב את בואו של אוירבך. היחס בין המורה צדק למלמד ר' ש' צריך תיקון, ואולי להעביר את המלמד. המלמדים לא יתערבו בענייני רכוש. התקבלה המחאה מרופין על שלוש מאות פרנק.

עיקרי הדברים

- המצב בעקרון.
- הפרדת מלמדים מענייני רכוש.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ח טבת תרע"ד[4]

כי[5] ידי"ע[6] הרה"ח[7] ר"מ[8] ד"ר[9] אויערבאך שליט"א[10], שלו'[11] וברכה.

יסלח לי כת"ר[12], כי עברו ימים רבים ונתעכבה תשובתי. כי רבות מאד סבלתי ענות נפש באלה הימים, ד' ירחם, ולא נוסיף לדאבה עוד, ונזכה לעבוד את ד' יתי"ש[13] בשמחה ובטוב לבב לאוי"ט[14], ויראנו בישועתו וישועת כלל עם ד' בהר קדשו, לרומם קרן לתורה ולתעודה לשמחת לבב כל יראי ד' מצפי ישועתו.

ע"ד[15] המצב בעקרון [בתלמוד התורה שבמושבה עקרון] ת"ו, הנני משער שהכרח הוא שכ"ת[16] בעצמו יבא שמה. ואם ימצא צורך ג"כ[17] בבואי בל"נ[18] לא אמנע אי"ה[19]. המעמד ביחס הרב המו"ץ[20] שם עם המלמד ר"ש[21] מוכרח לקבל תיקון, ומה טוב הי'[22] אם נוכל להחליף אותו למק"א[23].

בבא שמה כ"ת[24] אקוה שהאישור ע"ד הקנין והגידור הכל יהי'[25] ע"ד היותר נאות. וכבר העירותי את כ"ת שראוי להזהיר למלמדים שלא יתערבו בעניני הרכוש, כי זו היא עבודה מסורה למי שההנהגה הכללית ת"י ככת"ר[26] נ"י[27].

מד"ר[28] רופין [ארתור רופין, מנהל "המשרד הארצישראלי"] קבלתי המחאה על שלשת המאות פרנקים, ובהזדמנות אמציאנה לידו אי"ה.

והנני בזה ידי"ע מוקירו ומכבדו באה"ר[29],

הק' אברהם יצחק ה"ק

עבד לעם קדוש על אדמת הקודש בעה"ק יפו והמושבות ת"ו

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)

5. כ' - כבוד
6. ידי"ע - ידידו עוז
7. הרה"ח - הרב החסיד
8. ר"מ - ראש מתיבתא
9. ד"ר - דוקטור
10. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. שלו' - שלום
12. כת"ר - כבוד תורתו
13. ית"ש - יתברך שמו
14. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
15. ע"ד - על דבר
16. שכ"ת - שכבוד תורתו
17. ג"כ - גם כן
18. בל"נ - בלי נדר
19. אי"ה - אם ירצה השם
20. המו"ץ - המורה צדק
21. ר"ש - רבי שמעון
22. הי' - היה
23. למק"א - למקום אחר
24. כ"ת - כבוד תורתו
25. יהי' - יהיה
26. ככת"ר - ככבוד תורתו
27. נ"י - נרו יאיר
28. מד"ר - מדרש רבה
29. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרלט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ט טבת תרע"ד - יפו **נמען:** ד"ר י' אנגל

הרב קוק מצטער שאנגל פרסם את מכתבו בלי ההבהרה שביקש להוסיף: אינו מאמין שגדולי תורה כתבו ביודעין נגד מוסדות שמטרתם הגנה על הקודש, או שלא הוסבר להם שהם סייג לתורה. הרב קוק מבקש לפרסם גם את ההבהרה. מתוך 'התרוצצות זרמי האורות השונים', שבכל אחד אידיאל טמיר, יצא אור חדש.

עיקרי הדברים

- צער על הפרסום.
- הבהרה כלפי גדולי ירושלים.
- אידיאל בכל זרם.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ט טבת תרע"ד[4]

אדון יקר מר ד"ר[5] י. ענגל נ"י[6], שלו'[7].

הנני מביע לכבודו את צערי, על אשר פרסם את מכתב תשובתי על שאלותיו, בדבר יחוסי להה"תחכמני", [ראו (כרך ב', אגרת תרלה)] כמו שהוא. ואנכי הלא גליתי את דעתי לכבודו, שמפני שכתבתי את המכתב מתוך צער כפול, צער פרטי וכללי, החסרתי בו ביאור באיזה מקום העלול להביא לידי הרגשות הפוכות מחפצי, בצאתו לרשות הרבים. ביחוד במקום שכתבתי "ואפילו אם לא היתה דעתי כאשר כתבתי שבענין שלפנינו לא די שאינו בכלל החרם, אלא שלהפריע את עבודתו שזה גורם חיזוק של בתי הספר המשפיעים כפירה הוא בכלל כונת החרם של הגוזרים", אמרתי לכבודו שאני צריך להוסיף איזה דברים לברר כונתי. והדברים הם: "שמפני זה איני מאמין שברצון חכמים גדולי תורה הידועים נכתבו הדברים המכוונים נגד מוסדות הקודש הללו, שמטרתם היא ההגנה על קודש ד' בישראל באי"י[8], או דלא סיימוהו קמייהו שיסוד מסרת המוסדות הנ"ל[9] הוא בשביל סיג לתורה, שאך זוהי כונתם של הגוזרים תקיפי קמאי ז"ל[10] דשליחותייהו קא עבדינן".

והנני רואה לנכון, אחרי שנתפרסם כבר המכתב בהשמטת התוכן של ההוספה הנ"ל, שיואיל כבודו לפרסם ג"כ[11] דברי אלה.

בתקוה, שעל ידי התרוצצותם של זרמי האורות השונים בארץ ישראל כעת, שבכל אחד מהם יש פחות או יותר אידיאל טוב וקדוש טמיר, יצא אור חדש על ציון, להכין אותנו לגאולת עולמים, ויתקיים בנו מהרה מקרא שכתוב "והתהלכתי בתוככם והייתי לכם לאלקים [ויקרא כו, יב-יג] ואתם תהיו לי לעם ושברתי מוטות עולכם ואלך אתכם קוממיות", במהרה בימינו אמן.

ברגשי כבוד וצפיית ישועה על ישראל בארץ חמדתו

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. ד"ר - דוקטור
6. נ"י - נרו יאיר
7. שלו' - שלום
8. בא"י - בארץ ישראל
9. הנ"ל - הנזכר לעיל
10. ז"ל - זכרונו לברכה
11. ג"כ - גם כן

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרמד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ' שבט תרע"ד - יפו **נמען:** הרב יעקב משה חרל"פ, ירושלים

מוסדות כמו 'תחכמוני' אינם מקור ההצלה; זה נמצא בישיבות, שמהן יקומו גדולי התורה. אבל לאנוסים לתת לבניהם לימודי חול, יש להציל מבתי ספר כופרים. הרב קוק מציע 'שלוש דרכי חינוך': פיקוח והחדרת מעט קדושה גם בבתי הספר החילוניים; תלמודי תורה כמו 'נצח ישראל' לרוב ההורים; וישיבות לשרידים. אין לכפות על הישוב גוון אחד. לסיום: העצבות, העייפות ו'מורך הלב' הם מידות אסורות, ואין לרצות 'לצאת ידי כל הבריות'.

עיקרי הדברים

- הישיבות - מקור החיים.
- שלוש דרכי חינוך.
- נגד חינוך בגוון אחד.
- מורך לב - מידה אסורה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ' שבט תרע"ד[4]

להנ"ל[5]

(להרב ריי"מ[6] חרל"פ[7] [להרב יעקב משה חרל"פ] שליט"א[8], ירושלים) כבוד חביבי שליט"א.

על מכתבו האחרון הנני מוכרח להשיב בקצרה.

איני מוצא מקום של צורך לבאר כי מוסדים כמו ה"תחכמני", [בית הספר "תחכמוני" ביפו, ששילב לימודי קודש ולימודים כלליים] כמה שיהיו מכוונים כדי לעשות סיג לתורה, [אבות א, א] מפני התפרצות המינות והכפירה, לא על ידם נבנה לקומם את פלטת ישראל. [את שארית ישראל] מקור החיים וההצלה הנצחית ישאר לעולם בבתים הגדולים, שמגדילים בהם אך תורה ויראת שמים, כמובן תורה בהרחבתה וגדלה, לפי כח המקבלים ולפי הכרח הדור, ויראת שמים בטהרתה ועזוז קדשה. מעדרי קודש כאלה, שמקום מרעיתם הוא הישיבות האיתנות, רק מהם יקומו לנו שרי קודש, גדולי תורה, רבי פעלים בעבודה ובמדות תרומיות, [ובמידות רמות] כאשר מעולם זאת על ישראל. מיסדי ה"תחכמני" ומנהליו בעצמם עומדים תמיד הכן ליעץ לכל אב דורש עצתם, אם יתן את בנו למוסדם או למוסד שהוא כולו קודש, שאם אך יש כח בידו אל ינתק את בנו אפילו לשעות קציבות ממקור החיים, של תורה שבכתב ושבע"פ[9]. רק לאלה האנוסים מאיזה טעם וסבה, הדוחפת את גלגל חייהם, לחנך את בניהם בחינוך שיש בו למודי חול, הנם עומדים מוכנים להצילו ממקומות כאלה שיחד עם חינוך כזה, יכנס בו, במתכוין או גם שלא במתכוין, זרם של כפירה ופריקת עול התורה בכלליה ובפרטיה.

איך שעומד המצב בירושלים לא אוכל לדעת. פשיטא שהדבר מסור לגדולי התורה שידונו בכבד ראש, עד כמה הסכנה מגיעה, ועד כמה הסיג נחוץ, באופן שלא יהיה הפסדו מרובה משכרו. [על פי אבות ב, א] אבל

מה שנוגע ליפו והמושבות ולישוב החדש בדרך כלל, הלא אנכי יודע ועד, [ירמיהו כט, כג] עד היכן הדברים מגיעים. וגם במושבות הלא יודע כת"ר[10] חביבי את אמרתי הקבועה, ששלשת דרכי חינוך עלינו לסכם כשאנו באים לחפש דרכי תיקון למצבו הרוחני של הישוב. אותה המחשבה שחושבים אחרים להשריש, שהישוב צריך להיות מחונך בחינוך בעל גון אחד, עליה מוכרחים אנו להלחם. שונים הם המעמדים הרוחניים והחמריים, שונים הם הכשרונות, ושונה מוכרח להיות החינוך. אין אנו פטורים מפיקוח נמרץ, גם בעד אותה השדרה, שבתי-ספר הקבועים עם כל השלילה שיש בהם כלפי הדת והיהדות הנאמנה עדים לה. עד כמה דאפשר אנו חייבים לדאוג אולי נוכל גם שמה להכניס איזה זיק של אור, לגרש עכ"פ[11] באיזו מדה את ההדיוטיות הגמורה ואת הנכריות שהם ממלאים את לב חניכיהם, להשפיע כמה שנוכל לפחות שיהיה החומש נלמד ממקורו ובאיזה רגש של קדושה ואמונה, שימצא מורה ומחנך שידאג בעד ההרגל של המצות המעשיות, תפילה, ציצית, תפילין, נטילת ידים, ברכות, קדושת שבתות וימים טובים, וההדרכה המוסרית ע"פ[12] התורה והמדות הטובות, שהם מורשה וסימן לזרע קודש.

אבל יודעים אנו ברור, שכמה שנשתדל לצרף קודש אל חול זה לא נצליח הרבה בכל מקום שהחול הוא העיקר והקודש טפל לו, וק"ו[13] כשיד מורים מזלזלים בכל קודש שולטת, לא יוכל הריוח להיות מרובה, ומ"מ[14] גם מהמעט שנוכל להגיע אליו אסור לנו לסלק את ידינו. למעלה מזה הלא נמצא בכל מושבה הורים רבים, והם הרוב, שעם כל מה שהם מוצאים את עצמם מוכרחים לתן לבניהם חינוך מרוצף עם צרכי החיים המוסכמים בזמננו בישוב החדש, שהם כוללים חלק מהידיעות השמושיות, ולפחות השפה הערבית, יחד עם הדבור העברי המנצח בדור הצעיר באי"י[15] בישוב החדש לפחות, הם רוצים בכל זאת שהקודש יהיה העיקר, והילדים יתחנכו בידיעה הגונה, בתורה, במקרא במשנה וגמרא, ובהשפעה חשובה של אהבת תורה ומצות והדרכת אמונה שלמה ויראת שמים. בעדם הכרח הוא ליסד בתי תלמוד תורה, כטפוס "נצח ישראל", או קרוב לו, לפי שינויי הזמן והמקום ולפי התרבות הנסיונית.

אמנם כ"ז[16] לא יביא עדיין מרפא גמור בכנפיו, כל זמן שאין לנו מכון כזה שיוכל לקלוט את השרידים היחידים שבבעלי הכשרון, שרוחם נכון בקרבם להיות מוקדשים כולו קודש לד' בהתמדה גדולה בתורה, בעומק הלכה בגפ"ת[17] ובפוסקים, במוסר וביראת שמים, בשכל טוב ומדות מפוארות הראויות ליחידי סגולה. וילדי חמד הללו, הם עומדים למעלה מכל הערכים המחודשים. לא די שאינם צריכים לבלות את זמנם היקר בלמודי חול, ביחוד בראשית טל ילדותם, אלא שגם את ההסתגלות להדיבור העברי בלמודם ג"כ[18] אינם צריכים. אע"פ[19] שהנסיון הראה שההבנה של הסוגיות, אפילו היותר עמוקות, אינה נפגמת מפני הדבור העברי, אם אך המלמד הוא מי ששפתו שגורה יפה בפיו, אבל סוף-כל-סוף איזה קצת מועקה עדיין מוצא כל ילד וכל גדול בדיבורו העברי, שעדיין לא נצח לגמרי את הבית ואת השוק, ואיננו עדיין שפת-אם ממש. ואם אנו מוותרים על מועקה זו בשביל התכסיס הרגיל בעד הרוב, הבינוניים, אין אנו רשאים לרצפו גם על היחידים העילויים, אם ימצאו לנו, והדומים להם. ומהם נקח דוקא את הטפוס החביב של הת"ח[20] העתיק, הממולא בתורה ויראת שמים מאירה וברה, וכל ידיעותיו הנחוצות לו ביותר ירכוש לו ע"י[21] תלמודו כשיהיה מסודר יפה, בתנ"ך[22], במשנה,

בגמרא, במדרשים ובספרים טובים וקדושים, שכל ת"ח[23] מצוין מצוי אצלם, והם ירחיבו את דעתו עד שיעלה למעלת איש דגול מרבבה, הראוי להיות מורה הוראה בישראל באמת ובצדקה, ובאלה תתפאר ארץ ישראל.

והאחוז העליון הזה, לפי מדת כמותו בפחות או יתר, הוא הגורם העקרי ביחש לשמירת הצביון העתיק בסדרי החינוך.

ואחרי שכת"ר[24], וכבוד הרבנים שכולנו יחד היינו בחבורת קודש במסענו והתעסקנו בשיחה קדושה זו, כמה פעמים, יודעים זה, מה מקום יש לתרעומות, ומה מקום לטעות בכונתי. ומי יוכל לחשוב שאני בא להתפרץ להורות הוראות וביחוד כלליות בירושלים, בשעה שאני בכבדות בא רק להגן על הענינים השייכים לישוב החדש וליפו והמושבות בפרט, בזהירות גדולה, כשהדבר נוגע עד הנפש.

חושב אני שדברי אלה, שממעמקי לבבי הם יוצאים, יספיקו כשימסרו באמתתם להסיר מעלי כל תלונה, של ת"ח הגונים, בעלי תורה ויראה באמת, שאני מצטער מאד בצערם הרוחני. וזה אני מוצא את עצמי מחוייב להעיר את כבוד חביבי כת"ר שליט"א, שכשם שהגאוה והכעס וענפיהם הם סורי הגפן נכריה, ובכלל המדות הרעות האסורות, שאנחנו חייבים להטהר מהן עד כמה שהיד מגעת, וכבר מנויה וגמורה מפי חכמי-תורה גדולי-עולם, שהעצבנות היא מכלל המדות האסורות, "קינא דמסאבותא", עומדת במערכה אחת עם הכעס והגאוה. וכבר גליתי לכת"ר[25] כמה פעמים כי העיפות הנפשית והגופנית הגורמת לה, היא שריג ממדת העצבות, המבלבלת דעתו של אדם ומעברת אותו על דעת קונו, מאבדת הונה של תורה וכל חיי נועם של עבודת הקודש.

הנני רק רואה להוסיף כי מורך הלב, הוא ג"כ בכלל המדות האסורות, תולדות העצבות והעיפות שהננו חייבים להזהר מארסה. חמושי גבורה אנו חייבים להיות כשאנחנו מכירים שכל כונתנו היא טהורה, ישרה ונכוחה ונגד ד' דרכנו. חלילה לנו, להיות חפצים דוקא להיות יוצאים ידי כל הבריות, אפילו היותר חביבות ומשובחות. ובכלל זה נוכל לקוות להצלחה ולברכת ד' בכל הגות לבבנו ופועל כפנו, לשם ד' וישראל עמו, ולעשות נחת רוח ליוצרנו, יוצר כל, ב"ה, באמת.

והנני בזה חותם בברכת אהבה פנימית, מצפה להתבשר אך טוב וחסד מכת"ר[26] ידי"נ[27] ומכל יראי ד' וחושבי שמו, באמת ובתמים.

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. להנ"ל - להנזכר לעיל
6. רי"מ - רבי יצחק מאיר / רבי יעקב משה - שם אדם
7. חרל"פ - הרב יעקב משה חרל"פ (תלמידו של הרב קוק)
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. ושבע"פ - ושבעל פה

10. כת"ר – כבוד תורתו
11. עכ"פ – על כל פנים
12. ע"פ – על פי
13. וק"ו – וקל וחומר
14. ומ"מ – ומכל מקום
15. באי"י – בארץ ישראל
16. כ"ז – כל זה
17. בגפ"ת – בגליל פתח תקוה (או: בגבול פתח תקוה)
18. ג"כ – גם כן
19. אע"פ – אף על פי
20. התי"ח – התלמידי חכמים
21. ע"י – על ידי
22. בתנ"ך – בתורה נביאים כתובים
23. ת"ח – תלמידי חכמים
24. שכת"ר – שכבוד תורתו
25. לכת"ר – לכבוד תורתו
26. מכת"ר – מכבוד תורתו
27. ידי"נ – ידיד נפשי

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרמו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ג' שבט תרע"ד - יפו **נמען:** אי מי ליפשיץ

הרב קוק שמח על הצעת ליפשיץ להצטרף ל'תחכמוני', אבל מסופק אם זה הזמן למנות מנהל, כשהמוסד עומד להפוך לגימנסיה. הרב קוק מייעץ לכתוב למר וולף באנטוורפן.

עיקרי הדברים

- מינוי מנהל.
- פנייה לוועד באנטוורפן.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו, ג' שבט תרע"ד[3]

חביבי הרה"ח[4] מר א. מ. ליפשיץ נ"י[5], שלו'[6] רב'

שמחתי על הצעתו להכנס ב"תחכמני" [בית הספר "תחכמוני" ביפו; ראו (כרך ב', אגרת תרלה)] אף שאני מסופק אם השעה מוכשרת למנות מנהל בעת שהמוסד עומד להשתנות ולהתבגר לגמנסיה, ועדיין לא נקבעה המטבע. מ"מ[7] כח חשוב ככבודו לעולם יעמד לנס, בע"ה[8], איזה תפקיד שימלא.

עצתי היא שיכתוב כבודו למר וואלף, מנהל הועד באנטוורפן, [ככל הנראה ראש הוועד שניהל את "תחכמוני" מאנטוורפן] וכשיבא הדבר כפי הראוי לידי דרישה מצדי, בע"ה הנני עומד הכן לטובתו, שהוא ג"כ[9] טובת המוסד.

אולי יוכל כ'[10] לפרט לי את שמו של המורה השני.

ברגשי כבוד וברכת אהבה נאמנה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
4. הרה"ח - הרב החסיד
5. נ"י - נרו יאיר
6. שלו' - שלום
7. מ"מ - מכל מקום
8. בע"ה - בעזרת השם
9. ג"כ - גם כן
10. כ' - כבוד

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרמז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ה' שבט תרע"ד - יפו **נמען:** הגביר זליג פרסיץ

יש תנועה להקים 'גימנסיה ישראלית' מול הגימנסיה העברית, שיהדותה מועטה. הרב קוק אינו יכול לקחת חלק רשמי, כי אינו רוצה להתרחק מגדרם של הרבנים הראשונים נגד השכלה בארץ, אבל מוכן לפקח על התוכן היהודי. הרב קוק שואל אם פרסיץ יהיה בין הבונים.

עיקרי הדברים

- גימנסיה ישראלית.
- לא חלק רשמי - רק פיקוח.
- גדרי הרבנים הראשונים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ה' שבט תרע"ד[4]

אלוף יקר ומרומם, הרב הגביר האדיר ר'[5] זליג פערסיץ [ר' זליג פרסיץ, נדבן ממוסקבה, שעלה לארץ ישראל] נ"י[6], שלו'[7] וברכת ד'.

ידידי המרומם מאד.

בימים האחרונים נתגדלה התנועה לחפץ יסוד גמנסיה ישראלית, בנגוד להגמנסיה העברית השוררת פה, [ייסוד גימנסיה דתית, מול גימנסיה "הרצליה" ביפו] שקובלים ובצדק על מיעוט יהדותה.

כחות רבים חושבים שאם ימצא לנו מוסד חינוכי עומד ברום התרבות, סופג אל תוכו את כל הסגולות הנמצאות והראויות להמצא בבית-חנוך משורה גבוהה, ועל כולם יכלול את אור היהדות הנאמנה, אור התורה המצוה האמונה ומורשת אבות כחק לישראל, בזמננו זה באי"י[8], יהיה כתריס [כמגן] לעומת ההירוס הצפוי בהתגברות ההשפעה של החינוך היבש, שההפקרות הכפרנית מעלה עליו את חלודתה.

מובן שאנכי לא אוכל לקחת חלק רשום ביסוד כזה. אי אפשר לי להתרחק יותר מדי מגבול רבנים ראשונים, שגדרו בעד ההשכלה הכללית ביחוד באי"י. [החרם שהטילו רבני ירושלים על בתי ספר שמלמדים בהם לימודים כלליים] אבל האמת המרה המעוררת כל לב היא מזקיקה אותי לפחות להתענין במוסד קדוש זה, אם ימצאו לנו כחות חשובים, המבצרים מעמדו, שאהיה מוכן בע"ה[9] לפקח על התוכן היהדותי, לעמד על המשמר שלא יצא מן השורה הראויה והמבוקשת למטרה הקדושה.

אם כבודו ברגש לבבו מוצא את עצמו להיות בין הבונים, יואיל נא להודיעני, למען אדע מי המה הפועלים היסודיים ביסוד נשגב רב-תוצאות דנא.

ברגשי כבוד וברכה נאמנה מקודש ד' בהר קדשו סלה.

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. ר' - רבי
6. נ"י - נרו יאיר
7. שלו' - שלום
8. באי"י - בארץ ישראל
9. בע"ה - בעזרת השם

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרמח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ה' שבט תרע"ד - יפו **נמען:** הגביר רפאל גוץ

פנייה דומה על הגימנסיה הישראלית: לגימנסיה העברית יש צדדים חיוביים, אבל 'רבתה בה השלילה' לדת. הרב קוק מוכן לפקח על התוכן הישראלי, ושואל אם גוץ יצטרף.

עיקרי הדברים

- גימנסיה ישראלית.
- פיקוח על התוכן.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ה' שבט תרע"ד[4]

רב חביבי, הרב הגדול הגביר האדיר, אוצר מגולה, מר רפאל גאץ נ"י[5], שלו'[6] רב.

אדוני המרומם, גדולה היא כעת התנועה הרוחנית לחפץ יסוד גימנסיה ישראלית באי"י[7], לעומת הגימנסיה העברית השוררת, [גימנסיה "הרצליה" בתל אביב] שעד כמה שאי-אפשר להכחיש את הצדדים החיוביים שלה, רבתה בה השלילה ליסוד היסודות, ליחש הקודש לדת ואמונה ברעיון ובפועל. ישנם טהורי לב נרעדים מהתוצאות העתידות של מצב כזה בהעזבו לנפשו, והם מוצאים חובה לנפשם להציל את הצעירות הארצישראליות, והגלותית המושפעת ממנה, ע"י[8] יסוד מכון תרבותי, משוכלל בכל הטוב הדרוש לו במדה מלאה, ולמעלה-ראש עטור בעטרת קודש ד' לתורה לאמונה למצוה ומורשת אבות, כחק לישראל מעולם. אנכי לא אוכל להכנס כ"כ[9] בעובי הקורה של פעולה זו, שלא לצאת הרבה מגדרי הראשונים שברבני אי"י[10] ביחוד, ביחוסם השלילי להשכלה, בכונה טהורה להגן בעד הדת והאמונה.

אבל הצרה הכבדה של המצב גורמת היא לי, שאם ימצאו כחות טובים, עובדים ופועלים ליסוד מכון עליון זה, בצורה הגונה ובדרכי כבוד ושלו'[11], אהיה מוכן מצדי בע"ה[12] לפקח על התוכן הישראלי שבו, עד כמה שידי החלושה מגעת, שישמור את תפקידו כראוי. אם כבודו נוטה להיות מכלל הבונים והמיסדים, יואיל נא בטובו להודיעני, למען אדע מי הם הנמנים על מחנה צבאות ד' זה.

בברכה נאמנה מקודש, וביקר נעלה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה – ברוך השם
2. עה"ק – עיר הקודש
3. ת"ו – תבנה ותכונן
4. תרע"ד – השנה תרע"ד (1913/1914)
5. נ"י – נרו יאיר
6. שלו' – שלום
7. באי"י – בארץ ישראל

8. ע"י – על ידי
9. כ"כ – כל כך
10. א"י – ארץ ישראל
11. ושלו' – ושלום
12. בע"ה – בעזרת השם

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרמט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ה' שבט תרע"ד - יפו **נמען:** הגביר חיים כהן

אחרי ספקות רבים, הרב קוק פונה בעניין הגימנסיה הישראלית. אם האינטליגנציה הצעירה תראה ביהדות 'דברים שנפסלו מחמת זקנה', זה יגרום לדחייה מהארץ ולחורבן רוחני. הרב קוק מוכן לפקח, ושואל מי יצטרף.

עיקרי הדברים

- סכנת הגימנסיה העברית.
- פיקוח על המוסד החדש.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ה' שבט תרע"ו[4]

שלו'[5] רב לידיד נאמן, הרב הגביר הנעלה מר חיים כהן נ"י[6], וכא"ל[7] ברכת ד' וכט"ס[8].

ממצולות הספק, לעשות או לחדול, אשר ימים רבים הייתי בהן צלול, הנני שב כעת לכתוב לידידי, ע"ד[9] הרעיון הגדול של יסוד גימנסיה ישראלית מקבלת להגימנסיה העברית [גימנסיה דתית שתעמוד מול גימנסיה "הרצליה" החילונית ביפו] השוררת פה. אמנם איני מרשה לעצמי לצאת מגדרם של רבנים ראשונים, [האיסור שהטילו רבני ירושלים על בתי ספר שיש בהם לימודי חול ושפות זרות] שגדרו גדרים מפני זרם ההשכלה הכללית, גם במיעוטה, כדי להגן על ידיהם בעד היהדות, לפחות הארצישראלית, ועל כן איני בין העסקנים הרשמיים של ענין כביר זה. אבל רואה אנכי, שאם יעזב רעיון זה מהתגשמותו אסון גדול נשקף להיהדות ולישוב א"י[10] עמה יחד, מהחינוך השלילי ביחס להדת והאמונה וכל קודש שבגמנסיה ואגפיה. אם האינטליגנציה הצעירה שלנו תקבל השפעה מא"י[11], בצורה כזאת, שעל היהדות המעשית והעיונית תביט כעל דברים שנפסלו מחמת זקנה, חלילה, מובן הדבר שבהודע הדבר בישראל בבירור יגרום רק דחיפה אנטיפטית ונסיגה לאחור ממעמד חפץ הבניה וההתכוננות באי"י[12], ומה שנוגע להחורבן הרוחני מצד עצמו, אין די אומר ודברים, על כן אם ימצאו טהורי לב, שצפיית העתיד לא רחוקה מכליותיהם, והם יתאגדו יחד להוציא מפעל כזה בעז והדר אל הפועל, מובן הדבר שעד כמה שידי הכהה מגעת, אהיה מוצא את עצמי מחוייב לפקח על המפעל, שלא יטה מנתיב הקודש הסלול, כדי שיגיע למטרתו לאמץ את היהדות באמת, לרומם את רוח האומה ולהגדיל את השפעת ישוב א"י בעולם.

אם כבודו מוכן לעבודת קודש זו ולבו ער להשקיע בה כח גשמי ורוחני, ינעם לי לקבל ממנו תשובה מוקדמת, לדעת מי ומי ההולכים. ברגשי כבוד ובברכת ד' מציון, ידי"ע[13],

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם

2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ו - השנה תרע"ו (1915/1916)
5. שלו' - שלום
6. נ"י - נרו יאיר
7. וכא"ל - וכל אשר לו
8. וכט"ס - וכל טוב סלה
9. ע"ד - על דבר
10. א"י - ארץ ישראל
11. מא"י - מארץ ישראל
12. בא"י - בארץ ישראל
13. ידי"ע - ידידו עוז

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרנ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ה' שבט תרע"ד - יפו **נמען:** ז' גורלנד

פנייה דומה על הגימנסיה הישראלית, שבה 'סגולת הקודש' תעלה על כל הסגולות התרבותיות. הרב קוק לא יהיה בין הבונים בגלל גדרי הרבנים הראשונים, אבל יפקח.

עיקרי הדברים

- גימנסיה ישראלית.
- פיקוח.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ה' שבט תרע"ד[4]

אדון חביב ומרומם מר ז. גורלאנד נ"י[5], שלו'[6] רב,

אדוני היקר, התעוררות גדולה שוררת כעת בחוג נכבד של עסקנינו, לבצר את יסוד היהדות באי"י[7] בישובנו החדש, ע"י[8] מוסד חנוכי-תרבותי במובן גבוה. הגימנסיה העברית, השוררת פה, אינה ממלאה את התפקיד של החלק היותר חשוב ועקרי שביהדות, שמבלעדו הננו שלולי תקוה, [חסרי תקווה] תפקיד הדת והאמונה. ואבן הפינה לישוב כללי משוכלל אי-אפשר לו להבנות בישראל, ובאי"י[9] כ"א[10] ע"י מיזוגם של כל הכחות מבססי החיים, שבודאי הגדול שבהם הוא אור קודש של אמונת אומן מורשה קהילת יעקב. גמנסיה ישראלית, סוברים כחות רבים, שהיא צריכה להוסד, שכל הסגולות התרבותיות לא יחסרו בה, ועל כלן תעלה סגולת הקודש, האמונה הטהורה בפועל וברעיון. בהדרכה רוחנית ובהנהלה מעשית. אינני יכול אמנם לקחת חלק אקטיבי בין הבונים, שלא להתרחק יותר מדאי מגבול רבנים ראשונים, שגדרו גדרים נגד התפשטות ההשכלה [גדולי ירושלים בדורות הקודמים, שהחרימו את בתי הספר המודרניים] הכללית באי"י, ועדיין יש מקום לחששותיהם.

אבל המצב עומד כעת שכחות טובים מוכרחים להמצא ליסד יסוד למצער למפלט הדת [למקום מפלט לדת] והאמונה בישובנו, בסדר תרבותי ההולך וכובש. מובן הדבר, שאם חפץ ד' יצליח, ומכון זה יבנה, הנני מצדי עומד הכן לפקח על התכונה הישראלית שבו, עד כמה שהיד החלשה שלי מגעת בע"ה[11]. ואם הדרת כבודו מוכן, כאשר אקוה, לקחת ביסוד קודש זה חלק הגון, בתור עושה ומעשה, [כמי שעושה בעצמו ומעודד אחרים לעשות (על פי בבא בתרא ט)] יהיה נא מטובו להודיעני במוקדם, למען אדע מי הם נותני היד למוסד רב-תקוה זה.

בברכה נאמנה מקודש, ברגשי כבוד רב,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש

3. ת"ו – תבנה ותכונן
4. תרע"ד – השנה תרע"ד (1913/1914)
5. נ"י – נרו יאיר
6. שלו' – שלום
7. בא"י – בארץ ישראל
8. ע"י – על ידי
9. ובא"י – ובארץ ישראל
10. כ"א – כי אם
11. בע"ה – בעזרת השם

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרנא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' שבט תרע"ד - יפו **נמען:** הוועד הזמני של 'אגודת ישראל'

הרב קוק תומך בייסוד בית מדרש למורים. זה 'עת בנות', ובזמן מלחמת הקצוות יש לבצר את מעמד היראים בחינוך. בית מדרש למורים שבנוי על יראת ה' יהיה 'אבן פינה'.

עיקרי הדברים

- בית מדרש למורים.
- 'עת בנות'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ז' שבט תרע"ד[4]

לכבוד הועד הזמני ל"אגדת ישראל", שלו'[5] וברכה,

הנני מוצא לנכון למלא את הדברים ע"ד[6] יסוד בי"ס[7] למורים. עת בנות היא לנו [עת לבנות (על פי קהלת ג, ג)] בכל מקום וביותר באי"י[8]. בזמן התסיסה והמלחמה של הקצוות החיצוניות, יש מקום לשלומי אמונים להגלים [להתגלם, לממש] חלק הגון מחפצי שמים המקודשים ולבצר את מעמדם, ביחוד על שדה החינוך. חובה קדושה היא שלא לאחר את הזמן המוכשר.

אקוה שחפץ ד' בידינו יצליח, ובי"ס[9] למורים בנוי ע"פ[10] השפעה הגונה, של יראת ד' ותמימות הקודש לתורה ולאמונה, מחובר עם כל המעלות המעלות חן ותפארת אלי' ואדם על המתחנכים, ירומם את מגמותינו הקדושות ליסד בציון אבן פינה, [על פי ישעיהו כח, טז] העומד למשגב, ולמגן בעד כל אותן הבליסטראות [הקליעים, כמו של מכונות המלחמה הקדומות] ההולכות ונזרקות כלפי הקודש מעברים שונים.

הברו נושאי כלי ד', [היטהרו, נושאי כלי ה' (ישעיהו נב, יא)] חזקו ונתחזקה בעד עמנו ובעד ערי אלקינו [שמואל ב י, יב] ותורת ד' וברית קדשו אשר עמנו, להופיע אור חדש בקדוש משכני עליון על ציון ועל מקראיה, לרומם קרן ישועה.

ברגשי כבוד גדולים ואדירים, ובתקוה לתשועת ד' על עם קדשו ואור תורתו בהררי קודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. שלו' - שלום
6. ע"ד - על דבר
7. בי"ס - בית ספר
8. באי"י - בארץ ישראל

9. ובי"ס - ובית ספר
10. ע"פ - על פי

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרנב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' שבט תרע"ד - יפו **נמען:** הרב שלמה אהרונסון, רב קייב

פנייה על הגימנסיה הישראלית: רבני הארץ נוהגים חומרה נגד השכלה, אבל גדולי חוץ לארץ מכירים את המצב. הרב קוק מקווה שהרב אהרונסון יתייחס בחיוב, והרב קוק עצמו יפקח.

עיקרי הדברים

- גימנסיה ישראלית.
- פנייה לגדולי חוץ לארץ.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ז' שבט תרע"ד[4]

הדרת כבוד הרב הגאון הגי'[5], רם ונשא בתפארת אמת מו"ה[6] שלמה אהרנזאהן [הרב שלמה אהרונסון, רבה של קייב, ולימים רבה של תל אביב] שליט"א[7], האב"ד[8] דעי"ת[9] קיוב יצ"ו[10]. עתרת שלו'[11] וברכה.

רב חביבי הגאון שליט"א,

בימים האחרונים הולכת וגוברת תנועה בחוגים חשובים של נבוני יראי ד' וחושבי שמו, ליסד באי"י[12] גימנסיה ישראלית, [ראו גם (כרך ב', אגרת תרמח)] מקבלת בניגוד להגימנסיה העברית השוררת פה, שהצד המשפיע שלה ביחס הדת וכל קודש ד' הוא לקוי ושלול מאד.

עצם הרעיון לוקח הוא נפש כל אשר ישרה נפשו בו ודואג בעד המצב של הצעיריות הישראלית באי"י ובגולה. אנכי בתור אחד מרבני אי"י[13] לא אוכל כי"כ[14] לקחת חלק רשום בענין זה, למרות כל קדושתו בעיני, מפני השיטה השוררת בין רבני אי"י מהשפעת דורות ראשונים, לעמוד בחומר גדול בשלילה נגד כל השפעת השכלה גם למטרות רוממות. אמנם בחירי גדולי הדור שבחו"ל[15] כבר מכירים את המצב, ורבים ושלמים ישמחו לתמוך בעוגן-הצלה כזה. גם כבוד הדר"ג[16] אחשוב שימצא לו דרך, איך להתיחש אל ענין קדוש דנא יחש חיובי מלא, ואנכי מצדי הנני מוכן רק לפקח, כשיעלה הדבר בידנו בעה"י[17], לעמוד על המשמר על יסוד הקודש שבמוסד, שיבא למטרתו וישמור את צביון קדשו.

בתקותי שיואיל הדר"ג לכבדני בתשובתו המוקדמת, למען נדע מי ומי הם העומדים לעדור במערכה.

בחסד ד' ורב רחמיו יפקד לטובה, ויאושר בכל עז, כנה"ר[18] ונפש ידי"ע[19] דוש"ת[20] מכבדו בהדרת יקר,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. הגי' - הגאון

6. מו"ה - מורנו הרב
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. האב"ד - האב בית דין
9. דעי"ת - דעיר תהילה
10. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
11. שלו' - שלום
12. באי"י - בארץ ישראל
13. אי"י - ארץ ישראל
14. כ"כ - כל כך
15. שבחו"ל - שבחוץ לארץ
16. הדר"ג - הדרת גאונו
17. בעה"י - בעזרת השם יתברך
18. כנה"ר - כנפשו הרמה
19. ידי"ע - ידידו עוז
20. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרנג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' שבט תרע"ד - יפו **נמען:** מר וולף וועד 'תחכמוני'

בעניין השפה: יש לעמוד לימין הלוחמים לעברית, אבל להיזהר מ'הארס' של 'הלאומיות היבשה'. יש להילחם 'בנועם ושלום' ברשלנות, בהתבוללות ובכפירה, גם אם היא 'עדויה בפאר הלאומיות והשפה'. הרב קוק מוכן לחתום על קול הקורא, בתנאי ששום דבר פנימי - מינוי מורים וספרי לימוד - לא ייעשה בלי ידיעתו. כמו כן יש לסלק את חוב המוסד שרובץ על אדם אחד.

עיקרי הדברים

- תמיכה בעברית בלי לאומיות יבשה.
- תנאי ההשגחה.
- סילוק החוב.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ז' שבט תרע"ד[4]

אדון נעלה ומרומם מר וולף נ"י[5] וכל חברי ועד התחכמני, שלו'[6] רב,

מסבות ומניעות שונות עכבתי דברי, ואתם הסליחה. המלחמות הפנימיות התוקפות אותנו באי"י[7], בדבר שאלות החינוך, והזרמים השונים שבכל אחד יש מה לקרב ומה לרחק, מכבידים הם את המשקל של ההחלטה, על כל מי שרוצה להיות, כפי כחו, פועל-אמת בפעולת-אמת. וע"ד[8] השפה, [על דבר מאבק השפות: בשנה זו (תרע"ד) פרצה "מלחמת השפות" על השפה שתילמד בטכניון ובבתי הספר] מובן הדבר שנכון לעמוד לימין הלוחמים עבורה בגבורה, אבל עם זה חלילה להסיח דעת מהארס המסתתר המהרס את יסוד קודש ד' באמונה, ברגש ובמעשה, על החשבון של הלאומיות היבשה ותכסיסיה. בשלהבת קודש הננו חייבים להלחם, בנועם ושלו'[9] ובהרגשת כבוד מלא, נגד הרשלנות מעבר מזה, נגד החנופה של ההתבוללות [ההתרפסות של המתבוללים] מעבר מזה, ונגד ההפקרות והכפירה מעבר מזה, אפילו כשתהיה עדויה בפאר [מקושטת בפאר] הלאומיות והשפה וכל מיני תבלין שבעולם. ולעולם צריך הטון שלנו להיות מלא ומבליט את יסוד מגמותנו, לתן את הערך לחום הרגש הלאומי ועבודתו רק כפי מדת החיים של מנת אור ד' המאיר ומחמם את תחייתנו.

בכל לב הנני נכון להמנות בין חותמי הקו"ק[10] הנעלים, אבל הלא זה דברי מאז כי כבוד הועד צריך להבטיח את התנאי הראשי שלי ע"ד[11] יחושי [ע"ד יחסי] ל"התחכמני", שלא יעשה שום דבר פנימי, שיוכל לנגוע במעמד הקודש, בלא ידיעתי. ממילא אי-אפשר לקבל ולסלק מורים בלא דעתי, וכמו כן להכניס ספרי למוד בלא הסכמתי. שגיאות קטנות כאלו נצטברו במשך הזמן, אשר שמו מחנק על התפתחות המוסד החביב ופופולריותו [ואהדתו בציבור] בעולם של יראי ד' שבאי"י[12]. ובי"ה[13] אפשר עוד לתקן ואקוה שיתוקן ע"י[14] כבוד הועד.

גם זה העירותי מאז, כי דבר החוב של המוסד לראשי העסקנים והמיסדים פה, שכעת רובץ הוא כולו כמעט על שכם איש יחידי, שלא בצדק, הוא עיכוב גדול, מטעמים שונים, לכל מהלך מפעלנו. ואיני משער שום אפשרות להביא את המצב לידי תיקון, כי"א[15] כשיסולק אבן נגף [מכשול (ישעיהו ח, יד)] זה, אמנם קטן בכמותו הוא, אבל גדול הוא בעיכובו ומוקשו. ע"כ[16] אחלה נא את כבוד הועד, שיראה נא במוקדם למצא עצה ולהגשים את הפעולה של סילוק החוב, שסכומו כבר ידוע להדרתם.

אקוה שבתיקונים הנקובים יפתחו לנו שערי אורה, לבא למשאת נפשנו. להעמיד על בסיס הגון ורצוי את המוסד החשוב, שהוא ראוי באמת להעשות לתפארת היהדות באי"י, בעהשי"ת[17].

ברגשי כבוד נעלים מאד ובברכה מציון ומקודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. נ"י - נרו יאיר
6. שלו' - שלום
7. באי"י - בארץ ישראל
8. וע"ד - ועל דבר
9. ושלו' - ושלום
10. הקו"ק - הקהילה קדושה
11. ע"ד - על דבר
12. שבאי"י - שבארץ ישראל
13. וב"ה - וברוך השם
14. ע"י - על ידי
15. כי"א - כי אם
16. ע"כ - על כן
17. בעהשי"ת - בעזרת השם יתברך

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרנד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח' שבט תרע"ד - יפו **נמען:** הרב יחיאל מיכל טוקצינסקי

הבהרה: הרב קוק מעולם לא חשב לייסד בעצמו בתי ספר עם לימודי חול, נגד גדרי הרבנים הראשונים, וגם לא ייעץ לאב שאפשר להשפיע עליו להוציא את בנו מלימוד התורה הטהור. אבל אין להזכיר חרמות לאנוסים שמבקשים להציל את ילדיהם מבתי ספר כופרים, ואם מבקשים ממנו לפקח, חייב הרב קוק לסייע בהצלה. הרב קוק חושש שהסגנון יפגע גם בתלמודי התורה כמו 'נצח ישראל'. 'להילחם על הרע והחטא ולא על רעים וחוטאים', כי 'אולי יש בעומק החושך גרגירי אורה'. יש לשפר את המוסדות שלנו, ולא להתמקד בשלילה.

עיקרי הדברים

- אינו מייסד בתי ספר מעורבים.
- אין למחות בעושים לשם שמיים.
- חשש לתלמודי התורה.
- להילחם בחטא ולא בחוטאים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ח' שבט תרע"ד[4] [1914]

ידידי וחביבי הרה"ג[5] היקר מוהר"י[6] מיכל טיקצינסקי [הרב יחיאל מיכל טוקצינסקי, מחכמי ירושלים, מחבר "גשר החיים"] שליט"א[7], שלו'[8] וברכה.

אהובי,

ממכתב כת"ר[9] הכרתי, שמבינים את מכתבי לד"ר[10] ענגל [מכתבו של הרב קוק לד"ר י' אנגל, מנהל בית הספר "תחכמוני" ביפו, שבו הגן על בית הספר מפני התקפות החרדים; ראו (כרך ב', אגרת תרלה) ו(כרך ב', אגרת תרלט)] שלא ככוונתי. מעולם לא עלה על דעתי לצאת במעשה נגד גדרי הראשונים באי"י[11] [החרם של רבני ירושלים משנת תרט"ז (1856) על בתי ספר שלומדים בהם לימודי חול ושפות זרות] ולעסוק ביסוד בתי ספר שיש בהם לימודי חול ושפות זרות, אפילו על טהרת הקודש, ואפילו ע"י[12] מורים יראים ושלמים, ואשרי אדם מפחד תמיד, דבדברי תורה ודאי כתיב, [משלי כח, יד; ברכות ס] הוא לנגד עיני תמידי רק כאשר ראיתי שבאו אנשים נכבדים ומחשבתם לשם שמים, והם מיסדים מוסד כזה כדי למעט את התקלה, מצאתי שאנו צריכים להתנהג בזהירות שלא למחות בידם, וג"כ[13] משום זה הכלל עצמו של אשרי אדם מפחד תמיד. מובן הדבר שלא נחליף את מוסדותינו הקדושים, המיוחדים לקדושת התורה, במוסדותיהם המעורבים בטרכסיד של חול, [טרכסיד – חומר קשה (ערבוב של סיד וחומרים אחרים); בלשון חז"ל (בבא בתרא ג)] ולא ניעץ שום אב שרק אפשר לנו לפעול עליו שיקדיש את בנו כליל קודש להתגדל בתורה בטהרתה, שיעתיק אותו ללימודי חול גם לשעה או לשעות ביום, בשחר טל ילדותו ביחוד.

אבל לא נצא ג"כ[14] להזכיר ולעורר את האיסורים והחרמות של הראשונים על אלה שהולכים לתומם, ובמר נפשם חפצים הם להגן על בניהם ועל הבנים של בני גילם, שהם חושבים עכ"פ[15] את עצמם שהם אנוסים, או שלא יוכלו לעמוד בנסיון, או שהבנים או האמות לפעמים לא יקבלו מהם, ויתנו את הילדים למקומות שהסכנה למינות וכפירה כבר היא בוערת בכל תוקף מדורתה. וממילא כשישחרוני לפקח על בית כזה, שלא יתקלקל מתכונת היהדות שלו, לא אוכל לדחותם, וחייב אני לסייע בהצלה. והדבר הזה כ"כ[16] פשוט אצל מיסדי ה"תחכמני" [בית הספר "תחכמוני" ביפו, של המזרחי] ומנהליו, עד שגם הם בעצמם היו תמיד מיעצים לכל שוחר בעצתם, שיותר טוב הוא לתן את הילדים לת"ת[17], למען ישארו בני תורה במלא המובן, וחשבו את המוסד לקיבול של הצלה בשעת משבר ודחק סכנה. ולולא יצאו כעת בזילותא כ"כ גדולה [בזלזול כה גדול] על אנשים יקרים ות"ח[18] מצויינים בתורה ויראת שמים, לתתם למחללי שבתות וכופרים, בלי שום נימוס, לא הייתי עומד על צדם, אבל כאשר נעשתה שגיאה זו (בודאי שלא מדעת גדולי התורה הנודעים שיחיו) והלבינו ברבים פניהם של אנשים יקרים, והרפו ידים עובדות לשם שמים, שזה גורם רק לחזק את ידי המהרסים והמחריבים השמחים לאיד, הוכרחתי לחזקם ולנחמם, כדי שלא ימסר גדוד שלם של צעירים שעומדים להיות מוצלים ממלתעות הכפירה, לרשות העלוקה הזאת האומרת הב הב. [על פי משלי ל, טו]

ולא עוד אלא שחרדה גדולה תקפתני על התוצאות של סגנון הדברים, שהם יכולים להתפשט גם על בתי הת"ת[19] שבמושבות מיסוד "נצח ישראל", [תלמודי התורה במושבות שייסד ד"ר משה אויערבך, בהשגחת הרב קוק] שהוסכם כבר להתיר בהם לימוד השפה הערבית, וקצת מדעים נחוצים, והנהגנו את הלימוד בלשון הקודש, ואנו רואים ב"ה מדי שנה בשנה כמה מצליח דרך קודש זה, ורבים לוחמים לנו מהצד החיצון שבפנים, ומה יהיה עוד אם יוסכם הדבר שאנו צריכים לבטל את הכל, אם לא נרצה להיות עבריינים חלילה, ולמסור כעת אחרי רוב העמל את כל החינוך שבישוב החדש לידם של שוללי כל קודש ד'.

דאגה זו הניעה אותי לדבר דברי, ובשיטתי זו אני מחזיק. ואין ספק שאלו ראו בעיניהם את מצבנו גדולי הראשונים, קדושי דור שלפנינו, גם הם היו אומרים ככה, שאין כח בידנו למחות בידי העושים לשם שמים, רק שאנחנו נשמור על שלנו, בכל כח ודעה שיחננו השי"ת[20].

ואע"פ[21] שדעתי העיונית להלכה היא, שעם השמירה על החלק שאפשר להחזיקו מיוחד לקודש, חייבים אנו ליסד בפועל מכונות חינוכיים לאלה שהם מוכנים כבר לצאת ללמודי חול, כדי לקרבם לתורה עד כמה שהיד מגעת, מ"מ[22] לא הרהבתי עז להורות כזה למעשה. רק הסכנה הנשקפת מתוך הרעש שהסבו הדברים שבמלחמתה ש"ת[23], היא הניעה אותי לגלות את דעתי, על מה שכבר נעשה. ועל מה שעדיין לא נעשה הנני עומד גם כעת בדעתי, שלא לעשות בפועל שום דבר נגד המהלך הישן. רק אם ימצאו מיסדים לש"ש לא אמחה בידם, כדי שלא אהיה אנכי הגורם למסור ילדי קודש לידי אותם המשכחים שם ד' ותורתו מאתם. ואם יוסד מוסד כזה, ואצטרך לפקח עליו שלא יתקלקל יותר, ודאי שאין שום היתר לומר שאפשר להמנע מזה, ולהניח דבר העלול להתקלקל בלא פיקוח.

ועל עניני ירושלים אינני אדון בדבר זה להורות כמובן, ולו היה דורנו מאושר באישור זה שהגדולים ישמעו לקטנים, הייתי אומר שעל מה שכבר נעשה והדברים מוכיחים שנעשה לשם שמים, שהרי עכ"פ

זהירים הם כמה דאפשר בהדרכה הגונה לחינוך הדת והיהדות הנאמנה, אין כדאי להרעיש עולם, להחרים ולאסור, רק על להבא יסוייג הדבר, שלא יעשה שום דבר חדש נגד הסכמת איסורם של ראשונים, בלא הסכמת גדולי התורה ורבני הבד"צ[24] יושבי כסאות למשפט. [על פי תהלים קכב, ה] רק אם יראו הם בצירופם של גדולי הדור שבחו"ל[25], שיש איזה סייג לתורה ראוי להתיר, יעשו כרוחב דעתם. אבל חלילה שכל יחיד יקפוץ לומר שהוא עושה סייג לתורה, לשבור בזה גדרי עולם של רבותינו הקדמונים ז"ל[26].

ובכלל אני מוצא, שגם על אחינו הרחוקים, שאנו מוכרחים לאסור עליהם מלחמה של מגן או גם של תנופה, הננו מ"מ מוזהרים להתנהג בדרך כבוד ונימוס, להלחם על הרע והחטא ולא על רעים וחוטאים, [על פי ברכות י: "יתמו חטאים – ולא חוטאים"] שאולי אינם במציאות אחרי הצירוף הגדול של גלותנו הארוכה, אולי הם שוגגים, אנוסים או מוטעים, ואולי יש בעומק החושך והרע ג"כ גרגירי אורה וטובה. וע"י[27] דרכי נועם ונתיבות כבוד ושלו'[28] נוכל הרבה יותר לתקן ולהציל מאשר ע"י משטמה וקינטוריא, ובכלל ע"י עבודת חיוב לשפר את מחננו בפנים, להוסיף תיקון וסידור, לשכלל כמה דאפשר בהיתר את מוסדותינו הקדושים בשכלול חיצוני ופנימי, ולא לכונן עיקרי המבטים על צד השלילה שיש בפעולות החדשות, אע"פ[29] שהן מכאיבות את לבנו, כ"א[30] לתור דרכים של השפעה בעדנו. זו היא הדרך היותר ישרה שפרטיה הם רבים לאין חקר, שאלמלי נרצה לקבע ע"ז[31] שימת לב, ודאי נמצא דברי חפץ, לעשות ולהצליח בעה"י[32].

והנני בזה חותם בברכה ועתרת שלו' לכת"ר[33] ולכל קהלא קדישא די בירושלים קרתא קדישתא [הקהל הקדוש שבירושלים העיר הקדושה (ארמית)] תובב"א[34], ברגשי כבוד ואהנ"א[35],

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. הרה"ג - הרב הגאון
6. מוהר"י - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. שלו' - שלום
9. כת"ר - כבוד תורתו
10. לד"ר - לדוקטור
11. באי"י - בארץ ישראל
12. ע"י - על ידי
13. וג"כ - וגם כן
14. ג"כ - גם כן
15. עכ"פ - על כל פנים
16. כ"כ - כל כך
17. לת"ת - לתלמוד תורה

18. ות"ח - ותלמידי חכמים
19. התו"ת - התלמוד תורה
20. השי"ת - השם יתברך
21. ואע"פ - ואף על פי
22. מ"מ - מכל מקום
23. ש"ת - של תורה
24. הבד"צ - הבית דין צדק
25. שבחו"ל - שבחוץ לארץ
26. ז"ל - זכרונו לברכה
27. וע"י - ועל ידי
28. ושלו' - ושלום
29. אע"פ - אף על פי
30. כ"א - כי אם
31. ע"ז - על זה
32. בעה"י - בעזרת השם יתברך
33. לכת"ר - לכבוד תורתו
34. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
35. ואהנ"א - ואהבה נאמנה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרנה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח' שבט תרע"ד - יפו **נמען:** א' מ' ליפשיץ

השקפת ליפשיץ על דמותו העתידה של 'תחכמוני' קרובה לשל הרב קוק. העסקנים לא צריכים להיות 'בהולים על המדעים החומריים', שיש להם 'אפוטרופסים הרבה', ויש לבסס תורה וחכמת ישראל. הרב קוק מייעץ לו לכתוב לוועד.

עיקרי הדברים

- עדיפות לתורה וחכמת ישראל.
- פנייה לוועד.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ח' שבט תרע"ד[4]

ידידי הנכבד הרה"ח[5] הנעלה מר א. מ. ליפשיץ נ"י[6], שלו'[7] רב.

השקפתו הנכבדה ע"ד[8] התכונה הראויה למוסד כ"תחכמוני" בהתבגרו, [ראו (כרך ב', אגרת תרמו)] קרובה היא להשקפתי. ואני תפילה, שיתן ד' בלב העסקנים, שלא יהיו כ"כ[9] בהולים על המדעים החמריים שיש עליהם אפוטרופסים הרבה, ויראו לבצר לנו באי"י[10] מעמד לתורה וחכמת ישראל בצורה הגונה.

יוכל להיות שגם אנכי אעיר את הועד ע"ד כבודו היקר, ומ"מ[11] אל יאחר מלכתוב אליהם, ויבליט שאנכי מבקש ממנו שיכתוב ויציע הצעתו לטובת המוסד, ואולי יכלול ג"כ[12] את ההצעה ע"ד ד"ר[13] ב'.

אולי יותר טוב שיכתוב להם גרמנית, אמנם מבינים הם גם עברית.

והנני חותם בזה בעתרת שלו' וברכת הצלחה,

בכבוד ויקר,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. הרה"ח - הרב החסיד
6. נ"י - נרו יאיר
7. שלו' - שלום
8. ע"ד - על דבר
9. כ"כ - כל כך
10. באי"י - בארץ ישראל
11. ומ"מ - ומכל מקום
12. ג"כ - גם כן

13. ד"ר - דוקטור

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרעא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב אדר תרע"ד - יפו **נמען:** הרב יצחק ירוחם דיסקין

תודה מאוחרת על דברי הנחמה בזמן המהומה על 'תחכמוני'. אף שהרב דיסקין לא הגן על המוסד עצמו, שבעיני הרב קוק זה 'עיקר העיקרים', חסדו לא יישכח. רק בשיתוף כוחות, 'כינוס לצדיקים' ועין טובה על כל מי שמחזק את הדת, נצליח.

עיקרי הדברים

- תודה על הנחמה.
- שיתוף כוחות.
- עין טובה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ב אדר תרע"ד[4]

עתרת ברכה ושפעת שלו'[5] ושמחה, להדרת כבוד רב רחימאי, הגאון הגדול, תפארת ישראל, אוצר תוי"ר[6] מוהריי"ץ[7] דיסקין [הרב יצחק ירוחם דיסקין, מגדולי רבני ירושלים, בנו של המהרי"ל דיסקין] שליט"א[8], שלו' וברכה עד העולם.

אדוני הגאון שליט"א, ישאני נא בטובו על אשר כ"כ[9] אחרתי שילומי חובת תודתי להוד גאונו מר נ"י[10] על דבריו היקרים, אשר היו כשמן על פצעי לבבי, מאז אשר השתערה המהומה ע"ד[11] התחכמני [ראו (כרך ב', אגרת תרלה)] וכו'[12] שמיסדיו, שכונתם לשם שמים, עשו אותי ליתד להתלות עליה את כבוד מוסדם, ואם אמנם לא יצא אדוני להגן על עצם המוסד, שזהו אצלי עקר העקרים, לחזק את ידי אוחזי הצינה נגד המהרסים הקיצוניים, כשם שאנו חייבים לחזק את העובדים בפנים הקודש, בתלמוד גדול בלא שום עירוב חול, - כי דוקא משיתוף הכחות אשר נוכח ד' דרכם נעשה ונצליח בעה"י[13], דוקא ע"י[14] כינוס לצדיקים, וע"י[15] הבטה בעין טובה על כל נותן יד לחזק את יסוד הדת והיהדות באיזה אמצעי ובאיזה דרך שיבור לו, כ"ז[16] שאיננו סותר תורה ומצוה, - אבל הלא לא אוכל לשכח את חסדו וטובו אשר גמלני, בדברו על לבי דברים טובים, לעודד מעט את רוחי, שהיה נדכא וסוער אז מאד. ישר חילי דהדר"ג[17] שליט"א, ויזכנו השי"ת[18] לעבוד שכם אחד על הררי קודש, לרומם קרן ביראת ד' טהורה, וכימי מור והדס יושיענו, וישמח לב מבקשי ד'.

יגיל וישמח בימי הפורים הבעל"ט[19] ברב עז וחדות ד', כנה"ר[20] ונפש אוהב דבק מאח, מתכבד בכבוד אהבתו ודוש"ת[21] מלונ"ח[22],

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן

4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. שלו' - שלום
6. תוי"ר - תורה ויראה
7. מוהרי"י - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, י (למשל: יעקב + יעקב) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. כ"כ - כל כך
10. נ"י - נרו יאיר
11. ע"ד - על דבר
12. וכו' - וכולי (וכן הלאה)
13. בעה"י - בעזרת השם יתברך
14. ע"י - על ידי
15. וע"י - ועל ידי
16. כ"ז - כל זה
17. דהדר"ג - דהדרת גאונו
18. השי"ת - השם יתברך
19. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
20. כנה"ר - כנפשו הרמה
21. ודוש"ת - ודורש שלומו ותורתו
22. מלונ"ח - מצפה לנחמת ציון

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרעד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ב אדר תרע"ד - יפו **נמען:** הרב זאב יעבץ

על 'תחכמוני': המייסדים ייכנסו לוועד המקומי, אבל חובם חייב להיות מסודר. ליפשיץ ת"ח, אבל אולי עדיף מנהלת של מורים. אין להתחבר ל'מרכז המורים', הנושא את 'האלילות המודרנית'; יש לקבל מהם את הטוב, אבל לא להתחבר. התורה עיקר, ובמדעים יש להקדים את חכמת ישראל. המגמות: מסחר, הוראה ורבנות, ולא חקלאות, שיש בה עודף מומחים. בישיבתו הרב קוק מעביר שני שיעורי אמונה ושלושה בעומק הלכה.

עיקרי הדברים

- ועד מקומי וחוב המייסדים.
- לא להתחבר ל'מרכז המורים'.
- התורה עיקר.
- מגמות לימוד.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ב אדר תרע"ד[4]

לכבוד ידידי הרב החכם הגדול והמצויין מאד מר זאב יעבץ [זאב יעבץ, היסטוריון ומחנך, ממייסדי "המזרחי"] שליט"א[5], שלו' וברכה באהבה נאמנה

לשמחה גדולה היה לי מכתב כת"ר[6]. כמים הפנים לפנים, נעימה גם לי מאד חליפת המכתבים אשר אקוה בעה"י[7] שתהיה בינינו, ויה"ר[8] שנזכה לשמח איש יחד פני רעהו בחדות ד' לתורה ולתעודה.

מפני טרדתי הרבה מוכרח אני לקצר, ואשיב על סדר דברי כבודו במכתבו היקר.

א. הנני מביע את תודתי לכבוד הועד הנכבד על הבעתם הרצויה בדבר יחושי [בדבר יחסי] למוסדנו החביב ה"תחכמני".

ב. בדבר בחירת ועד מקומי. הנה החברים הנכבדים מיסדי המוסד, שהנם מר ז. מייזל וא, א. כהנא וי. מ. חאדרובסקי, מובן שראויים הם להכנס גם לתוך הועד שיתחדש. ונקוה להוסיף עוד איזה אנשים נכבדים רצויים לענינינו, המוכשרים לעבוד עבודת קודש זאת בתומת לב. אבל כבר הודעתי בטלגרמה, שהסידור ע"ד[9] החוב של המיסדים - חסרונו הוא לנו פה נעילת דלת גדולה, כי יודעים אנו את ישרת האנשים הללו ועבודתם הנאמנה, ואין ראוי כלל שיהיו עושי מצוה גדולה כזאת נזוקין בממונם.

ג. מר ליפשיץ, [ראו (כרך ב', אגרת תרמו), (כרך ב', אגרת תרנה)] מוחזקני בו שהוא ת"ח[10] מובהק, ומשלמי אמוני ישראל, ולאושר יחשב למוסדנו כשיכנס אליו. אולם אני מסופק אם כדאי הדבר למנות בכלל כעת עדיין דירקטור, בעוד אשר לא נשתכלל המוסד ע"פ[11] צביונו השלם שהננו מקוים עליו בע"ה[12]. ואולי יותר נאות להעמיד דירקטוריום של מורים אחדים. במובן ידוע יוכל להיות שמקומו של מר ליפשיץ יכירנו בתור ראש החבורה.

ד. ע"ד התחברות מורי מוסדנו עם "מרכז המורים", [הסתדרות המורים העבריים בארץ ישראל] לפי מצבו של ה"מרכז" כעת, אין גם להעלות על הדעת. הרי כל מגמתנו להלחם בעה"י מלחמה חיובית. נגד האליליות המודרנית שבשטת ההוראה החדשה, שמרכז זה הוא נושא את דגלה. דעתי היא שאנו חייבים לקבל את הטוב גם מהם, אבל חלילה לנו להתחבר אליהם.

ה. ע"ד חיבור פרוגרמה אני מוכרח לקיים את המדה "על מה שלא שמע אומר לא שמעתי", [אבות ה, ז] כי אינני מומחה לפדגוגיה בכלל, וללמודי החול שבמוסד בפרט. אני יכול רק להגיד את דעתי הכללית, שהננו צריכים לעשות את התורה עיקר ויתר המדעים טפלים לה, ובמדעים עצמם דעתי, ג"כ[13] לבכר את כל המתיחש לחכמת ישראל על שארי המדעים. וע"פ[14] יסוד זה אקוה בע"ה להגיה את הפרוגרמה שתתחבר ע"פ המועצה הפדגוגית שלנו, שראוי לדעתי שישתתפו בה ג"כ מועצה של בחירי המורים שלנו.

ו, ע"ד החלקים היסודיים של הלמודים. לדעתי, יותר נכון לסכמם בלמודי המסחר, למודי הפדגוגיה, ולמודי הרבנות, ולהשמיט את למודי עבודת האדמה, מובן הדבר, שהבוטניקה והזואולוגיה יהיו נלמדות כענפים מדעיים במדה הראויה לבית ספר ממדרגה חשובה. אבל ללמוד עבודת האדמה בתור מטרה להעשות אגרונומים, זהו כפי המצב שלנו בארץ כ"מכניס תבן לעפרים". [מנחות פה] ישנם מתחנכים למדע זה הרבה יותר מן הדרישה לפי מדת ישובנו הצעיר כעת.

מובן הדבר שבמחלקה של למודי הרבנות דרוש להכניס חלק גדול של למודי הדעות והאמונות. והנני נוהג כבר מנהג זה ב"ה בישיבתי הקטנה בכמותה, שהנני מגיד שני שיעורים בשבוע לתורת האמונות והדעות, ושלשת שיעורים בעומק הלכה.

קצורו של דבר. עבודה גדולה ורבת ערך מאד עומדת לפנינו, קרואים אנו מאת ההשגחה העליונה להיות אמיצי לבב לחזק ולהתחזק בעד עמנו ובעד ערי אלהינו, בעד אור תורתו וברית קדשו על עמו ועל נחלתו. ברמה נשא את הדגל העתיק, הקדוש והנאור, אשר מראש מקדם החילונו לשאתו נגד כל עמי הארץ, וכל כושלים ברוח ישובו אלינו, ובגודל ואומץ בשם ד' אלהי ישראל נחדש את רוח התחיה לעם ולארץ, ההולך ומתגבר בחסד עליון על עמו ונחלתו.

ברגשי כבוד כבירים לכבוד הועד הנכבד, וביחוד להדרת כבוד חביבי כת"ר, בברכה מציון ומקודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. כת"ר - כבוד תורתו
7. בעה"י - בעזרת השם יתברך
8. ויה"ר - ויהי רצון
9. ע"ד - על דבר
10. ת"ח - תלמידי חכמים

11. ע"פ - על פי
12. בע"ה - בעזרת השם
13. ג"כ - גם כן
14. וע"פ - ועל פי

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרעו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ה אדר תרע"ד - יפו **נמען:** הרב זאב יעבץ

שתי הצעות ל'תחכמוני': להעלות את שכר המורים, ובמיוחד של הרב ראובן, מורה התלמוד, שמצבו הדחוק הוא 'עלבון למוסדנו'; ולהקים מחלקה מיוחדת לבני הורים שרוצים בנים ת"ח, מנומסים, בריאים, עם שפה אירופית אחת וחשבון, בלי שאר לימודי החול.

עיקרי הדברים

- העלאת שכר המורים.
- כבוד התורה.
- מחלקה לת"ח.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ה אדר תרע"ד[4]

הדרת כבוד ידידי הרב החכם הגדול, סופג אורות וקורא דורות, ["קורא הדורות מראש" (ישעיהו מא, ד); כינוי לזאב יעבץ, ההיסטוריון] מו"ה[5] זאב יעבץ שליט"א[6], שלו'[7] רב וברכה.

בשביל שני דברים הנני מוסיף מכתבי זה, אחר מכתבי העבר, שאין בכדי שיעשה לקבלת תשובה [שעדיין לא היה די זמן לקבל עליו תשובה] עדיין,

א. הנני מוצא לנכון לאחד מהתקונים היסודיים במוסדנו, ה"תחכמני" להוסיף על שכירות המורים, וביחוד עגמה נפשי על אחד מהמצויינים שבת"ח[8] שבא"י[9], הרב ר'[10] ראובן, מורה התלמוד, [מורה התלמוד ב"תחכמוני" ביפו] במחלקה העליונה (הוא חתנו של העסקן הנכבד המנח ר' יואל משה סאלאמאן ז"ל[11]), שמצבו דחוק מאד, ואין שכירותו מספקת לו גם על פרנסה דחוקה, ודבר זה הוא עלבון למוסדנו, שאחד מדרכי חינוכו צריך להיות כבוד התורה וחכמיה. הוספה לשכרו הוא הכרח מיוחד.

ב. אני מוצא שהיה נכבד לנו, אם היינו קובעים מחלקה מיוחדה, בשביל אותם הבנים שאבותיהם אינם חפצים בשום חינוך מודרני, כי"א[12] שיהיו בניהם ת"ח[13], ועם זה מנומסים בארחות חייהם, משגיחים בבריאותם ומלומדים בשפה אירופית אחת, ולמודי החשבון במדה מספקת לצרכי החיים. הורים כאלה אינם דורשים את יתר הלמודים החוליים, שאוכלים שעות רבות. והם חלק גדול מבחיריה של הארץ [והם חלק גדול מן הטובים שבארץ] כעת. לפי דעתי ראוי לנו לכונן מחלקה מיוחדת לזה. הנני רואה מפעולה זו תוצאות מזהירות בע"ה[14].

אקוה שהדרת כבודו, אחרי התישבו עם כ'[15] הועד, ימהר להשיבני על שתי השאלות, והנני בזה חותם בברכה ורגשי כבוד כבירים מאד,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. מו"ה - מורנו הרב
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. שלו' - שלום
8. שבת"ח - שבתלמידי חכמים
9. שבא"י - שבארץ ישראל
10. ר' - רבי
11. ז"ל - זכרונו לברכה
12. כ"א - כי אם
13. ת"ח - תלמידי חכמים
14. בע"ה - בעזרת השם
15. כ' - כבוד

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרפד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ראש חודש אייר תרע"ד - יפו **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

הרב קוק שמח בחוברת הגרמנית של הצעירים: אם יחבקו את כל היסודות על בסיס הקודש, יש תקווה רבה. לישיבתו נוספו כוחות טובים, והתחילו ללמוד.

עיקרי הדברים

- חוברת הצעירים.
- חיזוק הישיבה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], בדר"ח[4] אייר תרע"ד[5]

בני יקירי [הרצי"ה, בנו, ששהה אז בגרמניה] שליט"א[6],

הננו צמאים מאד לדבריך. הואיל נא כדרכך הטוב לשמחנו במכתביך היקרים, כאשר הואלת להיטיב במכתבים הראשונים.

את החוברת האשכנזית [חוברת בגרמנית] קבלתי ובשמחה קראתיה. אם יחזיקו הצעירים בדרכם זה, לחבק את כל היסודות אשר מהם בית ישראל יבנה ולכוללם יחד, על בסיס הקודש ההולך ופורח וחי, יש תקוה רבה מהם בעה"י[7], והדור הצעיר ישפיע על הזקן טל ולשד רעננות, ואור תורה ונר מצוה יאיר בכל גבול ישראל לרומם קרן באור ד'.

בישיבתנו נתוספו איזה כחות הגונים. התחלנו תמול ב"ה ללמוד. יצליחנו השי"ת[8] ויחזק רוחנו וכל חילנו, לעבוד בכרם תורתו לצמיחת קרן ישועה לעם ד' הגוי כולו, באור אל אלהי עולם ד'.

ב"ה על החוה"ש[9] אשר עמנו כולנו ת"ל[10].

כתוב למע"ה[11] בתכיפות מכל אשר לך. אביך מחבקך מרחוק,

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. בדר"ח - ב' דראש חודש (היום השני של ראש חודש)
5. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. בעה"י - בעזרת השם יתברך
8. השי"ת - השם יתברך
9. החוה"ש - החיים והשלום
10. ת"ל - תודה לא-ל
11. למע"ה - למעלה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת נוספות ו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ב מנחם אב תרע"א - רחובות **נמען:** תקנות תלמוד התורה ברחובות

ההנהגה הפנימית בידי המנהל, והחיצונית בידי הגבאים. התוכנית נכתבת על ידי המנהל ומאושרת על ידי הגבאים, ובמחלוקת מכריע הרב. אזהרות למלמד ניתנות בכתב, ובענייני איכות הלימוד דרך המנהל. קבלת מלמד וסילוקו בהסכמת שניהם.

עיקרי הדברים

- חלוקת סמכויות.
- הכרעת הרב.

נוסח האגרת עם ביאור

בעזה"י[1] כ"ב מנ"א[2] תרע"א[3]

בישיבתינו יום הנ"ל[4], נגמרו אצלנו בע"ה[5] אלה התקנות בנוגע להנהגת הת"ת[6] דפה רחובות ת"ו[7].

א. ההנהגה הפנימית מסורה היא להמנהל, והחיצונה מסורה להגבאים.

ב. הפרוגרמה נערכת מהמנהל, ומתאשרת מהגבאים. ההערות מצד הגבאים על פרטי הפרוגרמה, שלא יושוו בין המנהל והגבאים, יוגשו אל הרב להכריע.

ג. הגבאים שומרים שלא יצאו התלמידים מסדר הפרוגרמה.

ד. כשאחד המלמדים פושע בחובתו, מעיינים הגבאים במושב מיוחד בענין זה, ושולחים בכתב את אזהרתם להמלמד שיתקן את המעוות, והעתקת האזהרה תשולח להמנהל.

ה, אם הפשיעה היא תלויה באומד, בכמות הלימוד או באיכותו, ישלחו הגבאים תחילה את תוכן האזהרה להמנהל, ואם יסכים גם המנהל עליה תשולח להמלמד.

ו. סילוקו של מלמד, והתקבלותו, צריכה הסכמת המנהל והגבאים ביחד.

כ"ז[8] הסכמנו בע"ה בהסכמה אחת והחלטה גמורה, ובעה"ח[9] אור ליום כ"ב מנ"א הנ"ל פה רחובות ת"ו,

נאום אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

ונאום צבי הירש קאהאן

ונאום איסר ענטין

ונאום הקי' משה אויערבך [ד"ר משה אויערבך, מנהל תלמוד התורה]

ונאום אברהם יחזקאל ראבינאוויץ

1. בעזה"י - בעזרת השם יתברך
2. מנ"א - מנחם אב
3. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
4. הנ"ל - הנזכר לעיל
5. בע"ה - בעזרת השם
6. התו"ת - התלמוד תורה
7. ת"ו - תבנה ותכונן
8. כ"ז - כל זה
9. ובעה"ח - ובאתי על החתום

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת נוספות ז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ג' תשרי תרע"א - יפו **נמען:** קול קורא לטובת 'תחכמוני'

גדולי אשכנז מחזיקים ב'תחכמוני', שמטרתו חינוך ביראת ה' יחד עם מדעים לחיים המעשיים. הרב קוק קורא לתמוך בשליח, יעקב יואל ברוין.

עיקרי הדברים

- תמיכה ב'תחכמוני'.
- המלצה על השליח.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ג' תשרי תרע"א[4]

נכבד לי מאד להודיע בקהל עם ד', את הטוב והחסד אשר החלו לעשות לתקומת התורה והיהדות הנאמנה על אדמת הקודש, שלמי אמוני עמנו, הרדים עם אל, אשר באשכנז, בהחזיקם בידי ה"תחכמוני" [בית הספר "תחכמוני" ביפו, שתמכו בו יהודי גרמניה האורתודוקסים] אשר נוסד זה איזה שנים פעה"ק[5] ת"ו, שמטרתו אמונה לתן מקום לחינוך מלא דעת ויראת ד', בשכלול ומלוי של המדעים ביחוד הנדרשים להכשרת החיים המעשיים, ההולכים ומשתכללים בחסדי צור ישראל ב"ה בארצנו הקדושה, למען יהיה למעוז לבנים אשר אבותיהם דואגים לבסס את מצבם בחיים בתכונה של דרך ארץ הגונה ומכובדת, שיהיו מגודלים במבצר עז של אמונה טהורה ביראת ד' ואהבת תורתו ומצותיו, כראוי לתמימי דרך בעם ד' ובפרט בארץ חמדתנו.

תל"י[6] שהנסיון אשר עבר הוכיח לנו את יקרת פעולת צדיקים זאת, ובצדק נקוה שכל אוהבי שם ד' וארץ חמדתו, הרוצים בהקמת קרן דת קודש בכבוד והדר באה"ק[7] ההולכת ומחדשת את נעוריה ע"י[8] שבי גולה הנוהרים אליה, יתנו יד בכל רגשי קודש באהבה וכבוד, לציר אמונים, החכם הנכבד מר יעקב יואל ברוין נ"י[9] העודר בלא לב ולב להמטרה הקדושה הנ"ל[10].

הנני חותם בברכה מקודש לכל משליכי חבל בגורל בקהל ד', לרומם קרן התורה והאמונה, ביפעת תפארה על אדמת הקודש. יזכו כולם לראות בשמחת גויינו באור גאולה וישועה, כנה"י[11] ונפש חותם בברכה מהררי קודש,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
5. פעה"ק - פה עיר הקודש
6. תל"י - תודה לא-ל יתברך

7. באה"ק – בארץ הקודש
8. ע"י – על ידי
9. נ"י – נרו יאיר
10. הנ"ל – הנזכר לעיל
11. כנה"י – כנפשו היקרה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת נוספות ח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: (יפו) **נמען:** קול קורא של מייסדי 'תחכמוני'

שומרי התורה אינם שמים לב לצורכי החיים החדשים, והתחייה הלאומית 'צובעת דגל נכרי בצבע עברי'. שתי הדרכים לא יובילו למטרה. החינוך יכלול את כל צורכי החיים כבסיס לתורה, בדרך הרש"ר הירש ובהתאמה לארץ. המייסדים מבקשים תמיכה חומרית.

עיקרי הדברים

- שתי דרכים לקויות.
- חינוך שלם על בסיס התורה.
- דרך הרש"ר הירש.
- בקשת תמיכה.

נוסח האגרת עם ביאור

אחים נכבדים שבגולה, שלבם לציון ולאור ד' וכבודו עליה. בדברים קצרים הננו מוצאים לנו לחובה להגיד לכם את מטרתנו הכללית ביסוד ה"תחכמני" ביפו, [בית הספר "תחכמוני" ביפו] פעולתנו בעבר ותקותנו עליו לעתיד, ברצות ד' דרכנו.

לבנו כלב כל שלמי אמוני ישראל משתוקק לראות בפריחת החיים החדשים שבארץ ישראל פריחה של חיים שלמים לישראל, התעוררות תחיה לנשמת האומה, החיה באור ד' וטל תורה. מצאנו שכל אותם המחזיקים מעמד לתורה ואמונה אינם שמים לב כראוי לצרכי החיים החדשים שרוח התחיה הלאומית הביא אותם בארה"ק[1] בשטף גדול, ומתוך כך הולכת היהדות הנאמנה ומתדלדלת בעצם מקום מקור חייה. לעומת-זה המחזיקים במעוז התחיה בהתגלותה החדשה הולכים שבי אחר כל ברק נוצץ שמבחוץ, וכל שאיפתם הלאומית היא מתכנסת רק בכוונניות כאלה שאין בהם מקום לצמיחת קרן ישועה לנשמת ישראל, ממקור ישראל. חלשים הם ברוח ואינם מעיזים להרים את דגל ישראל ביד רמה, רק לצבע דגל נכרי בצבע עברי [כלומר: להלביש תוכן זר בצורה עברית] יעצרו כח. שני הדרכים האלה יחד הכרנו שלא יובילו אותנו אל המטרה, ובעת כזאת הנם יחד סבה רבה לאסונות גדולים שבחיינו הפנימיים,

אחת אמרנו על כן, את החינוך באה"ק[2] נחל להציל. אנחנו נשתדל להעמיד את כל משאלות החיים הטובים, הלימודים הדרושים לחיי החברה והתרבות, הידיעות השימושיות לחיים המעשיים ואקונומיים, הסדר הנאה, המשמעת המהודרת, בתכונה כזאת שיהיו כל אלה בסיסים חזקים לרוח ד' ואור תורה, אשר יאיר מציון.

זכר גדולי אשכנז, כהג"ר[3] שמשון רפאל הירש [הרב שמשון רפאל הירש, מנהיג היהדות האורתודוקסית בגרמניה, שדגל ב"תורה עם דרך ארץ"] ז"ל[4] וסייעתו, אשר הצליחו לבסס את יסוד היהדות הנאמנה על עמודי כל משאלות החיים הטובים והנאים, יזכירו לנו את חובתנו הנאמנה לעת כזאת באה"ק. כמובן עם ההתחשבות עם המון

החליפות אשר באו במצבנו וברוח עמנו בשנים האחרונות, וביחוד באותו השינוי האופיי שיש בין צורת החיים שבגולה לצורתם בארץ אבות, במקום התקוה.

המחשבות הללו חוללו לנו את ה"תחכמוניי". נרעדים עמדנו בהתחלתו הקטנה לפני חמשת שנים, ומלאי בטחון ואומץ, בלב מלא רגשי תודה לאוזר ישראל בגבורה, [מתוך ברכות השחר] אשר הצליח את דרכנו עד כה, הננו עומדים עתה, אבל מה רב הדרך לפנינו, מה גדולה היא שאיפתנו, להעמיד לנו מוסד חינוכי במרכז הישוב החדש בארץ אבות שיבשר לכל ישראל, שחיה היא נשמתו בכל הדר גאונה בארץ חמדתו.

בחירי בכורי התחכמוני, בצדק נקוה שבהם ישראל יתפאר, כי אלה הם גידולים בארץ חמדתו. כדי לגשם יותר ויותר את שאיפותינו, כדי להעמיד את התחכמוני בראש לכל מוסדי החינוך אשר בארץ ישראל, למען יהיה למופת ברוחו על כל אשר ילכו הצדה מימין ומשמאל, כדי שיוכל להיות לכלי מחזיק ברכה [עוקצין ג, יב] לכללות כנסת ישראל שבארץ אבות, ולאות חיים לכל עם ד' אסירי התקוה, הננו מביעים בזה לפני כל אחינו ברוח, כי הננו צריכים אימוץ גדול באמצעים החומריים, כדי לשכלל את המוסד הנעלה, המרהיב לב כל טהורי לב, והוגי דעות נכונות שבשלמי אמונים לבית ישראל, עד אשר יתן את פריו הטוב, אשר אליו תערג נפשנו, באותה התכונה העליונה שאנו מיחלים לה.

וכאשר בלב נכון הננו מכירים את צדקת מפעלנו, הננו יודעים בידיעה שלמה כמה השעה דורשת אותו, וכמה המצב ההוה והעתיד תובע הוא את תפקידו, על כן נחשב בצדק שכל לב חשובי עמנו יכירו כמונו להוקיר את מפעלנו זה, ויבחינו היטיב את התקות הטובות לעמנו ולתוה"ק[5] על אדמת הקודש הכלולות בו, ובלב מלא שמחה והתעוררות חיים יתנו לנו ידם להשגיא פעלנו.

והננו בזה חותמים בברכה וצפיית ישועה, מציון ומקודש,

---

1. בארה"ק - בארץ הקודש
2. באה"ק - בארץ הקודש
3. כהג"ר - כהגאון רבי
4. ז"ל - זכרונו לברכה
5. ולתוה"ק - ולתורתנו הקדושה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתטז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ג' ניסן תרע"ז - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

הרב קוק דרש בתלמוד תורה ביידיש, ולבקשת ראש המורים גם בעברית - 'פעם ראשונה בגלות', וזה היה 'משיב נפש'. החדשות ממהפכת רוסיה הן 'ניצוץ אור' מתוך 'ההריסה העולמית', ומקווים שהחירות החיצונית תהיה הכנה לחירות פנימית.

עיקרי הדברים

- דרשה בעברית.
- מהפכת רוסיה.
- חירות חיצונית ופנימית.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], ג' ניסן עזר"ת[2], [ג' בניסן תרע"ז (1917). הרב קוק ישב אז בלונדון] בני מחמדי ויקירי [בנו, הרצי"ה, שנשאר בימי המלחמה בשווייץ] שליט"א[3], כעת מפני הטרדות הזמניות כמובן מוכרחני לקצר. ומ"מ[4] הנני חוטף קצת זמן לכתב לך ביחד עם המשלח של הכספים.

ה' קמחי נ"י[5] הודיעני שמקבל מכתבים משמואל שי'[6]. [אחיו של הרב קוק, הרב שמואל קוק] ואיני יודע פרטי הדברים ממצבם, אולי כתוב במכתביו איזה תוכן של ידיעה. ביחוד לפחות אם אינם מוכרחים להיות נטפלים לאיזה פלוגה מחוץ לעירם.

אמש הוכרחתי לדרוש באחד ממוסדי הת"ת[7] פה, ואחרי ההרצאה הז'רגונית של הדרשה [הדרשה ביידיש] הוכרחתי ע"י[8] בקשה פומבית של ראש המורים שם לדבר ג"כ[9] עברית, וזה לי הפעם הראשונה בגלות, והיה לי למשיב נפש.

כמובן, החדשות הרוסיות [מהפכת פברואר ברוסיה (תרע"ז), שהפילה את שלטון הצאר] מענינות [מהפכת פברואר 1917 ברוסיה, שהפילה את שלטון הצאר, ובעקבותיה בוטלו ההגבלות שהוטלו על היהודים] באיזו מדה. בע"ה[10] נוכל לומר, שניצוץ אור קטן ממגמתה של ההריסה העולמית ע"פ[11] עצת ד' אשר שם שמות בארץ [על פי תהלים מו, ט: "לכו חזו מפעלות ה' אשר שם שמות בארץ"] כבר הולך ומתגלה, יהי רצון שבמהרה יראה אור גדול, ורוח ד' יופיע על עמו וידעו לקבל את רשמי החרות החיצונית, שתבוא בחסדי השי"ת[12] בתור הצעה לחרות עליונה פנימית כללית, שתראה בהוד כבודה על הררי קודש, ויציץ ופרח ישראל [ישעיהו כז, ו] ב"ה כבר הובאו הביתה המצות השמורה, בעדי ובשביל הבית, אקוה שיביאו ממצותיו של מאנאשעוויץ, [מאפיית המצות של בער מנישביץ בארצות הברית] יזכנו השי"ת לקיים את כל המצוות הבע"ל[13] בחג הקדוש הבע"ל בשמחת לב בנחת רוח וגילה אצילית פנימית, שתריק עלינו ועל כל עמו בית ישראל ועל כל יצורי עולמים שפעת ברכה ועדנת קודש עד בלי די.

והנני כעת מקצר ועולה ואומר שלו'[14] רב לך ולכבוד אהובינו הרה"ג[15] החכמים שליט"א וכא"ל[16], כנה"י[17] ונפש אביך דורש אשרך כל הימים, המצפה לתשועת ד' בקרוב,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עזר"ת - השנה תרע"ז (1916/1917) - כתובה במילה "עזרת"
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. ומ"מ - ומכל מקום
5. נ"י - נרו יאיר
6. שי' - שיחיה
7. התי"ת - התלמוד תורה
8. ע"י - על ידי
9. ג"כ - גם כן
10. בע"ה - בעזרת השם
11. ע"פ - על פי
12. השי"ת - השם יתברך
13. הבע"ל - הבא עלינו
14. שלו' - שלום
15. הרה"ג - הרב הגאון
16. וכא"ל - וכל אשר לו
17. כנה"י - כנפשו היקרה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתצט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' מנחם אב תרע"ח - הרוגייט **נמען:** הרב מאיר צבי יונג, לונדון

הבריאות מעכבת אותו. עניין 'המזרחי' אינו נוגע להם; רבים שאינם רוצים להתאגד עם הציונות ייכנסו לאגודה, וממילא יתרומם גם 'המזרחי'. התקבל מברק מתלמודי התורה במושבות, שהוצאתם 260 לירה לחודש; הרב הרץ כבר שלח 400, ויש לזרזו שוב, אחרת המורים 'פורקי העול' ימשכו את הילדים. הרב קוק מציע לקבוע את ערב ר"ח אלול ליום תענית ותשובה.

עיקרי הדברים

- עיכוב רפואי.
- המזרחי.
- תלמודי התורה במושבות.
- יום תענית.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], ז' מנ"א[2] תרע"ח[3], האראגייטה. [ז' מנחם אב תרע"ח (1918). הרוגייט – עיר מרפא בצפון אנגליה, שבה שהה הרב קוק בקיץ תרע"ח לריפוי]

שלו, וברכה, באה"ר[4] לכ"[5] ידי"נ[6] הרב הגאון אוצר תו"י[7] וחכמה רב פעלים מו"ה[8] מאיר צבי ד"ר[9] יונג [הרב ד"ר מאיר צבי יונג, רב "התאחדות בתי הכנסת" בלונדון] שליט"א[10], האב"ד[11] דאגוה"ק[12] בק' לונדון יצ"ו[13].

אחדשה"ט[14].

מכתבו הנכבד הגיעני, והנה כעת מעוכב אני מטעם הרפואה, ומוכרחני להמשיך עוד את ישיבתי פה עד אשר אשלים את חוק המרפא, יתן ד' שיהי'[15] לרפו"ש[16]. ולולא מצב הבריאות המעכבני כבר הי'[17] בדעתי לסור למאנשעסתר [מנצ'סטר, שבה קהילה יהודית גדולה; הרב קוק תכנן לבקר בה לקידום "דגל ירושלים"] ועוד לפני התחלת עסקי הרפואה, אבל בביקור הרופא מצא שאני מוכרח להקדים את עסק הרפואה, ות"ל[18] שמעט הוטב לי לפי מה שהי'[19] המצב מקודם שהייתי סובל הרבה מכמה רפיונות ל"ע[20].

העניין של המזרחי, [תנועת "המזרחי", המפלגה הדתית בתוך ההסתדרות הציונית. הרב קוק מבהיר ש"דגל ירושלים" אינו מתחרה בה אלא פונה לאלה שאינם מוכנים להצטרף לציונות] אינו נוגע לנו, אקוה שימצאו הרבה שלמי אמוני ישראל, שאינם חפצים בשו"א[21] להתאגד עם הציוניות בכללה, מפני נימוקיהם, ההם יכנסו לאלפיהם בע"ה[22] באגודתנו, [אגודת "דגל ירושלים", שייסד הרב קוק בלונדון בשנת תרע"ח] וממילא יתרומם ג"כ[23] קרן המזרחי במטרתו לחזק את עניני הדת וכל עניני הקודש, ע"י[24] מה שרבים יהיו עמנו. בטח כבר עשה כתר"ה[25] איזה צעדים ע"י המכתב אל בתי הכנסיות. יודיעני נא בטובו מהפרטים שעלו בידו. בכלל הלא פנינו הם מועדות לשלו'[26] ולאחדות כלל עמנו, ולחזק את כל קודש ד' בישראל ובא"י[27], שעי"ז[28] יתאמץ כח הלאומי הכללי שהוא אחוז תמיד במעמד הרוחני האמיתי.

היום קבלתי דעפעשע [מברק (מגרמנית: Depesche)] מבתי הת״ת[29] שבמושבות, [תלמודי התורה במושבות שייסד ד"ר משה אויערבך בחסות הרב קוק ("נצח ישראל"), שסבלו ממחסור בימי המלחמה] שהם דרושים לעזרה מהירה. הוצאתם היא שתי מאות וששים לי״ש[30] לחודש, והנה בתחילת הזמן הי׳ לי ג״כ ט״ג[31] [טלגרמה – מברק] מהם, ולקחתי דברים עם ד״ר הערץ [הרב הראשי הרב ד"ר יוסף צבי הרץ; ראו (כרך ג', אגרת תתפא)] ושלח להם ארבע מאות לי״ש, ובזה החזיקו מעמד עד כה. ועתה כבר הגיע התור שצריך למהר לתמוך בידם, כי אם ח״ו[32] יפסיקו את פעולתם ימשיכו המורים פורקי עול התורה אשר בבתי הספר את הילדים אליהם. והנה כבר דרשתי מד״ר[33] הערץ כעת ע״פ[34] ט״ג שיחיש את מעשהו, ומאז כבר הבטיחני ע״ז[35], אולי יקח כתר״ה עמו דברים בזה, נוסף ע״מ[36] שאכתב בלי״נ[37], ומני׳ ומנן תסתיים שמעתתא [ממנו וממני תסתיים ההלכה – לשון התלמוד; כאן: בפעולה משותפת יבוא הדבר על תיקונו] בע״ה.

כעת יושב אצלי הרב הורוביץ מליעדז, [ככל הנראה רב מהעיר לידס שבאנגליה] והננו מדברים ע״ד[38] אגודתנו ירושלים, [אגודת "דגל ירושלים"] ונחשוב שבקרוב יהי׳[39] פה הוא והרב דייכעש, [הרב ישראל חיים דייכס, רבה של לידס] והרב יפה ממאנשעסטר, [הרב ישראל הכהן יפה, רב במנצ'סטר, מידידי הרב קוק] ועוד, ונשלח לקרא גם לכת״ר[40] ועוד רבנים חשובים, אקוה שיבאו בעה״י[41], ונחל את מעשנו בפרסום הראוי, ומפני אותם שאינם מכירים את טוהר לבבנו ואת גדולת המטרה שיש במפעלנו... סוף סוף יכירו גם הם את צדקנו.

מאד הי׳ נכון הדבר שנסכים כלנו להודיע בפומבי את יום ער״ח[42] אלול דהאי שתא ליום ת״צ ותשובה, [ערב ראש חודש אלול של שנה זו (תרע"ח) ליום תענית ציבור ותשובה, בעיצומה של מלחמת העולם הראשונה] והתעוררות הלב למע״ט[43], אולי יחנן ד׳, ויאמר למשחית הרף, [על פי שמואל ב כד, טז; דברי הימים א כא, טו] ויאיר מהרה אור ישועתו ושלומו. יקח נא כתר״ה דברים בזה עם חברינו הרבנים שי׳[44] ועם יתר הכוחות אשר ימצא נכון לפניו ויקדים נא להודיעני תוצאות ההשתדלות בזה.

והנני בזה חותם בברכה ובצפיית ישועה לחסדי צור ישראל שיאיר עינינו באור ישועתו, ומבין המצרים ירחיב לנו [על פי איכה א, ג ותהלים ד, ב] וירים קרן לעמו וישרים יראו וישמחו, [על פי תהלים קז, מב] כנה״ר[45] ונפש ידי״ע[46] דוש״ת[47] באה״ר,

הק׳ אברהם יצחק הכהן קוק

הנני באה״ר דו״ש[48] כבוד חביבינו הרבנים חברי הועד כולם יתברכו בכט״ס[49].

ידי״ע הנ״ל

---

1. ב״ה - ברוך השם
2. מנ״א - מנחם אב
3. תרע״ח - השנה תרע״ח (1917/1918)
4. באה״ר - באהבה רבה
5. לכ׳ - לכבוד
6. ידי״נ - ידיד נפשי
7. תו״י - תורה ויראה
8. מו״ה - מורנו הרב
9. ד״ר - דוקטור

10. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. האב"ד - האב בית דין
12. דאגוה"ק - דאגודת הקהילות
13. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
14. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
15. שיהי' - שיהיה
16. לרפו"ש - לרפואה שלמה
17. הי' - היה
18. ות"ל - ותודה לא-ל
19. שהי' - שהיה
20. ל"ע - לא עלינו
21. בשו"א - בשום אופן
22. בע"ה - בעזרת השם
23. ג"כ - גם כן
24. ע"י - על ידי
25. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
26. לשלו' - לשלום
27. ובא"י - ובארץ ישראל
28. שעי"ז - שעל ידי זה
29. הת"ת - התלמוד תורה
30. לי"ש - לירות שטרלינג
31. ט"ג - טלגרמה
32. ח"ו - חס ושלום
33. מד"ר - מדרש רבה
34. ע"פ - על פי
35. ע"ז - על זה
36. ע"מ - על מה
37. בל"נ - בלי נדר
38. ע"ד - על דבר
39. יהי' - יהיה
40. לכת"ר - לכבוד תורתו
41. בעה"י - בעזרת השם יתברך
42. ער"ח - ערב ראש חודש
43. למע"ט - למעשים טובים
44. שי' - שיחיה
45. כנה"ר - כנפשו הרמה
46. ידי"ע - ידידו עוז
47. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
48. דו"ש - דורש שלום
49. בכט"ס - בכל טוב סלה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתק

תמצית האגרת

תאריך ומקום: יום טוב גדול, ט"ו מנחם אב תרע"ח - הרוגייט **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

הם בהרוגייט כשלושה שבועות, והעבודה מתעכבת, אבל התנועה כבר 'על מסילתה'. כדאי לתרגם את החוברות ואת הקול הקורא לשפות כל מדינה. עכשיו צריך להתחיל בצעדים מעשיים: לתמוך באופן עצמאי במוסדות הקודש בארץ, כלומר בתלמודי התורה במושבות וביפו, ב'תחכמוני' ובישיבות ירושלים. ד"ר לוין עומד בראש 'נצח ישראל'; נשלחו לו 400 לירה, והוא מבקש 1000. 'אנו באים להוסיף לעמנו את אמצו העיקרי, בתתנו להתנועה הלאומית צביון של קודש', ואת התנועה הזאת צריכים להוביל אלה שעומדים על הקודש. הצעת הרצי"ה לשבת בציריך לשם עבודת הדגל מתקבלת.

עיקרי הדברים

- צעדים מעשיים: תמיכה במוסדות הקודש.
- ד"ר לוין ו'נצח ישראל'.
- צביון של קודש לתנועה הלאומית.
- לשכה בציריך.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], יום טוב גדול ט"ו מנ"א[2] [ט"ו באב; ראו (כרך ג', אגרת תתלח)] תרע"ח[3], (הראגייטה).

בני חביבי שליט"א[4], ב"ה על החוה"ש[5] אשר עמנו. יתן ד' והרפואות יוסיפו אומץ וחיל והרחבת הלב לעבודת ד' ועם קדשו אשר נאהב סלה.

הננו פה זה כמשלש שבועות, כמובן מתעכבת היא התקדמות העבודה של דגלנו הקדוש, בכ"ז[6] התנועה הולכת כבר על מסילתה, ויש תקוה להתקדמות חשובה בע"ה[7]. ראוי להעתיק את החוברות וקוה"ק[8] לשפות המדוברות בכל מדינה, אקוה שכה תעשה במדינתך.

כעת צריכים כבר להחל בצעדים המעשיים הראשונים. המוסדות הנוסדות לרומם את יסוד הקודש באי"י[9] צריכים תמיכה עצמית, כלומר לא ע"י[10] אחרים שאין דעתם נוחה בעצם ביסודם. מהם בתי הת"ת[11] במושבות, וביפו וגם ה"תחכמוני" בכלל, וק"ו[12] הישיבות והת"ת[13] בירושת"ו[14].

ד"ר[15] לוין הוא כעת נושא את דגל הדירקטוריא על "נצח ישראל", [רשת תלמודי התורה "נצח ישראל"; ראו (כרך ב', אגרת תריח)] והוא חרוץ בעבודתו. ארבע מאות לי"ש[16] נשלח לו מפה בראשית הזמן, כעת הוא דורש אלף לי"ש, וזה אינו רב בעד ערך ששה בתי ת"ת[17] וההוצאה שם גדולה כעת. אחינו הציונים, מכל טפוס שהם, צריכים לדעת, כי אנו באים להוסיף לעמנו את אמצו העקרי, בתתנו להתנועה הלאומית צביון של קודש. באהבה רבה נקבל מהם את הצביון הלאומי הטבעי, שהם דוגלים בו, שהוא כח יפה ועדין, אבל לכלל חיים עצמיים יבוא רק בהזדרקותה של נשמת הקודש בו, אור עוז כל עולמים, חיי עם קדוש עדי עד. וזאת התנועה, להחיות את חיי העם מיסוד חייו, היא צריכה להנתן דוקא ביד אלה שכפות רגליהם עומדות רק על מעמד הקודש, אותם אשר לבת אש חיי הטוהר אשר לדורות עולמים לא כבתה

בנשמתם, מפני שלא נמכרו לעקר של הציביליזציה האלילית הזמנית. הבה נתעורר בעוז ד' ונעורר רבים עמנו, שלו'[18] וישע נפריח בכל גבול ישראל, תנו עוז לאלהים על ישראל גאותו. [תהלים סח, לה] ההצעה ע"ד[19] קביעותך בציריך לשם עבודת הדגל מתקבלת היא על הלב, פרש נא את הפרטים ומי ומי אתנו משם.

הנני כעת מקצר, בתקוה להאריך אי"ה[20] כשיגיענו מכתב מפורט ממך. ב"ה מאה"ק[21] קבלנו מכתבים משמחים לב משלו'[22] כולם ת"ל[23]. כתוב נא להם גם אתה בתכיפות ובבירור.

דר"ש[24] כל חביבנו ביחוד להר"א[25] קמחי וצאצאיו היקרים, להר"מ[26] ויסבורד וכב"ב[27], ולכל יקירינו וחובבינו ישרי לב, שי'[28] כולם ברב טוב לאוי"ט[29]. ביחוד שלו' חביבינו הרנ"ח[30] שטערנבוך שי' וכב"ב וחתנו חביבנו הרב באצקי שי' וכא"ל[31] שי'. מאשר שי' הננו מקבלים מכתבים, ב"ה על שה"ט[32].

חזק בני ודי יעודדנו בצדקת ישעו, אביך מצפה אשרך כל הימים,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. מנ"א - מנחם אב
3. תרע"ח - השנה תרע"ח (1917/1918)
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. החוה"ש - החיים והשלום
6. בכ"ז - בכל זאת
7. בע"ה - בעזרת השם
8. וקוה"ק - וקול הקורא
9. באי"י - בארץ ישראל
10. ע"י - על ידי
11. התי"ת - התלמוד תורה
12. וק"ו - וקל וחומר
13. והתי"ת - והתלמוד תורה
14. בירושת"ו - בירושלים תבנה ותכונן
15. ד"ר - דוקטור
16. לי"ש - לירות שטרלינג
17. ת"ת - תלמוד תורה
18. שלו' - שלום
19. ע"ד - על דבר
20. אי"ה - אם ירצה השם
21. מאה"ק - מארץ הקודש
22. משלו' - משלום
23. ת"ל - תודה לא-ל
24. דר"ש - דורש שלום
25. להר"א - ל + הר"א: הרב רבי שם שמתחיל באות א (כגון אברהם / אליהו / אהרן / אליעזר) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
26. להר"מ - ל + הר"מ: הרב רבי שם שמתחיל באות מ (כגון משה / מאיר / מרדכי / מנחם / מיכל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
27. וכב"ב - וכל בני ביתו

28. שי' - שיחיה
29. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
30. הרנ"ח - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות נ, ח (למשל: נתן + חיים) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
31. וכא"ל - וכל אשר לו
32. שה"ט - שמו הטוב

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתקב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: אור ליום ב' דראש חודש אלול תרע"ח - הרוגייט **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

בזמן שהותו בהרוגייט העבודה כמעט לא התקדמה, אבל הרב ד"ר יונג דרש בכמה בתי כנסת, ונשלח מכתב חוזר בחתימת שניהם למנהלי בתי הכנסת בלונדון. הרעיון ללשכה בציריך נכון. מלבד ייסוד ההסתדרות יש לחזק את תלמודי התורה במושבות ואת בית המדרש למורים ולמורות שהחל ד"ר אויערבאך. היחס ל'אגודת ישראל' דומה ליחס בין 'כל ישראל חברים' לציונות, אלא שהם מקווים להתאחדות. יש להסביר לתמהים על עיכובו בחוץ לארץ שהרב קוק מחכה לרגע שיוכל לשוב, ובינתיים עליו לפעול לטובת הארץ. הרב קוק עומד להוציא קול קורא בחתימת רבנים, וראוי לתרגם הכול ללעז.

עיקרי הדברים

- דרשות הרב יונג ומכתב חוזר.
- לשכה בציריך.
- היחס לאגודת ישראל.
- העיכוב בחוץ לארץ.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], אור ליום ב' דר"ח[2] אלול תרע"ח[3], האראגייטה.

בני מחמדי שליט"א[4], מכתבך היקר ומלא ענין הגיעני, לשמחת לבבינו. אמנם עדיין לא הרוית את צמאוננו לדעת משלומך וממצבך בפרטיות. נקוה שתמלא את כ"ז[5] במכתב העברי אשר הבטחת לנו, ב"ה על החוה"ש[6] אשר עמנו, כמו כן הגיעוני מכתבים מאה"ק[7], תל"י[8] על שלומם.

במצב הסתדרותנו, במשך זמן שבתי פה לא היתה העבודה יכולה כ"כ[9] להתקדם, בכ"ז[10] נעשה איזה דבר ע"י[11] סיוע של ידידנו הרב הד"ר[12] יונג [ראו (כרך ג', אגרת תתצט)] שדרש בכמה בתי כנסיות לטובת דגלנו, גם מכתב חוזר שלחנו בחתימת שנינו למנהלי בהכ"נ[13], שהם בלונדון כל אחד כעין קהלה בפני עצמה, ואקוה בע"ה[14] שרבים ילוו על מחנינו. יתן ד' ויחזק מעשי ידינו למען שמו וישועת עמנו וארצנו באור הקודש, העומד להגלות בהוד והדר בתוך המאפלים שהנגוהות מתפרצות מהם.

הרעיון ע"ד[15] יסוד לשכה בציריך נכון הוא בעיני, אם המצב לא יהי'[16] למפריע. חוץ מיסוד ההסתדרות, צריכים אנו לגשת ג"כ[17] לעבודה מעשית לחזק את מוסדות הקודש, ובתי הת"ת[18] במושבות וביה"ס[19] למורים ומורות שהתחיל ד"ר[20] אויערבאך נ"י[21] לכונן, וכעת עוסק בזה בדרך רשמי ידידינו ד"ר לוין נ"י. אמנם מובן הדבר, שראש לכל היא עבודת ההסתדרות עצמה והרחבת האידיאלים והתיאורים הרוחניים שבלמודיה, להכניס זרם של חיי קודש בעומקה של תנועת התחיה הלאומית, ולעורר את כל המעוז של קודש ד' הצפון וחבוי בה בכל צדדיה, גם במקום שהיא מתגלה בצורה פרועה, ולמען ציון לא נחשה ולמען ירושלים לא נשקוט [על פי ישעיהו סב, א] עד יצא כנגה צדקה וגו'[22].

היחש אל אגודת ישראל פשוט הוא, וזה מכבר חשבתי לכתוב בזה חוברת מיוחדה, לבטא את הרעיון שיפה נתבטא במכתבך, ע"ד ההשואה ליחש וערך של החכי"ח[23] והציוניות. [חברת "כל ישראל חברים" (אליאנס)] אמנם החילוק הוא בזה, שאלה השנים הם באמת מפורדים זה מזה, ואנו מקוים שההתאחדות ההדדית תהיה קבועה בינינו בע"ה, והמחשבות הנאצלות שיתפרסמו ע"י דגלנו הקדוש ירוממו ויאדירו בגודל ועוז את הופעתה של אגו"י[24] ג"כ.

ראוי לבאר להמתמיהים על עיכובי בחו"ל[25], שחלילה לי להתעכב אם רק תהי'[26] ההזדמנות של האפשרות לשוב לאה"ק[27], שאל זה עינינו צופיות בכל עת ובכל שעה ממש. אבל כל זמן שהננו מעוכבים מפני ההכרח עלינו לעשות לטובת המצב החומרי והרוחני של אה"ק[28] יחד בכל עוז. והאמצעי היותר הגון בזה הוא הגדלת האופי של הסתדרות קדשנו והשפעתה בעולם בצורת גדלה ותפארתה, שתחיש את ברכת ד' ברכת השלו'[29] בישראל ובאדם ותרומם את הנשמות בעילוי של קודש ועוז, ועל כל המפעלים החיצוניים ההולכים ונעשים לשם הבניה הלאומית תאיר היא באורה הפנימי, אשר יפיץ אור וחיי אמת על כל הפלגות בישראל ושם שמים יתקדש בעולם.

בקרוב בע"ה אקוה להו"ל[30] קו"ק[31] חתום מרבנים חשובים אחדים לטובת דגלנו. במכתב העבר כבר העירותיך, שראוי לתרגם את כל מה שנאמר בקו"ק[32] ובמכתבים ללעז ובגופן שלהם.

ודי יחזקך ויאמץ חילך לתו"ע[33] לשגב קרן ישענו ולתן עז לאלהים על ישראל גאותו, ודי יהיה עמנו ויכונן מעשי ידינו למען שמו בעבור עמו ונחלתו. והיה זה שלו'[34] כנה"י[35] ונפש אביך מצפה אשרך חותם בברכת השנים,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. דר"ח - דראש חודש
3. תרע"ח - השנה תרע"ח (1917/1918)
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. כ"ז - כל זה
6. החוה"ש - החיים והשלום
7. מאה"ק - מארץ הקודש
8. תל"י - תודה לא-ל יתברך
9. כ"כ - כל כך
10. בכ"ז - בכל זאת
11. ע"י - על ידי
12. הד"ר - הדוקטור
13. בהכ"נ - בית הכנסת
14. בע"ה - בעזרת השם
15. ע"ד - על דבר
16. יהי' - יהיה
17. ג"כ - גם כן
18. התי"ת - התלמוד תורה
19. וביה"ס - ובית הספר

20. ד"ר - דוקטור
21. נ"י - נרו יאיר
22. וגו' - וגומר (וכן הלאה בפסוק)
23. החכי"ח - חברת כל ישראל חברים (אליאנס)
24. אגו"י - אגודת ישראל
25. בחו"ל - בחוץ לארץ
26. תהי' - תהיה
27. לאה"ק - לארץ הקודש
28. אה"ק - ארץ הקודש
29. השלו' - השלום
30. להו"ל - להוציא לאור
31. קו"ק - קהילה קדושה
32. בקו"ק - בקהילה קדושה
33. לתו"ע - לתורה ולתעודה
34. שלו' - שלום
35. כנה"י - כנפשו היקרה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתקל

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ד טבת תרע"ט **נמען:** הרב זאב יעבץ

ברכת אריכות ימים. החינוך הוא הפינה היסודית לבניין העתיד, אבל החינוך צריך סביבה חומרית ורוחנית שתסייע לו, ולכן נחוצה התחזקות כוללת של התנועה הירושלמית, שתזרוק 'נשמה אדירה' בתוך התנועה הלאומית. הממשלה הבריטית בארץ כבר מכירה ששני זרמים פועלים בבנייה: זרם של חול (הפועלים והמורים המודרניים) וזרם של קודש. הנציב האנגלי, בביקורו אצל זקני הרבנים, הביע אהדה לחלק המקדש את חייו בתורה. כל מהלך החול של התנועה הלאומית הוא 'רק פרוזדור' לטרקלין של תחיית קודש.

עיקרי הדברים

- החינוך וסביבתו.
- שני זרמים בארץ.
- אהדת הנציב הבריטי.
- פרוזדור לטרקלין.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], י"ד טבת, עטר"ת[2].

אורך ימים ושנות חיים בשיבה טובה דשנה ורעננה, לכבוד רב רחימאי, טובייא דחכימי, [אשרי החכמים, ומכאן: שבח לחכם (ארמית)] המאור הגדול לתורה וחכמת ישראל מו"ה[3] זאב יעבץ [זאב יעבץ, ההיסטוריון והמחנך, ממייסדי "המזרחי"] שליט"א[4], וכא"ל[5] שו"ר[6]. אחדשה"ט[7] באה"ר[8].

יקרו לי הרגעים אשר בהם השתעשעתי במכתב מר ידידי המלא רגש קודש וטוב טעם ודעת קדושים. אמת הדבר שהפינה היסודית לבנין העתיד של עמנו בא"י[9] הוא החנוך, אבל רואה אני שגם השפעת החינוך צריכה היא השפעה סביבית חמרית ורוחנית המסעדתה, ולשם כך צריכים אנחנו להחמש בכל עז בכחות פועלים על כל מקצעות חיי הרוח והמעשה, וזה אי אפשר כ"א[10] ע"י[11] ההתחזקות הכוללת של תנועתנו "הירושלמית" ["דגל ירושלים", התנועה שייסד הרב קוק בלונדון] האומרת את האמרה הקדושה של נשמת ישראל ותורתו. בתוך תוכה של התנועה הלאומית מוכרחת היא להיות נזרקת נשמה אדירה רבת אונים ממקור ישראל. הנשמה הטבעית שלנו הזורמת בעוז חייה בכל מלא מהותנו ממקור חי העולמים, אשר יצרנו חטיבה אחת בעולם להחיות את כל חיי החול המתים, באור החיים אשר לטל התחיה של הקודש, ובשטף הנהר הגדול הזה יובאו כל הפלגים כולם, שהענף החשוב שלהם כלפי העתיד הוא החנוך. וב"ה[12] שתקותנו יש לה יסוד בחיי ההוה ג"כ[13]. הממשלה הבריטית בא"י כבר יודעת היא לפי מה שהיא יכולה לצייר, כי שני זרמים זורמים כעת בשאיפת הבניה בארץ, זרם של חול, שנושאיו הם הפועלים והמורים המודרניים, וזרם של קודש, שנושאיו הם כל הקהל הגדול החי בתמותו ורגשי אמונת אמן אשר לו, ומפורש גלה את דעתו הנציב האנגלי בירושלים, [המושל הצבאי הבריטי בירושלים, זמן קצר אחרי הכיבוש] בבאו לבקר את זקני הרבנים, שהממשלה מתיחסת באהדה ביסוד

האידיאלים שלה באי"י, לאותו החלק המקדש את חייו בקדושת התורה, וזהו אחד מאותות הזמן הנראים, וכהנה וכהנה הננו רואים אותות כמוסים, שכל מהלך החול אשר הלכה בו עד עכשיו תנועתנו הלאומית בכל מצעדיה המעשיים והרוחניים, בכל התפשטות ספרותה ותכניותיה, הכל הוא רק פרוזדור להוביל אותנו אל תוך הטרקלין [על פי אבות ד, טז] של תחיית קודש במלא הודה והדרה, שהיא רק היא תישר לנו את דרך גאולתנו, אשר תקרב לבא, בהגלות יד ד' על עבדיו.

ובהבעת בטחוני ויחולי הנני חותם בברכה באהבה רבה כנפשו היקרה ונפש ידידו מלב עמוק שוחר טובו וצביונו כה"י[14],

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עטר"ת - השנה תרע"ט (1918/1919) - כתובה במילה "עטרת"
3. מו"ה - מורנו הרב
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. וכא"ל - וכל אשר לו
6. שוי"ר - שלום וישע רב
7. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
8. באה"ר - באהבה רבה
9. באי"י - בארץ ישראל
10. כ"א - כי אם
11. ע"י - על ידי
12. וב"ה - וברוך השם
13. ג"כ - גם כן
14. כה"י - כנפשו היפה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת איח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ג' ניסן תר"פ **נמען:** המרכז הציוני בלונדון

בשבת ראש חודש ניסן עברו בליל שבת ברחובות ירושלים הצפופים צופים ותלמידי הגימנסיה מיפו עם מוריהם, בפנסים חשמליים ובהקמת אוהלים - 'חילול שבת גס ומרגיז'. הציבור התפלץ, הייתה הפגנה סוערת. הרב קוק קורא למרכז הציוני להזהיר את המוסדות שיתייחסו לקדשי העם 'באותו היחס הראוי לעם המתעורר לתחיה'.

עיקרי הדברים

- חילול שבת בירושלים.
- הפגנת הציבור.
- קריאה למרכז הציוני.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה ג' ניסן תר"פ[1]

לכבוד המרכז הציוני בלונדון שלום וברכה מהר הקודש מירושלים. אלופי היקרים. הנני מוצא לנכון למסור לכם את רשמי הרוממות הנפשית אשר הננו חשים אותה כולנו באוירא דארץ ישראל. [באוויר ארץ ישראל; "אוירא דארץ ישראל מחכים" (בבא בתרא קנח)] הלמות פעמי התחיה [צעדי התחייה, בדומה ל"הלמו עקבי סוס" (שופטים ה, כב)] הלאומית מפעמת היא בחזקה בכל לב ונפש, והעיניים צופות בבטחה לתקוות טובות קרובות. בתוך שעה גדולה זו הננו חיבים כולנו לאמץ את האחדות האצילית של רוממות הרוח מכל צדדיה השונים. אמנם לצערי דווקא בהכרתה של נקודה זו הננו נכשלים. והכח היותר אקטיבי של תנועת תחיתינו צריך לפנות את תשומת לבו לענין נשגב זה להסיר כל מכשולים. לצערי הגדול לא נעשה עדיין מתוך עצם המוסד של המרכז הציוני. דוגמא לדרישתי אציג לכם יקירי. בשבת ר"ח ניסן דנא [בשבת ראש חודש ניסן השנה (תר"פ)] נהר בירושלים בליל שבת קודש קהל רב של מטיילים הצופים ותלמידי הגימנסיא של יפו ומוריהם, בטבורה של עיר הקדש במקום הישוב הצפוף של אחינו והחרדים לדבר ד, ולקדושת שבת קודש, בפנסים אלקטריים שהבעירו, ובסידור תיקון האהלים בחילול שבת גס ומרגיז. הציבור הירושלמי התפלץ מעצמת מכאוביו [רעד מעוצמת כאבו (על פי איוב ט, ו)] והפגנה סוערת מקהל רב נעשתה. וקולות המחאות הולכות ומתגברות וד' יודע להיכן מצבים כאלה מובילים.

אחי היקרים מתוך המית רוחי מתוך קשר נשמתי לתחיתנו הכללית על אדמת קדשינו החביבה לנו חיבת נצח, הנני קורא לעזרתכם תנו יד לסדר את חיינו הציבורים בצורה נורמלית. על דרכיהם, ולהזהירם שיתיחשו לקדשי עמנו הגדול האחוזים ברוחו הנערץ, באותו היחש הראוי לעם המתעורר לתחיה של אמת על אדמת ירושתו. אקוה שדברי הנאמרים מתוך רגשי אהבה בלי מצרים ומתוך לב הומה וצופה לתשועת עמנו וארצנו, ימצאו את מסילתם בלבבם הטהור, ותכבדוני בתשובתכם הנכבדה על דבר הצעדים אשר הואלתם לעשות לתיקון המצב לעתיד.

ברגשי כבוד נעלים ובברכת התחיה מציון וירושלים

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. תר"פ - השנה תר"פ (1919/1920)

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת איט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: (ניסן תר"פ) **נמען:** מנחם אוסישקין, ראש ועד הצירים

על חילול השבת הפומבי של הצופים, הצופות ותלמידי הגימנסיה היפואית. מ'המכבי' אין לו תקווה, כי ישיבו שהם נלחמים 'מלחמת החופש', אבל זה כבר 'אנרכיה ציבורית'. הרב קוק מבקש שאוסישקין ישפיע 'רוח של אחריות ציבורית' על הצעירים.

עיקרי הדברים

- חילול השבת.
- חופש מול אנרכיה.
- אחריות ציבורית.

נוסח האגרת עם ביאור

[בס"ד[1] תר"פ[2]]

אדון חביב ומרומם מר מ. אושיסקין נ"י[3] [מנחם אוסישקין, מראשי התנועה הציונית, שעמד אז בראש ועד הצירים בארץ ישראל]

ראש ועד הצירים פעה"ק[4] ת"ו[5]. שלום וברכה. בטח שמעת גם אתה אלופי את הד הקול של ההתמררות הנפשית שהתפרצה בזרם הציבור הירושלמי שלנו לרגשי עלבון הקודש של החלול שבת הפומבי בשבת העבר ע"י[6] הופעת הצופים והצופיות ותלמידי הגימנסיא היפואית [הגימנסיה העברית "הרצליה" ביפו] מוריהם ומנהליהם. בטוח אני בך אדוני, שכמוני הנך חש את המכאוב ואת העלבון הכללי, ולבך הומה ודואב למראה השערוריה שבתהלוכות תחיתנו הלאומית אשר עיני כל ישראל אליה. יאשתני אמנם מאיזה תקוה של השפעה מצדך נגד המכבי [אגודת הספורט "מכבי"] אשר קבע ביום השבת את תרגיליו וטיוליו המקושרים בחלול קודש מרובה, כי יודע אתה את התשובה אשר ישיבו, כי את מלחמת החופש הנם נלחמים, אבל עכשיו שהדבר הגיע עד לידי מדה זו של התפרצות קהל גדול בהמון לחלל את קדושת קדש האומה בעיר הקודש, לעיני כל ישראל, חושב אני שכבר יש בידך כח להסביר לאחים כאלה, שהם כבר נתקלים במהלכם ושהם עוברים את גבול החופש ובאים עד לידי ההרידה (הירידה?) של אנרכיה ציבורית במדה מקולקלת מאד, ובשם הצבור בכללותו הננו תובעים את עלבון האומה וקדשיה. ואתה אדוני הנך קרוא לבוא לעזרתנו [האגרת נכתבה בשנת תר"פ (1920), אחרי שהרב קוק נתמנה לרבה של ירושלים] בהשפעתך החשובה. ותקותי שתעשה כל אשר (בדעתך?) היפה לישר את ההדורים ולקרב את הלבבות ולהשפיע רוח של הכרה, של אחריות צבורית ברורה, בלב צעירנו שהרוח של תחיתנו הלאומית מפעם בלבם.

הנני שולח לך אדוני החביב את דברי אלה ממעמקי נשמתי, והנני מצפה לתשובתך הנכבדה. ברגשי כבוד ובברכת ציון וירושלים, הק'[7] אברהם יצחק ה"ק

1. בס"ד – בסייעתא דשמיא
2. תר"פ – השנה תר"פ (1919/1920)

3. נ"י - נרו יאיר
4. פעה"ק - פה עיר הקודש
5. ת"ו - תבנה ותכונן
6. ע"י - על ידי
7. הק' - הקטן

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אכ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: (ניסן תר"פ) - ירושלים **נמען:** החלטות אסיפת המחאה בישיבת מאה שערים

באסיפה של אלפים בשבת ראש חודש ניסן: מחאה על חילול השבת של הצופים ותלמידי הגימנסיה; מחאה נגד קביעת אסיפות, טיולים וספורט בשבת, בעיקר של המכבי והצופים; הכרה ב'ריקנות של החינוך המודרני'; ותעמולה קבועה להגנה על חיי הציבור.

עיקרי הדברים

- ארבע החלטות.
- נגד ספורט בשבת.
- ריקנות החינוך המודרני.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. ירושלם ת"ו[2] [ניסן תר-פ] החלטות - ממאה באסיפה הפומבית הגדולה שהיתה ביום ש"ק[3] ר"ח ניסן בהיכל ישיבת מאה-שערים שבה השתתפו אלפי אנשים בדבר חלול-שבת בפרהסיא שנעשה בליל ש"ק ע"י[4] הצופים והצופות [תנועת הצופים העבריים] נתקבלו ההחלטות האלו: א. האסיפה מביעה את מחאתה הנמרצה נגד חלול הקודש וכבוד עיה"ק[5] ע"י חלול שבת בפרהסיא בצבור, מאת קבוצת הצופים ותלמידי הגמנסיה מיפו [גימנסיה "הרצליה"] ומוריהם בשבת ר"ח ניסן ש"ז. ב. האספה מוחאת נגד כל ההסתדרויות והחברות שקבעו את יום השב"ק[6] לזמן אספות כלליות, טיולים, תרגילי התעמלות, ומשחקי-ספורט באפן פומבי וביחוד המכבי והצופים. ג. האסיפה מכירה את הריקנות של החינוך המודרני של עכשיו באי"י[7] שהוא נתן את האפשרות להופעות מחפירות כאלה והיא דורשת תעמולה מגינה נגד שורש הרעה הזאת. ד. האסיפה החליטה לקבע תעמולה קבועה להגן להבא על החיים הנורמליים של הצבור הישראלי באי"י ממאורעות מדאיבים כאלה. ולמנוע בעד השפעתם הרעה שהם עושים על מצב היהדות בגולה הנלחמת עכשיו את מלחמת קיומה עם אויביה מבחוץ גם במה שנוגע לקדושת יום השבת.

1. ב"ה - ברוך השם
2. ת"ו - תבנה ותכונן
3. ש"ק - שבת קודש
4. ע"י - על ידי
5. עיה"ק - עיר הקודש
6. השב"ק - השבת קודש
7. באי"י - בארץ ישראל

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אלד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ז אייר תר"פ - ירושלים **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

בשבועות יחליטו על מצבו של הרצי"ה. עבודתו בירושלים חסרה, ובלעדיו אין לחשוב על הוצאת עיתון, אבל אין להסיח דעת מבניין ביתו, שתלוי במצב חומרי, ולכן אין כעת דבר מתאים יותר מהמשרה בפתח תקוה. עליו להסתגל לה: בהסברה, בבירור השיעור ובפיקוח על התלמידים, ולהיכנס 'בעובי הקורה של החינוך הצעירי'. גם בעתיד ימשוך אליו צעירים בעלי כשרון.

עיקרי הדברים

- החלטה בשבועות.
- המשרה בפתח תקוה.
- הסתגלות לחינוך.
- השפעה על צעירים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. ירושלם ת"ו[2]. יום י"ז לחדש אייר תר"פ[3]

בני יקירי שליט"א[4]. השבעתני רצון בדבריך היקרים ישר חילך, כעת קשה לי לסדר לפניך דברים ברורים מפני הטרדות שונות. נקוה שבבאך בע"ה[5] על חג השבועות הבעל"ט[6] כתקותנו, נברר לנו את החלטתנו ביחש למצבך בכלל ובפרט. אמת הדבר שעבודתך פה חסרה לנו מאד, וע"ד[7] ההוצאה של איזה עתונות [על דבר הוצאת עיתון, כנראה בטאון "דגל ירושלים"] אי אפשר לי לחשוב בלא שתופך, אבל בכ"ז[8] אין אנחנו רשאים להסיח דעת ממצבך והכרחיות בניית ביתך בע"ה ורחמיו, שתלוי הרבה באיזה מצב חמרי, שבשבילו כעת אין לנו דבר יותר מוכשר לפניך מהעבודה החמרית שבפ"ת[9], [ההוראה בבית המדרש למורים "נצח ישראל" בפתח תקוה, שבה הייתה לו פרנסה] שאמנם גם אם יהיו בענין איזה מגרעות מאיזה טעם שיהי'[10], סו"ס[11] יוכל הדבר להתבסס, ואתה מצדך היית צריך להתאמץ להסתגל יותר לענין נכבד זה, בין בטיב ההסברה בין בהבחנת השיעור וברורו בהבנה יפה. בין בפקוח על התלמידים חוץ מזמן הלמוד שלך, באופן שתכנס יותר בעובי הקורה [בעומק העניין] של החנוך הצעיר שבא"י[12], ובמשך הזמן נראה אולי ימצא לנו איזה דרך אחר, וגם אז חושב אני שמצד השאיפה האידאלית, ראוי יהי'[13] שגם אם תהי'[14] פה, תמשוך לך איזה צעירים בעלי כשרון, ותשפיע עליהם, וגם אנוכי הייתי חפץ עם כל הטרדא שלי לעסוק בזה כפי האפשרות. חזק ואמץ בני מחמדי, נעמד הכן לצפות לאורה וישועה, ולהרעפת טללי חיים טללי זיו וזוהר, ממקור חיי החיים להחיות עם ד' על נחלת קדשו:

בהוד והדר בגבורה ותפארת וכל עז ושלו'[15].

כנה"י[16] ונפש אביך מצפה צביונך ותפארתך, המיחל לתשועת גוי קדוש על אדמת הקודש, בכל צביון יפעתו

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה – ברוך השם
2. ת"ו – תבנה ותכונן
3. תר"פ – השנה תר"פ (1919/1920)
4. שליט"א – שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. בע"ה – בעזרת השם
6. הבעל"ט – הבא עלינו לטובה
7. וע"ד – ועל דבר
8. בכ"ז – בכל זאת
9. שבפ"ת – שבפתח תקוה
10. שיהי' – שיהיה
11. סו"ס – סוף סוף
12. שבא"י – שבארץ ישראל
13. יהי' – יהיה
14. תהי' – תהיה
15. ושלו' – ושלום
16. כנה"י – כנפשו היקרה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אלט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: סיון תר"פ **נמען:** הנהלת בית הספר החקלאי מקוה ישראל

נמסר לו שצעירים העובדים בחווה מחללים שבת בחליבה ובהשקאה. 'הננו הולכים ונגשים אל גאולתנו' – האם נחלל דווקא עתה את השבת? הרב קוק מבקש מההנהלה לשמור על קדושת השבת.

עיקרי הדברים

- חילול שבת במקוה ישראל.
- השעה הגדולה מחייבת.
- בקשה להנהלה.

נוסח האגרת עם ביאור

אך סיון תר"פ[1]

לכבוד ההנהלה הנכבדה במקוה ישראל [בית הספר החקלאי "מקווה ישראל", ליד יפו] א"נ[2] הנני מוצא לי חובה קדושה להעיר את לבבכם, על דבר אשר הקשיבה אזני, ביחש להתנהגה שבחוה היקרה שלכם עם קדושת יום שבת קודש. סופר לי, את אשר לא אאמין, כי צעירים העובדים אצלכם מחללים הם את השבת בעבודות אסורות כמו חליבת הבהמות, והשקאת הצמחים. [חליבה בשבת אסורה משום מפרק (תולדה של דש); והשקיית צמחים אסורה משום זורע] אלופי היקרים, היתכן דבר זה להיות, הננו הולכים ונגשים אל גאולתנו ואל פדות נפשנו. קומתנו הישראלית הולכת היא ומזדקפת, רואים אנו בעינינו כי פקד ד' את עמו, וחזיונות תקותינו אשר בדבר ד', הולכים הם ומתגשמים, ובשעה גדולה כזו הנהיה אנחנו עכשו נזורים אחור, [ישעיהו א, ד] מאחרי מקור חיינו, ונחלל את היום הקדוש שהוא הוד קדשינו ותפארתנו, אינני מקבל לאמת את השמועה הזאת, אבל אם גם ימצאו איזה צעירים יחידים שהם שוגים בזה, הנני מבקש את מעלת ההנהלה שתאחז ידה בכח ועז לשמור את קדושת השבת. וצור ישראל וגואלו, ירומם מהרה את קרן עמו. וישיב את שבותינו על אדמת הקודש כימי עולם. ברגשי כבוד ובברכת ציון וירושלים.

---

1. תר"פ – השנה תר"פ (1919/1920)
2. א"נ – אדון נכבד (בפתיחת מכתב); בהלכה: אינו נאכל

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אמב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ז תמוז תר"פ - ירושלים **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

הטרדה רבה אבל יש בה 'גודל ועליצות פנימית': אחרי כל ההסתרות 'פקד ה' את עמו'. כשיבוא ד"ר לוין יסדרו את האסיפה בעניין הוועד. הצהרת 'תחכמוני' שחילוק הוועדים יזיק לחינוך עשתה רושם לא נעים.

עיקרי הדברים

- פקידת ה'.
- אסיפה בעניין הוועד.
- הצהרת תחכמוני.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה. ירושלם ת"ו[1], יום ט"ז לחדש תמוז תר"פ[2]

בני יקירי שליט"א[3]. מתאחרים הם דבריך יותר מכפי מדת צמאונינו להם חביבי, נקוה שבקרוב בע"ה[4] תשמחנו במכתבך היקר. כמובן עברו אלה הימים בהטרדה רבה, אבל ת"ל[5] הטרדה כזאת שיש בה משום גודל ועליצות פנימית, סוף כל סוף. אחרי כל ההסתרות, העלבונות, הלחצים והקדרות הסובבת מכל עברים, אנו רואים עין בעין כי פקד ד' את עמו, וחוטר הישועה החל להנץ את נצניו לעכשיו על החיל אשר רוח ד' בלבם, להיות אזורי עז, שקויי אהבת עם הקודש, ומדושני עונג של הליכות -תחייתו, יחד עם חריפות הבקורת על כל משגה וזרות, על כל עיקול ועיוות מכל העברים, הבו אור הגבורה והתפארת הטהורה.

כעת נשמחנו ב"ה[6] בדבריך היקרים, אין הזמן מרשה לי כעת לברר ולסדר הצעת דברים ע"ד[7] הערותיך, אמנם אקוה, שבבוא ד"ר[8] לי כאשר אמר, אחר ש"ק[9] הנה, נראה איך לסדר את האסיפה ע"ד שאלת הועד, לע"ע[10] עשה רושם בלתי נעים ההצהרה של התחכמוני [בית הספר "תחכמוני" ביפו; ראו (כרך ב', אגרת תרלה)] שחלוק הועדים יזיק לחנוך, איך שוקלים בפלס כזה, אם מצד אחד אולי יש לחוש על איזה גרעון חצוני, ומצד השני ע"ד החלישות של כל המטרה. יאזרנו צור ישראל חיל, להעמיד המצב על מכונו ויהפך לנו את ימי המצרים [בין המצרים, שלושת השבועות שבין י"ז בתמוז לתשעה באב] לשמחה שלמה, ולמועדים טובים בב"א[11].

אביך מצפה אשרך

אברהם יצחק ה"ק

1. ת"ו - תבנה ותכונן
2. תר"פ - השנה תר"פ (1919/1920)
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. בע"ה - בעזרת השם
5. ת"ל - תודה לא-ל
6. ב"ה - ברוך השם
7. ע"ד - על דבר

8. ד"ר - דוקטור
9. ש"ק - שבת קודש
10. לע"ע - לעת עתה
11. בב"א - במהרה בימינו אמן

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אמג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ט תמוז תר"פ **נמען:** מ"ש ראאב ור' ש' שטמפפר, פתח תקוה

מאז ייסוד 'נצח ישראל' התעניין בו, וגם עכשיו הרב קוק רוצה לאחד את הכוחות הדואגים לחינוך הכשר. בתוספת: בייסוד תלמוד התורה התנה הרב הלוי שיהיה תחת השגחתו, והבטיח לקיים זאת.

עיקרי הדברים

- תמיכה בנצח ישראל.
- השגחה על תלמוד התורה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. יום י"ט לחדש תמוז תר"פ[2]

לכבוד ידידי הנכבדים יקירי הערך מוהרמ"ש[3] ראאב, ומוהר"ש[4] שטאמפפער [ר' משה שמואל ראב ור' שלמה שטמפפר? ממייסדי פתח תקוה] נ"י[5]

בפ"ת[6] ת"ו[7]. מכתבם היקר קבלתי, והנה מאז נוסד הנצח ישראל [בית הספר "נצח ישראל" בפתח תקוה] וטרם הוסדו התעניינתי הרבה מאד ביסודו, והתענינות זאת היא באמנה אתי גם כעת, כאשר זכני ד' לשוב אל לוין. הקודש, ובכל לב הנני חפץ לתן ידי עם כבודם, ועם כל הדואגים לחינוך הכשר שלנו באמת, לאחד את הכוחות. ואקוה שכל מה שיש בכחם לעזור למטרה הקדושה הזאת יעשו ודי [יעזרנו] ע"ד[8] כבוד שמו, שלא תשכח עדות מפי זרע ישראל [על פי דברים לא, כא] על אדמת ישראל, ויצמיח לנו במהרה פדות ורוחה בשלמות, והי'[9] זה שלו'[10] כנה"י[11] ונפש ידידם מכבדם, הק'[12] אברהם יצחק קוק נ.ב. בתחילת היסוד של הת"ת[13], הי'[14] התנאי מהרב הלוי [הרב יצחק אייזיק הלוי, בעל "דורות הראשונים", ממייסדי "נצח ישראל"] ז"ל[15] והמיסדים העוזרים על ידו שם יבדלו לחיים טו"א[16], שיהי'[17] הענין תחת השגחתי, ואנכי הבטחתי להם את מילוי דרישתם. ועד כמה שיהי' באפשרותי קיימתי בע"ה[18], וכן אקוה בחסדי הש"ת[19] גם לימים הבעל"ט[20], הנ"ל[21].

1. ב"ה – ברוך השם
2. תר"פ – השנה תר"פ (1919/1920)
3. מוהרמ"ש – מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות מ, ש (למשל: משה + שמואל) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
4. ומוהר"ש – ו + מוהר"ש: מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות ש (כגון שמואל / שלמה / שמעון / שמחה / שאול) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
5. נ"י – נרו יאיר
6. בפ"ת – בפתח תקוה
7. ת"ו – תבנה ותכונן
8. ע"ד – על דבר
9. והי' – והיה
10. שלו' – שלום
11. כנה"י – כנפשו היקרה
12. הק' – הקטן

13. התי"ת – התלמוד תורה
14. הי' – היה
15. ז"ל – זכרונו לברכה
16. טו"א – טובים וארוכים
17. שיהי' – שיהיה
18. בע"ה – בעזרת השם
19. השי"ת – השם יתברך
20. הבעל"ט – הבא עלינו לטובה
21. הנ"ל – הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אסד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: תשרי תרפ"א **נמען:** גיסו, הרב יוסף רבי, ואחותו

בהלכה: על דברי התוספות בעניין 'בסים תבשילא דבני מערבאי' (עירובין קד ב), והיתר מטעם 'אתם - אפילו שוגגין': לכל הדעות מדרבנן צריך יום טוב של בית דין, אלא שאין כאן איסור תורה ברור, ולכן אין למחות במקום צער לרבים. אולי כוונת התוספות כאסמכתא, ובדבר שאינו מפורש בתורה 'מוטב שיהיו שוגגין'. בתוספת: יש להוסיף שכר למורי תלמוד התורה לפי היוקר.

עיקרי הדברים

- הלכה: קידוש החודש ו'אתם'.
- מוטב שיהיו שוגגין.
- תוספת שכר למורים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. יום לחדש תשרי תרפ"א[2] כי[3]

גיסי יקירי הרב הגאון מו"ה[4] יוסף רבי [הרב יוסף רבין, גיסו של הרב קוק; ראו (כרך ב', אגרת תקסט)] שליט"א[5]

ואחותי היקרה וצאצאיהם היקרים וכא"ל[6] שי'[7] לאוי"ט[8] כולם יתברכו בכט"ס[9] שלו'[10] רב, המניעות הרבות גרמו שלא יכולתי בשום אופן להשיב אפילו בקצרה ע"ד[11] היקרים של כת"ר[12] במכתביו הנעימים ואתו הסליחה. כעת ע"י[13] בקורו של ידידנו הר"י[14] צבי שי', הנני מזדרז לכתב מלין אחדים מתוך המון טרדות. כמדומה שהעיר כת"ר במכתב הראשון, ע"ד בסים תכשילא דבני מערבאן, [בעניין יום טוב שני של גלויות] ע"ד התוס'[15] כמו היתר מטעם אתם אפילו שוגגין. אך הקשה א"כ[16] למה העירו בכ"מ[17] מזה אהא דאין הקב"ה[18] מביא ד"ת[19] צדיקים, נ"ל[20] שהכל מודים דעכ"פ[21] מדרבנן בעינן דוקא יו"ט[22] של ב"ד[23], אלא שמפני שאין כאן איסור תורה ברור, להצריך למחות בדבר שי"ב צער גדול לרבים. וגוף הענין שאומה שלמה א"צ[24] ב"ד, ראיתי כה"ג[25] גבי דין ג"ת[26] שבזה"ז[27], כמדומה שזוהי ד' המאירי שא"צ[28] ב"ד, ומיושב בזה השגת הראב"ד[29] בה' ע"ז[30] בענין נכרים שבזה"ז שאין ג"ת מהם כ"א[31] בזמן שהיובל נוהג, וק"ו[32] כלפי ישראל.

אבל גם זה לא מסתברא שיהי'[33] אפשר לשני זמני מועדות להיות באומה אפילו מה"ת[34]. ואולי כונת התוס' היא רק בדרך אסמכתא, כיון שמצינו כאן קולא לשוגגין, יש לסמוך להקל בענין דומה וזה למנע ההזדה במקום שקרוב שלא ישמעו, והוי כדבר שאינו מפורש בתורה, דאמרי' מוטב שיהיו שוגגין.

והנני מקצר מאד ואומר שלו' וברכה באה"ר[35] כנה"ר[36] ונפש גיסו דוש"ת[37] באה"ר

אברהם יצחק ה"ק

נ.ב. אני חושב שראוי להתענין ע"ד איזה הוספה למורי הת"ת[38] לפי מצב היוקר המאמיר כעת, ודי יעזרנו ע"ד כבוד שמו, הנ"ל[39]

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרפ"א - השנה תרפ"א (1920/1921)
3. כ' - כבוד
4. מו"ה - מורנו הרב
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. וכא"ל - וכל אשר לו
7. שי' - שיחיה
8. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
9. בכט"ס - בכל טוב סלה
10. שלו' - שלום
11. ע"ד - על דבר
12. כת"ר - כבוד תורתו
13. ע"י - על ידי
14. הר"י - הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
15. התוס' - התוספות
16. א"כ - אם כן
17. בכ"מ - בכמה מקומות
18. הקב"ה - הקדוש ברוך הוא
19. ד"ת - דברי תורה
20. נ"ל - נראה לי
21. דעכ"פ - דעל כל פנים
22. יו"ט - יום טוב
23. ב"ד - בית דין
24. א"צ - אין צריך
25. כה"ג - כהאי גוונא
26. ג"ת - גדולי תורה
27. שבזה"ז - שבזמן הזה
28. שא"צ - שאין צריך
29. הראב"ד - רבי אברהם בן דוד
30. ע"ז - עבודה זרה
31. כ"א - כי אם
32. וק"ו - וקל וחומר
33. שיהי' - שיהיה
34. מה"ת - מן התורה
35. באה"ר - באהבה רבה
36. כנה"ר - כנפשו הרמה
37. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
38. הת"ת - התלמוד תורה
39. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אסט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י' מרחשון תרפ"א **נמען:** הרב יהודה ליב לנדוי, רב יוהנסבורג

700 הלירות שנשלחו הצילו את 'נצח ישראל', יסוד החינוך הדתי במושבות, מקריסה, ונמסרו לד"ר לוין, שישלח חשבון מדויק. בלי זה אולי היה הכול נופל 'בידי השמאליים, הורסי יסוד הקודש'.

עיקרי הדברים

- 700 לירה.
- הצלת נצח ישראל.
- חשבון מד"ר לוין.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. י' לח' מרחשון תרפ"א[2]

לכבוד הרב הגאון המפורסם אוצר תורה חכמה ויראת ה' טהורה מו"ה[3] יהודא ליב ד"ר[4] לנדוי [הרב ד"ר יהודה לייב לנדא, רבה הראשי של יוהנסבורג] שליט"א[5].

הרב הכולל בק"ק יאהאניסבורג יצ"ו[6], שלום וברכה מהר הקדש. אחדשה"ט[7] הנה ע"ד[8] הסכום שבע-מאות לי"ש[9] שהגיעני מהדר"ג[10] לטובת היהדות, עפ"י[11] התלגרמה שלי ושל האדון קרק נ"י[12], כבר הודעתי למר מקבלתו וממסירת הכסף לתעודתו, שהי'[13] להציל את נצח ישראל, [ראו (כרך ב', אגרת תריח)] שהוא יסוד החנוך הדתי במושבות מנפילה והתמוטטות, אשר זה המשלוח הציל את המצב, ומסרתי את הסכום ליד המנהל מר ד"ר לוין שהיה המכניס והמוציא את כל עניני המוסד וציויתיו לשלוח לכתר"ה[14] חשבון מדויק, והנני מקוה שכבר הגיע החשבון ליד כת"ר[15]. והנני בזה עוד הפעם להביא את ברכתי ורגשי תודתי לכ"ג, על אשר בזכותו באה ההצלה הזאת לחנוכנו הדתי במושבותינו היקרות, כי לולא נפל אז המצב מפני המשבר, אז מי יודע אם לא נפל הכל בידי השמאליים, הורסי יסוד הקדש אישור על קבלת כספים בישובינו, וברכת ה, תבא על הזכאים, שהזכות הגדולה הזאת נתגלגלה על ידם חברי ועד העזרה והדר"ג[16] בראשם, והנני בזה חותם בכל חותמי ברכות מציון ומקדש, כנה"ר[17] ונפש ידי"ע[18] דוש"ת[19] באה"ר[20], מהר הקדש מירושלים, הק'[21] אברהם יצחק ה"ק[22]

1. ב"ה – ברוך השם
2. תרפ"א – השנה תרפ"א (1920/1921)
3. מו"ה – מורנו הרב
4. ד"ר – דוקטור
5. שליט"א – שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. יצ"ו – ישמרה צורה ויחייה
7. אחדשה"ט – אחרי דרישת שלומו הטוב
8. ע"ד – על דבר
9. לי"ש – לירות שטרלינג
10. מהדר"ג – מהדרת גאונו

11. עפ"י – על פי
12. נ"י – נרו יאיר
13. שהי' – שהיה
14. לכתר"ה – לכבוד תורתו רום הדרתו
15. כת"ר – כבוד תורתו
16. והדר"ג – והדרת גאונו
17. כנה"ר – כנפשו הרמה
18. ידי"ע – ידידו עוז
19. דוש"ת – דורש שלומו ותורתו
20. באה"ר – באהבה רבה
21. הק' – הקטן
22. ה"ק – הכהן קוק

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקיג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ד' אלול תרפ"א **נמען:** ועד המושבה רחובות

הכנסות תלמוד התורה צריכות להיות מוקדשות רק לו, ויש צורך לשכור חדרים לילדי התימנים בשכונתם, ולכן יש להשכיר את בניין תלמוד התורה. הרב קוק מבקש את עזרת הוועד.

עיקרי הדברים

- השכרת בניין תלמוד התורה.
- חדרים לילדי התימנים.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. יום ד' לחדש אלול שנת תרפ"א

לכבוד הועד הנכבד דמושבת רחובות ת"ו[2]. שלום וברכה אתכבד בזה לבקשם, בהיות שהתועלת מן התי"ת[3] צריכה להיות מוקדשת רק למטרת ת"ת[4] והיות שעתה נחוץ לשכור חדרים לילדי התמנים בשכונת התמנים וע"כ[5] מוכרחים להשכיר את בית התי"ת הני"ל[6].

הנני מבקש את עזרת כבוד חברי הועד וסיועם להוצאת הדבר לפועל והנני מקוה שכבודם ישתדלו למלא את הבקשה הזאת באופן רצוי, והנני חותם בכבוד וברכה מקודש מירושלים.

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. ת"ו - תבנה ותכונן
3. התי"ת - התלמוד תורה
4. ת"ת - תלמוד תורה
5. וע"כ - ועל כן
6. הני"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקנד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ו טבת תרפ"ג **נמען:** הרב זייוויץ (מפרש הירושלמי)

שבח לביאורו על הירושלמי, שחותר לפשט הישר; גם אחרי מפרשים גדולים יש מקום להגהות ולפירושים. בתוספת: יש לחזק גם את בית היתומים 'ציון', המחנך לתורה ויראה, כי לא כל בתי היתומים מתנהלים כראוי.

עיקרי הדברים

- שבח לביאור.
- הפשט הישר.
- בית היתומים 'ציון'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. כ"ו טבת ג'

שלו'[2] וברכה לכבוד ידידי הרב הגאון המובהק סוע"ה[3] מו"ה[4] זייויץ שליט"א[5] שלו' רב באה"ר[6] זה זמן הגון שנתכבדתי במכתב כתר"ה[7] היקר,

ואח"כ[8] הובאו אלי קונטרסים הנדפסים מביאורו על הירושלמי, ומרוב הטרדא לא הי'[9] בכחי להביט בהם עד כה, ואתו הסליחה. והנה ראיתי אור באיזהו מקומן, איך שהוא הולך בביאורו בדרך ישרה וסלולה, חותר למצוא את הנקודה הפשטית בדברי תלמוד המערבי. ואף שכבר יש לנו איזה ביאורים על הירושלמי מרבנים גאוני עולם קמאי ובתראי, בכל זאת עוד הניחו מקום להתגדר לכל אשר ישר הולך, בין בעניני הגהות פשוטות וישרות, בין בפירושים, ואשרי חלקו דמר אשר עיניו לנוכח יביטו לחפש בכל מקום רק את הפשט הפשוט והישר. חזקה היא תקותי, שרבים מבאי שערי הירושלמי יודוהו כי פקח את עיניהם בביאורים נכונים במקומות שונים. ויהי'[10] ד' עמו ויוציא מן הכח אל הפועל את חפץ לבבו הטהור, ויהיו דברים מתקבלים באהבה בין לומדי תורה לשמה.

כנפשו היקרה ונפש ידי"ע[11] דוש"ת[12] באהבת אומן

הק' אברהם יצחק ה"ק

נ"ב[13]. וע"ד[14] ביה"י[15] ציון, כאשר ישנם בתי יתומים חוץ מביה"י[16] דיסקין מיסודו של הגריל"ד[17] [בית היתומים שייסד המהרי"ל דיסקין בירושלים] זיע"א[18] זצ"ל[19], ולא ככולם מתנהג החנוך כראוי לחפץ שלומי אמוני ישראל, ראוי לחזק את ביה"י ציון ג"כ[20], שהוא מתנהג בשורה ישרה, בחנוך של תורה ויראת שמים, להציל עד כמה שאפשר יותר מהיתומים העזובים שיהיו מגודלים ליהודים כשרים. וכגון דא מצוה רבה היא וטוב אשר תאחוז בזה וגם מזה אל תנ"י[21], [קהלת ז, יח] ידידו הנ"ל[22]

1. ב"ה - ברוך השם
2. שלו' - שלום

3. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
4. מו"ה - מורנו הרב
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. באה"ר - באהבה רבה
7. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
8. ואח"כ - ואחר כך
9. הי' - היה
10. ויהי' - ויהיה
11. ידי"ע - ידידו עוז
12. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
13. נ"ב - נכתב בצד (תוספת למכתב)
14. וע"ד - ועל דבר
15. ביה"י - בית היתומים
16. מביה"י - מבית היתומים
17. הגריל"ד - הגאון רבי יהושע לייב דיסקין
18. זיע"א - זכותו יגן עלינו אמן
19. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
20. ג"כ - גם כן
21. תנ"י - תנח ידך
22. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקסז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ג שבט תרפ"ג **נמען:** מר ישראל בלקינד, מנהל מוסד היתומים 'חפציבה'

לבקשת עסקנים בוורשה שטיפלו ביתומים מאוקראינה, הרב קוק רוצה למנות את הרב יוסף חיים אורנשטיין, השוחט בחדרה, לבקר מזמן לזמן ולפקח על חינוכם הדתי, ומבקש את הסכמתו.

עיקרי הדברים

- פיקוח דתי על יתומי אוקראינה.
- מינוי הרב אורנשטיין.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. כ"ג שבט ג'

לכ'[2] מר ישראל בלקינד מנהל מכון היתומים, חפציבה. [ישראל בלקינד, ממייסדי ביל"ו, שהביא לארץ בתרפ"א יתומים מפרעות אוקראינה] א"נ[3]! ע"פ[4] דרישה ובקשה שקבלתי מאת עסקנים בורשה, שעסקו לטובת היתומים שכ'[5] הביא מאוקריינא א"י[6], בהבאתם מאוקריינא ובהיותם בורשה ובצאתם לדרכם הנה, נתעוררתי לכתוב לכ' בדבר הפקוח על חנוך הדת והיהדות של היתומים האלה. והנה למען אוכל להשיב דבר לפונים אלי בענין זה, הדורשים שתהי השגחתי קבועה על מצב הדת והיהדות של חנוך היתומים הנ"ל[7], בדעתי למנות לה את הרב ר'[8] יוסף חיים אורנשטיין, השו"ב[9] בחידרה, הסמוכה למקום מושב כ, ובית היתומים אשר תחת ידו, שהוא יבקר את המוסד מזמן לזמן ויתענין במצב החנוך הדתי של היתומים הנ"ל. ואקוה שכ' גם הוא יסכים לזה, ויקבל את בא כחי הרי"א[10] הנ"ל, או גם את מי שהוא ימצא לנכון שיצטרף אתו ויסייע לו בזה, בסבר פנים יפות ובאופן המשפיע לטובה על רוח החניכים והתיחסותם הדתית, וימלא את הדרישות היסודיות, אשר מובטחני שיהיו מתאימות גם לרצונו הטוב.

והנני מצפה לתשובתו הנכבדה, למען אוכל להודיע מזה לכ' הרי"א הנ"ל ואז להודיע לדורשי הנ"ל, ע"ד[11] קביעות פקוחי על חנוך הדת והיהדות של היתומים האלה -.

ברב כבוד ויקר וברכה נאמנה מהר הקדש מירושלים

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. לכ' - לכבוד
3. א"נ - אדון נכבד (בפתיחת מכתב); בהלכה: אינו נאכל
4. ע"פ - על פי
5. שכ' - שכבוד
6. א"י - ארץ ישראל
7. הנ"ל - הנזכר לעיל
8. ר' - רבי
9. השו"ב - השוחט ובודק

10. הרי"א - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, א (למשל: יעקב + אברהם) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
11. ע"ד - על דבר

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ג' שבט תרפ"ד - ירושלים **נמען:** הסתדרות המורים

המנהג לטייל עם התלמידים בט"ו בשבט ולנטוע. השנה שנת שמיטה; ההיתר על ידי מכירה ניתן רק להחזיק את הקיים, לא לנטוע מטעים חדשים שאינם הכרחיים. לכן הטיול יהיה בלי נטיעות, 'זכר לשביעית', כדי שהצעירים ייידעו שיש לנו... ארץ אחת שיש בה שנת שבתון'.

עיקרי הדברים

- ט"ו בשבט בשמיטה.
- ההיתר - רק לקיים.
- טיול בלי נטיעות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1] ירושלים ג' שבט תרפ"ד[2]

לכבוד הסתדרות המורים והמועצה שלה פה עה"ק[3] ת"ו[4], שלו[5]. אתכבד בזה להעיר את רוח כבודם בדבר המנהג הכשר והיפה הנהוג אצלנו באה"ק[6], לעשות טיול כללי, עם התלמידים, ביום ראש השנה לאילנות, חמשה עשר בשבט. ולנטוע או עצי פרי ביחוד להרבות את ישוב א"י[7] ולרומם את רוח התלמידים ביסוד החיים של הבנין הלאומי בארץ אבות וצפיית עתידו הגדול. וכאשר השנה הזאת שנת השמיטה [שנת תרפ"ד הייתה שנת שמיטה] היא, שמן הדין ראוי ומחוייב הוא להמנע מכל עבודת הארץ ככתוב בתוה"ק[8], ושבתה הארץ. [ויקרא כה, ב] אמנם מפני הדוחק הגדול ומצב הישוב הרופף, נמנו וגמרו רבים ושלמים מחכמי ישראל, זה דורות להתיר ע"י[9] הפקעה של מכירה ["היתר המכירה": מכירת הקרקעות לנכרי לשנת השמיטה, כדי להפקיע מהן את קדושת השביעית. הרב קוק תמך בהיתר כהוראת שעה, בשל מצב היישוב] את מה שהוא נחוץ להחזיק את הקיים בארץ, אבל רק להחזיק את הקיים הותר. ובכל אופן לא לנטע מטעים חדשים, ביחוד כשאינם כ"כ[10] מוכרחים לשאלת קיומנו.

ע"כ[11] אבקשכם נא עשו זכר לשביעית, [לכן אבקשכם, עשו משהו לזכר מצוות השביעית] והטיול דהאי שתא [והטיול של השנה הזאת (ארמית)] יהיה בלא נטיעות ונעלה נא על לבנו ועל לב צעירינו את המצב האיתן שאנחנו מקוים בחסדי צור ישראל וגואלו להגיע אליו, במהלך בנין עמנו וארצנו, עד שישובו לנו אז כל חמודותינו וכל אורח החיים הגדול אשר היינו בו לאות ולמופת בתבל. וארצנו הקדושה תדע כימי עולם, כי יש לנו בעולם ארץ אחת שיש בה שנת שבתון שבת לד'. [ויקרא כה, ב] זכר קדוש זה ירומם את רוח צעירינו היקרים ויתן להם שלומים, תמורת העונג של הנטיעה הנהוגה אשר נחזיק בו בכל עז בששת שנות עבודת הארץ. הנני מקוה שדברי היוצאים מקרב לבבי יכנסו בלבבכם הטהור והנאמן לעמנו ולכל קדשיו.

והנני חותם בברכה ורגשי כבוד

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרפ"ד - השנה תרפ"ד (1923/1924)
3. עה"ק - עיר הקודש
4. ת"ו - תבנה ותכונן
5. שלו' - שלום
6. באה"ק - בארץ הקודש
7. א"י - ארץ ישראל
8. בתוה"ק - בתורתנו הקדושה
9. ע"י - על ידי
10. כ"כ - כל כך
11. ע"כ - על כן

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארכג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ג אדר ראשון תרפ"ד **נמען:** הנהלת הקרן הקיימת

הרב קוק מסכים למסירת אדמת 'חברת שומרי תורה' ברחובות לקרן הקיימת ב-12,000 פרנק, והכסף יופקד על שמו לטובת תלמוד התורה ברחובות.

עיקרי הדברים

- מכירת אדמה לקרן הקיימת.
- לטובת תלמוד התורה.

נוסח האגרת עם ביאור

כ"ג אד"ר[1] ד'

לכבוד הנהלת קרן קימת לישראל פעה"ק[2] ת"ו[3] הנני בזה להצהיר את הסכמתי על מסירת האדמה השייכת לחברת שומרי תורה ברחובות להנהלת קרן הקימת לישראל במחיר שנים עשר אלף פרנק כפי החוזה שבינינו, והכסף יושלש בבנק אפ"ק[4] [בנק אנגלו-פלשתינה] על שמי לטובת הת"ת[5] ברחובות.

ולאות אמו"צ[6] בעה"ח[7] אור ליום הנ"ל[8] פעה"ק ת"ו

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. אד"ר - אדר ראשון
2. פעה"ק - פה עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אפ"ק - אנגלו-פלשתינה קומפני (בנק אפ"ק)
5. הת"ת - התלמוד תורה
6. אמו"צ - אמת וצדק
7. בעה"ח - באתי על החתום
8. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארעב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ט טבת תרפ"ה **נמען:** ד"ר אדולפו בן הראש, יושב ראש קהילת ליסבון

שמחה על האנוסים המתעוררים לשוב. ספק אם הריליף באמריקה יוכל לתמוך בסכומים גדולים בבית ספרם, אבל הרב קוק יכתוב להם וישלח את מכתבו.

עיקרי הדברים

- האנוסים בפורטוגל.
- פנייה לריליף.

נוסח האגרת עם ביאור

י"ט טבת ה'

לכבוד הד"ר[1] הנכבד מר אדולפו בן הראש, יו"ר[2] קה"ק[3] ליסבון, [אדולפו בנרוס, נשיא הקהילה היהודית בליסבון] שלו'[4] שמחתי במכתבו היקר בדבר האנוסים המתעוררים לשוב למקור קדשם. [בשנות העשרים התעוררה תנועה של צאצאי אנוסים בצפון פורטוגל לשוב ליהדות] יחזק ה' את לבם ואת לב עוזריהם ותומכיהם המוסריים והחמריים למען יתאמצו במפעל הקדוש הזה להשיב לנו את עדר ד' הנפוץ הזה. וע"ד[5] תמיכה לבית ספרם מהועד של הצנטרל רעליף באמעריקא. ["ועד ההצלה המרכזי" (Central Relief Committee) של יהודי אמריקה] לקוות לסכומים גדולים מסופק אני אם אפשר, כי הדברים יגעים מאד, בדבר קבוץ הכספים לזמנים הבאים, בכל זה אכתב בל"נ[6] להם שישימו לבם לדרישת כבודו, ואשלח להם את מכתבו הנכבד, ואקוה שיבאו המנהלים משם עמו בדברים ע"ד[7] דרישתו הנכבדה, ויעזרו לו כפי האפשרות של המצב.

הנני בזה חותם ברכה נאמנה מקודש.

אברהם יצחק ה"ק

1. הד"ר – הדוקטור
2. יו"ר – יושב ראש
3. קה"ק – קהילה קדושה
4. שלו' – שלום
5. וע"ד – ועל דבר
6. בל"נ – בלי נדר
7. ע"ד – על דבר

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארצא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ו שבט תרפ"ה **נמען:** מנהלי הסנטרל ריליף, ניו יורק

המוסדות והנצרכים במצב מדאיב, והתלונה 'מה הועילו לנו כל הטרחה' מצערת אותו. הרב קוק מבקש לשמור על התקציב החודשי. הרב קוק גם ממליץ על תמיכה בחינוך ילדי האנוסים בליסבון, ועל מוסד תורני עם אומנות של הרב כ"ץ מצ'רנוביץ.

עיקרי הדברים

- דרישה לתקציב חודשי.
- ילדי האנוסים.
- מוסד בצ'רנוביץ.

נוסח האגרת עם ביאור

כ"ו שבט ה'

ידידי היקרים הרבנים הגאונים והאלופים הנכבדים מנהלי הסנטרל רעליעף בנוייורק ["ועד ההצלה המרכזי" של יהדות ארצות הברית; ראו (כרך ד', אגרת ארמו)] יצ"ו[1]

שלו'[2] וברכה מקודש אחדשה"ט[3] באה"ר[4] הנני מוצא לי לחובה קדושה להעיר את רוחם הטהור לחוס על עבודתנו אשר עבדנו יחד בכל כך עמל ונדודים בהיותי במדינתם, ועתה הנה חרפה שברה לבי, כי המון הנצרכים והמוסדות שעינם נשואות לעזרה הנם נתונים במצב כלכך מדאיב, וישועה רחקה מהם, והתלונה של מאי אהני להו כל התוכן רב הטורח אשר טרחתי בעדם, היא באמת מדאיבה את לבי, מאד, נא אהובי היקרים יתעוררו נא ברוח עז ואמץ להחיש את העזרה הדרושה ולשמור על התקציב החדש של אה"ק[5] מדי חדש בחדשו, ודי יעזרם לרומם את דגל הקודש והציל נפשות רבות ולסעד מוסדי הקודש מכונות תוה"ק[6] באי"י[7]. מדי דברי אזכיר ע"ד[8] בקשה שהגיעה אלי מליסבון, פורטוגל, ע"ד מספר הגת של משפחות אחינו האנוסים, [צאצאי האנוסים בפורטוגל, שחזרו אז ליהדות בגלוי] ששבו ב"ה[9] לצור מחצבתם, ולדת ישראל באמת, והם צריכים סיוע לחנוך בניהם בבתי ספר חדורים אש דת ואמונת אמן, והרבה מהם הם אינם יכולים לספק את הוצאה הזאת, כאשר כתבו לי משם, חושב אני שדרישה קדושה זו צריכה להתקבל כאחת הדרישות היותר הגונות הבאות מארצות הגולה. כמו כן, קבלתי מכתב מאת הרב כץ מצערנאוויץ ע"ד מוסד תורני, בחבור של אומנות שראוי ג"כ[10] לתמיכה.

והנני בזה חותם בברכה נאמנה לכת"ה[11] ולכא"ל[12]., ידי"ע[13]

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
2. שלו' - שלום
3. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
4. באה"ר - באהבה רבה

5. אה"ק - ארץ הקודש
6. תוה"ק - תורתנו הקדושה
7. באי"י - בארץ ישראל
8. ע"ד - על דבר
9. ב"ה - ברוך השם
10. ג"כ - גם כן
11. לכת"ה - לכבוד תורתו הרמה
12. ולכא"ל - ולכל אשר לו
13. ידי"ע - ידידו עוז

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אשכב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ה ניסן תרפ"ה **נמען:** הסתדרות 'המזרחי' העולמית

ברכה להנחת אבן הפינה לבית ספר למלאכה וחקלאות של 'בית חלוצות מזרחי' בעמק הארזים ליד מוצא; אינו יכול להשתתף.

עיקרי הדברים

- ברכה לבית חלוצות מזרחי.

נוסח האגרת עם ביאור

כ"ה ניסן ה'

שפעת ברכה וחזוק ידים לכבוד הנהלת הסתדרות המזרחי המרכז העולמי פעה"ק[1] ת"ו[2] שלו'[3] רב שמחתי במפעלכם היקר בנין בית חלוצות מזרחי [בית לחלוצות דתיות, שהקימה הסתדרות נשי "המזרחי"] המסתדר ע"י[4] הסתדרות נשים מזרחיות, אשר הואלתם לכבדני להיות נוכח בהנחת אבן הפנה לבית ספר למלאכה וחקלאות על אדמת המזרחי בעמק הארזים אשר על יד מוצא. [עמק הארזים, ליד מוצא שבמערב ירושלים] אך מרב טרדות ועבודות מוכרחות איני יכול לצערי לנסע כעת למקום החגיגה הנכבדה. אבקש בזה שיקבלו נא ברצון את ברכתי הנאמנה שיכונן ד' את מעשי ידיהם ובית ישראל יבנה על אדמת קדשו מבני ובנות עם ד' האוצרים ברוחם ובכל תוכן חייהם את אוצרות הקודש של קדושת ישראל ותורתו באמונת אומן וגדולת רוח של היהדות הנאמנה החיה וקימת לעד. חזקו ואמצו הבונים והבונות, ועליכם תבא ברכת דור דורים.

ברב הוקרה נאמנכם סלה

אברהם יצחק הכהן קוק

1. פעה"ק - פה עיר הקודש
2. ת"ו - תבנה ותכונן
3. שלו' - שלום
4. ע"י - על ידי